

**USMAN AZİM'İN SEÇME ŞİİRLERİ ÜZERİNE
DİL VE ÜSLUP İNCELEMESİ**

Ozan GÖKDEMİR

Mayıs 2020

DENİZLİ

**USMAN AZİM'İN SEÇME ŞİİRLERİ ÜZERİNE
DİL VE ÜSLUP İNCELEMESİ**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı**

Ozan GÖKDEMİR

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi. Soner SAĞLAM

Mayıs 2020

DENİZLİ

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Ozan GÖKDEMİR

ÖN SÖZ

“Usman Azim’in Seçme Şiirleri Üzerine Dil ve Üslup İncelemesi” adlı bu çalışma, Çağdaş Özbek edebiyatının önemli temsilcilerinden biri olan Usmân Äzim’in (1950-) şiir kitabından (Sâgınç, Dârs, Yüräk, Uzun Tün, Säylänmä) seçtiğimiz 101 şiirinin Türkiye Türkçesine kazandırılması, eserlerinin dil ve üslup açısından incelenerek hem şairin hem de dönemin özelliklerinin ortaya konması ve şair hakkındaki sınırlı olan bilginin genişletilmesi amacıyla hazırlanmıştır. Usman Azim’in hem Sovyet devri hem de bağımsızlık devri Özbekistan’ında eserler vermesi çalışmamızın seyrinde mukayese yapabilme ihtiyacını doğurmuştur. Ancak şiirler incelendiğinde, Azim’in siyasi olaylar ve baskılara maruz kalmadığı ve kendi hayatını, yaşadığı zorlukları, sevinçlerini, sevgisini, hasretini tüm gerçekliğiyle bu eserlerine yansıttığı görülmüştür. Bu sebeple de somut örnekler yetersiz kalacağından şair üzerinden dönem mukayesesine gerek duyulmamıştır.

Araştırmamız kaynakça ve sonuç bölümlerinin dışında beş ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Özbek Adı, Özbek Türkleri, Özbek Türkçesi, XX. yüzyıl Özbek Edebiyatı hakkında kısa bilgiler verilmiş ve çalışmamızın oluşum aşamalarını göstermek adına yöntem başlığı eklenmiştir. Birinci bölümde Usman Azim ile de fikir alışverişinde bulunarak oluşturduğumuz şairin hayatı ve röportaj kısımları yer almaktadır. İkinci bölümde seçtiğimiz şiirlerin konularına ve kelime sıklıklarına göre oluşturduğumuz tematik sınıflandırmalar yer almaktadır. Üçüncü bölümde şiirler şekil yönüyle incelenmiştir. Dördüncü bölümde seçtiğimiz şiirlerin Özbek gramerindeki yerini tespit etmek amacıyla dil ve üslup kısmı yer almaktadır. Beşinci bölümümüzde ise şairin geniş şiir havuzundan seçtiğimiz şiirlerin Özbek Latin alfabesine transkripsiyonu ve Türkiye Türkçesine aktarılmış şekilleri sırasıyla yer almaktadır.

Lisans eğitimimde olduğu gibi yüksek lisans eğitimimde de desteklerini esirgemeyen, bu çalışmanın ortaya çıkmasında tüm gayretini ve desteğini ortaya koyan danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Soner SAĞLAM’a; çalıştığım alanda uzmanlığı ve fikirleriyle yol göstermesinin yanında, meslek hayatımın her zorluğunda arkamda hissettiğim kıymetli hocam Prof. Dr. Feridun TEKİN’e teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmaların yoğunluğu sebebiyle çoğu zaman hasret kaldığım eşim Fatma GÖKDEMİR ve aileme, gösterdikleri anlayışları, sabırları ve gayretleri için minnettarım. Neşesiyle her zaman güçlü olmama vesile olan oğlum Kuzey Aras

GÖKDEMİR'e, çalışmalarım esnasında beni yalnız bırakmayan Dr. Murat KOÇAK'a, Arş. Gör. Ezgi YIKMIŞ'a, Arş. Gör. Betül AMAN'a ve Öğretim Görevlisi Samet CANTÜRK'e teşekkür ederim.

ÖZET

USMAN AZİM'İN SEÇME ŞİİRLERİ ÜZERİNE DİL VE ÜSLUP İNCELEMESİ

Gökdemir Ozan

Yüksek Lisans Tezi

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları

Tez Yöneticisi: Dr. Öğr. Üyesi Soner Sağlam

Nisan 2020, 405 Sayfa

“Usman Azim’in Seçme Şiirleri Üzerine Dil ve Üslup İncelemesi” adlı bu çalışmamız kaynakça ve sonuç bölümlerinin dışında beş ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Özbek Türkleri, Özbek Türkçesi, XX. yüzyıl Özbek Edebiyatı, şairin hayatı ve röportaj kısımları bulunmaktadır. İkinci bölümde seçtiğimiz şiirlerin tematik sınıflandırmaları yer almaktadır. Üçüncü bölümde şiirlerin yapı bakımından incelemesi yapılmıştır. Dördüncü bölümde seçtiğimiz şiirlerin Özbek Türkçesi gramerindeki yerini tespit etmek amacıyla dil ve üslup kısmı yer almaktadır. Beşinci bölümde ise seçtiğimiz şiirlerin Özbek Latin alfabesine transkripsiyonu ve Türkiye Türkçesine aktarılmış şekilleri sırasıyla yer almaktadır.

Türk dünyası edebiyatının yaşayan temsilcilerinin eserlerini Türkiye Türkçesine aktararak Türklük Bilimi araştırmacılarının istifadesine sunmak günümüzde oldukça önem arz etmektedir. Bu bakımdan çalışmamız, Çağdaş Özbek Edebiyatının yaşayan temsilcilerinden Usman Azim’in edebi şahsiyetinin ve eserlerinin tanıtılmasını, seçilen metinler üzerinde Özbek Türkçesinin gramer özelliklerinin tespit edilmesini, şairin üslup özelliklerinin belirlenerek Türklük Bilimi araştırmacılarının istifadesine sunulmasını amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Usman Azim, Özbek Türkçesi, Özbek Edebiyatı, Dil ve Üslup, Muhteva

ABSTRACT**LANGUAGE AND STYLE ANALYSIS ON SELECTED POEMS OF USMAN
AZIM**

Gökdemir Ozan

Master's Thesis

Contemporary Turkish Dialects and Literatures

Contemporary Turkish Dialects and Literatures

Supervisor: Asst. Prof. Soner Sağlam

Nisan 2020, 405 Pages

This study titled “Language and Style Analysis on the Selected Poems of Usman Azim” consists of five main sections apart from the bibliography and conclusion sections. In the first part, Uzbek Turks, Uzbek Turkish, XX. Century Uzbek Literature, poet's life and interview sections. In the second part, there are thematic classifications of the poems we have chosen. In the third section, poems are analyzed in terms of structure. In the fourth section, the language and style section is included in order to determine the place of the poems we selected in the Uzbek Turkish grammar. Uzbek Latin alphabet transcription of the poems we choose and shape of the fifth chapter was transferred to Turkish Turkey is located, respectively.

Transferring the living representatives of the Turkish works of world literature and to the benefit of Turkey to the Turkish Turkishness Science researchers is of great importance today. In this regard, our study aims to introduce the literary personality and works of Usman Azim, one of the living representatives of Contemporary Uzbek Literature, to determine the grammatical features of Uzbek Turkish on selected texts, and to present them to the benefit of Turkish Science researchers by determining the stylistic features of the poet.

Keywords: Usman Azim, Uzbek Turkish, Uzbek Literature, Language and Style,
Content

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar DİZİNİ	xiii
KISALTMALAR	xv
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	xvi
GİRİŞ	1
A. Özbek Adı	1
B. Özbek Türkleri	1
C. Özbek Türkçesi	3
D. 20.Yüzyıl Özbek Edebiyatı	5
E. Araştırmada Kullanılan Materyal ve Yöntem	9

BİRİNCİ BÖLÜM

USMAN AZİM

1.1. Usman Azim'in Hayatı	11
1.2. Usman Azim ile Röportaj	13

İKİNCİ BÖLÜM

USMAN AZİM'İN ŞİİRLERİNDE MUHTEVA

2.1. Bireysel Konuları İşlediği Şiirler	17
2.2. Siyasi Konuları İşlediği Şiirler.....	25
2.3. Sosyal Konuları İşlediği Şiirler.....	29
2.4. Tabiat Temalı Şiirler	35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

USMAN AZİM'İN ŞİİRLERİNDE YAPI

3.1.	Nazım Birimleri	38
3.1.1.	Bendleri Eşit Sayıda Mısralarla Yazılmış Şiirler	38
3.1.1.1.	Beyit Nazım Birimiyle Yazılmış Şiirler	38
3.1.1.2.	Dörtlük Nazım Birimiyle Yazılmış Şiirler.....	39
3.1.1.3.	Beşli Nazım Birimiyle Yazılmış Şiirler.....	39
3.1.1.4.	Altılı Nazım Birimiyle Yazılmış Şiirler.....	39
3.1.1.5.	Sekizli Nazım Birimiyle Yazılmış Şiirler	39
3.1.2.	Tek Bendden Oluşan Şiirler	39
3.1.3.	Farklı Bendlerle Yazılmış Düzenli Şiirler.....	40
3.1.4.	Farklı Bendlerle Yazılmış Düzensiz Şiirler	40
3.1.5.	Serbest Nazım Birimiyle Yazılmış Şiirler.....	41
3.2.	Ölçü	41
3.3.	Kafiye	45
3.3.1.	Yarım Kafiye	45
3.3.2.	Tam Kafiye	46
3.3.3.	Zengin Kafiye	47
3.3.4.	Tunç Kafiye	48
3.4.	Kafiye Örgüsü	48
3.4.1.	Düz Kafiye	48
3.4.2.	Çapraz Kafiye	49
3.5.	Redif	49

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİL VE ÜSLUP

4.1.	Dil.....	51
4.1.1.	Ses Bilgisi (Fonetik)	51
4.1.1.1.	Ünlüler.....	51
4.1.1.1.1.	Ünlü Değişimleri.....	53
4.1.1.1.1.1.	Daralma	53
4.1.1.1.1.2.	Genişleme.....	53
4.1.1.1.1.3.	Düzleşme.....	53
4.1.1.2.	Ünlü Uyumları	54
4.1.1.2.1.1.	Kalınlık-İncelik Uyumu	54
4.1.1.2.1.2.	Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu	54
4.1.1.2.	Ünsüzler	54
4.1.1.2.1.	Ünsüzlerle İlgili Özellikler.....	54
4.1.1.2.2.	Ünsüz Uyumu	56
4.1.1.3.	Ses Olayları.....	57
4.1.1.3.1.	Ünlü Türemesi.....	57
4.1.1.3.2.	Benzeşme	57
4.1.1.3.3.	Göçüşme.....	57
4.1.1.3.4.	Kaynaşma	57
4.1.1.3.5.	Hece Yutulması.....	57
4.1.1.3.6.	Ortada Ünlü Düşmesi	58
4.1.1.3.7.	Ünsüz Düşmesi	58
4.1.1.3.8.	Ünsüz Türemesi	58
4.1.1.3.9.	İkizleşme	58
4.1.2.	Şekil Bilgisi (Morfolojik)	59
4.1.2.1.	İsimler ve İsim Soylular.....	59

4.1.2.1.1. İsimler	59
4.1.2.1.1.1. İsimlerde Çokluk.....	59
4.1.2.1.1.2. İsimlerde İyelik	59
4.1.2.1.1.3. Aitlik	60
4.1.2.1.1.4. İsmın Halleri.....	61
4.1.2.1.1.4.1. Yalın Hal	61
4.1.2.1.1.4.2. İlgi Hali.....	61
4.1.2.1.1.4.3. Yükleme Hali	61
4.1.2.1.1.4.4. Yönelme Hali	61
4.1.2.1.1.4.5. Bulunma Hali	62
4.1.2.1.1.4.6. Çıkma Hali	62
4.1.2.1.1.4.7. Vasıta Hali.....	62
4.1.2.1.1.4.8. Eşitlik-Benzerlik Hali.....	63
4.1.2.1.1.5. İsimlerde Soru	63
4.1.2.1.1.6. İsimlerde Bildirme	63
4.1.2.1.1.6.1. İsimlerde Şimdiki Zaman Çekimi	63
4.1.2.1.1.6.2. İsimlerde Görülen Geçmiş Zaman Çekimi.....	64
4.1.2.1.1.6.3. İsimlerde Öğrenilen Geçmiş Zaman Çekimi.....	64
4.1.2.1.1.6.4. İsimlerde Şart Kipi Çekimi.....	64
4.1.2.1.2. İsim Soylular	64
4.1.2.1.2.1. Sıfatlar.....	64
4.1.2.1.2.1.1. Niteleme Sıfatı.....	65
4.1.2.1.2.1.2. Belirtme Sıfatları	65
4.1.2.1.2.1.2.1. İşaret Sıfatları.....	65
4.1.2.1.2.1.2.2. Sayı Sıfatları	65
4.1.2.1.2.1.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları	66
4.1.2.1.2.1.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatları.....	66

4.1.2.1.2.1.2.2.3. Kesir Sayı Sıfatları	66
4.1.2.1.2.1.2.2.4. Üleştirme Sayı Sıfatları	66
4.1.2.1.2.1.2.2.5. Topluluk Sayı Sıfatları	66
4.1.2.1.2.1.2.3. Belirsizlik Sıfatları	66
4.1.2.1.2.1.2.4. Soru Sıfatları	67
4.1.2.1.2.2. Zamirler	67
4.1.2.1.2.2.1. Şahıs Zamirleri	67
4.1.2.1.2.2.2. Dönüştürme Zamiri	68
4.1.2.1.2.2.3. İşaret Zamirleri	69
4.1.2.1.2.2.4. Belirsizlik Zamirleri	69
4.1.2.1.2.2.5. Soru Zamirleri	70
4.1.2.1.2.3. Zarflar	70
4.1.2.1.2.3.1. Nitelik Zarfları	71
4.1.2.1.2.3.2. Zaman Zarfları	71
4.1.2.1.2.3.3. Yer Zarfları	72
4.1.2.1.2.3.4. Soru Zarfları	72
4.1.2.1.2.3.5. Miktar Zarfları	72
4.1.2.2. İlgeç Soylular	73
4.1.2.2.1. Edat	73
4.1.2.2.1.1. Son Çekim Edatları	73
4.1.2.2.1.2. Sona Gelen Edatlar	74
4.1.2.2.2. Bağlaç	75
4.1.2.2.2.1. Sıralama Bağlaçları	75
4.1.2.2.2.2. Denkleştirme Bağlaçları	75
4.1.2.2.2.3. Karşılaştırma Bağlaçları	76
4.1.2.2.2.4. Cümle Başı Bağlaçları	76
4.1.2.2.3. Ünlem	77

4.1.2.2.3.1. Duygu Ünlemleri.....	78
4.1.2.2.3.2. Seslenme Ünlemleri	78
4.1.2.2.3.3. Gösterme Ünlemleri	79
4.1.2.2.3.4. Cevap Ünlemleri	79
4.1.2.3. Fiil.....	79
4.1.2.3.1. Fiillerde Şahıs Ekleri.....	79
4.1.2.3.2. Fiil Kipleri.....	82
4.1.2.3.2.1. Basit Kipler	82
4.1.2.3.2.1.1. Geniş Zaman.....	82
4.1.2.3.2.1.2. Şimdiki Zaman	82
4.1.2.3.2.1.3. Görülen Geçmiş Zaman.....	84
4.1.2.3.2.1.4. Duyulan Geçmiş Zaman.....	85
4.1.2.3.2.1.5. Gelecek Zaman	86
4.1.2.3.2.2. Tasarlama Kipleri.....	87
4.1.2.3.2.2.1. Emir Kipi.....	87
4.1.2.3.2.2.2. Şart Kipi	88
4.1.2.3.2.2.3. İstek Kipi	88
4.1.2.3.2.2.4. Gereklilik Kipi.....	89
4.1.2.3.2.3. Birleşik Kipler.....	89
4.1.2.3.2.3.1. Hikâye	89
4.1.2.3.2.3.1.1. Geniş Zamanın Hikâyesi.....	90
4.1.2.3.2.3.1.2. Şimdiki Zamanın Hikâyesi	90
4.1.2.3.2.3.1.3. Duyulan Geçmiş Zamanın Hikâyesi.....	91
4.1.2.3.2.3.1.4. Gelecek Zamanın Hikâyesi.....	92
4.1.2.3.2.3.1.5. Şart Kipinin Hikâyesi.....	93
4.1.2.3.2.3.1.6. Gereklilik Kipinin Hikâyesi.....	93
4.1.2.3.2.3.2. Rivayet.....	94

4.1.2.3.2.3.2.1.	Geniş Zamanın Rivayeti	94
4.1.2.3.2.3.2.2.	Şimdiki Zamanın Rivayeti	94
4.1.2.3.2.3.2.3.	Duyulan Geçmiş Zamanın Rivayeti.....	95
4.1.2.3.2.3.2.4.	Gelecek Zamanın Rivayeti.....	95
4.1.2.3.2.3.2.5.	Şart Kipinin Rivayeti	95
4.1.2.3.2.3.2.6.	Gereklilik Kipinin Rivayeti	96
4.1.2.3.2.3.3.	Şart.....	96
4.1.2.3.2.3.3.1.	Geniş Zamanın Şartı	97
4.1.2.3.2.3.3.2.	Duyulan Geçmiş Zamanın Şartı.....	97
4.1.2.3.2.3.3.3.	Gelecek Zamanın Şartı.....	97
4.1.2.3.2.4.	Tasvir Fiiller.....	98
4.1.2.3.2.4.1.	Yeterlilik Fiili	98
4.1.2.3.2.4.2.	Diğer Tasvir Fiiller.....	99
4.2.	Üslup	99
4.2.1.	Kelime Kadrosu.....	99
4.2.2.	Kelime Sıklıkları	99
4.2.3.	Tekrarlar	105
4.2.3.1.	Ses Tekrarları.....	105
4.2.3.2.	Ünsüz Tekrarları	106
4.2.3.3.	Ünlü Tekrarları	107
4.2.3.4.	Ek Tekrarları	108
4.2.3.5.	Kelime Tekrarları.....	109
4.2.3.5.1.	Şiirdeki Yerine Göre Kelime Tekrarları	109
4.2.3.5.2.	Türe Göre Kelime Tekrarları	113
4.2.3.5.2.1.	İsim Tekrarları.....	113
4.2.3.5.2.2.	Sıfat Tekrarları	113
4.2.3.5.2.3.	Zarf Tekrarları.....	114

4.2.3.5.2.4. Zamir Tekrarları	114
4.2.3.5.2.6. Fiil Tekrarları	115
4.2.3.5.3. Kelime Grubu Tekrarları.....	116
4.2.3.5.4. Cümle Tekrarları	117
4.2.3.5.5. Benzer İfade Tekrarları	118
4.2.4. Sanatlar	119
4.2.4.1. İstiare	119
4.2.4.2. İstifham	119
4.2.4.3. Nida.....	120
4.2.4.4. Tecâhül-i Ârif	121
4.2.4.5. Tekrir	122
4.2.4.6. Telmih.....	123
4.2.4.7. Teşbih.....	124
4.2.4.8. Tezat.....	126

BEŞİNCİ BÖLÜM

ŞİİRLER

5.1. ÖZBEK TÜRKÇESİ (ÇEVİRİ YAZI)	129
5.2. TÜRKİYE TÜRKÇESİ (AKTARMA).....	254
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	378
KAYNAKLAR	382
ÖZGEÇMİŞ	384

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. İyelik Ekleri	60
Tablo 2. Şahıs Zamirleri.....	68
Tablo 3. Dönüşlülük Zamiri.....	68
Tablo 4. I. Grup Şahıs Ekleri	80
Tablo 5. II. Grup Şahıs Ekleri	80
Tablo 6. III. Grup Şahıs Ekleri.....	80
Tablo 7. Şahıs Eklerinin Kullanımı.....	81
Tablo 8. Emir Kipi Çekimi	87
Tablo 9. Şart Kipi Çekimi	88
Tablo 10. İstek Kipi I. Tip Çekimi.....	88
Tablo 11. İstek Kipi II. Tip Çekimi.....	89
Tablo 12. Gereklilik Kipi Çekimi	89
Tablo 13. Geniş Zaman Hikâye Çekimi.....	90
Tablo 14. Şimdiki Zaman Hikâye Çekimi I. Tip	90
Tablo 15. Şimdiki Zaman Hikâye Çekimi II. Tip	90
Tablo 16. Şimdiki Zaman Hikâye Çekimi III. Tip.....	91
Tablo 17. Duyulan Geçmiş Zaman Hikâye Çekimi I. Tip	91
Tablo 18. Duyulan Geçmiş Zaman Hikâye Çekimi II. Tip.....	92
Tablo 19. Duyulan Geçmiş Zaman Hikâye Çekimi III. Tip	92
Tablo 20. Gelecek Zaman Hikâye Çekimi I. Tip	92
Tablo 21. Gelecek Zaman Hikâye Çekimi II. Tip.....	93
Tablo 22. Şart Kipi Hikâye Çekimi	93
Tablo 23. Gereklilik Kipi Hikâye Çekimi.....	93
Tablo 24. Geniş Zaman Rivayet Çekimi.....	94
Tablo 25. Şimdiki Zaman Rivayet Çekimi	94
Tablo 26. Duyulan Geçmiş Zaman Rivayet Çekimi	95
Tablo 27. Gelecek Zaman Rivayet Çekimi	95
Tablo 28. Şart Kipi Rivayet Çekimi.....	95
Tablo 29. Gereklilik Kipi Rivayet Çekimi I. Tip	96
Tablo 30. Gereklilik Kipi Rivayet Çekimi II. Tip.....	96
Tablo 31. Geniş Zaman Şart Çekimi.....	97
Tablo 32. Duyulan Geçmiş Zaman Şart Çekimi	97

Tablo 33. Gelecek Zaman Şart Çekimi.....	98
--	----

KISALTMALAR

akt.	: aktaran
bkz.	: bakınız
c.	: cil
ed.	: editör
haz.	: hazırlayan
Özb.	: Özbek
PAÜ.	: Pamukkale Üniversitesi
s.	: sayfa
S.	: sayı
SOBİDER	: Sosyal Bilimler Dergisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
Üni.	: Üniversitesi
vb.	: ve benzeri
vs.	: vesaire
Yay.	: yayınları

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ÖZBEK ALFABESİ¹			
Kiril	Transkripsiyon	Kiril	Transkripsiyon
А а	Ä ä	С с	S s
Б б	B b	Т т	T t
В в	V v	У у	U u / Ü ü
Г г	G g	Ф ф	F f
Д д	D d	Х х	X x
Е е	Ye ye / E e	Ц ц	Ts ts
Ё ё	Yâ yâ	Ч ч	Ç ç
Ж ж	C c	Ш ш	Ş ş
З з	Z z	Ъ ъ	‘
И и	İ i	Ь ь	'
Й й	Y y	Э э	E e
К к	K k	Ю ю	Yu yu / Yü yü
Л л	L l	Я я	Yä yä
М м	M m	Ў ў	Oo Öö
Н н	N n	Қ қ	Q q
О о	O o	Ғ ғ	Ğ ğ
П п	P p	Ҳ ҳ	H h
Р р	R r		

¹ Türk Lehçeleri Grameri, Ed. Ahmet B. Ercilasun, Ankara, 2012, s.293-298.

GİRİŞ

A. Özbek Adı

Özbek adının köken ve yapısı ile ilgili çeşitli görüşleri şu şekilde açıklamak mümkündür:

Özbek adının 1313 – 1340 yılları arasında hüküm süren Altın Ordu hükümdarı, Özbek Han'dan geldiği en fazla taraftar bulan görüştür. Ebulgazi Bahadır Han, Özbek Han'dan önce tarihte Özbek adına rastlanmadığını belirtir. Bu görüşe M. A. Aristov'dan başka, A. Y. Yakubovskiy, İ. P. İvanov, M. A. Çaplıçka, Hilda Hukhemgibi birçok ilim adamı da katılmaktadır (Buran ve Alkaya, 2014: 24). Ebu'l Gazi Bahadır Han'ın da ifade ettiği gibi Özbek adı, Altın Orda beyi Özbek'in adından gelmektedir. Altın Orda tahtına Özbek Han'ın (1313 -1340) geçmesinden sonra, onun emrindeki kitlelere daha sonradan “Özbekler” denmeye başlanmıştır. Yani başlangıçta şahıs adı olan Özbek, bir zaman sonra belli bir Türk topluluğunun adı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Özbek Türkçesi, Modern Uygur Türkçesi ile birlikte Türk dilinin Güneydoğu Türkistan grubuna girer. Altın Orda Hanı Özbek (1312- 1340)'in ahfadından gelen idareciler, Fergana vadisindeki Türkleri bir araya toplayarak yeni bir devlet kurmuş ve bu devlete “Özbek Devleti” adını vermişlerdir. Tıpkı Osmanlı ve Timurlu dendiği gibi, bu devletin halkına da “Özbek” denilmiştir (Omorov, 1993: 13-14).

Denis Sinor'a göre ise Özbek sözü “Oğuz + bek” sözlerinin birleşmesinden çıkmıştır. Hasan Eren ise bu sözün “Özü + berk” sözünden geldiğini söylemektedir. Bu açıklamaya göre kelime “özü sağlam” anlamındadır (Buran, Alkaya, 2014: 24).

B. Özbek Türkleri

Özbek Türklerinin Karluk, Kıpçak ve Oğuz Türklerinin birleşmesiyle meydana geldikleri bilinmektedir. Altın Orda Hanı Özbek'in (1312-1340) soyundan gelen idareciler Fergana vadisindeki Türkleri bir araya toplayıp, Türklerin Türkistan'daki büyük rolüne katkı sağlayarak Özbek Devleti'ni tarih sahnesine çıkartmışlardır.

O sırada Türkistan bölgesi Moğol istilası altındadır. Ancak Türkistan Türkleri, o devrin taht mücadelelerine bulaşmamış ve Moğol tasallutundan kendilerini koruyarak XV. asrın ortalarına doğru bir güç haline gelmeye başlamışlardır. Nihayet, Batu'nun kardeşi Şeybani neslinden gelen Ebu'l Hayr Han (1428 – 1468), büyük dedesi Özbek Han'ın adını verdiği devleti 1428'de kurarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Timurlu

prenslerin taht kavgalarından istifade eden Ebu'l-Hayr Han, Ebu Said'e yardım ederek 1451'e kadar Türkistan'ın yarısına hâkim olmayı başarmıştır (Saray, 1993: 15).

Fakat Moğol ve Kalmuklarla yapılan sert mücadelelerden dolayı Özbek Türkleri zayıflamışlardır. Bu arada Ebu'l-Hayr'ın yönetimini beğenmeyenler, ayrılarak kuzeye çekilmiş ve daha sonra Kazaklar diye adlandırılmışlardır. Moğollar ile yapılan savaşlar neticesinde Ebu'l-Hayr Han 1468'de ölmüştür. Yerine geçen oğlu Şah Budak Han da devleti idare edememiştir. Daha sonra tahta geçen Şah Budak Han'ın oğlu Şeybani Han (1500-1510) devleti yeniden toparlamış, Babür Şah'ı yenerek 1500 yılında hükümdarlığını ilan etmiştir. Böylece Özbek Türkleri 16. yüzyılın başında Timurluların hâkimiyetine son vererek, Türkistan'a yayılıp büyük bir güç haline gelmişlerdir.

1510 yılında Şeybani Han, Safevi hükümdarı Şah İsmail'e yenilmiştir. Bundan faydalanan Babür, Şah İsmail'in de yardımıyla Türkistan'ı yeniden istila etmiş, ancak 1512'de Özbek Türklerine yeniden yenilerek Türkistan'ı terk etmek zorunda kalmıştır.

Özbek Türklerinin toparlanmaya başladığı sıralarda, bu kez de kendi aralarında bölünmeler başlamıştır. Bir kısmı Yamud Türkmenleri (Harezmi) Hanlığı'nı devam ettirmişlerdir. Bir süre devam eden taht kavgaları, Osmanlı Türklerinin arabuluculuğuyla kesilmiştir (Buran, Alkaya, 2014: 25).

14. yüzyıldan 15. yüzyılın sonuna kadar Timurlular, 16. yüzyılda Şeybaniler idaresinde kalan Türkistan'da bu yıllar arasında siyasi birlik mevcuttur. 1510'da Şah İsmail'e yenilen ve arkasından da Türkistan'ı Babür'e kaptıran Özbekler, her ne kadar kendilerini toparlayabilmişler ise de daha sonra aralarındaki bölünmeyi önleyememişlerdir. Bunun neticesinde 1597 yılında Hokand, 1598 yılında ise Harezmi (Hive) hanlıkları bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir (Hayit, 1995: 27).

Uzun zaman kuzeydeki hanlıklar ile güneydeki Hive, Hokand ve Buhara hanlıkları arasındaki çatışmalar devam etmiş ve böylece zayıf düşen Türkistan, Rus istilasına maruz kalmıştır. 1865'te Taşkent şehri Ruslar tarafından işgal edilmiş ve 1868'de Buhara, 1873'te Hive, 1876'da ise Hokand Hanlığı Rus hâkimiyetine girmiştir (Devlet, 1989: 86). Batı Türkistan toprakları Sovyet rejimi tarafından 1925'te 5 ayrı cumhuriyete bölünmüştür. Bunlardan biri de Özbekistan'dır. Özbekistan, bağımsızlık ve direniş hareketlerine 1935'e kadar devam etmiştir (Coşkun, 2014: 25).

Tarihi, kültürü, etnik bileşimi, coğrafyası ve siyasi geleneği açısından Müslüman ve Türk kökenli eski Sovyet cumhuriyetleri arasında Özbekistan oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir. Özbek kimliği de, yörede siyasi etkinlik sağlamış ve hanlık kurmuş Türk boylarından birine ait iken, Orta Asya’da Türk cumhuriyetlerinin sınırlarının belirlenmesi sırasında daha önce siyasi coğrafyada hiç yer almamış bir ülkeye ad olarak verilerek yeniden yorumlanmış bir kimliktir. Bu açıdan, Özbekistan coğrafi olarak tamamen Sovyet döneminde meydana getirilmiş, “Özbek” ismi de Özbekistan sınırları içine dâhil edilen tüm nüfusa ortak bir kimlik olarak benimsetilmiştir (Özdoğan, 1994: 76).

Sovyet sistemi bununla da yetinmemiş, Özbek Türklerinin kendi millî kültürü ve tarihi ile ilgili ne varsa uzun süre yasaklanmıştır. İslami kültür ise, tamamen yasaklanan bir başka kültür unsuru olmuştur. Sovyetlerin, Özbeklerin milli kültürü ve dini hakkında takındıkları bu acımasız tavırları çok geçmeden halkın tepkisini çekmiş ve halk, dinî ve millî duygularını dile getiren edip ve şairleri milli birer kahraman gibi görmeye başlamıştır. Ne var ki, halkın dini ve milli duygularını yansıtmak şair ve ediplere pahalıya mal olmuş, kendilerini sürgün ve toplama kamplarında bulmuşlardır (Saray, 1993: 67-68).

Günümüz Özbekistan’ı, 20 Haziran 1990’da egemenliğini, 1 Eylül 1991’de bağımsızlığını ilan etmiştir. 29 Aralık 1991 tarihinde düzenlenen referandumla bağımsızlık ilanı onaylanmıştır (Coşkun, 2014: 26).

Batı Türkistan’da Amu Derya ve Sir Derya arasında Aral Gölü ovasıyla Tanrı Dağlarının eteklerinde kurulmuş, Orta Asya diye tarif edilen bölgenin merkezi konumunda olan Özbekistan 13 idari bölgeye ayrılmıştır: Andican, Buhara, Fergana, Cizzah, Harezmi, Sirderya (Gülistan), Nevai, Kaşderya (Karşi), Surhanderya (Tirmiz), Semerkant, Nemengan, Taşkent, Karakalpakistan (Özerk Cumhuriyet). 1 Ocak 2012’de yapılan resmî nüfus sayımına göre nüfusu 29.559.100 kişidir. Vikipedi’nin 2019 tahmini verilerine göre ise Özbekistan’ın nüfusu yaklaşık 33 milyon olarak açıklanmıştır.

C. Özbek Türkçesi

Karahanlı (11.-12. asırlar) ve Harezmi (13.-14. asırlar) edebî lehçelerinin devamı olarak, Asya’da Cengiz oğulları tarafından kurulan Çağatay ve Altınordu devletlerinde gelişerek, Timur ve çocukları zamanında klasik bir mahiyet alan Orta Asya Türkçesine

Çağatay Türkçesi denilmektedir. Çağatay Türkçesi, 15. yüzyıl başından 20. yüzyılın başına kadar kullanılan edebî bir lehçedir. Günümüz Türk lehçeleri arasında Özbek ve Yeni Uygur Türkçeleri ona en yakın olanlarıdır. Özbekistan'daki ağızlara dayanan Özbek edebî lehçesi, 1921'den itibaren Çağatay edebî lehçesinin yerini almaya başlamıştır (Eckmann, 1988: 7).

Türk boylarının ortak Arap alfabesi, 1927 yılından itibaren Latin alfabesiyle değiştirilmeye başlanmış; 1927-1930 yılları arasında hem Arap hem de Latin harfleriyle birçok dergi ve gazete basılmış; dolayısıyla bu dönem, bir geçiş dönemi olmuştur ve 1930 yılına kadar Latin alfabesine geçiş tamamlanmıştır (Allworth, 1989: 80-81). Türkistan'da yaşayan Özbek Türkleri, 1927-1940 yılları arasında Latin, 1927'den önceki yıllarda da Arap alfabesini kullanmışlardır. Afganistan'da bulunan Özbek Türkleri ise, hâlen Arap alfabesini kullanmaktadır (Ercilasun, 1976: 25).

1940 yılından sonra ise, 1937-1938 yıllarında birçok Türk aydınını öldürten Stalin'in emriyle bütün Türk boylarına farklı birer Kiril alfabesi kullandırılmaya başlanmıştır (Allworth, 1989: 80-81). Tabii ki böyle bir dayatmanın ana sebebi; Türk boylarının, birbirlerinin yazılarını okuyamamalarını, dolayısıyla uzun vadede birbirleriyle anlaşamamalarını sağlamaktı (Kocaoğlu, 1996: 675-676).

1991 yılında Özbekistan'ın bağımsızlığını ilan etmesinden sonra, Latin alfabesi tartışılmaya başlanmış ve ortak Türk alfabesinden biraz farklı olan yeni Latin alfabesi 1993 yılında kabul edilmiştir. Ancak bu alfabe 1995 yılında İslam Kerimov'un onayıyla değiştirilerek daha kusurlu, eksik ve Türk fonetiğine uymayan bir alfabe ortaya çıkarılmıştır. 1995'te yapılan değişiklik, bu alfabeyi ortak Türk Latin alfabesinden hem uzaklaştırmış hem de alfabeyi karışık ve kullanışsız duruma getirmiştir. İngiliz-Latin alfabesi temel alınarak hazırlanan 1995 Özbek-Latin alfabesinde, ortak Türk alfabesinde ve Türk-Latin alfabelerinin hiç birinde yer almayan işaretler bulunmaktadır. Bu alfabede, Kiril alfabesinde olduğu gibi Özbek Türkçesinin ses yapısına ters düşen işaretler bulunmaktadır. Harf sırasında Türkiye Türkçesi yerine İngiliz alfabesinin, harflerin telaffuzunda ise batı dillerinin ve Rusçanın esas alınması, ayrıca h, x, k, q, n gibi ünsüzlerin kalın ve ince sıralı kelimeler için ayrı ayrı kullanılması ve Türkçenin temel ünlülerinden olan ı ve ü ünlülerini gösteren harflerin bulunmaması başlıca olumsuzluklardır (User, 2015:349-352).

D. 20.Yüzyıl Özbek Edebiyatı

19. yüzyılın ikinci yarısındaki Rus işgalinden beri çetin mücadelelere sahne olan Türkistan'da edebiyat, cereyan eden hadiselerle paralel bir gelişme gösterir. 20. yüzyılın başlarındaki aydınlanma, eğitim seferberliği ve istiklâl, bu yeni edebiyatın esas konularını oluşturur. Edebî eserlerde vatan ve millet kavramları çok sık işlenir. Yeni yazılan şiirlerde, eskiden beri kullanılan teşbihlere, mecazlara yeni manalar yüklenir. Aşk ve sevgiliyi tarif eden sıfatlar, artık ilim, fen, ilerleme, millî birlik, vatan ve milleti anlatmak için kullanılır. Dil, bazı Arapça ve Farsça kelimeler atılarak sadeleştirilir. Aruzla birlikte hece ve serbest vezinler, yeni şiire vücut verir (Karakaş, 1996: 295). Rusya ile bu dönemdeki çeşitli alanlardaki ilişkilerin bir yansıması olarak Özbek Türkçesi söz varlığında ticaret ulaşım, ekonomi, iletişim (posta-telefon-telgraf), ziraat, askerî, mimari, ev eşyaları, tıp, sanat ve edebiyat gibi alanlara ait Rusça ve Rusça aracılığıyla dile giren batı kökenli sözcük ve terimler de yer almaya başlar (Tekin, 2008: 610).

Onuncu yıllarda yeni bir edebî anlayış ortaya çıkar. Bu yeni edebî anlayışın ortaya çıkışının ilk adımları ise derin anlamlı didaktik şiir ve hikâyelerdir. Yeni Özbek şiirinin temelleri Çolpan, modern romancılığın temeli ise Abdullah Kadiri tarafından atılır (Merhan, 2006: 130). Bu dönem, Özbek edebiyatının kendine has bir üslup kazandığı dönem olduğundan özel bir yere sahiptir. Avlani'nin "Edebiyat yahut Millî Şiirler", Seyid Ahmet Vasli'nin "Millî Şiirler", Sıddıki Handeyliki'nin "Tuhfe-i Şevket", "Sevgat-i Şevket" ve "Bezm-i İşret", Hacı Muin'in "Gülistan Edebiyat" kitapları yeni Özbek edebiyatının ilk örnekleridir. Bu dönemde, edebiyatın o güne dek tanışmamış olduğu yeni türler (roman, makale, eleştiri vb.) işlenir. Günlük hayatla ilgili olaylara yer verilir ve halkı aydınlatmaya yönelik adımlar atılır. Nesir ve nazımda konu alanları genişler. Halka halk diliyle hitap etme düşüncesi gelişir. Yerli kaynaklardan beslenmekle yetinilmez, batı ve Türk edebiyatından da yararlanır. Bunun sonucu olarak çeviri edebiyatı da bu dönemde görülür. Ceditçi şairler, bireysellikten ziyade toplumculuğa yönelir. Sömürgecilğe, baskı politikalarına ve cehalete karşı savaş açar.

Dönem içerisinde yenilikçi fikirlerin gelişiminde Bahçesaray'da çıkan "Tercüman", Kazan'da çıkan "Vakt" ve "Yulduz" dergisi, İstanbul'da çıkan "Sırat-ı Mustakim" dergileri önemli rol oynar. Ceditçilerin Türkistan'ın bağımsızlığı için esasen üç mücadele yolu mevcuttur: İlki yeni usul okulların alanını genişletmek, ikinci ümit

vaat eden gençleri yabancı ülkelere okumaya göndermek, üçüncüsü çeşitli dernekler kurmak ve fikirlerini yaymak için gazeteler çıkarmak. Bu fikirleri gerçekleştirmek adına Münevverkari Abdürreşithan, Ubeydullahoca Abdullahoca, Mahmudhoca Behbudi, Abdulla Avlani, Taşpolatbek Narbotabek, Hamza Hakimzade Niyazi, Abdülhamid Süleyman Çolpan ve Abdurrauf Fıtrat gibi aydınlar çalışmışlardır. 12 Mayıs 1909'da Taşhacı Tuyakbayev, Nizamkari Molla Husanov, Molla Abdulla Avlani, Münevverkari Abdraşidhanov, Başirulla Asatillahocayev'im imzalarıyla 41 maddelik tüzüğe sahip "Cemiyet-i Hayriye" kurulmuştur.

1913'te ise Taşkent'te "Turan" cemiyeti kurulmuştur. Bu derneğin kuruluş amacı ise, sosyal hayatı canlandırmaktır. Halk arasında tiyatro sevgisinin uyanışını sağlamak, tiyatro eserleri yazmak ve oyunlar sergilemek amaçlanmıştır. İlk Özbek millî tiyatrosu, 27 Şubat 1914'te Taşkent'te bulunan Kolizey tiyatrosunda faaliyete geçti. Burada sergilenen ilk oyun ise, Mahmudhoca Behbudi'nin "Pederküş" piyesidir. Abdullah Avlani ise 1913 yılında Turan adlı ilk profesyonel tiyatro topluluğunu kurar. Aynı yıllarda Abdullah Kadiri, Abdullah Avlani, Hamza Hakimzade, Niyazi, Abdullah Bedri, Hacı Mui Köknarı, Mirmuhsin ve bilhassa Abdurrauf Fıtrat, Özbek tiyatro edebiyatının ilk önemli eserlerini yazarlar. Aynı şekilde roman türünün ilk örnekleri de bu dönemde kaleme alınır. Mirmuhsin'in Beferzend Açıldıbay (Çocuksuz Açıldıbay-1914) ve Hamza Hakimzade Niyazi'nin Yengi Saadet (1915) adlı eserleri, Türkistan'da roman türünün ilk örnekleri sayılır. (Karakaş 1996, 295)

Yüzyılın başında ortaya çıkan yenilikler, 1920'li yıllarda kurulan modern Özbek şiirinin genel karakterini meydana getirir. "Cedit Edebiyatı" adı verilen bu milli uyanış devri edebiyatının, aynı yıllarda Türkiye'deki millî edebiyattan hiçbir farkı yoktur.

1917 yılında Çar idaresinin yıkılmasından sonra Türkistan' da birçok kültür ve edebiyat topluluğu kurulur. 1918 yılında kurulan "Çağatay Gürüncü" (Çağatay Birliği), hiç şüphesiz bunların arasındaki en önemli topluluktur. Devrin şair ve yazarları tarafından büyük ilgi gören bu toplulukta, dil ve edebiyat ağırlıklı olmak üzere millî meseleler tartışılır. Abdullah Kadiri (Culkunbay), Abdülhamid Süleyman (Çolpan), Mahmud Hadiyev (Batu), Maşrik Yusupov (Elbek) gibi kabiliyetli gençler, ilk eserlerini bu topluluk çevresinde vermişlerdir. Daha sonra edebiyat dünyasına giren Gafur Gulam, Musa Taşmuhammedoğlu Aybek, Abdullah Kahhar, Hamid Alimcan gibi gençler ise, kendilerinden önceki bu şair ve yazarların etkisi altında kalarak millî ruhta yazdıkları

eserlerini Muştum (Yumruk), Meşreb, Elenge (Alev), Maarif ve Okıtuvçı gibi dergilerde yayımlamışlardır (Karakaş 1996, 296).

Cedit edebiyatı temsilcilerinden olan Avlani, Ayni, Hamza gibi şairler yirminci yılların başında Şura şairleri tarafına geçip, proletar şiirin ilk örneklerini verirler. Yirminci yıllarda, Özbek şiiri hem tema, hem de şekil yönünden değişerek zenginleşir. Dil ve üslubu, halkın konuşma diline yakın bir şekil alır. Cedit edebiyatı temsilcileri millî romanı yaratmak için çalışmış olsalar dahi, Abdulla Kadiri'nin "Ötken Künler" romanına kadar hiçbir örnek verilememiştir. Bu türün Özbek edebiyatına girişi "Ötken Künler" romanı ile birlikte olmuştur. Bu dönemde Çolpan, diğer yazarlardan farklı olarak Özbek kadınlarının toplum içindeki vaziyetini yazma vazifesini üstlenir. 1920'li yıllar Özbek şiiri, Çolpan'ın büyük tesiri altındadır. Bununla birlikte, 1960'lı yıllarda uyanış şiirinin oluşmasında da Çolpan'ın büyük rolü vardır. Yirminci yıllar nesri bu yazarlarla birlikte daha başka büyük yazarların da etkisiyle şekillenmiştir. Bu yazarlardan başlıcaları; Gafur Gulam, Gayreti, Aydın, Şems, Şakir Süleyman, Abdulla Kahhar'dır.

1930'lu yıllarda Gafur Gulam, Hamid Alimcan, Aybek, Mirtemir, Şeyhzade gibi şairler eserler vermişlerdir. Nesir sahasında ise Abdullah Kahhar, Hüseyin Şems, Aybek gibi yazarlar hikâye ve romanlar neşretmişlerdir. Bu dönemde yazılan eserlerin çoğunda sosyal hayattaki değişiklikler ve sosyalizmin kuruluşu, büyük bir heyecanla tasvir edilmiş, işlenmiştir.

50-80 yılları arası Özbek edebiyatında politika değişiklikleri yaşanır. Totaliter düzen neticesinde ve Stalin'in ölümüyle birlikte ülkede özgürlük havası esmeye başlar. Önemli Özbek şair ve yazarlarının isimleri aklanarak, üzerlerindeki suçlamalar kaldırılır. Yayıncılık bir hayli gelişir. Çocuk ve gençlere yönelik eserlerin oluşumunda "Gafur Gulam Namındaki Edebiyat ve Sanat Neşriyatı" ve "Yazuvçı" büyük rol oynamıştır. 20. Yüzyıl yeni Özbek edebiyatında, pek çok antoloji, çok ciltlik eser verilir. Gafur Gulam, Aybek, Hamze ve Hamid Alimcan'nın en güzel eserlerinin bir araya getirildiği kitaplar yayınlanır. Edebî alanda pek çok tercüme yapılır. Konu sayısı artar ve olayları tüm yönleriyle ortaya koyma eğilimi gelişir. İnsanın iç dünyasına olan merak artar, bu sebeple yapılar dramatik bir hal alır, psikolojik tahliller çoğalır.

Seksenli yılların ortalarında itibaren Birliğin hayat şartlarında değişiklikler yaşanır. Toplumda çöküş yaşanmaya başlar. "Özbek işi" diye adlandırılan suçlulara

karşı alınan tedbirler, kanunsuzluklar, tutuklamalarla sonuçlanmıştır. Fakat bu nahoş olayların aksine edebiyatta sağlam bir akıl ve idrak hâkim hale gelir. O yıllarda yazılan eserlerin tek taraflı fikirlerden oluşması, edebiyatın gündelik yaşam sorunlarına gereğinden fazla alet olması eleştirilir. Resmi dairelerde, basında gerçekleri söyleme imkânı bulunamaması sebebiyle bu görevi edebiyatçılar devralır. Hümanist düşüncelerin dile getirilmesi artar. İnsanların dertlerine ortak olma, kalplerindeki sırları çözme çabası baş gösterir. Gerçek anlamda realist, felsefi, entelektüel şiir bu dönemde ortaya çıkar. Bu dönem edebiyatında bir başka önemli nokta göze çarpmaktadır: Şura devri edebiyatının en nazik yönü olan, paradoks. Yazar ve şairler Sovyet devrini övmeye mecbur bırakılır. Şura edebî politikası o derece tutarsızdı ki zamanında mükâfat ile ödüllendirilen eserler kısa bir süre sonra “zararlı eser” olarak ilan edilir.

Güçlü totaliter rejim Fıtrat, Çolpan, Kadiri gibi yazarları bedenen yok etmekle birlikte, sağ kalan yazarların başına musibetler getirir, eserlerini yasaklar. Fakat bu durum dahi onların okunmasına engel olamaz. Halkı kendi geçmişinden, kimliğinden uzaklaştırma siyasetinin izlendiği bu dönemde, romanlar, şiirler ve tiyatro eserleri halkı bilinçlendirme görevini üstlenir.

Özbekistan'ın 1991 yılında bağımsız olmasından sonra millî kültür ve edebiyatın gelişmesine yeni imkânlar tanınmıştır. Stalin devrinde vatan haini ilan edilerek kurşuna dizilen ceditçi şair ve yazarların eserleri tekrar yayımlanma ve okunma imkânına kavuşmuştur. Bugün "İstiklal Fedailerini" sayılan ceditçiler hakkında seri halinde kitaplar yazılmakta, yerli ve millî özelliklere sahip bir edebiyat gelişmektedir. Bu dönemde ortaya konulan edebi eserlerde, insanların gönül dünyası ruhi duygu ve düşünceleri tasvir edilmeye başlanmıştır (Üşenmez 2011, 145). Bireysel konuların yanında toplumsal sorunlardaki aksaklıklar, bu sorunların giderilmesi için çözümler sunulmuştur. Amaç yeni bağımsızlığını elde eden halkı bilinçlendirmek, millî benliğini uyandırmak, devlet ve millet ruhunu aşılmasıdır. Bu yönde pek çok şiir, roman gibi millî duyguyu uyandıracak eserler verilmiştir.

Bağımsızlığını henüz elde eden Özbek halkı, Rus dilini bir yana bırakarak kendi ana diline yönelmiş ve gerek eğitim dilinde gerekse günlük konuşma dilinde Özbek Türkçesini kullanmıştır. Dönemin sanatçıları, millî duyguları harekete geçiren eserler vermiştir. Bu doğrultuda, sanatçıların kendi eserlerinin yanında çeviri eserlere de

sıklıkla rastlanmaktadır. Bu dönem Özbek edebiyatı ve Türkçesi açısından çok verimli geçmiştir (Oba 2014, 1008).

E. Araştırmada Kullanılan Materyal ve Yöntem

Çalışma Usman Azim'in 5 şiir kitabından seçilmiş 101 şiirinin incelenmesine dayanmaktadır. Şiirler seçilirken neşir tarihleri ve temalarına dikkat edilmiş, böylelikle şairin şiir dünyası üzerinde daha kapsayıcı çıkarımlarda bulunmak hedeflenmiştir. Şiirlerin transkripsiyonu, Türkiye Türkçesine aktarımı ve incelemesi yapılmıştır. Şair yazdığı şiirlerin birçoğuna başlık koymamıştır. Bu nedenle hem mevcut başlıklar korunarak şiirlere 1'den 101'e kadar numara verilmiş hem de örneklerin rahatça bulunabilmesi adına mısralar buldukları şiir içerisinde numaralandırılmıştır.

Çalışmanın ilk kısmı olan giriş bölümünde Özbek adı, dili, tarihi hakkında bilgiler verildikten sonra şairin etki ettiği dönem olan 20. Yüzyıl Özbek edebiyatı üzerinde durulmuştur.

Ele aldığımız şiirlerin orijinaleri bir kısmı Özbek Kiril alfabesi ile bir kısmı da Özbek Latin alfabesiyle yazılmıştı. Bu şiirlerin Türkiye Türkçesine transkripsiyonunda esas aldığımız transkripsiyon alfabesi giriş kısmından hemen önce tablo halinde verilmiştir.

Birinci bölümde Usman Azim ile gerçekleştirdiğimiz röportajın yanı sıra Özbekistan veri tabanlı internet sitelerinden, yine Özbek gazetelerinden edinilen bilgilerle oluşturduğumuz şairin hayatı yer almaktadır. Röportaj metni de bu bölümün sonuna eklenmiştir.

Dil ve üslup incelemesi bölümünde tasnif, tanım ve terimler için genel olarak Ahmet Buran ile Ercan Alkaya'nın hazırlamış olduğu Çağdaş Türk Yazı Dilleri/2 kitabı; yine bu bölümde bulunan bilgileri tablolaştırırken de Mustafa Volkan Coşkun'un Özbek Türkçesi Grameri adlı kitabı esas alınmıştır. Oluşturduğumuz tablolar isimlendirilerek tablolar dizini oluşturulmuştur. Her başlığın altında şiirlerden tespit edilen örnekler sadece Özbek Türkçesi şekilleri ile verilmiş, metnin referans bilgileri hemen yanında belirtilmiştir. Örneğin Türkiye Türkçesi karşılığına ihtiyaç duyulduğu takdirde bu referans numaraları ile bu karşılıklara kolayca ulaşmak mümkündür. Örnekler verilirken en fazla beş adet örnek vermeye, bu sayıyı aşmamaya dikkat edilmiştir. İlgili konunun örneği örneklemimiz içerisinde yoksa alt başlık açılmış ancak boş bırakılmıştır.

Œirlerin Türkiye Türkçesine aktarımında, kelimelerin incelenen Œiirlerdeki anlamları esas alınmıŒtır. Œiirlerde geçen bütün kelimeler okunmuŒ ve anlamlandırılmıŒtır.

Sonuç kısmında alıŒmanın genelinde dikkat çeken özellikler özetlenmeye alıŒılmıŒtır.

BİRİNCİ BÖLÜM

USMAN AZİM

1.1.Usman Azim'in Hayatı

Çağdaş Özbek edebiyat sahasının yetenekli şairlerinden biri olan Usman Azim, iyi bir çevirmen, gazeteci, oyun yazarı, film yapımcısı ve yayıncı unvanlarına da sahip olarak geniş bir alanda kendini ifade etme fırsatı yakalamıştır. Aynı zamanda 2000 yılında “Özbekistan Halk Şairi” unvanını almıştır (Yuldaşev ve Özkaya, 2018: 53).

Azim, 13 Ağustos 1950’de Özbekistan’ın en güney kesiminde yer alan Surhanderya’ nın Baysun ilçesine bağlı Gazze köyünde doğmuştur. 1972’de bugünkü Özbekistan Ulusal Üniversitesi olarak anılan Taşkent Devlet Üniversitesi Gazetecilik Bölümü’nden mezun olmuştur. Bu dönemin ardından eski Sovyet Ordusu saflarında yer alan Azim, daha sonra çeşitli gazete ve dergilerde, ulusal radyoda gazetecilik sıfatıyla görevler almıştır. Bir süre de Cumhurbaşkanı Ofisinde Devlet Danışmanı (Gençlik) olarak görev yapmıştır.

Azim, önceleri başladığı şiir yazma deneyimlerinin nihayetinde şair sıfatıyla basında da 1970’lerde görünmeye başlar. O, artık öncesinde ve bu tarihten itibaren yazdığı şiirlerini koleksiyonlar halinde yayınlamaya başlayacaktır. İlk kitabı olan “İnsanni Tüşüniş” 1978 yılında yayınlanmıştır. Devamında ise birçok şiir kitabı yayımlanır: “Halat” (1979), “Aqıbet” (1980), “Közgü” (1983), “Sürat Parçaları” (1985), “Dars” (1985), “İkkinçi Aprel” (1987), “Baxşiyane” (1989)...

Azim, şairlik yıllarının yarısına bile gelmeden halkların dostluğu ve vatanperverlik konularını işlediği şiirleri münasebetiyle V. Mayakovskiy isimli devlet ödülüne layık görülmüştür.

Azim bu eserlerini gün yüzüne çıkartırken Özbekistan ve kendisi için de önemli işlere imza atmaya devam eder. 1976-1989 yılları arasında çeşitli gazete, dergi ve kurumlarda editör, kıdemli editörlük ve Cumhuriyet Radyosu’nda editör yardımcılığı gibi görevlerde bulunmuştur. 1989 yılında bir yıl sürecek olan Taşkent Özbekistan Yazarlar Birliği Başkan Yardımcısı olarak atanmıştır. Bu esnada yayın hayatına devam eden Azim çocuklar için iki önemli eser yayınlamıştır: “Garayib Ecderha” (1990), “Bagdagi Bagçe”. 1991-1994 yılları arasında Özbekistan Cumhurbaşkanlığı Ofisinde Başdanışmanlık görevini üstlenen Azim, şiir koleksiyonunu da genişletmiştir. Şairin;

“Uyganış Azabi” (1991), “Gussa” (1994), “Uzun Tün” (1994), “Bar eken da, yoq eken” (1995), “Saylanma” (1995), “Küz” (2001) gibi eserleri okuyucuyla buluşur. 1995 yılında yayınlanan “Saylanma”, edebiyat dünyasının nezdinde büyük ilgi görür ve Azim’in 20. yüzyılın en parlak şairlerinden olduğu edebî toplum içerisinde telaffuz edilmeye başlanır.

Azim, 90’lı yıllara kadar ortaya çıkardığı eserlerin yanına birde radyo için piyesler eklemiştir: “Baxtli Bolaylik”, “Hüccetli Film Üçün Syucet”, “Bahadir ve Melike”. Bu eserler sonraki dönemlerde sergilenecek piyeslerin de ön çalışması niteliğinde olmuştur. Azim’in “Bir Qadam Yol”, “Bazar” (1997), “Kündüzsiz Keçeler” (1998), “Alpamişing Qaytişi” (1998), “Cezeve” (2000), “Vaxt Quşi” (2002), “Ötgen Zaman Hengâmeleri” (2003), “Adibning Ümri” (2005) adlı oyunlarının çoğunluğu Özbek Ulusal Akademi Tiyatrosu’nda sahnelenmiştir. Azim bu oyunların, kurallara göre sahnelenmesinde büyük bir özen göstermiş, hem tarihsel hem de psikolojik drama hususlarını sözlü ve yazılı edebiyata uygun olarak çağdaş performanslar ile işlemiştir. Bu eserlerin içinden “Kündüzsiz Keçeler” (1998) adlı oyun, Andican’daki Uluslararası Tiyatro Festivali’nde “En İyi Performans” ödülüne layık görülmüştür. Ayrıca bu oyun İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı’nın 1999 yılında düzenlemiş olduğu “1. Türk Dünyası Tiyatro Günleri” adlı organizasyonda da Valican’un yönetmenliğinde sahnelenmiştir.

Usman Azim, Özbek sinemasına da katkıda bulunmuştur. Tiyatro sahnesinde sergilenen “Alpamişing Qaytişi” adlı oyunu iki parça halinde sinemaya uyarlamıştır. Film yazarı olarak boy gösterdiği bu sahneden de alınımın akıyla çıkan Azim, Buhara Film Festivali’nde özel bir ödül kazanarak adını bu alanda da özel bir yere taşıma başarısı göstermiştir.

Şair, şiir yazmaya hayatının tüm evresinde devam etmiştir. Nitekim tüm bu uğraşların ve başarılarının ardından 2003 yılında “Cadu” adlı kitabıyla mensur yazılarını derleyen şair; 2007’de “Fanus” ve 2009 yılında da “Yürek” adında şiir külliyyatını emin adımlarla genişletmeye devam etmiştir.

Şair, çeviri alanında da çalışmalar yapmış ve çalışmaları sayesinde “mahir bir tercüman” olarak anılmıştır. Elyuer, Vaznesenskiy, Vatsiyetis, Marsinkyaviçyus gibi onlarca şairin kaleminden çıkmış eserleri Özbek diline ustalıkla çevirme başarısını göstermiştir. Usman Azim’in Özbek edebiyatında başarılı bir yazar olarak anılmasının

sebeplerinden biri de eserlerinin birçok dile çevrilmiş olmasındandır. Şairin eserleri Çağdaş Türk yazı dillerinin yanında Makedon, Litvanya, Tacik, Rus, Fransız, İngiliz, Alman, Polonya dilleri gibi birçok yabancı dile çevrilmiştir.

Özbekistan Halk Şairi Usman Azim, şüphesiz ki hayatını şiire ve sanata adamıştır. İlk şiirlerinde genel hatlarıyla konu edindiği insanın toplum ve toplum içindeki rolünü ve bulunduğu zamanın içerisindeki zorlukları yalın bir dil tercih ederek sunması, “Halk Şairi” unvanına yakışır bir husus olduğunu göstermektedir.

Şair, eserlerinde çoğunlukla şahit olduğu toplumsal olayları, yaşamın insanlara sunduğu olumlu ya da olumsuz durumları ele almış, hayatın anlamını sorgulamış ve bunları kendi düşünce dünyasına göre işleyerek okuruna sunmuştur. Devam eden yıllarda ele aldığı konuları genişleten Azim, felsefî-ahlaki imge ve sembollerle gerçekliği algılama ve bunu ortaya çıkarma yolunu tercih etmiştir. 90’lı yıllara gelindiğinde şairin sanatında önemli ölçüde bir değişiklik olmuş ve sufi ruh haline sahip kimliği şiirlerinde kendini göstermeye başlamıştır.

Azim, eserlerinde ele aldığı konuları ile realitesini korumayı bilmiştir. İçinde bulunduğu politik durumun zorluklarını anlatırken vatanperver bir kimlik yansıtan şair, askerlere gösterdiği saygıyı dile getirmekten kaçınmamıştır. Kendinden ve halktan uzaklaşmadan güncel konuları işlediği eserlerinde ise tabiat unsurlarını barındıran imge ve sembollerden çokça faydalanmıştır.

Çok yönlü bir şahsiyet olan Usman Azim, yaptığı çalışmalar ile Özbek Türklerinin kültür hayatına tesir etmiş başarılı bir sanatçı ve fikir adamıdır. Elbette hayatı boyunca örnek aldığı ya da etkilendiği daha önemli edebî şahsiyetler olmuştur ancak; kendisini örnek alan şahsiyetlerin var olduğu ve bundan sonra da örnek alacakları aşikârdır.

1.2.Usman Azim ile Röportaj

Ozan: Usman Azim kimdir, genel hatlarıyla bahsedebilir misiniz? Hayatınız boyunca nelerle meşgul oldunuz?

Azim: Herhalde, ömrüm boyunca yazdım. Yaptığım tüm diğer işlerde de yazmaktan yola çıktım.

Ozan: Nerede ve ne zaman doğdunuz?

Azim: 13 Ağustos 1950'de Surhanderya vilayetine bağlı Boysun ilçesinin Gaza köyünde doğdum. Babam Azim Annaqulov, bir süre (Buhara emiri yurdunu birkaç kaçınca) Buhara'da bir medresede okudu. Sovyet devrinde hapsedildi, Sibiryada ormanları kesti. Ben üç yaşındayken vefat etti. Annem, Xaliyar kızı Mengnihal beş çocuğunu büyütüp adam eden kahraman bir kadındı.

Ozan: Bize aileniz hakkında bilgi verebilir misiniz?

Azim: Bir oğlan ve iki kız olmak üzere üç evladım var. Eşim Ra'na Azim Özbekçe'den Rusça'ya tercüme yapıyor. Ben de dâhil olmak üzere pek çok Özbek yazarın eserlerini Rusça'ya aktardı. Oğlum Uluğbek özel bir firmada çalışıyor. İktisatçı. Büyük kızım Nezaket Azim Yenileştirme Bakanlığı'nda danışman olarak çalışıyor. En küçük kızım Şadiye Mimarlık Enstitüsü'nde tarih dersi veriyor. Yedi torunum var. Hepsi erkek.

Ozan: Büyüdüğünüz ortamı tasvir edebilir misiniz?

Azim: Ellili yılların bir Özbek köyünde büyüdüm. İkinci Dünya Savaşı sonrası zor yıllar. Halkın, Stalin döneminin zulümlerinden kurtulmaya başladığı bir dönemdi. Sonuçta, ben sadece çalıştım. Güneşi görmek için yetişkinlerle birlikte çocuklar da koştu. Son zamanlarda yayınlanan "Son Sözler" kitabımda bu günlerle ilgili kısımlar var. İsterseniz bu günlerde size bu kitaptan bazı bölümler gönderebilirim.

Ozan: Öğrencilik yıllarınızdan söz edebilir misiniz?

Azim: Taşkent Devlet Üniversitesi (Şu anki Taşkent Millî Üniversitesi), Gazetecilik Fakültesinde okudum. Edebiyatın ne olduğunu da bu dönemde anladım.

Ozan: Peki, askeri hayatınız?

Azim: Hiçbir zaman asker olmak gibi bir hayalim olmadı. Üniversitede askeri bölüm olurdu. Orada bütün öğrenciler gibi eğitim gördüm. Daha sonra öğrenciler arasından ben de dâhil olmak üzere dört beş öğrenci iki yıl askerlik hizmeti için seçildi. İki yıl Almanya'da görev yaptım.

Ozan: Unutmadığınız bir anınız var mı?

Azim: Unutmadığım çok fazla anım var. Ve onlar iki binden fazla şiir haline geldi. Nesire, dramaya dönüştü... Yazdığım iki satırı Karaimlerin halk türküsünde gördüğümde çok şaşırılmıştım.

Ozan: Bize seyahatlerinizden bahseder misiniz?

Azim: Seyahatlerim... Güzel, mesela Türkiye’de iki kez bulundum. Çin’de, Hindistan’da, Gürcistan’da, Azerbaycan’da, Makedonya’da, Sırbistan’da... Hac için Suudi Arabistan’da bulundum. Ve başka yerlerde...

Ozan: Bizimle paylaşmak istediğiniz anılarınız var mı?

Azim: Bizim yaşlarda anılar uzun oluyor. Küçük bir sohbete sığmıyor. Aslında, yazan kişi, anılardan ibarettir. Bu yüzden eser verir, kitap yazar.

Ozan: Atatürk hakkında ne düşünüyorsunuz?

Azim: Atatürk hakkında fikir beyan etmek için hayatını ve faaliyetlerini çok iyi bilmiyorum. Fakat, Türkiye’yi yeni bir yola sokan, olağanüstü derecede güçlü bir adam olduğunu biliyorum.

Ozan: Türkiye hakkında ne düşünüyorsunuz?

Azim: Türkiye benim için çok önemli. Özbek kökenli insanlar da yaşıyor. Türkiye’yi sevmemek mümkün değil.

Ozan: Usman Azim’in yazar ve şair olmasının sebebi nedir?

Azim: Öyle büyük şeyler düşünmüyorum. Bence bu yeteneği Tanrı bana bahşetti diye düşünüyorum. Kendimi bildiğimden beri bir şeyler yazıyorum...

Ozan: Eserlerinizi nasıl bir sosyal ortamda kaleme aldınız?

Azim: Önce Sovyet döneminde yaşadık, sonra hayalini kurduğum bağımsızlık döneminde...

Ozan: Çalışmalarınızda sizi etkileyen şahsiyetler kimlerdir?

Azim: Alpamış!..

Ozan: Yazı üslubunuzu şekillendiren bir olay yaşadınız mı?

Azim: Yazı üslubu yazara veya şaire ezelden verilmiştir. Yazarın karakteridir.

Ozan: Eserlerinizi dönemlere ayıracak olursak, bu dönemleri nasıl adlandırmalıyız?

Azim: "İlkbahar", "Yaz", "Kış", "Sonbahar" ...

Ozan: Şiir yazmaktan başka uğraşlarınız var mı?" Şair olmak diğer eylemlerinizi etkiliyor mu?

Azim: Edebiyat dışında birşeyle ciddi olarak ilgilenmedim. Şairlik yaşamı tanımlayan bir meslektir. Diğer tüm işler önemsiz görünür.

Ozan: Modern Özbek şiiri hakkında ne düşünüyorsun?

Azim: Her zaman, her edebiyatta, modern edebiyat hakkında memnuniyetsizce konuşulur.

İKİNCİ BÖLÜM

USMAN AZİM'İN ŞİİRLERİNDE MUHTEVA

Usman Azim'in kaleme aldığı şiirlerine göz attığımızda çok çeşitli konuları ele aldığımızı görmekteyiz. Özellikle yaşadığı dönemi eserlerine aktarırken realist bir yaklaşım sergileyen şair, baskıcı çevrelerin etkisinde kalmadığını göstermekten geri durmamıştır. Baskı altında kalarak düşüncelerini özgürce ifade edemeyen şair ve yazarları da eleştirmektedir. Öyle ki; düşüncelerini özgürce ifade etmenin kendisine bir zarar vereceği görüşünde olanlara karşı bu zararı seve seve kabul edeceğini savunmaktadır.

Usman Azim'in çalışmamıza dâhil ettiğimiz şiir sayısı 101'dir. Çalışmamızın bu bölümünde Azim'in şiirlerini 4 ana başlığa ayırdık. Genellikle kendisinden ve hayata karşı görüşlerini dile getirdiği 16 şiiriyle sevgi, aşk gibi duyguların ön plana çıktığı 39 şiirini “Bireysel Konuları İşlediği Şiirler” başlığı içerisine dâhil ettik. Askerler, vatanperverlik, özgürlük konularına değindiği 5 şiirini “Siyasi Konuları İşlediği Şiirler” başlığı altında değerlendirdik. Döneminin önemli şahsiyetleri hakkında kaleme aldığı, onların dönemin yaşam şartlarında başlarından geçen zorluklarını anlattığı 8 şiiri ile doğruluk, dürüstlük, aile gibi kavramları işlediği 18 şiirini “Sosyal Konuları İşlediği Şiirler” başlığı altına aldık.

Azim'in şiirlerine genel bir çerçeveden bakacak olsak genellikle şiirlerinde tabiat unsurlarına değindiğini, yaşadığı durumu ya da izah edeceği konuyu kaleme alırken doğadan ve insan dışı varlıkların özelliklerinden sıkça faydalandığını açıkça söyleyebiliriz. Şairin pek çok şiirinde tabiat unsurlarından benzetme, somutlaştırma ve imge oluşturma bakımından sıkça yararlanması yanı sıra, şiirin merkezine tabiatı aldığı manzumeleri de sayı bakımından az değildir. Bu nedenle “Tabiat Temalı Şiirler” başlığını açtık ve şairin açıkça dile getirdiği çöl, rüzgâr, yazın önemi gibi konuları içine alan 15 şiirini buraya dâhil ettik.

2.1. Bireysel Konuları İşlediği Şiirler

Azim'in bu grupta ele aldığımız şiirlerini incelediğimizde, şairin kendini, dünyayı ve evreni tanıma, olgunlaştığı dönemde karşılaştığı zorluklar ve bahsettiği zorluklara karşı durabilme, aşk/ sevgi gibi konuları işlediği görülmektedir. Yine Azim, bu uzun

serüvende yaptığı yanlışları öz eleştirel bir biçimde kabul ederek, hatasının karşısına çıkardığı zorluklara da göğüs gerdiğini ifade etmektedir.

Bizim incelememizde ilk sırada yer alan “Özim Haqımda” adlı şiirinde şair kendisi ve hayata bakışı hakkında bilgiler paylaşır:

Men Usmân Äzim,

Bâysundä tuğılib,

Taşkentdä yaşäyäpmän,

Könglimdä yaşäyäpmän,

Dunyâdä yaşäyäpmän

Vä bir ayälning yürägidä. (1/7)

Devam eden satırlarda ise dünyayı ailesi gibi gördüğünü, dünyanın karşısına çıkardığı zorlukların onu yordüğünü ve bu sebeple de saçlarının ağardığından bahsetmiştir:

Dunyâ rozğârimdäy:

Uni oyläyverib,

Sâçlärim âqardi. (1/10)

Azim, şiirlerini kaleme alırken gerçeklere bağlı kalmıştır. Dönemin şartları sebebiyle sessiz kalan, kalemini oynatırken başkalarını düşünen şair ve yazarların içerisinde bulunmaktan kaçınmıştır. Bunun sonucunda ise realiteden uzaklaşmadığını, hayatı boyunca daima doğrudan yana olduğunu mısralarında işlemiştir.

Yâlgândän uyâldim.

Qaçmâdim yâmândän şu sâbâb ot âldi

Xânumânim mening. (1/22)

Hâyât kitâb emäs, deyişsä,

Küldim,

Çünki özim körgänmän

(neçä bär)

Häyätning sätrlärgä kirgänini...

Haqıqatgä

Çähdäligidä häm sıgınaväverdim. (1/29)

Şair, yıllar geçtikçe olgunlaştığını, aklı geliştikçe fikirlerinin arttığını ve önceki yıllarda yaptığı hataların kendine acı dertler verdiğini açık yüreklilikle ifade etmiştir.

Azim'in bu gruba dâhil edilen şiirlerden yola çıkarak yaşadığı dönemi de tespit etmeye çalıştığımızda 1975 ile 1990'lı yıllar arasına denk geldiğini görmekteyiz. Şairin aklının erdiği, kendi ifadesiyle aklının geliştiği 25 ile 45'li yaşlar arasına denk gelen dönemlerde ele aldığı bu şiirlerde o, zorbalıkların, güçlü siyasetin halkta ve kendisinde korku oluşturduğunu da ifade etmiştir. Korkuya kapılıp kendini ifade etmekten çekinenleri zeki ve kurban edilen kimseler olarak tanımlayan şair güçsüzleri ise eli yumruklu kişiler olarak betimler.

Fikri özgärmägänlärdän hädiksirädim,

Çoçidim qoli muştlärdän.

Dähälärni esä bir beçärä qurbân bildim.

Beçärä qurbânlar! (1/37)

Şairin bu zorlukları gördükçe karamsar bir havaya büründüğü dönemlerin de olduğu görülmektedir. Nasıl hayata inandıysa, ölüme de inandığını ifade eden şair, hayat hakkında ettiği sohbetlerin şiirlerini güzelleştirdiğini savunmuştur. Ancak tüm zorlukların karşısında doğru ve dürüst olarak dimdik durduğu gibi, ifade ettiği karamsarlığın üstesinden de geleceğini ve Allah'ın varlığının bu yolda ona güç verdiğini, O'ndan başkasına itaat etmeyeceğini açıkça ifade etmiştir.

Häyätgä işängändäy

İşändim ölimgä häm

U bilän köp gäpläşdim

Häyät haqıdä:

Eng gözäl şe'rlärim oşä suhbätlärdän.

Fağat xudâdân qorqdim.

Fağât xudâgâ şükür qıldim.

Xudâ bergänini âldim intilib (1/57).

Azim, hayatı ifade ederken ve aktarırken şiirin gücünü göstermesini bilmiştir. Zorlukların karşısında zaman zaman buz gibi donuk ve soğuk kaldığını, bu durumdan kurtulmasının anahtarının aşk olduğunu, aşkın onu donuk bir durumdan gürül gürül akan bir nehre dönüştürdüğünü ifade etmiştir. Aşkı ifade ederken “insana yakışan en güzel şey” tanımlamasını yapmıştır. Ancak aşkın da ayrı kalmak gibi bazı zorluklarının olduğunu ifade etmiştir.

Usman Azim’in bu gruba dâhil ettiğimiz şiirlerinde genel hatlarıyla kendi benliğini yansıtmaya çalıştığı, ele aldığı dönemin şartlarının zorlukları karşısında, sonuçları her ne olursa olsun doğruluktan yana olduğunu ifade ettiği görülmektedir. İncelediğimiz şiirlerin genelinde olduğu gibi bu grupta da şairin dil ve anlatımında en büyük yardımcısı tabiat unsurları olmuştur. Zorlukların arasında yeşermeye çalışması, gökyüzüne hareket etmenin verdiği huzur, nehirler gibi gürül gürül akması, denizdeki yıldızların yansımaya sarılması gibi tabiat sembol ve imgelerini ustalıklı şiirlerinde kullanmıştır.

Azim’in aşkı ve sevgiyi işlediği şiirleri, numaralandırmamızda 27 ile 65 arasında bulunmaktadır.

Azim, insana yakışan en güzel şeyin aşk olduğunu söylemiştir. Bu bakımdan şairin düşünce dünyasında aşk ve sevgi oldukça önemli bir yerdedir. Şair, âşık olmaktan, sevmekten asla korkmamış, aşk ile var olduğunu ve hayatı anlamlandırabildiğini mısralarında dile getirmiştir. Zaman zaman bu duygunun verdiği mutluluğu coşkuyla anlatmış bazen de sevgiliye kavuşamama ve ondan ayrı kalma nedeniyle içinde bulunduğu ruh halini, yaşadığı kararsızlığı, isyanını, hüznünü şiirlerinde dile getirmiştir.

Aşağıdaki mısralarda şairin sen diye nitelediği sevgilisini her gün görmeyi arzuladığını ancak hala beklemekte olduğunu bunun da kendisine iyi geldiğini ifade etmektedir. Kendi yöntemleriyle bu hasretten kurtulmak için sarf ettiği haykırışlarını görmezden gelen sevgiliye buna razı olduğunu söylemektedir:

Men seni hər küni körgim kelädi:

Kütämän tüşimmäs, öngim kelädi.

Mänim cim nidâmgä etmäsdän kăräm,

Hättâ söz äytmäsdän ötib ketsäng häm

Şu sözsiz nidâgä köngim kelädi. (43/10)

Yukarıdaki örnekle beraber ilişkilendirdiğimizde, farklı dönemlerde yazılan bir diğer şiirinde Azim, sevgiliye karşı öfkeli, isyankâr bir havaya bürünmüş hatta söylemleri hakaret boyutlarına ulaşmıştır:

Özi seni negä sevdim?

Bunçä bolmäsäm âciz.

Gözälmässän, sen şunçäki

Näyräng-mäkri köprâq qız. (30/9)

Şair zaman zaman isyan etmiş olsa da ayrıca çektiği hasret sebebiyle mutludur. Beklemek ve özlem onu sevgiliye daha sıkı bir şekilde bağlamıştır. Sevgilisini kalbi olarak niteleyen şair, ondan ne olursa olsun vazgeçemediğini şu satırlarda dile getirmiştir:

Qalbinsän! Men qalbsiz sirä yürümämän,

Qalbimni heç kimgä bermäymän...

Men seni heç kimgä bermäymän... (28/25)

Şair, aşkın karşısında kendisini anlattığı mısralarında ise sevgiliye karşı oldukça cömert davrandığını, onun için her şeyi yapabileceğini anlatırken genellikle mübalağa sanatından faydalanmaktadır. Kendisini büyücü olarak tanıtmayı, yıldızlarla konuşması, fırtınalarla oynaması, ayı gökten kopartması mübalağa sanatına örnek olarak gösterilebilir:

Sehrgärmän, kök şeväsüdä

Yulduzlärlä söyläy âlämän.

Mäst erürmän işq kemäsüdä,

Tof nl rd  oyn y  l m n. (27/20)

Men saxıym n kim ist s  baxt

K ksin nurg  toldir durm n.

 yni k kd n  zib  lib d st

Pesh n ngg  qondir durm n. (27/24)

 airin betimlemelerinden sevgilisi hakkında bazı bilgiler edinmekteyiz.  iirlerinin genelinde hasret kaldığı, kavu amadığı sevgili i in “kumralım” diyerek onun kumral tenli olduğu bilgisini bizlere vermi tir:

H y c n u zavqd n beg n ,

Tin  d ry d y cim  qdi  mrim.

U z m nl r sen bir  fs n ,

U p yt h li yoq eding, qumrim. (27/8)

 air, sevgilinin bakı larının cilveli olduğu, kara sa lı, akıllı,  efkatli,  alı kan olduğu gibi bilgileri yine  iirlerinde i lemi tir:

Der z d n b qar s hibc m l  y,

Nig hl ri t l  k r  m ,  ir y.

Ke irgin bolibm n  yg  m hliy .

   n, endi ung  qılm ym n p rv . (28/4)

Sevgi y zi k zg  k mildi

 m n q lding y ng nl rid n.

Sen c ncikding yelk ng   mildi

Q r  s  ing y m rl rig ! (35/4)

Bu äyâl çirâyli,
 Dâna, mehribân
 Sâg u âmânligim
 Sorâydi hâr ân.
 Tün u kün xat yollâr,
 Mehri sâhâvât.
 Şe'rlâr tingläşgä hâm
 Tâpâdi tâqat.
 İşni bitirär u
 Yügürär işgä. (44/10)

Azim, sevgiliden bahsederken birçok hitap şekli kullanmıştır: “kumralım”, “gülüm”, “gülür yüzlü ay”, “güzel”, “baharım”, “ayım”, “gazelim”, “kaderim”, “ahirim”...

Azim şiirlerinde başından geçen olayları işlerken genel olarak karamsar bir havaya bürünmüş, özlem duyduğu durumları hüsrana ve yalnızlığa giden sonuçlar doğurmuştur. 90 numaralı şiirinde bahsettiği zamana kadar yaptıklarının, çabalarının karşılığını alamadığını bunun sonucunda da yalnızlık duygusunu yaşadığını işlemektedir:

Endi şe'r yâzmäymän ungä bağışläb,
 Endi xayâlini oylâb yığläymän.
 Änä, qârlı keçä âppâq fâriştä
 Bosälâr âlmâqdä äziz mänğläydän.

Endi mäktublâr hâm bitmäymän tämâm!
 Zäncirbänd qılâmän telbä qayğuni.
 Änä, qârlı keçä tozğıgän şäytân

Ålib ketmâqdâdir quçâqlâb uni.

Nâhât, qaçânlârdir çiqadi quyâş,

Nurgâ yoğrilâdi bu sâvuq dunyâ?

Endi bu hâyâtim ketgünçâ bârdâş,

Endi bu hâyâtim meniki tânhâ... (90/12)

Azim'in çalışmamıza dâhil ettiğimiz 101 şiiri içerisinde 92 numaralı şiiri hayata umutla baktığı nadir şiirlerinden biridir. Kış ile oluşun olumsuz durumların yazın gelişiyle geride kaldığını, tezgâhların taze ürünlerle dolup taştığını, sofraların bereketli bir hal aldığını belirtmektedir.

Tâşkentning keng bâşidân

Yâz âlâvi quyildi.

Köçâlârning çetidâ

Târvuzlârning uyumi.

Ärzân-gârâv sävdâgâ

Endi inân ıxtiyâr

Râng bârâng mevâ çevâ

Qadâmdâ tüzdi bâzâr.

Peştaxtâdâ uyuldi

Dânâsi uzun uzun

Xânimlâr barmâğidân

Nusxa köçirgân üzüm.

Dästurxân tökin sâçin

Saxıy fäslning toyı.

Şähär tolib äñqıdı

Älmälärning xuş boyı.

Evâh! Kâpäläk ötdi!

Bunçälär incä pârvâz!..

Mendän xabär älgäni

Keldi dälä bâgdän yâz.

Kündüzi münävvârdır,

Keçäläri muänbär...

Nâcib bolsä, bu yâzni,

Küz yengälmäs muqarrär. (92/24)

Azim'in, sevgiden ve sevgiliden bahsettiği bu şiirlerinde sıklıkla karamsar bir bakış açısı görülür. Bir türlü sevdiğine kavuşamadığını, sürekli ona ulaşmak için çabaladığını dile getirmiştir. Bunu zaman zaman mübalağa sanatı yardımıyla aktaran şair, şiirlerinin çoğunda olduğu gibi tabiat unsurlarından da faydalanmayı ihmal etmemiştir.

2.2. Siyasi Konuları İşlediği Şiirler

Şairin bu gruba dâhil ettiğimiz şiir sayısı 5'tir. Usman Azim vatanın önemini, bağımsızlığın insanın varoluşunda önemli bir ölçüt olduğunu şiirlerinde sık sık dile getirmiştir. Azim, bahsettiğimiz üzere realiteden kopmadan eserlerini ortaya çıkarmayı tercih etmiştir. Bu temayı oluştururken Azim'in yaşadığı dönemin izlerini bizlere, Türk yazılı ve sözlü edebiyatında sıkça kullanılan tahkiye yöntemini kullanarak aktardığını görmekteyiz.

Bu gruba dâhil edilen ilk şiirinde şair, vatanın sıkıntılarını anlatırken genellikle toprak ve bağ gibi kelimelerden faydalanmıştır. Toprağın ve toprağı işlemenin vatan için önemini vurgulayan şair, ailesinin yaşadığı durumu da anlatırken şu ifadeleri kullanmıştır:

Âpä, esingizdä-kü,

Kelgändä cavzâ âyi,

Särgayib dumbul târtıdı

Bâlgalining buğdâyi.

Yuvâşginä quş kâbi

Hâyâtning isin sezib,

Dälä kezär edingiz,

Käftingizdä dän ezib. (14/17)

Tarlayı, bağı, tohumu “ekmek” olarak, geçimlerinin ve yaşamlarının adeta bir sigortası olarak tanımlayan şair bunu engellemek isteyenleri de şu şekilde eleştirir:

Siz anıq bilärdingiz,

Tiriklikning ismi – nân,

...Bäsib ketdi dälâni

Ât dupuri nâgâhân.

Käftingizgä cânsäräk

Yâşirdingiz başâqni. (14/23)

Şair, sadece bu durum özelinde değil her türlü baskıcı, özgürlüğü kısıtlayıcı tavrı kabul etmediğini, halkının da bu durum karşısında bir reaksiyon gösterdiğini ifade etmiştir. Onlara yol göstereni, başlarında duranı kısacası sözcülerini “reis” olarak tanımlayan şair, reisin olaylar karşısında yetersiz kaldığını belirterek halkının bu durumu değiştirmek için gösterdiği çabayı şu ifadelerle dile getirmiştir:

Mägäzinçi Şâyimning (43)

Yâqäsığä yapışdı: “Tâpdim, deyä xâinni!”. (44)

Ertäsi xâtin-xaläc (45)

Yıgıldı umummäclis. (46)

Yigit ornidän turdi: (47)

-Säylänglär, boläy räis... (48)

Säyläşsä säyläşär-dä, (49)

Âdäm käm-u, räis mol! (14/50)

Usman Azim, şiirlerinde yaşadığı dönemi işleyerek o dönemden gerçek kesitleri tarihe bir not olarak bırakmıştır. Halkının, vatanını geliştirmek, refahını ilerilere taşımak adına gösterdiği gayretleri pek tabii olarak işleyen şair, bunun karşısında olanların da varlığından rahatsız olduklarını dile getirmekten kaçınmamıştır.

Azim, “Özbekistan” adına, vatan adına daha yapılacak çok şeyin olduğundan bahsetmektedir. Vatanın, halkın en büyük gücü olduğunu niteleyen şair, Özbekistan adını ulaşılabilecek bir hedef olarak tanımlamış, bunun için herkesin korkmadan, yılmadan birbirlerinden destek alarak o hedefe ulaşması gerektiğini vurgulamıştır:

Yüräver. Qâlmä yoldän.

Qâlgän qâlär. Açınmä.

Çöçimä heç närsädän

Özbekistân âldindä.

Bâtir bol. Âlğa yügür.

Qorqmä här xıl qâtildän.

Axır, tâğdek süyänçing

Özbekistân ârtingdä. (15/8)

Şair, vatan müdafaasını sağlamanın herkesten çok askerlerin görevi olduğunun farkındadır. Askerlerin önemli bir konumda olduklarını dile getiren şair, askerliğin simgesi olan kamuflajı giymenin kendisine de nasip olduğunu belirtmiştir.

Azim, vatanı için askerlik görevini yerine getirirken hayatını kaybeden şehitleri ve onların sevdiklerini de şiirlerinde işlemiştir. Asker öldüğünde geride bıraktığı gözü yaşlı sevgilinin bir daha kimseyi sevemeyeceğini, sevgilinin yaşadığı sürece askerinin ölümünü kabullenmediğini, düşmana da duyulan öfkenin katlandığını şu satırlarda dile getirmiştir:

Äskär öldi. (1)

Kök kiydi kelinçäk, (2)

Düşmäni qarğadi, közyaşlar tökdi: (3)

“Tiriksän, köksimdä tepärkän mänä şu yüräk, (4)

Men başqa heç kimni sevmäymän. Boldi...” (16/5)

Şair askerın şehit olduktan sonra şiirlerin bittiğini ve onun ardından mersiyelerin okunduğunu, askerlerin artık hatıralarda yaşadığını, kahraman ilan edilerek heykellerinin dikildiğinden ve bu durumun duygusallığının yanı sıra çaresizliğinden de bahsetmiştir. Vatanı için mücadele eden askerleri şehit olduktan sonra ne kadar hatırlasak da ölümün varlığı gerçektir. Şair, askerliğin bu sonuçları da doğurabildiğinin farkındadır; ancak bunun üzüntüsünü de yaşamaktadır. Onlara canlarını verebileceğini söyleyen şair bunu sihribazlık olarak nitelemiş ve çaresizce onları şiirlerinde yaşatmaktan başka yapacağı bir şey olmadığını dile getirmiştir:

Men nimä häm qılây?

Sehrgär emäsmän,

Ölgän äskärlärgä ätä etsäm cän.

Näilâc qolimgä qalâm âlämän.

Şâyäd sönsä dildägi âğriğu titrâq. (16/25)

Vatanın müdafaasının önemini sıklıkla dile getiren şair, savaşı isteyenleri ve vatanlarının düzenini bozanları göbekli, fetva veren kimseler olarak nitelendiriyor. Bu kimseler karşısında halkının uyanmasını diliyor.

Azim, her ne kadar vatan için canını verenleri saygıyla ansa da, herkesin bir gün buna erişeceğini söylese de; savaşların her zaman bir kurgu olduğunu, birilerinin

bundan nemalandığını açıkça ifade etmektedir. Devamında ise savaşın ortaya çıkmasında kim rol oynuyorsa pişman olmasını, utanması gerektiğini dile getirmiştir:

Men hâzir bütûn dunyâni âyâqqa turgızâmân.

Sâf qilib qoyâmân kâzârmâ âldidâ,

Şu âskârgâ qoşilib nâlâ qılâmân:

-Negâ?! Negâ?!

Men dunyâning âfsus çekişini,

Uyâlişini istämâymân,

Şu âskârning âyâğıgâ tiz çökişini,

Keçirim sorâşini istämâymân. (17/34)

Azim, vatanı ve bağımsızlığı uğruna canını verenlerin önemini ülke olarak da farkında olduklarını belirtmiş ve Törekorgan adı ile bilinen yerde bulunan gül bahçesindeki her bir deste gülün Ulu Vatan (Özbekistan) için canını verenlerin adlarıyla anıldığı bilgisine şu satırlarda değinmiştir:

Törâqurgândâ garâyib bir gülzâr bâr.

Undägi här bir tup gül Uluğ Vätân uruşidâ

Hälâk bolgân bir cängçi nâmi bilân âtälâdi... (18/3)

Şairin bu grubuna dâhil ettiğimiz şiirlerine genel hatlarıyla baktığımızda döneminin olaylarına ailesinin, halkının ve askerlerin gözünden bakarak realiteden uzaklaşmadan, diğer şiirlerinde olduğu gibi tahkiye yönteminin yanı sıra istifham ve teşhis sanatlarını da ustalıkla kullanarak işlediği görülmektedir.

2.3. Sosyal Konuları İşlediği Şiirler

Azim'in şiirlerini çalışmamıza dâhil ederken belirli kategorilerde ele almayı amaçladık. Şairin şiirlerini incelediğimizde yazarın etkilendiği şahsiyetleri konu edindiği, onların başlarından geçen olayları da işlediği şiirlerini tespit ettik. Bunun sonucunda ise 8 şiirini bu gruba dâhil ettik (19-26).

Azim'in bu gruba aldığımız şiirlerini genel hatlarıyla değerlendirdiğimizde ana tema olarak esareti görmekteyiz. Şair, dönemin şair ve yazarlarının fikirlerini eserlerinde işlemeden rahatsız olan bir kesimin üzerlerinde yarattıkları baskıyı, karşısında olan kimseleri düşman olarak tanımladıklarını, dertlerini ifade etmelerine müsaade etmediklerini ve bu durum karşısında Allah'a sığınmaktan başka çare bulamadıklarını açıkça ifade etmektedir. Mömin Mirza'yı konu edindiği 19 numaralı şiirinde Azim, Mirza'nın esarete giden sürecini betimleyerek okura duyumsatır:

Meni äsir äldilär.

Bedävimning bädäni

Äsäbiy titrär, uçär...

Älläh, käräming qani?

Bedävim pişqırädi,

Kişnäydi ezib ezib,

Cilâvigä yapışgän

Äcälning qâlin sezib...

Meni äsir äldilär. (19/10)

Azim'in bir diğer şiirinde ise konu edindiği isim, Türk edebiyatında önemli bir değere sahip olan Abdullah Kadiri'dir. Abdullah Kadiri, 10 Nisan 1894'te Taşkent'te dünyaya gelmiştir. Fakir bir çiftçi ailesine mensup olması sebebiyle gençliğinde zengin bir Rus ailenin yanına hizmetçi olarak verilir. Aile Rusça bilen bir hizmetçi istemesinden dolayı Kadiri'yi Rus okuluna gönderir. Daha sonra ticaret yapan birinin yanında idareci olarak işe başlar. 1913 yılında bu ticaret işi sayesinde hayatında ilk defa gazeteyle tanışır. Kısa bir süre sonra gazetelere yazı yazma fikri gelişir. 1915 yılında gazeteyle "Bahtsız Damat" adlı tiyatro kitabını gönderir. Hikâye yazmaya taklitlerle başlayan Kadiri daha sonraları halkı için eserler neşretmeye başlar. Halkının bilgili, kültürlü ve özgür olmaları gerektiğini aşıl原因 eserler hayata geçirmeye başlar. Halk da bu eserleri oldukça ilgiyle karşılar ve destekler. Baskıcı yönetimin rahatsız olduğu bu ve bunun gibi fikirler karşısında durmaya çalışan Kadiri başarılı olamaz ve birçok eserine basım için izin verilmez. 1926 yılında yazdığı "Toplu Sözler" nedeniyle kısa bir hapis

hayatı geçiren şair, 1937’de “Halk Düşmanı” suçlamasıyla tekrar esarete düşer ve 1 yıl sonra 1938’de idam edilir.

Azim’in “Abdullah Kadiri” diye adlandırdığı şiirinde, Kadiri’nin hayatının son döneminde yaşadığı durumu karamsar bir hava ile işlediği görülmektedir.

Azim’in bu gruba dâhil ettiğimiz şiirlerine genel hatlarıyla baktığımızda, tanınmış önemli şahsiyetleri konu edindiğini, vatan için sadece kendinin değil başkalarının da önemli işlere kalkıştığını ancak; her seferinde karşılarında bir türlü üstesinden gelemedikleri bir gücün olduğunun vurgulandığı görülmektedir. Azim’in yine diğer şiirlerinde olduğu gibi bu grubu oluşturan şiirlerindeki karamsarlık, umutsuzluk duygularını gerçeklikten uzaklaşmadan işlediğini söyleyebiliriz.

Usman Azim’in şiirleri üzerinden baktığımızda, şairin duygu ve düşüncelerini açık yüreklilikle, korkusuzca ve olduğu gibi yansıttığını görmekteyiz. Sarfettiği sözlerinin sonucunda bir bedel ödemesi gerekiyorsa bunu seve seve kabul ettiğini ve edeceğini şiirlerinde de dile getirmiştir. Yani; inandığı yoldan, bildiği doğrudan asla vazgeçmemiştir. Çoğu şiirinde vurguladığı “doğruluğu” ve “dürüstlüğü” 81 numaralı şiirinde ana tema haline getirdiğini söyleyebiliriz. Bu şiirinde şair, tecrübelerini bir nasihat edasıyla yansıtırken birlikte ileriye yürümeleri gerektiğini vurgulamaktadır.

Biz pârâllel çizıqlârmız,

Uçrâşmäymiz heç qaçân.

Olğa qarâb tâlpinämiz,

Izmä-izmäs, yânmä-yân.

Tâğ duç kelsä, teşiş keräk,

Xancâr bolâr tănämiz.

Toğri yolda lâvullägän

Çaqmâqlärdä yänämiz.

Biz pârâllel çizıqlârmız!

Toğrilik taqdirimiz.

Ümrimizgä tik, toğri yol

Qurämiz här birimiz.

Çeksizlikkä yügürämiz,

Izmä-izmäs yänmä yän. (81/15)

Şair şiirin devamında doğru yolda ilerlemenin zorluklarından bahsederken yine de bundan vazgeçilmemesi gerektiğini söylemektedir. Eğri olanların birlikteliklerinin bozulacağını, yollarından sapacaklarını, şimşek çaksa dahi korkudan sığınacak yer arar duruma geleceklerini şu satırlarla dile getirmiştir:

Toğri yollär çärçät-di-ku,

Ey, pärällel yoldâşim,

Çaqmâqlärdä, tumänlärdä

Qâldi säbr-u bärdâşim.

Bâqqın egri çizıqlärgä

Ulär äyiriläverär.

Lähzä ötmäy yolläridän

Cim-cit qayriläverär.

Yel qozğälsä, qaltıräşär,

Sâkin pänäh izläşär,

Çaqmâq çaqsä, çekinişär,

Älävlärdä muzläşär. (81/29)

Azim'in şiirlerinde kurt ve at gibi Türk kültürü için önemli olan hayvanları da konu edindiğini görmekteyiz. Şair 82 numaralı "Kış Masalı" adlı şiirinde kış vakti kurdun kapana yakalanmasını ve sonrasında onunla verdiği mücadeledeki çaresizliğini işlemiştir. Avcı ile kurt arasındaki bu mücadelenin galibi şiirde açıkça verilmez. Ancak kurt, ayağını kopartarak kapandan kurtulur, kanlar içinde ormanda gözden kaybolur. Avcı ise şaşkın bir şekilde kapana bakabilir.

Şair, 83 numaralı isimsiz şiirinde atı ölen bir atlıyı betimler. Şiirin il mısrası "Atlı yayan döndü" şeklindedir. Atını kaybeden bu adamın duyduğu üzüntüyü

betimlemelerle okuruna duyumsatan şair, atın sosyal hayattaki önemine de dikkat çeker. Şiir, adamın eşinin “üzülme, evi barkı satıp yeni bir at alınız” demesiyle biter.

Çävändâz ulâqdän qaydi piyâdä,

-Rängläringiz bir âl, äyting, ne boldi?

-Änäsi, dârdimni qılmä ziyâdä,

Änäsi, âtginäm... âtginäm öldi.

Uçib bärär edim misâli şämâl,

Âtginäm qâqıldı. Ötmäsdän birpäs...

Cäsädi üstidä turib qâldim, lâl,

Änäsi, âtimdän äcräldim, xulläs... (83/8)

Usman Azim ailesine bağlı bir bireydir. Zamanın şartlarında ailesiyle birlikte başlarından geçenleri, ailesine uzak kaldığında onlara duyduğu özlemi, sevgisini şiirlerinde tüm içtenliğiyle işlemektedir. Örneğin, 84 numaralı şiirinde ablası Saide'ye duyduğu hasreti dile getiren şair, onunla olan anılarından da kesitler sunmaktadır.

Ey mening munisginäm,

Mehribânim, âpâcân.

Bäländ tâğlär bağridä

Bârmisän sağ u âmân?

Keçä xatingni âlib,

Köksimgä tüşdi gülü...

“Usman, cüdä sağındim,

Sen meni unutding ku...”

Âpâ, unutgänim yoq,

Qoy, qılmägin imtihân.

Muhäbbätim, hurmätim,
 Sâğınçim qalbdä nihân.
 Qandäy yâdimdän çıqsın
 Tepälklär, dälälär...
 Bähâr bilän mäst bolib,
 Küylärdik biz bälälär:
 “Bâyçeçäğim bâylandı,
 Bâyçeçäğim bâylandı...” (84/19)

Azim, şiirlerinde Alpamış, Tahir ile Zühre, Leyla ile Mecnun gibi Türk destan ve halk hikâyesinin önemli kahramanlarından bahsederek anlatımına zenginlik katmıştır. Bu da şairin sözlü edebi kültüre olan ilgisinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Bunu daha çok kendi yaşadıklarını ya da anlatmak istediklerini aktarırken anlatımını daha güçlü bir hale getirmek adına yaptığı görülmektedir. Şair, bir bakıma onların toplum üzerinde yarattığı etkiden faydalanmayı bilmiştir. Alpamış’ı şiirlerinde güçlü olmak, yılmamak, dayanmak gibi kavramlarla ilişkilendirdiği görülürken, Tahir ile Zühre ve Leyla ile Mecnun’u daha çok hasret ve çaresizlik kavramlarıyla ilişkilendirdiği görülmüştür. Özbek destancılık geleneğinin en önemli ürünlerinden olan Alpamış destanı, taşıdığı motif zenginliği ve Türk dünyasının geniş coğrafyası dâhilindeki yaygınlığı ile oldukça önemli bir eserdir. Destan kahramanı Alpamış da diğer sözlü anlatımlardaki kahramanlar gibi idealize edilmiş, halkının sorunlarını çözen ve bu uğurda canlarını feda eden bir tiptir. Usman Azim de şiirinde Alpamış’ı bu şekilde bir anımsatıcı unsur olarak kullanmıştır. Aynı şekilde Tahir-Zühre ve Leyla-Mecnun gibi halk arasında çok iyi bilinen âşıkları telmih eden şair, böylece soyut kavramları daha anlaşılır kılmayı başarmıştır.

Usman Azim’in şiirlerinde karamsarlığı, hasreti, özlemi sıkça işlemeden kaynaklansa gerek sonbahar ve sonbaharın öğelerini konu edinmesi yaygındır. 93 ile 101 numaraları arasındaki şiirler birbirlerine olay örgüsüyle bağlıdır. Yazar güz hüznünün yarattığı duygusal durumu yansıtarak başladığı bu örgüye kış aylarının bitişiyle birlikte son verir. Bahsi geçen akışın ilk şiiri olan “Sentyabr (93)” adlı şiirde yazın bitimiyle birlikte gelen Eylül ayının doğada yarattığı değişikliğin hüznü

duygusunu işlemekte ve Mart (101) şiiriyle ise bu hüzünlü örgüyü umut dolu bir tonla tamamlamaktadır.

2.4. Tabiat Temalı Şiirler

Usman Azim'in şiirlerinde seçerek oluşturduğumuz örnekleme ilk dikkati çeken şey, şairin düşünce ve duygularını anlatmada tabiat unsurlarından ustalıkla yararlanmasıdır. Bunun yanında o, tabiatı da merkeze alarak insan-tabiat arasındaki ilişkiyi lirik bir anlatımla işlemiştir.

Şair benzetme ve yakıştırma yolunu kullanarak içinde bulunduğu ruh halini somutlaştırırken tabiat unsurlarını sıkça kullanmıştır. “Tabiat Temalı Şiirler” başlığını oluşturmak bundan dolayı biraz zor olmuştur. Ancak belirgin özellikler barındıran şiirler ile bu grubu oluşturmayı uygun gördük.

Azim'in bu guruba dâhil ettiğimiz 15 şiirinde tabiatla ilgili kavramları sıklıkla kullanarak anlatmak istediklerini işlediğini söyleyebiliriz. Tabiat unsurlarını bir sembol olarak şiirlerinde kullanan şair, yine yaşadıklarını ve anlatmak istedikleri olayları gerek somutlaştırmak gerekse bu sembollerin varoluşunda yer alan gücü, anlatımını kuvvetlendirmek için kullandığı görülmektedir. Buna örnek olarak 66 numaralı “Deşt Haqıda Ballada” şiirini verebiliriz. Şair, bu şiirinde çöl, yaz, kış, rüzgâr, ufuk, gökyüzü, bahar, güz, bahçe, dağ gibi unsurları şiirinin tamamına yaymıştır.

Tâglâr kiçräydi. Päsäydi äsmân.

Yäşäb bolmäydi-kü, axır engäşib

Cönädim bäländräq äsmânlär tãmân,

Ärtimdän Bâysunning däşti yergäşdi...

Meni işänmädi ufqlärgä u,

Dâş berib tezlikning şämällärigä

Ärtimdän yügürdi, yügürdi yâhu,

Qâqilib temir yol şpällärigä. (66/10)

Şair, tabiat unsurlarını kullanarak anlatımı güçlendirdiği bu şiirlerinde benzetme sanatından da sıklıkla faydalanmıştır. Genellikle yaşadığı sıkıntıları, karamsar bir duyguyla işleyen şair, yaşadığı durumu izah ederken anlatımı güçlendirmek ve somutlaştırmak adına yine tabiatta var olan unsurların özelliklerini kullanmıştır. Örnek olarak 71 numaralı şiirinde, yaprağa seslenerek “ben de senin gibi sarardım” demesi gösterilebilir.

Särätân açıq yüz,
Baxtiyârim ketdi
Qâlmâdi men bilân
Beqarârim ketdi.

Ey, bârg, sening kâbi
Men hâm sârgaydim
Vaqtning qolläridä
E'tibârim ketdi. (71/8)

Usman Azim, şiirlerinde yoğun olarak ayrılık ve bunun sonucunda tabii olan hasret duygusunu karamsar bir havayla işlemektedir. Ancak az da olsa gelecekte ümitli olduğu birkaç şiirine rastlamaktayız. Çoğu şiirinde olduğu gibi bu tarz şiirlerinde de tabiat unsurlarını ve kişileştirme sanatını kullanarak somut bir görünüm verme çabasını sergilemiştir. 79 numaralı şiirde dağın şaşırması ve oturması, rüzgârın çalgı çalması buna örnek gösterilebilir.

Borândä ädâşgân tâğ
Oltirâr qârgä bâtib.
Börilâr hurkitgân çağ
Yıqıtgänmikän âti?
Qısib kelâr qârângu,

Yaqın kelär vâhimä.

İzgirin çälär çälgu

Därälärning çâhidä.

Yür âtimning izidän

Bizni qolläsin näbi.

Tâg qaltiräb ârtimdän,

Ergäşädi it käbi.

Hâzir gulxan yâqamän...

Xudâ qolläsä mägär

Sendäy tâglär ölmäsdän

Bahârdän kelär xabär. (79/16)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

USMAN AZİM'İN ŞİİRLERİNDE YAPI

3.1. Nazım Birimleri

Nazım biçimleri (nazım şekilleri, eşkâl-i nazm), dize ve uyağın bir düzen içinde birleşmesinden oluşur. Dizeler bir şiirde, en az ikili olmak üzere üçlü, dördlü, beşli, altılı, yedili, sekizli, dokuzlu ve onlu olarak kümelenirler. Bu kümeleniştten dize düzeni, dizeler arasında uyakların dağılımından da uyak düzeni doğar. Beyitlerden kurulu nazım biçimlerinde beyitlerin ikinci dizesinde, dörtlülüklerden kurulu nazım biçimlerinde dörtlülüklerin son dizesinde yinelenen uyak, şiirin ana uyağıdır. Buna temel uyak da denir. Nazım biçimleri de bu dize ve uyak düzenine göre çeşitli adlar alır. Nazım biçimlerinde ölçü olarak kullanılan parçaya **nazım birimi** denir. Divan şiirinde nazım birimi beyit (kimi biçimlerde dize), halk şiirinde dörtlülük ve yeni Türk şiirinde de dizedir (Dilçin, 2019: 95).

Buradan hareketle Usman Azim'in seçtiğimiz şiirleri üzerinden bir değerlendirme yapacak olursak, şairin düzenli ve düzensiz farklı nazım birimlerini kullandığını söyleyebiliriz. Azim'in ele alınan şiirlerine baktığımızda yarısından fazlasını hem hece ölçüsü hem de nazım birimi olarak bir düzen içinde yazdığı görülmüştür.

Azim'in çalışmamıza dâhil ettiğimiz şiirlerini, mısralarının uzunluklarına göre gruplandığımızda yüzde yirmilik kısma yakınının tek bendden oluşmuş uzun mısralı şiirlerden oluştuğu ortaya çıkmaktadır. Bu şiirlerin de vatan-kahramanlık ve edebî şahsiyetlerle ilgili şiirler olduğu görülmektedir. Seçtiğimiz şiirlerinde serbest nazım şekliyle yazılan sadece bir şiiri olan Azim'in kurallara bağlı kaldığı görülmektedir.

3.1.1. Bendleri Eşit Sayıda Mısralarla Yazılmış Şiirler

3.1.1.1. Beyit Nazım Birimiyle Yazılmış Şiirler

Azim'in seçtiğimiz şiirleri arasında beyit nazım birimiyle yazılmış tek şiirine rastlamaktayız: 47².

² Azim'in seçtiğimiz şiirlerinin çoğunluğunda başlık olmamasından dolayı her şiire bir numara vererek sıralama yapılmıştır. 1'den 101'e kadar sıralanan şiirleri arasındaki 47 numaralı şiir.

3.1.1.2. Dörtlük Nazım Birimiyle Yazılmış Şiirler

Azim'in seçtiğimiz 101 şiiri üzerinde yaptığımız değerlendirmede 54 şiirinin dörtlüklerle yazıldığı görülmektedir:

2×4 uzunluğunda olanlar: 15, 24, 42, 67, 72, 96.

3×4 uzunluğunda olanlar: 7, 39, 48, 59, 60, 65, 75, 76, 85, 89, 90, 100.

4×4 uzunluğunda olanlar: 4, 21, 25, 40, 50, 53, 62, 79, 87.

5×4 uzunluğunda olanlar: 8, 10, 20, 30, 46, 58, 61, 63, 64.

6×4 uzunluğunda olanlar: 2, 11, 18, 22, 57, 68, 71, 83, 92, 93.

7×4 uzunluğunda olanlar: 5, 26, 27, 54, 55.

8×4 uzunluğunda olanlar: 82.

10×4 uzunluğunda olanlar: 38.

13×4 uzunluğunda olanlar: 66.

3.1.1.3. Beşli Nazım Birimiyle Yazılmış Şiirler

Azim'in seçtiğimiz şiirleri arasında bendleri beş mısradan oluşan dört şiiri bulunmaktadır. Bunların ikisi (34, 43) dört beşlik uzunluğundadır. Bir şiiri (13) beş beşlik ve son şiiri de (99) üç beşlik uzunluğundadır.

3.1.1.4. Altılı Nazım Birimiyle Yazılmış Şiirler

Azim'in seçtiğimiz şiirleri arasında bendleri altı mısradan oluşan üç şiiri bulunmaktadır. Bunlardan biri (12) üç altılık, diğer ikisi ise (94, 98) dört altılık uzunluğundadır.

3.1.1.5. Sekizli Nazım Birimiyle Yazılmış Şiirler

Azim'in seçtiğimiz şiirleri arasında bendleri sekiz mısradan oluşan iki şiiri bulunmaktadır. Bunlardan biri (32) iki sekizli, diğeri ise (86) üç sekizli uzunluğundadır.

3.1.2. Tek Bendden Oluşan Şiirler

Azim'in seçtiğimiz şiirleri arasında en az tek dörtlük en fazla 108 mısradan oluşan 17 şiiri bulunmaktadır: 9, 19, 33, 35, 37, 41, 44, 45, 51, 56, 69, 70, 74, 78, 84, 91, 97.

3.1.3. Farklı Bendlerle Yazılmış Düzenli Şiirler

Azim'in seçtiğimiz şiirlerinde farklı sayıdaki mısraları bir düzen içerisinde oluşturduğu beş şiiri bulunmaktadır. Bunlardan 3 numaralı şiirinde 1×3 ve 1×2 uzunluğunu 5 kez tekrarladıktan sonra 2×3 ile şiirini sonlandırmaktadır. 6 numaralı şiirinde $3 \times 4 + 7$ ile bir düzen oluşturmuştur. 28 numaralı şiirinde 1×4 ve 1×2 uzunluğunu üç kez tekrarlayan şair $1 \times 4 + 3$ ile şiirini noktalamıştır. 95 numaralı şiirinde 2×5 uzunluğunun ardından 1×6 uzunluk ile şiire devam eden şair 1×5 uzunluğu ile şiiri bitirmiştir. 101 numaralı şiirinde ise farklı uzunluklarla 95 numaralı şiire benzer bir yol izlenmiştir.

3 numaralı şiir: $3+2+3+2+3+2+3+2+3+2+3+3$

6 numaralı şiir: $4+4+4+7$

28 numaralı şiir: $4+2+4+2+4+2+4+3$

95 numaralı şiir: $5+5+6+5$

101 numaralı şiir: $5+4+5+5$

3.1.4. Farklı Bendlerle Yazılmış Düzensiz Şiirler

Özbay, farklı bendlerle kurulmuş düzenli şiirlerin yanı sıra, bend kuruluşları ve sıralanışları bakımından karışık şiirlerin Özbek edebiyatındaki öncüsü olarak Çolpan'ı göstermektedir (Özbay, 1994: 31). Azim'in de bu yeniliği 13 şiirinde devam ettirdiği görülmektedir.

14 numaralı şiir: $67+36$

16 numaralı şiir: $5+2+4+2+7+5+2+5+5+6$

17 numaralı şiir: $2 \times 6 + 2 \times 7 + 13$

23 numaralı şiir: $5+1+1+4+2+1+5$

29 numaralı şiir: $2 \times 4 + 9 + 4 + 7 + 4 + 1 + 4$

36 numaralı şiir: $2+3+2+4$

49 numaralı şiir: $28+4$

52 numaralı şiir: $6+15$

73 numaralı şiir: 10+6

77 numaralı şiir: 3+3+2+3+4

80 numaralı şiir: 5+6+4+4

81 numaralı şiir: 17+15+11+6

88 numaralı şiir: 6+6+8+7+6+5+6

3.1.5. Serbest Nazım Birimiyle Yazılmış Şiirler

Usman Azim'in çalışmamıza dâhil ettiğimiz 101 şiiri arasında yukarıdaki ölçütlerin dışında kalan serbest nazım biriminin kullanıldığını kabul edebileceğimiz tek şiirine rastlamaktayız: 1 numaralı şiir (Özim Haqımda).

3.2. Ölçü

Her ölçü (vezin) bağlı bulunduğu dilin yapısından doğar. Bu nedenle Türk dilinin doğal ölçüsü hece ölçüsü (hece vezni) dür. Eskiden vezn-i benân, hesâb-ı benân (heceler parmakla sayıldığı için parmak ölçüsü, parmak hesabı denmiştir) adıyla anılırdı (Dilçin, 2019: 39).

Azim, çalışmamıza dâhil ettiğimiz 101 şiiri üzerinden bir yargıya vardığımızda, Türk dilinin doğal ölçüsü olan hece ölçüsünü kullanmıştır. 4'lü, 6'lı, 7'li, 8'li, 9'lu, 11'li ve 12'li hece kalıplarını kullanan şair, 31 şiirinde 11'li hece ölçüsünü tercih etmiştir. Kullandığı hece ölçüleri ve şiir karşılıkları şu şekildedir:

4'lü ölçüyle yazılmış şiirler: 15,50.

6'lı ölçüyle yazılmış şiir: 71.

7'li ölçüyle yazılmış şiirler: 4, 6, 10, 11, 12, 14, 15, 19, 39, 53, 57, 78, 79, 84, 92, 95, 99.

8'li ölçüyle yazılmış şiirler: 5, 32, 55.

9'lu ölçüyle yazılmış şiirler: 7, 8, 9, 24, 25, 27, 33, 35, 38, 46, 49, 61, 65, 67, 68, 70, 72, 73, 82, 85, 87, 88, 101.

11'li ölçüyle yazılmış şiirler: 3, 18, 20, 21, 22, 28, 31, 34, 41, 42, 43, 47, 48, 51, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 66, 74, 75, 76, 83, 90, 91, 94, 96, 98, 100.

12'li ölçüyle yazılmış şiir: 2.

Azim'in yazdığı şiirlerin büyük çoğunluğu belli bir düzene sadık kalınarak yazılmış şiirlerdir. Ancak çalışmamızda yer alan 101 şiir içerisinde 10 şiiri istisna kabul ederek serbest ölçülerle yazıldığını söyleyebiliriz: 1, 16, 17, 23, 29, 36, 37, 52, 56, 89.

Azim'in çalışmamıza dâhil ettiğimiz şiirlerinden 13 tanesi çift vezin kullanılarak yazılmıştır. Bu da şairin vezinlerle oynadığının göstergesi olarak kabul edilebilir. Örneğin dörtlük, sekizlik ve tek bendden oluşan şiirlerinde örnekleri bulunan 8'li ve 7'li vezin kullanılarak 6 şiiri bulunmaktadır: 26, 30, 69, 81, 86, 97.

Örneğin 7×4 uzunluğunda yazdığı 26 numaralı şiirinde 8'li ve 7'li vezni şiirin tamamında uygulamıştır:

Surätimni çizmâq üçün	8
Äppâq boyâq tänläding.	7
Bu dünyâgä negä kelib,	8
Ketgänimni ängläding.	7
Qollärimning täsvirigä	8
Yügürtirding âq boyâq.	7
Yüzümni häm âqqa boyä,	8
Yüzim dâim bolgän âq.	7
Küräşlär dä gârçi yândim,	8
Şükür, vicdân beyämâq.	7
Çizävergin imânimni:	8
İmângâh yüräk äppâq!	7

Azim, tek bendden teşekkül eden 69 numaralı şiirin tamamında yine 8'li ve 7'li vezin örneğini ustalıkla sergilemiştir:

Bağ qoynidä ikki däraxt	8
Bir birigä intizâr.	7
Sen bir däraxt, men bir däraxt,	8
Küyib küyib ötdik, yâr.	7
Ämmâ bähâr kelgänidä	8
Äçiliş keräk ekän	7
Gül-ü mevâ, xazân bolib,	8
Saçılış keräk ekän.	7

Çift vezin olarak kullanılan diğér ölçü 7'li ve 5'li vezindir. Şair bu ölçüyü 4×4 uzunluğunda olan 40 numaralı şiirinde uygulamıştır:

Qâr uçqunin käftidä	7
Tütädi däraxt.	5
Men keçikdim, äftidän...	7
Küz häm yoq, yârâb!	5
Qâr tozânli. Körinär	7
Ruhing tumändän.	5
Yüksägingdä men häm bâr	7
Keçdim tübändän.	5
Sen kütgänsän... birâq qâr	7
Yutdi izingni.	5

Äyt, yüräkkä beräsän	7
Qaçân izmingni?	5
Qayerdäsän? Çärlägin.	7
Mağrurlik bekâr.	5
Faqt sening yelkänggä	7
Yâgar âğır qâr.	5

Şairin şiirlerinde karşılaşılan çift veznin bir diğər örneği 6'lı ve 5'li vezindir. 44, 45, 77, 80 ve 93 numaralı şiirler bu şekilde yazılmıştır. Tek bendden oluşan şiirlere örnek verdiğimiz 45 numaralı şiirde bu ölçü şiirin tamamında uygulanmıştır:

Seni sâğingändä	6
Äzâd boldim men,	5
Ĝamingdä naqadâr	6
Bärbâd boldim men!	5
Seni sâğingändä	6
Yüksäkkä çıqdim.	5
Ĝaflät pästdä qâldi	6
Yüräkkä çıqdim;	5
Seni sâğingändä	6
Baxtiyâr boldim	5
Baxtli ölimlärgä	6
Haqli yâr boldim.	5
Kezämän dünyädä	6
Äzâbing tinq,	5
Göyâ xorsinqmân,	6

Songgi xorsınıq... 5

Azim'in çalışmamıza dâhil ettiğimiz şiirlerinden çift vezinle oluşturduğu şiirlerinin son örneği ise 7×4 uzunluğunda 6'lı ve 8'li vezinle oluşturduğu 54 numaralı şiiridir:

Âtäşli bir båkding, 6

Ålâvli nâzârni içdim. 8

Yüzing âqu qızil 6

Şâfaqli sâhârni içdim. 8

Bir tuğyân ming pängdä 6

Yüräkkä bâstirib kirdi. 8

Kezib bir biyâbân 6

Ming fe'lli şâhârni içdim. 8

Usman Azim'i çalışmamıza dâhil ettiğimiz 101 şiiri üzerinden değerlendirdiğimizde 10 şiiri dışında ölçülü yazdığını, hecenin değişik kalıplarını denediğini ve çift veznin farklı türlerini kullandığını görmekteyiz.

3.3. Kafiye

Usman Azim'in çalışmamıza dâhil ettiğimiz şiirlerinde ahengi sağlamak adına tüm kafiye çeşitlerinden faydalandığını görebiliriz.

3.3.1. Yarım Kafiye

Tek ses benzerliğine dayalı kafiye çeşididir. Azim'in şiirlerinde yarım kafiye örneğini sıkça görebiliriz.

Bir gül eding şâmâl bolib

Çämäningni körüb ketdim.

Şämälligim dârding bilän

Ädä boldi qurib ketdim. (5/4)

Men h m o a qırqo**q**d  edim,
  çins m d  y zning h lig .
  amd  edim,  ar a**q**d  edim,
 B r lm dim uning y nig . (8/16)

Sen yoq eding. Bes rh d f z ,
  lti qıt' , t rt b hri  lk n
 Ort sid  y ş dim t nh 
 Mu td y mo'c z y r gim bil n. (27/4)

 yning s  l rini m yli,  rm ym n,
 Men seni  yl rg  berm ym n. (28/6)

3.3.2. Tam Kafiye

Bir sesli ve bir sessiz harf benzerli ine dayanan kafiye  eşididir.

Men qıyn ldim. Xay limning qan tid 
 Dengizl rni k t rg n  t lib u dim.
 Yulduzl rni k p k rg nm n h y timd ,
 Dengizd gi yulduzl rni keldi qu gim. (2/8)

Men y r dedim... L ylimi y , Şirinmi y !
 Y ki endi tu il c k bir r m l k!
 M n  men, deb k z  ldimd  boldi p yd 
 M n  men, deb Şe'rd n b qdi y kt  y r k. (2/16)

Heç qaçân demâsmân bâşni yoqâtdim,
 Eridim, vucuddân tâşni yoqâtdim,
 Yillärni yoqâtdim yâşni yoqâtdim, (3/23)

Nimä üçün sorämä,
 Qoşığımdä nâliš bâr...
 Bul dunyâning tübid
 Yâlgızginä qâliš bâr. (11/24)

Seningçä âsânmi gülgä äylänmäq?
 Äyâzdä muzläsä yälängaç bädän,
 Qalbdä hilpirärmî qıpqızıl bâyraq,
 Song sözing bolärmî: “Sevämän, Vätän!” (18/11)

Boğzimgä bähäybät qayğu tıqıldı,
 Közimgä yıqıldı qâp-qârâ bulut.
 Tizzämdän sirğalib kitâb yıqıldı,
 Birdän sinfgä çökdi bir häyrân süküüt. (20/5)

3.3.3. Zengin Kafiye

İkiden fazla ses benzerliğine dayanan kafiye çeşididir.

Tâng titräydi keç küzäkning quçâğidä, (1)
 Yulduzlärni öçirmâqdä gülgün şäfaq. (2)
 Cânim, qalbim şe’riyätning piçâğidä... (3)

Zämin tilsim, äsmän tilsim... şe'r beşäfqat! (2/4)

3.3.4. Tunç Kafiye

Uyaklı sözcüklerden biri, öteki sözcüğün sonunda yineleniyorsa, böyle uyaklara tunç kafiye denir (Dilçin, 2019: 89)

Güllärgä burkängän bädänin **âçib**, (9)

Közümgä termulär bir mäläk Häyât! (10)

Uning äğuşidän men ketdim **qâçib**, (11)

Sen gözäl şe'rimni äylägäni yäd. (62/12)

3.4. Kafiye Örgüsü

Azim'in şiirleri kafiye düzeni bakımından çeşitlilik göstermektedir.

3.4.1. Düz Kafiye

Ul közdä qay küni pãrlädi ziyâ, —a

Dunyädän keçgülik tãpdim bir dunyâ. —a

Bu dunyâ nimädür? Bu dunyâ röyâ (3/8) —a

Heç qaçân demäsmän başni yoqãtdim, —a

Eridim, vucuddän tãşni yoqãtdim, —a

Yillärni yoqãtdim yãşni yoqãtdim, (3/23) —a

Änglämädim: qãrlär yãgdimi, —a

Yâ Yer uçdi sãmãvât säri, —a

Uçqun uçqun dunyâ bağrini —a

Tirnäb ötdi dãraxt bãrgläri. (38/5) —a

3.4.2. Çapraz Kafiye

Men qıynâldim. Xayâlimning qanâtida	—a
Dengizlärni kötârgänçä tâlib uçdim.	—b
Yulduzlärni köp körgänmän häyâtimdä,	—a
Dengizdägi yulduzlärni keldi quçgim. (2/8)	—b
Kökkä bâqdim, ot tutâşdi cismim ärä,	—a
Qat qat bulut qatläridä ne sir äsrâr!	—b
Häyrät içrä öldirgüsi meni sämä,	—a
Änä zâmin, bir uçäyin, qoyib yubâr! (2/12)	—b
Äşiq dilgä yärâşgäy (5)	—a
Devânâlıglâr, yâr-ä.	—b
Äşiqläрни öldürgäy	—a
Begânâlıglâr, yâr-ä. (6/8)	—b

3.5. Redif

Usman Azim'in şiirlerinde redifin, kolayca kaçmak ya da tekrara düşmekten çok bir ahenk unsuru olarak kullanıldığını söyleyebiliriz. Önemli ölçüde redif kullanımını gördüğümüz şiirlerinden bazı örnekler:

Çünkü tüngä äytâr râst “âh”ingiz yoq,
 Fälâkdä kezgäni şä'n râhingiz yoq,
 Neçün kelmäysiz, gâr günâhingiz yoq (34/13)

Ämmâ siz särgäymäng gülli bâğ **boling**,

Yäm-yâşil kökäring, müdâm säğ **boling**,

Bäharning bağridä beädâğ **boling** (34/23)

Bugün kökkä bâqıb qâldim säräsär,

Xazândä gamim köp äytgim **kelmädi**.

Mening yüräğimdän uçğän turnälär

Mening yüräğimgä qaytib **kelmädi**. (42/8)

Men seni här küni körgim **kelädi**, (16)

Közingä tikilib turgim **kelädi**... (17)

Sendän sorämäymän mängü hämrählik, (18)

Yâningdä o, müdâm qalbinggä bâğlıq! (19)

Bâr yoğı bir ümr yürgim **kelädi**... (43/20)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİL VE ÜSLUP

4.1. Dil

4.1.1. Ses Bilgisi (Fonetik)

4.1.1.1. Ünlüler

Özbek Türkçesinde 10 tane ünlü vardır.

a: Türkiye Türkçesindeki a gibidir. x, q, ğ ünsüzlerinin yanında kullanıldığında bu ses değerini verir. Yani kalın ünsüzlerle birlikte kullanılır (Buran ve Alkaya, 2017: 169).

Sâçlârim âqardi. (1/10)

Kâraxtlıkdâ yürib ketdim. (5/8)

ä: Yazılışı bakımından kalın kullanılan a ile aynıdır. Türkiye Türkçesindeki e'den daha açık ve geniş telaffuz edilir. Yani a ile e arasında bir sestir. x, q, ğ ünsüzlerinin dışındaki bütün ünsüzlerin yanında kullanılır (Buran ve Alkaya, 2017: 169).

Hämmä qatâri yâşâdim şu tâş içrâ. (1/14)

Heç qaçân demâsmân bâşni yoqâtdim. (3/21)

â: Özbek Türkçesini diğer Türk lehçelerinden ayıran karakteristik bir ünlüdür. Geniş, çok açık ve yuvarlak bir a'dır. Söylenişinde o'ya yakın bir ses çıkar. Gerek Türkçe gerekse yabancı dilden alınan kelimelerdeki uzun a'lar bu yuvarlak şekliyle söylenir (Buran ve Alkaya, 2018: 31).

Men Usmân Äzim. (1/2)

Bâysundâ tuğlib. (1/3)

e: Bu ünlü Türkiye Türkçesindeki e'den daha dar olup i'ye yakın olarak telaffuz edilir. Sadece ilk hecede bulunur (Buran ve Alkaya, 2018: 31).

Ertâ sezdim. (1/38)

Ehtimâl bärçin? (12/11)

o-ö: Ortak harf ile gösterilir. O ünlüsü x, q, ğ ünsüzlerinin yanında kullanılırken; ö ünlüsü kalın ünsüzlerin dışında diğer ünsüzlerin tamamının yanına gelir (Buran ve Alkaya, 2017: 170).

Şämällärdä közimdän. (6/1)

Qorib, ğamdin qurib ketdim. (5/28)

Oxşär kürräi ärzga. (11/6)

Bu ünlü grubu için, Özbek Türkçesinde x, q, ğ ünsüzlerine bağlı kalmaksızın kuralın bozulduğu durumlar da bulunmaktadır. Bu durum daha çok söz konusu ünlünün ince olarak verilmesi gereken yerde kalın olarak verilmesiyle görülmektedir.

U oltirdi sähildä bir däm. (8/8)

Ming häyät bolär bekâr. (10/17)

u-ü: Ortak harf ile gösterilir. Bu ses x, q, ğ ünsüzlerinin yanında kalın telaffuz edilirken; kalın ünsüzlerin dışında diğer ünsüzlerin tamamının yanında ü olarak telaffuz edilir (Buran ve Alkaya, 2018: 32).

Yürägim tilkä-pärä. (1/18)

Qanâtġä äyländi yüräk, yâricân! (3/30)

Yüräk äsli quş edi. (6/15)

Bu ünlü grubu için, Özbek Türkçesinde x, q, ğ ünsüzlerine bağlı kalmaksızın kuralın bozulduğu durumlar da bulunmaktadır. Bu durum daha çok söz konusu ünlünün ince olarak verilmesi gereken yerde kalın olarak verilmesiyle görülmektedir.

Dunyâdä yâşâyäpmän. (1/6)

Uni oyläyverib. (1/9)

ı-i: ortak harf ile gösterilir. /ı/ ünlüsü Özbek Türkçesinde az kullanılır ve sadece x, q, ğ ünsüzlerinin yanında telaffuz edilir. x, q, ğ ünsüzlerinin dışında diğer ünsüz harflerle /i/ olarak telaffuz edilir (Buran ve Alkaya, 2018: 32).

Ällâh, käräming qani? (19/5)

Käraxt tänimdän âqıb. (19/86)

Cānim āydāy çıqar-u. (19/87)

4.1.1.1.1. Ünlü Değişimleri

Türkçe kelimelerin köklerinde ve eklerinde, birtakım sebepler sonucunda ortaya çıkan ünlü değişimleridir.

4.1.1.1.1.1. Daralma

Geniş ünlülerin daralması olayıdır. Türkiye Türkçesinde, geniş seslerin tercih edildiği yerlerde, Özbek Türkçesinde genellikle dar sesler tercih edilmektedir (Coşkun, 2017: 34).

e>i

Nimä üçün sorama. (11/21) (ET. ne+me “ne”)

o>u

Uni oyläyverib. (1/9) (ET. ol)

4.1.1.1.1.2. Genişleme

Kelime içindeki dar ünlülerin genişleme olayıdır. Alıntı kelimelerde, Türkiye Türkçesinde dar seslerin tercih edildiği yerlerde, Özbek Türkçesinde genellikle geniş sesler tercih edilmektedir (Coşkun, 2017: 35).

i>e

Men seni āylärgä bermäymän. (28/6) (ET. bir-)

i>ä

Visäl käbi. (50/11) (DLT. kibi)

4.1.1.1.1.3. Düzleşme

Bir yuvarlak ünlünün, düz ünlüye dönüşmesi olayıdır.

u>ā

Qorqmä! Tillärimdä qālmädi sorāq. (59/8) (DLT. soruğ)

4.1.1.2. Ünlü Uyumları

4.1.1.2.1.1. Kalınlık-İncelik Uyumu

Kalınlık incelik uyumu, kelimenin ilk hecesindeki ünlü kalın (a, â, ı, o, u) ise diğer ünlülerin de kalın; kelimenin ilk hecesindeki ünlü ince (e, ä, i, ö, ü) ise diğer ünlülerin de ince olması kuralıdır.

Özbek Türkçesinde kalınlık- incelik uyumunun olmadığı görülmektedir. Türkçe kökenli ve alıntı kelime tabanlarında kalınlık-incelik uyumu mevcut değildir. Uyumsuzluk, genellikle ekler ve kökler arasında daha sık görülmektedir (Coşkun, 2017: 45).

Tāglār kiçräydi. Päsäydi äsmân. (66/3)

Yäşäb bolmäydi-kü, axır engäşib... (66/4)

Conädim bäländräq äsmânlär tāmân. (66/5)

4.1.1.2.1.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

Özbek Türkçesinde düzlük-yuvarlaklık uyumunun olmadığı görülmektedir. Türkçe kökenli ve alıntı kelime tabanlarının çoğunluğunda bu uyum görülmez (Coşkun, 2017: 46).

Ärtimdän Bâysunning däşti yergäşdi... (66/6)

Täptäb ketişmäsin küp-kündüz küni. (66/18)

4.1.1.2. Ünsüzler

Özbek Türkçesinde Türkiye Türkçesinden farklı olarak q, x ve ğ sesleri kullanılmaktadır. Ayrıca ñ (ng) ünsüzü de ayrı bir işaretle gösterilmemesine rağmen kullanılmaktadır.

4.1.1.2.1. Ünsüzlerle İlgili Özellikler

- Türkiye Türkçesinde g ile başlayan Türkçe asıllı kelimeler, Özbek Türkçesinde ötümsüz şekli olan k iledir.

Dostlärmiz-kü, körişmäymiz. (81/16) (görüş-)

Üygä kirib bärämän. (84/84) (gir-)

Seni **k**örmâq istäymän. (84/81) (gör-)

- Türkiye Türkçesinde -d ile başlayan Türkçe asıllı kelimeler, Özbek Türkçesinde -t ile dir.

Tâğ duç kelsä, teşiş keräk. (81/6) (dağ)

Toğrilik taqdirimiz. (81/11) (doğruluk)

Dunyâ tolişdi. (93/5) (dol-)

- Türkiye Türkçesinde Türkçe asıllı kelimelerde bulunan c sesi, Özbek Türkçesinde ç ile dir.

Qırq beşinçi mâş'um yil. (14/5)

Bunçä bolmäsäm âciz. (30/7)

Keçirgin bolibmän âygä mähliyâ. (28/3)

- Türkiye Türkçesinde v-, şu kelimelerde b-'dir: bâr (var), barmâq (varmak), bermâq (vermek).

Song **b**âr âlämgä bâqqın. (19/46)

Nä täsälli **ber**di vä nä näsihät. (83/20)

Yıglâb ketib **b**armâqdäsän sen. (29/23)

- Arapça ve Farsçadan geçen kelimelerde bulunan ve bu dillerde uzun olan a, Özbek Türkçesinde â olur.

Qahvax**â**nä. Nâçâr külgülär. (61/1)

Hibsx**â**nä eşigi. (19/45)

Negä istıqb**â**limgä (19/12)

- Özbek Türkçesinde eklerin çoğunlukla yalnız ince ve düz şekilleri vardır. Bu durum, kalınlık incelik ve düzlük-yuvarlaklık uyumlarını bozmaktadır.

Bâlâm, sening qoşığıng ç**âhdir**. (88/37)

Sâğın**ç**im qalbdä nihan. (84/13)

Bäländ tâğ**l**är bağridä. (84/4)

- Türkiye Türkçesinde d ve t ile başlayan eklerin, Özbek Türkçesinde sadece d'li şekilleri vardır.

Pādşahlıgım yoq**d**ir şähär qurdırsäm. (22/12)

Zimilläb yapış**d**i qalb bogzigä şe'r. (22/11)

Häyacán u zavq**d**än begänä. (27/5)

- Türkiye Türkçesinde kelime başındaki bazı p'ler, Özbek Türkçesinde b olur.

Kim äsmänni ketdi p**i**çâqläb? (24/9)

- Türkiye Türkçesindeki bazı ön ses b'leri, Özbek Türkçesinde m'dir.

Men naqadär qudrätlimän, b**a**q! (27/16)

Ming yillik därdläring cänim küydırsä. (22/14)

Dedi: “Özbekistän m**ä**ngü bärqarâr!”. (20/13)

4.1.1.2.2. Ünsüz Uyumu

Özbek Türkçesinde ötümlülük bakımından uyum sağlamdır. Ünlü veya ötümlü ünsüzle biten bir kelimeye gelen ek genellikle ötümlü bir ünsüzle başlar (Buran ve Alkaya, 2017: 173).

Ärtim**d**än yügürdi, yügürdi yahu. (66/9)

Bähärdä kökär**i**b, küz**d**ä sargayib. (66/27)

Görä şe'rlärim**g**ä b**a**qdi mungayib. (66/29)

Ancak “ç” ile başlayan eklerin tek şekilli olarak kullanılması bu uyumun bozulmasına neden olabilmektedir.

Meni äsrä endi, ingliz**ç**ä gulf! (66/48)

Biletsiz vä pulsiz yol**ç**i käbi. (66/14)

Mägäzin**ç**i Şâyimning. (14/43)

Ötümsüzlük uyumu bakımından incelendiğinde ise, ötümlülük uyumunun aksine daha çok uyumsuz olduğu görülmektedir. Bu durum eklerin çoğunlukla ötümlü ünsüzle başlamasından kaynaklanmaktadır.

“Yıǵläyâtgän” qoǵırçâq. (14/33)

Âçlıkdän qârni şışgän. (14/4)

Sükünät-u qârgä öränib qışdä. (66/28)

4.1.1.3. Ses Olayları

4.1.1.3.1. Ünlü Türemesi

Ses özelliklerine veya birbirleri ile birleşme şartlarına bağlı sebeplerle kelimenin önüne veya içine ünlü getirilmesi olayıdır (Coşkun, 2017: 49).

Bir nâfis. (ar. nefis) (80/9)

Şähärgä yäräşmäs sahrâyi soxtäng. (far. Şehr) (66/36)

4.1.1.3.2. Benzeşme

Kelime içindeki bir sesin, niteliği veya boğumlanma noktası bakımından yanyana veya aralıklı duran bir başka sesle benzer veya eş duruma getirilmesi olayıdır (Coşkun, 2000: 25).

Quyâşni bir ğarib çoqqa älmäşding...” (3/27) (çoğ+qa)

4.1.1.3.3. Göçüşme

Kelimeyi oluşturan yan yana veya uzak harflerin yer değiştirmesidir.

Deräzädän näri, yâmğır qoynidä. (20/10) (ET. yağmur)

4.1.1.3.4. Kaynaşma

Aynı hecelerdeki iki ünlünün bir tek ünlüde veya birden çok hecedeki seslerin tek hecede toplanması olayıdır. Bu olay, daha çok kelime birleşmelerinde görülür(Coşkun, 2000: 26).

Hämmä närsä oylängän. Puhtä. (46/2) (ne+erse)

4.1.1.3.5. Hece Yutulması

Bir kelimedede ses bakımından birbirine benzer veya eşit seslerden oluşmuş iki heceden birinin zamanla eriyip kaybolması olayıdır (Coşkun, 2000: 26).

Kiçkinä

4.1.1.3.6. Ortada Ünlü Düşmesi

Son hecelerinde dar ünlü bulunan kelimelerin bir grubu isim çekim veya iyelik ekleri aldıklarında, vurgunun isim çekim veya iyelik ekli heceye kayması neticesinde, iç hecede kalan dar ünlülerin düşmesi olayıdır (Coşkun, 2000: 27).

Dunyâdâ eng âmâdsiz oğlân. (68/12) (oğıl+ân)

Âçlikdân qârni şişgân. (14/4) (qârin+i)

4.1.1.3.7. Ünsüz Düşmesi

Kelimede, r gibi akıcı veya y, h gibi ünlüleşme ve sızıcılaşarak erime özelliği taşıyan ünsüzlerin kaybolması olayıdır (Coşkun, 2000: 27).

Mâcruh böri qâçib qutulmäs. (82/29) (ET. kurtul-)

4.1.1.3.8. Ünsüz Türemesi

Kelimenin başında, ortasında veya sonunda bir ünsüzün türemesi olayıdır.

Zâmânâ tinç erür, âlovdân yirâq. (31/28) (ET. ırak>yirâq)

Yirâq xayâllärdä bir balqdi äksim. (41/12) (ET. ırak>yirâq)

4.1.1.3.9. İkizleşme

İç seste iki ünlü arasında bulunan bazı ünsüzlerin tekrarlanma olayıdır (Coşkun, 2000: 29).

Üç... **ikki**... bir... toxtädi yüräk... (25/15) (ET. iki)

İkki közing **ikki** umidquş. (87/6) (ET. iki)

Xulläs, sâdıq boldi här ezgü işdä! (66/30) (Ar. hulasa)

4.1.2. Şekil Bilgisi (Morfolojik)

4.1.2.1. İsimler ve İsim Soylular

4.1.2.1.1. İsimler

İsimler; canlı veya cansız, somut veya soyut varlıkları tanımak ve tanıtmak için kullanılan kelimelerdir. İsimler; özel isimler, cins isimler, somut isimler, soyut isimler, topluluk isimleri gibi türlere ayrılırlar (Coşkun, 2017: 81).

Şahıs İsimleri: Usmân Äzim, Mecnun, Lâyli, Şirin, Alpamış, Şayim, Mümin Mirza, Saide, Ali Şir Nevayi, Hatice Nine, Abdullah Kadiri, Nadire, Gülhani, Meşreb, Ozan Mehmet Rahim, Osman Nasır, Aybek, Erkin Azamov, Nikolay Lobaçevskiy, Tahir, Zühre.

Yer İsimleri: Bâysun, Bâysun Çölü, Tâşkent, Ärktikâ, Özbekistân, Toraqurgân, Termiz, Ämu, Çağniyân, Sämändär, Ästrâbâd, Hirât, Vâkzâl Mäydâni.

Hayvan İsimleri: Semurg, äcdärhâ, böri, ât, kâpäläk, hökiz, turnä.

Bitki İsimleri: tâk, äyçeçäk, günçä, qızil gül, gül.

Sayılar: qırk, tört, ming, âltı, on, yigirmä üç.

4.1.2.1.1.1. İsimlerde Çokluk

Çokluk eki, Özbek Türkçesinde tek şekillidir: +lär.

Senbâğlär qoynidä qıynälgän şämäl. (31/10)

Qollärini yelkämğä taşläb... (101/19)

Şämällärgä bulutlär täläş. (101/2)

4.1.2.1.1.2. İsimlerde İyelik

İyelik ekleri, ismin karşıladığı nesnenin bir şahsa veya nesneye ait olduğunu belirten çekim ekleridir (Coşkun, 2017: 82). Ünlü ile biten isimlere ekler doğrudan getirilir. Ünsüzle biten isimlere gelirken sadece /i/ yardımcı ünlüsünü alır. İkinci çokluk şahıs, nezaket olarak ikinci teklik şahıs için de kullanılabilir. İkinci çokluk şahıs için +ingiz ekinin yanı sıra +nglär ve +läring şekillerine de rastlanılır (Öztürk, 2012: 311).

Tablo 1. İyelik Ekleri

Şahıs	Ekler
Birinci teklik şahıs	+(i)m
İkinci teklik şahıs	+(i)ing / nez. +(i)ngiz
Üçüncü teklik şahıs	+(s)i
Birinci çokluk şahıs	+(i)miz
İkinci çokluk şahıs	+(i)ngiz
Üçüncü çokluk şahıs	+(s)i / +läri

Birinci teklik şahıs: Ertäksevär cânım (36/1), Sening sâgıncşnggä bâr dunyâm toldi. (41/22)

İkinci teklik şahıs: Közinggä tikilib turgim kelädi... (43/17), Şundä sening yolläringgä (81/34)

Üçüncü teklik şahıs: Ä, açildi kimning qafäsi (101/11), Kündüzi münävvardir (92/21)

Birinci çokluk şahıs: Ämmâ bizning közimizdä (32/9), Sevgimiz öldimi? Libâsingiz kök (34/1)

İkinci çokluk şahıs: Könglingiz begulxân, közingiz beçâğ. (34/2)

Üçüncü çokluk şahıs: Täşdäy yapışmägän yollärigä men. (37/8), Täglär äräsidadä yaşäysän körkäm. (66/38)

+i ve +si iyelik ekleri, hal ekleri ile birlikte kullanıldıkları zaman, +i ve + si iyelik eklerinden sonra zamir +n'si gelmez.

Vä bir ayälning yürägidä. (1/7): yüräg+i+dä

Tâng titräydi keç küzäkning quçâğidä (2/1): quçâğ+i+dä

4.1.2.1.1.3. Aitlik

Bu ek, ad kök ve gövdelerine doğrudan doğruya geldiği gibi, adların ilgi ve bulunma durum eki almış biçimlerinden sonra da gelir. Ek, “içinde bulunma ve aitlik bildiren” bir işleve sahiptir (Korkmaz, 2017: 280).

Özbek Türkçesinde aitlik eki +ki veya +gi'dir. Ünlülerden, tonlu ünsüzler ve bulunma hali eki +dä'den sonra +gi eki; ilgi hali ekindeki +ng'nin düşmesiyle geride kalan +ni'den ve tonsuz ünsüzlerden sonra ise +ki eki getirilir (Coşkun, 2017: 83).

Gözälmässän, sen şunçäki (30/8)

Özimmiki deyä sezgäni. (82/17)

Ävçi quvân, seniki olcä, (82/28)

Uçib ötmâq esâ şunçâki işdây... (100/12)

4.1.2.1.1.4. İsmın Halleri

Ad çekim ekleri, cümlede adlar ile fiiller arasındaki geçici anlam bağlarını kurmak üzere adların girdiği durumları karşılayan eklerdir (Korkmaz, 2017: 112). Özbek Türkçesi ile Türkiye Türkçesinde hal ekleri hemen hemen aynıdır. Buna rağmen Özbek Türkçesinden Türkiye Türkçesine yapılan aktarımlarda hal eklerinde değişim yaşanabilmektedir. Bu, işlevsel açıdan bakıldığında hal eklerinin farklı özelliklere sahip olmasından ve hal eklerinin bu iki lehçede kullanım alanlarının farklı olmasından kaynaklanmaktadır (Yavuz, 2018: 220).

4.1.2.1.1.4.1. Yalın Hal

Yalın hal, ismin herhangi bir çekim eki almamış halidir.

Bu dunyâ nimâdir? Bu dunyâ rüyâ (3/8)

4.1.2.1.1.4.2. İlgi Hali

Bu ek, eklendiği isim ile bir başka isim arasında ilgi bağı kuran ektir: +ning. +ning ilgi hali eki, +ki aitlik eki aldığı durumlarda ekteki +ng+ düşerek +niki şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Özimmiki deyə sezgâni. (82/17) öz+im+ning+ki > öz+im+ni+ki

Vâ bir ayâlning yürägidä. (1/7)

Bir yolçining qoligä tutäy... (9/16)

Fitnälarning zärbidän (19/59)

4.1.2.1.1.4.3. Yükleme Hali

Yükleme hali eki, geçişli fiil taşıyan bir cümlede, fiilin doğrudan doğruya etkilediği ismin, içinde bulunduğu hali gösteren ektir: +ni (Coşkun, 2017: 84).

Dähâlärni esâ bir beçärä qurbân bildim. (1/36)

Sâğıngän dunyâni süküt yoqlädi, (60/3)

Bizni qolläsın näbi. (10)

4.1.2.1.1.4.4. Yönelme Hali

Kelime gruplarında ve cümlede adı fiile yönelme ve yaklaşma işlevi ile bağlayan durumdur (Korkmaz, 2017: 112). Özbek Türkçesinde yönelme hal ekleri +gä, +kä, +qa ekleridir.

Çeksizlik**kä** yügürämiz, (81/14)

Kämälä**kkä** kömilib (84/96)

Ümrimni bir âlis ısq**qa** älmäşdim, (3/1)

4.1.2.1.1.4.5. **Bulunma Hali**

Bulunma hali eki, fiilin bildirdiği oluş ve kılışım yerini ve içinde bulunduğu durumu gösteren ektir: +dä (Coşkun, 2017: 85).

Tiriklik**dä** ne ärmändir (5/14)

Käraxtlik**dä** yürüb kettim. (5/8)

Yürägim**dä** titrâq bir tüzüm. (65/3)

4.1.2.1.1.4.6. **Çıkma Hali**

Kelime gruplarında ve cümlede fiilin gösterdiği oluş ve kılışım kendisinden uzaklaştığını göstermek için kullanılan isim hali ekidir: +dän (Coşkun, 2017: 85).

Kâyidim: - Bu iş**dän** zärrä yoq mä'ni!.. (66/12)

Bahâr**dän** kelär xabär. (79/16)

Lähzä ötmäy yolläridän (81/24)

4.1.2.1.1.4.7. **Vasıta Hali**

Fiilin hangi vasıtayla yapıldığını göstermek için ismin aldığı haldir: bilän (Coşkun, 2017: 86).

Ğazâb **bilän** uvlädi bir däm. (82/7)

U **bilän** köp gäpläşdim (1/52)

İlhâm **bilän**, mäyli, suhbät qurmäymän, (28/17)

Özbek Türkçesinde vasıta hali eki için nadir olarak **ilä** ve **birlä**'li şekillerin de kullanıldığı görülmektedir.

“qur qur” säyrâq **ilä** dunyâni ezib. (96/7)

Özbek Türkçesinde vasıta hali için kullanılan “ilä” bazen de kelimeye ekleşmiş olarak kullanılmıştır.

Xalq, tinglä bir bänd äş’âr: (19/37)

4.1.2.1.1.4.8. Eşitlik-Benzerlik Hali

Özbek Türkçesinde eşitlik-benzerlik hali ekleri, isimlerde ve isim soylu kelimelerde nitelik ve nicelik bakımından karşılaştırma görevi üstlenen eklerdir. Bu ekler (+çä, +däy, +dek) genellikle eşitlik, benzerlik ve miktar fonksiyonlarıyla kullanılmaktadırlar.

Meni bâr boyimçä (1/65)

Muqaddäs âlävdäy qâldi, yâricân, (3/14)

Axır, tâğdek suyänçing (15/7)

4.1.2.1.1.5.İsimlerde Soru

Özbek Türkçesinde soru eki kelimeye birleşik yazılır ve tek şekillidir: +mi.

Şundänmi tillärim räväñ, yâricân. (3/25)

Åsmân şunçä uzâqmi? (14/25)

Seningçä åsänmi gülgä äylänmäq? (18/4)

4.1.2.1.1.6. İsimlerde Bildirme

Özbek Türkçesinde bildirme kipi olarak kaynaklarda iki farklı içerik tespit ettik. Kaynaklar, genel itibariyle bildirmenin üç çekimini vermektedir: şimdiki zaman, görülen geçmiş zaman ve öğrenilen geçmiş zaman. Bunlardan farklı olarak şart çekimini de veren kaynaklar mevcut.

4.1.2.1.1.6.1. İsimlerde Şimdiki Zaman Çekimi

Şimdiki zamanda isimden sonra teklik ve çokluğun 1. ve 2. şahıslarında zamir kökenli şahıs ekleri kullanılır. Teklik ve çokluk 3. şahıslarda ise **tur-** yardımcı fiilin ekleşmesinden oluşan **tur-ur** > **+dir** bildirme eki kullanılmaktadır. Bu zamanın olumsuz şeklinde **emäs (değil)** kelimesi kullanılmaktadır(Coşkun, 2017: 88).

Gärçi şairmân, (1/11)

Tiriksân, köksimdä tepärkän mänä şu yüräk, (16/4)

Änglädim u tâşdir. (1/13)

“Yıglämä, tirikmiz. Bäläm, tirikmiz”... (22/27)

Köpingiz yamânmas, yaxşı bäläsiz, (21/2)

Yoq, qorqâq emäsmân, vicdânim şahid, (36/34)

4.1.2.1.1.6.2. İsimlerde Görülen Geçmiş Zaman Çekimi

Görülen geçmiş zaman e- ek fiili yardımıyla yapılır. Bu zamanın olumsuz şeklinde **emäs (değil)** kelimesi kullanılır (Coşkun, 2017: 89).

Men qanâtsiz ketmâqçı **edim**. (7/ 8)

Qoşçi **edik** mehnâtkâş. (86/3)

Bir gül **eding** şâmâl bolib (5/1)

Yetti yaşdä **edingiz** (14/6)

4.1.2.1.1.6.3. İsimlerde Öğrenilen Geçmiş Zaman Çekimi

İsim tabanına ekân (az ölçüde ise emiş) getirilmesiyle yapılır. İsim fiilinin düşürüldüğü (e-miş >) –miş’li örnekler de vardır (Öztürk, 2012: 314).

Yâlgızlârdân yâlgız **ekânim**. (85/9)

Nur u xazân çulğamiş, (95/7)

Ruhimni dârd tolgamiş, (95/8)

4.1.2.1.1.6.4. İsimlerde Şart Kipi Çekimi

Şart için bolsa ve esä kelimeleri kullanılır.

Tört devârdân **bolsä**, bâqardilär cim (20/18)

Küçing **bolsä**, (88/42)

4.1.2.1.2. İsim Soylular

4.1.2.1.2.1. Sıfatlar

Sıfat; isimleri niteleme, belirtme, gösterme gibi çeşitli yönlerden bildiren ve sınırlayan kelime türüdür (Coşkun, 2017: 90).

4.1.2.1.2.1.1. Niteleme Sıfatı

Nitelik sıfatları, canlı ve cansız varlıkların renk, şekil, biçim, tat, koku, mesafe, huy, alışkanlık, yetenek, beceri gibi türlü iç ve dış özelliklerini bildiren sıfatlardır (Korkmaz, 2017: 356).

Kiçkinä baxtni (37/11)

Bu hâlim dünyâgä **büyük** dârvâzä (41/19)

Bu **uzun** keçälär birâq ruhnisâr, (98/21)

Âppâq qârgä çözüldi, mänä. (82/11)

Yâmân tüşlär körasän... yâmân! (49/1)

4.1.2.1.2.1.2. Belirtme Sıfatları

Belirtme sıfatları, isimleri işaret, soru, belirsizlik ve sayı bakımından belirten sıfatlardır.

4.1.2.1.2.1.2.1. İşaret Sıfatları

İşaret sıfatları varlıkları gösterme yoluyla belirten sıfatlar olup uzaklık derecelerine göre çeşitlendirilebilir.

Özbek Türkçesinde belirtilen işaret sıfatlarının yanında änävi (şu), oşä (o), oşäl (o), şul (şu), uşbu (işbu) sıfatları da kullanılmaktadır (Coşkun, 2017: 93).

Bu dünyâ nimâdir? **Bu** dünyâ röyâ (3/8)

Şu äskärning äyâgığä tiz çökişini, (17/33)

U yân Çagniyân, **bu** täräf Termiz (22/16)

Oşä bälä qaylârgä ketgän? (70/24)

Axır **uşbu** lähzälär (19/105)

4.1.2.1.2.1.2.2. Sayı Sıfatları

Sayı sıfatları, adları sayı gösterme yoluyla belirten sıfatlar olup asıl sayı sıfatları, sıra sayı sıfatları, üleştirme sıfatları, topluluk sayı sıfatları gibi sınıflandırılmaktadır.

4.1.2.1.2.1.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları

Adların sayılarını gösteren sıfatlardır.

Bâğ qoynidä **ikki** dâraxt (69/26)

On yıldän ötişä **on** daqıqa ber... (63/20)

Men **ming bir** keçä ertäk äytämän. (36/3)

4.1.2.1.2.1.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatları

Sayı adlarından +(i)**nçi** ekiyle kurulan ve sıra kavramı bildiren sıfatlardır (Coşkun, 2017: 94).

Birinçi nigâhning ertägini. (36/5)

Qırq beşinçi mäş'um yil. (14/5)

4.1.2.1.2.1.2.2.3. Kesir Sayı Sıfatları

+dän ekiyle yapılır.

İncelediğimiz eserde bu konuyla ilgili örnek tespit edilememiştir.

4.1.2.1.2.1.2.2.4. Üleştirme Sayı Sıfatları

Asıl sayılar üzerine +**tä** ve +**dän** eklerinin getirilmesiyle kurulan ve ilgili olduğu varlığı sayı bakımından paylaşırma, dağıtma, bölük bölük gösterme yönlerinden açıklayan sıfatlardır (Coşkun, 2017: 94).

İncelediğimiz eserde bu konuyla ilgili örnek tespit edilememiştir.

4.1.2.1.2.1.2.2.5. Topluluk Sayı Sıfatları

Topluluk sayı sıfatları, adın gösterdiği varlık ve nesnelere arasında bir yakınlık, birliktelik ve topluluk bulunduğunu gösteren sıfatlardır (Korkmaz, 2017: 381). Asıl sayılara +**älä** ve +**läb** ekleri getirilerek topluluk bildiren sayı sıfatları elde edilebilir.

İncelediğimiz eserde bu konuyla ilgili örnek tespit edilememiştir.

4.1.2.1.2.1.2.3. Belirsizlik Sıfatları

Belirsizlik sıfatları, varlık ve nesnelerin sayı ve miktarını açık ve kesin olarak değil kabataslak, belirsiz olarak bildiren sıfatlardır (Korkmaz, 2017: 383). Özbek Türkçesindeki başlıca belirsizlik sıfatları şunlardır: bütün, özgä, älläqandäy, älläqaysi bir, bir neçä, biraz, bä'zi, hämmä, köp, köpçilik, härqançä, härqaläy, härqandäy, başqa, talay, heçqandäy, barçä, fälân, här, heçbir, ançä...

Hämmä tiläkläring ttmändäy mübhäm (94/12)

Här lähzädä şu. (23/7)

Häli **bütün** royi zämin şe'r boläcäk, (2/21)

4.1.2.1.2.1.2.4. Soru Sıfatları

İsimleri soru yoluyla belirten sıfatlardır. Özbek Türkçesinde başlıca soru sıfatları şunlardır: qançä, qançälik, qay, neçä, qandäy, qaysi...

Qançä küz, qançä bähâr. (10/15)

Neçä tün? **Neçä** kündüz? (97/2)

Åh, **qaysi** xazändä (71/11)

4.1.2.1.2.2. Zamirler

Zamirler adların yerlerini tutan, kişileri ve nesnelere temsil yoluyla veya işaret ederek karşılayan bir gramer kategorisidir (Korkmaz, 2017: 387).

4.1.2.1.2.2.1. Şahıs Zamirleri

Şahıs zamirleri Türkiye Türkçesindeki şekilleriyle küçük ses değişiklikleri dışında aynıdır. Özbek Türkçesinde şahıs zamirleri: **men**, **sen**, **u (ul)**, **biz (bizlär)**, **siz (sizlär, senlär)** ve **ular** kelimeleridir.

Tablo 2. Şahıs Zamirleri

Haller	I teklik	II teklik	Nezakat	III teklik	I çokluk	II çokluk	Nezakat	III çokluk
Yalın	Men	Sen	Siz	U	Biz	Senlär	Siz(lär)	ulär
İlgi	Mening	Sening	Sizning	Uning	Bizning	Senlärning	Siz(lär) ning	ulärning
Yükleme	Meni	Seni	Sizni	Uni	Bizni	Senlärni	Siz(lär) ni	ulärni
Yönelme	Mengä	Sengä	Sizgä	Ungä	Bizgä	Senlärögä	Siz(lär) gä	ulärögä
Bulunma	Mendä	Sendä	Sizdä	Undä	Bizdä	Senlärädä	Siz(lär)dä	ulärädä
Çıkma	Mendän	Sendän	Sizdän	Undän	Bizdän	Senlärädän	Siz(lär)dän	Ulärädän
Eşitlik	Mençä	Sençä	Sizçä	Unçä	Bizçä	Senläräçä	Siz(lär)çä	ulärçä
Vasıta	Men bilän	Sen bilän	Siz bilän	U bilän	Biz bilän	Senlär bilän	Siz(lär) bilän	Ular bilän

Usman Azim’in incelediğimiz şiirlerinde şahıs zamirlerine baktığımızda “men” şahıs zamiri ve hallerdeki çekimlerinin 150’den fazla olduğu görülmektedir. “sen” şahıs zamiri ve hallerdeki çekimlerini tarattığımızda ise 100 kadar olduğu görülmektedir. Bu da bize Azim’in şiirlerinde ele aldığı konuların daha çok ben merkezli olduğunu; kendi yaşamını daha çok anlattığını ve “ötekileştirme” yaptığını göstermektedir.

4.1.2.1.2.2.2. Dönüştürülük Zamiri

Dönüştürülük zamirleri. Şahıs zamirlerinden daha güçlü bir anlam taşıyan, onları anlamca katmerli kılan pekiştirilmiş bir tür şahıs zamirleridir (Korkmaz, 2017: 398). Özbek Türkçesinde dönüştürülük zamiri “öz” kelimesidir.

Tablo 3. Dönüştürülük Zamiri

Haller	I teklik	II teklik	III teklik	I çokluk	II çokluk	III çokluk
İyelik	özim	özing	özi	özimiz	özingiz	özläri
İlgi	özimning	özingning	özining	özimizning	özingizning	özlärining
Yükleme	özimni	özingni	özini	özimizni	özingizni	özlärini
Yönelme	özimgä	özinggä	özigä	özimizgä	özingizgä	özlärigä
Bulunma	özimdä	özingdä	özidä	özimizdä	özingizdä	özläridä
Çıkma	özimdän	özingdän	özidän	özimizdän	özingizdän	özläridän
Eşitlik	özimçä	özingçä	öziçä	özimizçä	özingizçä	özläriçä

Usman Azim’in tezimizi kapsayan şiirlerinde ortalama 60 civarı “öz” kelimesi ve çekimli şekilleri kullanılmıştır. Yaklaşık 10000 kelimeleik inceleme havuzundan söz ettiğimiz bu oranın azımsanmayacak değerde olduğu ortadadır. Bu da Azim’in aynı “men” şahıs zamirinde olduğu gibi kendi yaşamışlıklarını birinci ağızdan anlatması bakımından önemli bir husustur. Ayrıca çoğu şiirinin tecrübe ve yaşamışlık ile yansıtıldığını da belirttiğimizde gözlem tekniğinden de sıkça faydalandığını görmekteyiz.

4.1.2.1.2.2.3. İşaret Zamirleri

Nesneleri işaret etme, gösterme yoluyla karşılayan kelimelerdir. Özbek Türkçesinde işaret zamirleri bu, şu, u, oşä; bulär, ulär, oşälär ve nadiren yazılı metinlerde geçen bul, şul, ul kelimeleridir (Coşkun, 2017: 98).

Yoqålgån baxtlärning säyäsä **bundä**, (94/14)

Bunçälär incä pärváz!.. (92/18)

Åsmån **şunçä** uzâqmi?! (14/25)

Gözälmässän, sen **şunçäki** (30/8)

Ungä tälväsädä uzätmädim qol, (74/19)

Ulärgä taqdirlär yâzilgån äniq. (21/7)

Ulär vucudimgä etişdi nihân (91/19)

Åpä **oşändän** buyan (14/93)

4.1.2.1.2.2.4. Belirsizlik Zamirleri

Belirsizlik zamirleri kişileri ve nesneleri belirsiz olarak temsil eden zamirlerdir (Korkmaz, 2017: 412).

Özbek Türkçesindeki belirsizlik zamirleri şunlardır: **älläkim** “birisi”, **ällänimä** “bir şey”, **ällänärsä** “bir şey”, **biräv** “biri, birisi”, **bä’zisi / bä’ziläri** “bazıları”, **bäri** “hepsi”, **bärçä** “hepsi”, **heçbiri** “hiçbiri”, **heçkim** “hiç kimse”, **heçkimsä** “hiç kimse”, **heçqaysi** “hiçbiri”, **heçnärsä** “hiçbir şey”, **härbir** “här biri”, **härkim** “her kim”, **härnimä** “her ne”, **hämmä** “hepsi”, **kimi** “bazısı”, **köpçilik** “çoğu”, **birneçä** “birkaç”.

Här kim öziçä däfn etär meni: (1/60)

Birävning közigä tikkä bāqmäysiz, (21/4)

Körişmäqlik **bä’zidä** ägu, (73/15)

Men başqa **heç kimni** sevmäymän. Boldi...” (16/5)

Közimdän yaş çiqsä, **heç kim** körmäsin, (17/35)

Qalbimni **heçkingä** bermäymän... (28/24)

U **heçnärsä** qılmädi täläb, (68/13)

Pâyäfzäl **hämmägä** qısmäti äzäl, (21/6)

Sezäyäpsän **hämmäsi** äyân): (49/18)

Äniq äytdim **hämmänärsäning** ismini: (1/44)

4.1.2.1.2.2.5. Soru Zamirleri

Soru zamirleri, soru bildiren kelimelerle ismin yerini tutan kelimelerdir. Bu zamirler yalın veya diğər halli şekillerde olabilirler(Ercilasun, 2009: 68). Özbek Türkçesinde başlıca soru zamirleri şunlardır: **qaysi** “hangisi”, **qaysiläri** “hangileri”, **kim/kimlär** “kim, kimler”, **nimä** “ne”, **nimälär** “neler”, **nimäni** “neyi”, **qañçäsi** “ne kadarı”, **neçtäsi** “ne kadarı”, **närsä** “ne”...

Kimdir semiz qärnin minbärgä tiräb, (16/30)

Yoqsä, **kimlär** üçün täşib tolämän. (18/25)

Nimä üçün sorämä, (11/21)

Ämmä, **nimä** qilib qoydi bu yillär! (66/31)

4.1.2.1.2.3. Zarflar

Fiillerin, sıfatların, sıfat-fiillerin ve görev bakımından zarf niteliğindeki kelimelerin anlamlarını zaman, ölçü, niteleme, yer, yön gibi çeşitli bakımlardan etkileyerek daha belirgin duruma getiren veya sınırlayan kelime türüdür (Coşkun, 2017: 106).

Korkmaz (2017) ise zarflar hakkında şu bilgileri vermiştir: Zarflar genellikle ad, sıfat, zamir gibi öteki kelime sınıflarından alınan sözlerle kurulmuştur. Bu bakımdan, bunlar yalın durumları ile aslında birer addır. Dolayısıyla onları adlardan ayırmak mümkün değildir. Bir ada, bir sıfata zarf niteliği kazandıran, onların dildeki kullanılış biçimleri ve yüklendikleri görevlerdir. Yalnız, özellikle vurgulamak gerekir ki, her ad da zarf olamaz. Bir adın zarf olarak değerlendirilebilmesi için zaman, yer, yön, gösteren adlar ile durum, azlık-çokluk, pekiştirme, sorma gibi nitelikler taşıması gerekmektedir.

4.1.2.1.2.3.1. Nitelik Zarfları

Bir hareketin oluşma biçimini ve niteliğini bildiren zarflara nitelik zarfları denir. Nitelik bildiren bütün adlar ve özellikle nitelik sıfatları zarf olarak da kullanılabilir. Eğer niteleme bildiren bir söz bir adı niteliyorsa sıfat, bir sıfat veya fiili niteliyorsa zarf görevindedir (Korkmaz, 2017: 464).

Özbek Türkçesinde bazı nitelik zarfları şu şekildedir: **anıq** “açık / belli”, **yaxşi** “iyi”, **gözäl** “güzel”, **yamân** “kötü”, **çirâyli** “güzel / hoş”, **sekin** “sakin”, **bundäy** “böyle”, **şundäy** “şöyle”, **undäy** “öyle”, **munaqa** “böyle”, **cim** “sessiz”, **birdän** “birden”, **âmânsiz** “amansız”, **yägiçä** “yenice”, **ästä** “yavaş”.

Tinç däryädäy **cim** âqdi ümrüm. (27/6)

Äniq äytdim hämmä närsäning ismini: (1/44)

Nâzik belläridän **âhistä** quçdim, (74/15)

Ästä kâzärmädän çıqıb cönäymän. (17/22)

Şundäy yâzni täşläb **bemäläl**, (70/23)

Täng ötgünçä **qaytä** qaytäläb, (68/19)

Qalbinsän! Men qalbsiz **sirä** yürmäymän, (28/23)

4.1.2.1.2.3.2. Zaman Zarfları

Özbek Türkçesinde bazı zaman zarfları şu şekildedir: **bügün**, **endi** “şimdi”, **song** “sonra”, **ertä** “yarın”, **ertäläb** “sabahleyin”, **keyin** “sonra”, **kündüz**, **keçä**, **hâzir** “şimdi”, **ävväl**, **qâdim** “eskiden”, **âldin** “önceden”, **bultur** “geçen yıl”, **hâli** “şimdi”, **hâmişä** “daima”, **burun** “önce”, **bä’zän**, **hämmä vaqt** “her zaman”, **tezdän**, **yaqındä**.

Ruhgä **ävväl** yağdu, song gül kelädi. (43/15)

Bä’zän kôtärdim isyän (84/71)

Yüzim **dâim** bolgän âq. (26/9)

Yâ yol tügädimi **endi** qaytişmi? (59/2)

Ertä indin yelär izğirin, (85/2)

Gâh äylänib, **gâh** uçib. (99/7)

U p y t **h li** yoq eding, qumrim. (27/8)

4.1.2.1.2.3.3. Yer Zarfları

Yer zarfları, fiildeki oluşun, kılınıŐın yerini belirleyen zarflardır. Kısacası işin veya hareketin yapıldığı yer hakkında bilgi verir.  zbek T rk esinde bazı yer zarfları Şunlardır: beri, toğri, ilg ri, n ri “ te”, qoyi “aŐaĐı”, t Őqari “dışarı”, uz q, p st “aŐaĐı”, qarşi,  st,  rqa.

T Őqari  iq lm y (77/14)

T Ől ringg , und n h m **n ri**... (46/10)

 afl t **p std ** q ldi (45/7)

4.1.2.1.2.3.4. Soru Zarfları

Fiilleri, zarfları ve sıfatları soru ilgisiyle belirleyen zarflardır (Buran ve Alkaya, 2017: 198).  zbek T rk esinde bazı soru zarfları Şunlardır: **qand y** “nasıl”, **neŐuk** “nasıl”, **neg ** “niye”, **nim   Őun** “ne işin”, **qaŐ n** “ne zaman”, **qaŐ ng  ** “ne zamana kadar”, **qal y** “nasıl”, **nim d n** “neden”.

HeÇ **qaŐ n** dem sm n b Őni yoq tdim, (3/21)

O, men sizni **qaŐ l r** k tdim (33/5)

Sen **qand y** y Ő y ps n? (53/15)

Endi **qayd n** bolsin u r h t l zz t? (83/18)

 , **qayerd n**  z dlik t Ődi, (101/10)

Nim d n qorqay ps n? (19/100)

NeŐun kelm ysiz, g r gun hingiz yoq (34/13)

4.1.2.1.2.3.5. Miktar Zarfları

Azlık- okluk (miktar) zarfları, bir sıfatın, bir zarfın veya fiildeki oluş ve kılışın miktarını,  lŐus n  ve derecesini belirleyen zarflardır. Kullanımda “ne kadar?”, “ne derece?” sorularına karŐılık oluŐtururlar. Yapıca yalın ve t retme s zlerden oluştuğu gibi,  teki zarf t rlerinde de g r ld Ğu  zere  eŐitli kelime gruplarından da oluŐabilirler (Korkmaz, 2017: 478).

Özbek Türkçesinde bazı miktar zarfları şunlardır: **eng** “en”, **mol** “bol”, **nihâyät** “son derece”, **cüdä** “pek / çok”, **täläy** “çok”, **ártıq** “çok / fazla”, **käm** “az”, **tağın** “daha”, **áz**, **bütünläy** “büsütün”, **säl-päl** “biraz”, **biráz**, **tämámän**, **ázmunçä** “az”, **änçä** “biraz”, **köp** “çok”, **unçä** “o kadar”, **säl** “biraz”, **hiylä** “hayli”, **çäksiz** “sınırsız”.

Ehtimäl qoşıqdän **biráz** ártıqdır, (94/4)

“Usmán, **cüdä** sağındım, (84/8)

Ásmán **şunçä** uzâqmi?! (14/25)

Bunçä bolmäsäm áciz. (30/7)

4.1.2.2. İlgeç Soylular

4.1.2.2.1. Edat

Edatlar manaları olmayan, sadece gramer vazifeleri bulunan kelimelerdir. Tek başlarına manaları yoktur. Hiçbir nesne ve hareketi karşılamazlar. Fakat manalı kelimelerle birlikte kullanılarak onları desteklemek suretiyle bir gramer vazifesi görürler (Ergin, 2009: 348).

Edatlar anlam bakımından hiçbir ifadeyi karşılamasalar da cümle içinde yüklendikleri geçici görevlerle, onlarla aynı nitelikte olan ad çekim ekleri ile paralel bir durumda gözükmektedirler. Korkmaz (2017)’ın da dediği gibi; “Aralarındaki önemli ayrılık, şekilce birinin ek, diğerinin (edat) birer bağımsız kelime olmalarındandır. Buna göre edatlar, şekilce kelime, işleyiş bakımından ad çekimi (durum) ekleri niteliğindedir.

4.1.2.2.1.1. Son Çekim Edatları

Özbek Türkçesinde başlıca son çekim edatları şu şekildedir:

Yalın ve ilgi halinden sonra kullanılanlar: **bilän** “ile”, **käbi** “gibi”, **dek** “gibi”, **üçün**, **ärqali** “yoluyla”, **boyi**, **boyiçä** “boyunca”, **boyläb** “boyunca”, **çağlı** “kadar”, **misali** “gibi”, **ornigä** “yerine”, **säbäbli** “dolayı”, **säri** “doğru”, **säyin** “her”, **singäri** “gibi”, **yänghğ** “gibi”.

Yüräklär ärmän **bilän** toldi. (16/11)

Yäşärdim özimgä muz **käbi** bâqıb, (3/16)

Biletsiz ve pulsiz yolävçi **käbi**. (66/14)

Axır, tãğ**dek** suyãnçing (15/7)

Yãş bolsa hem sening **üçün** (30/16)

Kün **boyi** dãraxtlãr quyãşdã turdi, (75/1)

Üzilãr yürãk **boylãb** (10/8)

Yönelme halinden sonra kullanılanlar: qadãr, qarşi, körã, tamãm “doğru”, **binãän, dãir, dãvur** “kadar”, **qarãb** “doğru”, **qarãgãndã** “göre”, **qarãmãy** “rağmen”.

Hãd bilmãy yetişiği küzimgã **qadãr**. (52/7)

Vã häyqırdim ãrtimgã **qarãb** (38/15)

Ayrılma halinden sonra kullanılanlar: äldin “önce”, **ãvvãl, bãşqa, bãşlãb** “itibaren”, **beri, bölãk** “başka” **tãşqari** “başka”, **özgã, burun** “önce”, **buyãn** “beri”, **keyin** “sonra”, **song**.

Undãn **song** qançã köklãm... (95/14)

4.1.2.2.1.2. Sona Gelen Edatlar

Sona gelen edatlar kelimelerin, kelime gruplarının, cümlelerin sonuna gelerek onları öneki veya sonraki kelimelere, kelime gruplarına ve cümlelere bağlayan edatlardır. Sona gelen edatların kuvvetlendirme fonksiyonu, genellikle bağlama fonksiyonlarından daha baskındır. Bu edatlardan bazıları kelimelere bitişik yazılmak suretiyle ekleşmişlerdir (Coşkun, 2014: 190).

Özbek Türkçesinde sona gelen edatların başlıcaları şu şekildedir: **-çi** “soru, istek, rica, pekiştirme”, **-(y)ã** “tasdik, soru, üzüntü hayret”, **-kü** “soru, pekiştirme”, **-(y)ü** “aşağılama, alay, pekiştirme”, **(e)-kãn, -kin** “pekiştirme tereddüt, tahmin”, **-ginã** “ayırma, sınırlama”, **-dã** “pekiştirme, tasdik”, **-hãm -(y)ãm** “pekiştirme, tasdik”, **-(y)ãq** “pekiştirme”, **-esã** “pekiştirme”, **ãlbãttã** “tasdik, onaylama”.

Ãtãş tãşimsãn, yãr-ã. (6/4)

Sãylãşsã säylãşãr-**dã**, (14/49)

Dähälärni **esä** bir beçärä qurbân bildim. (1/36)

Çâhdäligidä **häm** sığınâverdim. (1/29)

Mengä **häm** näsib etdi äskäriy şinel, (16/27)

4.1.2.2.2. Bağlaç

Türkçede çok geniş bir yer tutan bağlaçlar; kelimeleri, kelime gruplarını, cümleleri ve kimi zaman da paragrafları şekil ve anlam bakımından birbirine bağlayan ve yükledikleri işlevler ile bağlandıkları sözler arasında türlü anlam ilişkileri kuran gramer öğeleridir (Korkmaz, 2017: 923).

Özbek Türkçesinde geçen başlıca bağlaçlar şu şekildedir:

4.1.2.2.2.1. Sıralama Bağlaçları

Sıralama bağlaçları peş peşe gelen eş görevli kelime veya kelime gruplarını birbirine bağlayan bağlaçlardır. Özbek Türkçesinde sıralama bağlaçları **bilän** ve **vä** edatlarıdır.

Yoqlik **vä** bärlikni äräläb, ğarib (64/11)

Täng çâğı tün **bilän** kündüz uçräşdi, (64/1)

Bähär **bilän** küzäk baxtxuş uçräşdi, (64/3)

4.1.2.2.2.2. Denkleştirme Bağlaçları

Özbek Türkçesinde başlıca denkleştirme bağlaçları şunlardır: **yâ**, **yâki** “veya”, **yâhud**.

Pâdşahligim yoqdir şähär qurdirsäm, (22/12)

Yâhud taş qoydirsäm äyätlär oyib. (22/13)

Men yâr dedim... Lâylimi yâ, Şirinmi yâ! (2/13)

Yâki endi tuğılacak birâr mäläk! (2/14)

4.1.2.2.3. Karşılaştırma Bağlaçları

Karşılaştırma bağlaçları, karşılaştırılan kelime, kelime grupları veya cümleleri birbirine bağlayan edatlardır. Özbek Türkçesinde başlıca karşılaştırma bağlaçları şunlardır: **dem... dem...** “bazen... bazen...”, **gâ... gâ... / gâh(i)... gâh(i)...** “bazen... bazen...”, **gâxâ... gâxâ...** “bazen... bazen...”, **gâhidâ... gâhidâ...** “bazen... bazen...”, **häm... häm..., xâh(i)... xâh(i)...** “ister... ister...”, **istâr... istâr..., keräk... keräk..., nä... nä..., yâ... yâ..., yâ... yâki..., yâki... vä yâki...** “ya... veya...”, **yâ... yâinki** “ya... ya da...”.

Gâh külämän, **gâh** âlav yıgläymän iz iz. (22/25)

Gâh miltiräb, **gâhidâ** öçib. (27/12)

Gâhâ baxtdä ävräding, (57/9) **Gâhâ** bebaxtlik bilän (57/10)

Bâşimni silädi **häm** şäd, **häm** xâmuş. (9)

Nä quyâş-u **nä** yulduz (4/11)

Nä şe’rim, **nä** sevgimgä. (30/11)

4.1.2.2.4. Cümle Başı Bağlaçları

Dâhil oldukları cümleyi kendisinden önce veya sonra gelen cümle/ cümlelerle bağlayan kelimelerdir. Coşkun (2017)’un da belirttiği gibi Özbek Türkçesinde başlıca cümle başı bağlaçları şunlardır:

Fakat anlamı taşıyanlar: ämmâ, ämmâ-lekin, birâq, faqat, lekin.

Eğer anlamı taşıyanlar: ägär, ägärdä, bâşärti.

Gerçi anlamını taşıyanlar: gârçi.

Çünkü anlamını taşıyanlar: çünki, mädâmiki

Benzerlik ifade edenler: göyâ “sanki / güya”, xuddi “sanki / güya”.

Sonuç ve açıklama ifade edenler: äftidän “galiba / anlaşılan”, älälxusüs “özellikle”, äynıqsä “özellikle / bilhassa”, bâvucüd “bununla beraber”, bälki, bolmäsä “o halde olmazsa”, çünânçi “mesela”, demäk, ehtimâl “belki”, hâlbuki, härhâldä, hättä, işqilib “her halde”, qâlâversä “nitekim”, lâaqal “hiç olmazsa”, mäsälän, nähâtki “ne garip ki”, yä’ni, zâtän.

- ämmä** äzâbingiz köksimdä här ân (3/13)
- ämmä**, nimä qılib qoydi bu yillär! (66/31)
- birâq** bildim közing (54/13)
- birâq** (16/6), âskär öldi... (16/7)
- faqat** kiriş mümkin yergä. (1/43)
- faqat** xudâdän qorqdim. (1/55)
- ägär** güllär hâzir solsälär, (49/19)
- gärçi** ortämizdä sağınç u hicrân, (3/11)
- gärçi** men yolimni bağlârgä sâldim, (47/3)
- çünkü** tüngä äytär râst “âh”ingiz yoq, (34/11)
- çünkü** kökâtlärdän qalbdâşlâri yoq. (91/24)
- xuddi** ârktikä târzdä. (11/8)
- xuddi** ustâvdägidek berâdi sâlâm. (17/8)
- bälki** tâşlik yaxşı, sevgilim? (73/12)
- bälki** tângni kütâ başlâdi... (82/18)
- bolmäsä**... o, kelmâsmidi (32/15)
- ehtimâl** ölimni çözdü (52/14)
- ehtimâl** qoşıqdän birâz ârtıqdir, (94/4)
- hättâ** közläringdä çoğläring tâşdır. (47/12)
- hättâ** bu ne äzâb! küçim stmâydi (47/15)
- nâhâtki**, bir qarâş... (52/1)
- nâhâtki**, közâklik qarârin tüzsä? (52/18)

4.1.2.2.3. Ünlem

Ünlem, söz içinde konuşanın acıma, beğenme, sevinç, korku, çaresizlik, şaşkınlık, üzüntü, dua, hayret, pişmanlık, kıskançlık, özlem gibi çok çeşitli duygu ve

heyecanlarını etkili ve kısa bir biçimde anlatmaya; karşısındakilere seslenmeye, çağırmaya, cevap vermeye, göstermeye, sormaya, onları onaylamaya, redde veya tabiattaki sesleri taklit yolu ile kelimeler türetmeye yarayan bir söz türüdür (Korkmaz, 2017: 961).

4.1.2.2.3.1. Duygu Ünlemleri

Özbek Türkçesinde başlıca duygu ünlemleri şunlardır: **âh** “ah”, **â** “ah, eh”, **uh**, **uf**, **âv** “of”, **tüf** “tüh”, **oho**, **âbbâ** “abov, vay”, **ättäng** “vah, yazık”, **dâd** “medet”, **vây**, **üf**.

E **vâh**, yer şunçä qattıq, (14/24)

Qaydän cür’ät topa âlsin, **âh!**.. (35/8)

Evâh, bu ne hâlkim, (54/9)

Âh, qaçân äldâşgä örgänäsän sen, (59/5)

Âh, qaysi xazândä (71/11)

Âh, domnirä! Bozlâb (88/10)

Vây, yâr-ä! (6/18)

4.1.2.2.3.2. Seslenme Ünlemleri

Özbek Türkçesinde başlıca seslenme ünlemleri şunlardır: **e**, **ey**, **hây**, **hây**, **hâyf** “yazık”, **hây**, **huv**, **härmäng** “nasılsın”, **bäräkällä** “haydi”, **sälâm**, **xayr** “eyvallah”, **qani**, **märhämät** “buyurun”, **bälli** “aferin”, **âyä** “ey”.

Çıqding, sen, **ey** fuqarâ? (19/13)

Nurgä täşnä, **ey** xalqım, (19/92)

Ey, pârällel yoldâşım, (81/19)

Ey mening munisginäm, (84/2)

Hây, yâr-ä! (6/17)

4.1.2.2.3.3. Gösterme Ünlemleri

Özbek Türkçesinde başlıca gösterme ünlemleri şunlardır: **änä** “işte / işte o”, **mänä** “işte, işte bu”, **änävi** “işte bu”, **mänä bu** “işte bu”.

Änä, hävlimiz... sen... men... (84/36)

Änä, qârli keçä äppâq fâriştâ (90/3)

Änä, qârli keçä tozğigän şäytân (90/7)

Mänä men, deb köz âldimdä boldi päydâ, (15)

Mänä men, deb şe’rdän bâqdi yäktâ yüräk. (16)

Mänä qamçi!.. Xâtinlär!” (14/56)

4.1.2.2.3.4. Cevap Ünlemleri

Özbek Türkçesinde başlıca cevap ünlemleri şunlardır: **hä** “evet/ olur”, **xoş** “hoş/ peki”, **xop** “peki/ tamam”, **hävvä** “olur/ evet”, **läbbây** “peki/ buyur”, **yoq**, **mâyli** “olur/ uygun”, **bäs** “tamam”, **âri** “evet”.

Mâyli, yäyräb qälâdi... (14/51)

Äyning saçlärini **mâyli**, örmäymän, (28/5)

Bähâr güllärini **mâyli**, termäymän, (28/11)

İlhâm bilän, **mâyli**, suhbät qurmäymän, (28/17)

4.1.2.3. Fiil

Bir kılışı, bir oluşu veya bir durumu anlatan olumlu veya olumsuz şekillere girebilen kelimelere fiil denir (Coşkun, 2017: 118).

4.1.2.3.1. Fiillerde Şahıs Ekleri

Şahıs eki veya kişi eki, yüklem görevindeki fiillere eklenerek işin, oluşun veya durumun kim tarafından gerçekleştirildiğinin anlaşılmasını sağlayan eklerdir. Özbek Türkçesinde üç tip şahıs eki bulunmaktadır.

Tablo 4. I. Grup Şahıs Ekleri

Teklilik	I. şahıs	-män
	II. şahıs	-sän, -siz (nezaket)
	III. şahıs	Ø
Çokluk	I. şahıs	-miz
	II. şahıs	-sänlär siz(lär) (nezaket)
	III. şahıs	-lär

Tablo 5. II. Grup Şahıs Ekleri

Teklilik	I. şahıs	-m
	II. şahıs	-ng, -ngiz (nezaket)
	III. şahıs	Ø
Çokluk	I. şahıs	-k
	II. şahıs	-nglär, -ngiz, -ngizlär (nezaket)
	III. şahıs	-lär

Tablo 6. III. Grup Şahıs Ekleri

Teklilik	I. şahıs	-äy
	II. şahıs	Ø, -gin
	III. şahıs	-sin
Çokluk	I. şahıs	-äylik
	II. şahıs	-(i)ngiz
	III. şahıs	-sinlär

Özbek Türkçesinde yukarıda belirttiğimiz üç grup da farklı bildirme ve tasarlama kipleriyle kullanılmaktadır.

Birinci grup şahıs ekleri; şimdiki zaman çekiminin bütün tiplerinde, duyulan geçmiş zaman çekiminin bütün tiplerinde, gelecek zamanın 1., 2., 3. ve 5. tiplerinde, geniş zamanda, istek kipinin 1. tipinde geniş zamanın rivayetinde, şimdiki zamanın rivayetinde, duyulan geçmiş zamanın rivayetinde ve gelecek zamanın rivayetinde kullanılmaktadır.

İkinci grup şahıs ekleri; görülen geçmiş zamanın 1. tipinde, şart kipinde, geniş zamanın hikâyesinde, şimdiki zamanın hikâyesinin bütün tiplerinde, duyulan geçmiş zamanın hikâyesinin 1. ve 2. tiplerinde, şart kipinin hikâyesinde, şart kipinin rivayetinde, geniş zamanın şartında, duyulan geçmiş zamanın şartında ve gelecek zamanın şartında kullanılmaktadır.

İyelik ekleri; görülen geçmiş zamanın 2. tipinde, gelecek zamanın 4. tipinde, istek kipinin 2. tipinde, gereklilik kipinde, duyulan geçmiş zamanın hikâyesinin 3. tipinde, gereklilik kipinin hikâye ve rivayetinde şahısları ifade etmektedirler.

Emir ekleri, üçüncü grup şahıs eklerini karşılamaktadır. Hem şahısı hem de kipi ifade etmektedir.

Tablo 7. Şahıs Eklerinin Kullanımı

	Kip	Ek	Birinci Grup Şahıs Ekleri	Şahıs eki olan -di	İkinci Grup Şahıs Ekleri	İyelik Ekleri	Üçüncü Grup Şahıs Ekleri
Bildirme Kipleri	Geniş zaman	-r / -är	+				
	Şimdiki zaman 1. Tip	-(ä)yap	+				
	Şimdiki zaman 2. Tip	-(ä)yâtir	+				
	Şimdiki zaman 3. Tip	-mâqdä	+				
	Görülen geçmiş zaman 1. Tip	-di				+	
	Görülen geçmiş zaman 2. Tip	-gän, -kän, -qan+ yoq				+	
	Duyulan geçmiş zaman 1. Tip	-(i)b	+	+			
	Duyulan geçmiş zaman 2. Tip	-gän, -kän, -qan	+				
	Duyulan geçmiş zaman 3. Tip	-gändir, -kändir, -qandır	+				
	Gelecek zaman 1. Tip	-ä / -y	+	+			
	Gelecek zaman 2. Tip	-äcäk	+				
	Gelecek zaman 3. Tip	-mâqçı	+				
	Gelecek zaman 4. Tip	-gü (-gü)				+	
Gelecek zaman 5. Tip	-äyâtgän, -ädigän	+					
Tasarlama kipleri	Emir kipi	-(ä)y, -(ä)yin, -gin, -sin -(ä)ylik, -(i)ng(lär), -(i)ngiz, sinlär					+
	Şart kipi	-sä			+		
	İstek kipi 1. Tip	-ğay, -qay, -käy, -gäy	+				
	İstek kipi 2. Tip	-gü+iyelik ek+bär/yoq				+	
	Gereklilik kipi	keräk				+	
Birleşik Kipler	Geniş zamanın hikâyesi	-(ä)r e-di			+		
	Şimdiki zamanın hikâyesi 1. Tip	-(ä)yâtgän e-di			+		
	Şimdiki zamanın hikâyesi 2.tip	-(ä)yâtir e-di			+		
	Şimdiki zamanın hikâyesi 3.tip	-mâqdä e-di			+		
	Duyulan geçmiş zamanın hikâyesi 1.tip	-gän e-di			+		
	Duyulan geçmiş zamanın hikâyesi 2.tip	-(i)b e-di			+		
	Duyulan geçmiş zamanın hikâyesi 3.tip	-gän+iyelik eki yoq e-di				+	
	Gelecek zamanın hikâyesi 1.tip	-mâqçı e-di			+		
	Gelecek zamanın hikâyesi 2.tip	-äcäk e-di			+		
	İstek kipinin hikâyesi	-sin e-/i- di			+		
	Şart kipinin hikâyesi	-sä e-di			+		
	Gereklilik kipinin hikâyesi	Keräk e-di				+	
	Geniş zamanın rivayeti	-(ä)r ekän	+				
	Şimdiki zamanın rivayeti	-(ä)yâtgän, -(ä)yâtir, -mâqdä emiş/ekän	+				
	Duyulan geçmiş zamanın rivayeti	-gän ekän	+				
	Gelecek zamanın rivayeti	-mâqçı ekän	+				
	İstek kipinin rivayeti	-sin e-/i- miş			+		
	Şart kipinin rivayeti	-sä ekän			+		
	Gereklilik kipinin rivayeti	-(i)ş+iy. eki keräk+ekän				+	
	Geniş zamanın şartı	-(ä)r bol+sä			+		
	Duyulan geçmiş zamanın şartı	-gän bol+sä			+		
Gelecek zamanın şartı	-ädigän bol+sä -mâqçı bol+sä			+			

4.1.2.3.2. Fiil Kipleri

Bir oluş, bir kılışın yapıldığını, yapılacağını, yapılmakta olduğunu veya bir oluş, bir kılışın yapılmasıyla ilgili bir dileği, isteği bildiren fiillerin girdiği şekil kip olarak adlandırılır. Kipler, bildirme ve tasarlama kipleri olarak ikiye ayrılmaktadırlar. Kipler, çekime girmiş fiillerin ek-fiil alıp almamasına göre basit ve birleşik kipler diye ikiye ayrılır. Bildirme ve tasarlama kiplerinde ek-fiil mevcut değilse, bunlar basit kipler içinde; ek-fiilli şekiller ise, birleşik kipler içinde yer alır (Coşkun, 2017: 121).

4.1.2.3.2.1. Basit Kipler

4.1.2.3.2.1.1. Geniş Zaman

Olumlu çekimi: -(ä)r

Olumsuz çekimi: -mä

Soru çekimi: -(ä)r + -mi-(-kin/kän)

Örnekler:

Şämällär qozgâlsä, tozib ketärmän... (60/14)

Sendän faqat bir söz kütärmän, (87/9)

Yoqlikkä uçärsän düşmän häm, sen häm. (18/7)

4.1.2.3.2.1.2. Şimdiki Zaman

Birinci tip

Olumlu çekimi: -(ä)yöp

Olumsuz çekimi: -mä + yöp

Soru çekimi: -yöp + şahıs eki +mi

Örnekler:

Taşkentdä yaşäyöpmän, (1/4)

Könglimdä yaşäyöpmän, (1/5)

Dunyädä yaşäyöpmän (1/6)

Sen qandäy yaşäyöpsän? (4/15)

Tâqat qıl. Şaşirmä. Men bäräyäpmän. (63/17)

Män, tâng çoğıdä işgä ketäyäpmän. (66/51)

İkinci Tip

Olumlu çekimi: -(ä)yâtir

Olumsuz çekimi: -mä + yâtir

Soru çekimi: -(ä)yâtir + şahıs eki +mi

Örnekler:

Uçib bäräyâtir qalbim Sämändär (22/24)

Üçüncü Tip

Olumlu çekimi: -mâqdä

Olumsuz çekimi: -mâqdä + -emäs

Soru çekimi: -mâqdä + şahıs eki +mi

Örnekler:

Yulduzlärni öçirmâqdä gülgün şäfaq, (2/17)

Şämâldäy yelmâqdä (elmâqdä?) hânçälär urindim, (47/1)

Bosälär âlmâqdä äziz mängläydän. (90/4)

Neni qılmâqdä täşvıq? (95/12)

Yâgmâqdä süzä süzä, (99/6)

Özbek Türkçesinde şimdiki zaman; **yâtmâq**, **yürimâq**, **otirmâq** ve **turmâq** yardımcı fiilleriyle de teşkil edilebilmektedir. Bu tür cümlelerde; fiiller, kök veya gövdelerine –(i)b zarf-fiil ekiyle birlikte şahıs eklerini alırlar (Coşkun, 2017: 125).

Örnekler:

Mehr bilän bâqıb turibsän. (29/11)

4.1.2.3.2.1.3. Görülen Geçmiş Zaman

Birinci Tip

Olumlu çekimi: -di

Olumsuz çekimi: -mä-

Soru çekimi: -di + -şahıs eki + -mi

Örnekler:

Tüşdän bâqmâ**dim** dünyâgä, (1/12)

Änglä**dim** u tâşdır. (1/13)

Çoç**idim** qoli muştlärdän. (1/35)

Özi seni negä sev**dim**? (30/6)

Siz anıq bilä**rdingiz**, (14/18)

İşänmäsdän bâq**dingiz** (14/77)

Yâqäsigä yapış**di**: “Tâpdim, deyä xâinni!”. (14/44)

Tünlär quniş**di**. (93/3)

İkinci tip

Olumlu çekimi: Ø

Olumsuz çekimi: -gän / -kän / -qan + şahıs eki + yoq

Soru çekimi: -gän / -kän / -qan + şahıs eki + yoq + mi

Örnekler:

Mälhäm boläl**gänim yoq**. (19/95)

Âpä, unut**gänim yoq**, (84/10)

Bârligimni sez**gäning yoq** (5/6)

4.1.2.3.2.1.4. Duyulan Geçmiş Zaman

Birinci tip

Olumlu çekimi: -(i)b

Olumsuz çekimi: -mä + -b

Soru çekimi: -mä + -b + şahıs eki + -mi

Örnekler:

Men yür**ib**män åsmänning (4/3)

Keçirgin bol**ib**män åygä mähliyâ. (28/3)

Otlâqdâ yât**ib**män bähârlärgä teng. (41/21)

Tur**ib**sän... gam tâşi çökär yüräkkä... (28/16)

Oltir**ib**miz äyvändä. (84/39)

İkinci tip

Olumlu çekimi: -gän / -kän / -qan

Olumsuz çekimi: -mä + -gän / -kän / -qan

Soru çekimi: -gän / -kän / -qan + şahıs eki + -mi

Örnekler:

Çünkü özim körg**än**män (1/25)

Yulduzlärni köp körg**än**män häyätimdä, (2/7)

Meni körg**än**sän sultan (19/23)

Sen kütg**än**sän... birâq qâr (40/9)

Uyg**än**g**än**sän... yumâlmäysän köz... (49/31)

Üçüncü tip

Olumlu çekimi: -gän / -kän / -qan + -dir

Olumsuz çekimi: -mä + -gän / -kän / -qan +-dir

Soru çekimi: -gän / -kän / -qan + -dir + şahıs eki + -mi

Örnekler:

Köz äldigä bälki kel**gändir** (82/14)

Bälki u -erkäk dä!- istämäg**gändir**, (8311)

Duyulan geçmiş zaman eki olarak, kullanımını yaygın olmamakla birlikte, **-miş** eki de kullanılmaktadır.

Nur u xazän çulgami**ş**, (95/7)

4.1.2.3.2.1.5. Gelecek Zaman

Birinci tip

Olumlu çekimi: -ä / -y

Olumsuz çekimi: -mä + -y

Soru çekimi: -mi

Örnekler:

İşânçli qollärdämän: (1/70)

Külämän: “Xalqábni kökkä älmäşding...” (3/28)

Olğa qaräb tälpinämiz, (81/4)

Çaqmâqlärdä yänämiz. (81/9)

İkinci tip

Olumlu çekimi: -äcäk

Olumsuz çekimi: Ø

Soru çekimi: -mi

Örnekler:

Yâki endi tuğıl**äcäk** birâr mäläk! (2/14)

Häli bütün royi zämin şe’r bol**äcäk**, (2/21)

Üçüncü tip

Olumlu çekimi: -mâqçı

Olumsuz çekimi : -mâqçı + emäs

Soru çekimi: -mi

Dördüncü tip

Olumlu çekimi: -gü / -ğu

Olumsuz çekimi: Ø

Soru çekimi: Ø

Beşinci tip

Olumlu çekimi: -äyâtgän / -ädigän

Olumsuz çekimi: -mä + -äyâtgän / -ädigän

Soru çekimi: Ø

Örnekler:

Öçäyâtgän gülxanlärigä. (8/12)

4.1.2.3.2.2. Tasarlama Kipleri

Söz söyleyenin eylem hakkındaki niyet veya duygusunu ifade eden kiplerdir. Bu kipteki fiiller, genel anlamda istek ifade etmektedirler. Tasarlama kiplerine ait ekler, bildirme kiplerindeki gibi belirli bir zaman kavramı taşımamaktadırlar (Coşkun, 2017: 134).

4.1.2.3.2.2.1. Emir Kipi

Tablo 8. Emir Kipi Çekimi

Teklik	1.şahıs	-(ä)y(in)
	2.şahıs	-ø(gin)
	3.şahıs	-sin(lär)
Çokluk	1.şahıs	-(ä)ylik
	2.şahıs	-(i)ngiz / -(i)ng(lär)
	3.şahıs	-sinlär

Örnekler:

Äyt, yänä nimäni äyläyin qurbân? (62/8)

Oxşätış tãpãyin mäs! (84/31)

Bu äfsun içidä yoqdãyin zãvãl. (98/13)

4.1.2.3.2.2.2. Şart Kipi

Tablo 9. Şart Kipi Çekimi

Teklik	1.şahıs	-sä-m
	2.şahıs	-sä-ng
	3.şahıs	-sä
Çokluk	1.şahıs	-sä-k
	2.şahıs	-sä-ngiz
	3.şahıs	-sä-lär / -ş-sä

Örnekler:

Häyât kitâb emäs, deyişsä, (1/23)

Kelär ävläd, qayğu târtsäng, (5/25)

Özgäni sevsäng, sevgin, (30/2)

Quçsäm, parlägändäy tim çırâglärim. (98/19)

Ölgän äskärlärgä ätâ etsäm cân. (16/22)

Keyin häykäl qoysängiz häm, (16/38)

“unutmäymiz”, deb qasäm içsängiz häm, (16/40)

Ägär güllär hâzir solsälär, (49/19)

4.1.2.3.2.2.3. İstek Kipi

Birinci tip

Tablo 10. İstek Kipi I. Tip Çekimi

Teklik	1.şahıs	-Gäy-män
	2.şahıs	-Gäy-sän
	3.şahıs	-Gäy
Çokluk	1.şahıs	-Gäy-miz
	2.şahıs	-Gäy-siz
	3.şahıs	-Gäy-lär

Örnekler:

Åşıqlärni oldurgäy (6/7)

Mening tinçligimgä ämmâ könmägäy, (22/10)

Uyqu bermägäysän şe'rlär yâzdirib. (63/14)

İkinci tip

Tablo 11. İstek Kipi II. Tip Çekimi

Teklik	1.şahıs	-GU-m bâr/yoq
	2.şahıs	-GU-ng bâr/yoq
	3.şahıs	-GU-si bâr/yoq
Çokluk	1.şahıs	-GU-miz bâr/yoq
	2.şahıs	-GU-ngiz bâr/yoq
	3.şahıs	-GU-läri bâr/yoq

Örnekler:

İncelediğimiz metin içerisinde bu bölüm için örnek tespit edilememiştir.

4.1.2.3.2.2.4. Gereklilik Kipi

Tablo 12. Gereklilik Kipi Çekimi

Teklik	1.şahıs	-(i)ş-im keräk
	2.şahıs	-(i)ş-ing keräk
	3.şahıs	-(i)ş-i keräk
Çokluk	1.şahıs	-(i)ş-imiz keräk
	2.şahıs	-(i)ş-ingiz keräk
	3.şahıs	-(i)ş-läri keräk

Örnekler:

Bu dünyanı sirgä kömib yaşaş keräk, (2/23)

Tâğ duç kelsä, teşiş keräk, (81/6)

4.1.2.3.2.3. Birleşik Kipler

Birleşik kipli fiiller, birden fazla kip eki alan fiiller olarak tanımlanmaktadır. Bu fiiller ile anlatımı sağlanan kılış veya oluşun hikâye veya rivayet edildiği ya da şarta bağlandığı aktarılır. Bu yapı asıl fiilin kipleri ile Özbek Türkçesinde e->i- ek-fiil yardımı ile ortaya çıkar.

4.1.2.3.2.3.1. Hikâye

Asıl fiilin kipleri ile e->i- ek-fiilinin görülen geçmiş zamanının veya ekleşmiş şeklinin birleşmesi ile oluşmaktadır.

4.1.2.3.2.3.1.1. Geniş Zamanın Hikâyesi

Tablo 13. Geniş Zaman Hikâye Çekimi

		Olumlu	Olumlu soru	Olumsuz	Olumsuz soru
Teklik	1.şahıs	-(ä)r e-di-m	-(ä)r-mi-di-m	-mäs (e)-di-m	-mäs-mi-di-m
	2.şahıs	-(ä)r e-di-ng	-(ä)r-mi-di-ng	-mäs e-di-ng	-mäs-mi-di-ng
	3.şahıs	-(ä)r e-di	-(ä)r-mi-di	-mäs e-di	-mäs-mi-di
Çokluk	1.şahıs	-(ä)r e-di-k	-(ä)r-mi-di-k	-mäs (e)-di-k	-mäs-mi-di-k
	2.şahıs	-(ä)r e-di-ngiz	-(ä)r-mi-di-ngiz	-mäs (e)-di-ngiz	-mäs-mi-di-ngiz
	3.şahıs	-(ä)r e-di-lär	-(ä)r-mi-di-lär	-mäs (e)-di-lär	-mäs-mi-di-lär

Örnekler:

Dälä kezär edingiz, (14/16)

Çävändâz xorsinär... Täng âtär edi, (83/21)

Ketär edim sen bilän... (95/21)

Sezmäs eding qolingdän kitâb (619)

4.1.2.3.2.3.1.2. Şimdiki Zamanın Hikâyesi

Birinci tip

Tablo 14. Şimdiki Zaman Hikâye Çekimi I. Tip

		Olumlu	Olumlu soru	Olumsuz	Olumsuz soru
Teklik	1.şahıs	-(ä)yâtğän e-di-m	-(ä)yâtğän-mi-di-m	-mä-(ä)yâtğän e-di-m	-mä-(ä)yâtğän-mi-di-m
	2.şahıs	-(ä)yâtğän e-di-ng	-(ä)yâtğän-mi-di-ng	-mä-(ä)yâtğän e-di-ng	-mä-(ä)yâtğän-mi-di-ng
	3.şahıs	-(ä)yâtğän e-di	-(ä)yâtğän-mi-di	-mä-(ä)yâtğän e-di	-mä-(ä)yâtğän-mi-di
Çokluk	1.şahıs	-(ä)yâtğän e-di-k	-(ä)yâtğän-mi-di-k	-mä-(ä)yâtğän e-di-k	-mä-(ä)yâtğän-mi-di-k
	2.şahıs	-(ä)yâtğän e-di-ngiz	-(ä)yâtğän-mi-di-ngiz	-mä-(ä)yâtğän e-di-ngiz	-mä-(ä)yâtğän-mi-di-ngiz
	3.şahıs	-(ä)yâtğän e-di-lär	-(ä)yâtğän-mi-di-lär	-mä-(ä)yâtğän e-di-lär	-mä-(ä)yâtğän-mi-di-lär

Örnekler:

İncelediğimiz metin içerisinde bu bölüm için örnek tespit edilememiştir.

İkinci tip

Tablo 15. Şimdiki Zaman Hikâye Çekimi II. Tip

		Olumlu	Olumlu soru	Olumsuz	Olumsuz soru
Teklik	1.şahıs	-(ä)yâtir e-di-m	-(ä)yâtir-mi-di-m	-mä-(ä)yâtir e-di-m	-mä-(ä)yâtir-mi-di-m
	2.şahıs	-(ä)yâtir e-di-ng	-(ä)yâtir-mi-di-ng	-mä-(ä)yâtir e-di-ng	-mä-(ä)yâtir-mi-di-ng
	3.şahıs	-(ä)yâtir e-di	-(ä)yâtir-mi-di	-mä-(ä)yâtir e-di	-mä-(ä)yâtir-mi-di
Çokluk	1.şahıs	-(ä)yâtir e-di-k	-(ä)yâtir-mi-di-k	-mä-(ä)yâtir e-di-k	-mä-(ä)yâtir-mi-di-k
	2.şahıs	-(ä)yâtir e-di-ngiz	-(ä)yâtir-mi-di-ngiz	-mä-(ä)yâtir e-di-ngiz	-mä-(ä)yâtir-mi-di-ngiz
	3.şahıs	-(ä)yâtir e-di-lär	-(ä)yâtir-mi-di-lär	-mä-(ä)yâtir e-di-lär	-mä-(ä)yâtir-mi-di-lär

Örnekler

İncelediğimiz metin içerisinde bu bölüm için örnek tespit edilememiştir.

Üçüncü tip

Tablo 16. Şimdiki Zaman Hikâye Çekimi III. Tip

		Olumlu	Olumlu soru	Olumsuz	Olumsuz soru
Teklik	1.şahıs	-mâqdä e-di-m	-mâqdä-mi-di-m		
	2.şahıs	-mâqdä e-di-ng	-mâqdä-mi-di-ng		
	3.şahıs	-mâqdä e-di	-mâqdä-mi-di		
Çokluk	1.şahıs	-mâqdä e-di-k	-mâqdä-mi-di-k		
	2.şahıs	-mâqdä e-di-ngiz	-mâqdä-mi-di-ngiz		
	3.şahıs	-mâqdä e-di-lär	-mâqdä-mi-di-lär		

Örnekler

İncelediğimiz metin içerisinde bu bölüm için örnek tespit edilememiştir.

4.1.2.3.2.3.1.3. Duyulan Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Birinci tip

Tablo 17. Duyulan Geçmiş Zaman Hikâye Çekimi I. Tip

		Olumlu	Olumlu soru	Olumsuz	Olumsuz soru
Teklik	1.şahıs	-GÄn e-di-m	-GÄn-mi-di-m	-mä-GÄn e-di-m -mä-GÄn e-mäs-di-m -mä-GÄn-di-m	-mä-GÄn-mi-di-m -mä-GÄn e-mäs-mi-di-m
	2.şahıs	-GÄn e-di-ng	-GÄn-mi-di-ng	-mä-GÄn e-di-ng -mä-GÄn e-mäs-di-ng mä-GÄn-di-ng	-mä-GÄn-mi-di-ng -mä-GÄn e-mäs-mi-di-ng
	3.şahıs	-GÄn e-di	-GÄn-mi-di	-mä-GÄn e-di -mä-GÄn e-mäs-di -mä-GÄn-di	-mä-GÄn-mi-di -mä-GÄn e-mäs-mi-di
Çokluk	1.şahıs	-GÄn e-di-k	-GÄn-mi-di-k	-mä-GÄn e-di-k -mä-GÄn e-mäs-di-k -mä-GÄn-di-k	-mä-GÄn-mi-di-k -mä-GÄn e-mäs-mi-di-k
	2.şahıs	-GÄn e-di-ngiz	-GÄn-mi-di-ngiz	-mä-GÄn e-di-ngiz -mä-GÄn e-mäs-di-ngiz -mä-GÄn-di-ngiz	-mä-GÄn-mi-di-ngiz -mä-GÄn e-mäs-mi-di-ngiz
	3.şahıs	-GÄn e-di-lär	-GÄn-mi-di-lär	-mä-GÄn e-di-lär -mä-GÄn e-mäs-di-lär -mä-GÄn-di-lär	-mä-GÄn-mi-di-lär -mä-GÄn e-mäs-mi-di-lär

Örnekler:

Bolgän edi “ur-yıqt”. (14/35)

İkinci tip

Tablo 18. Duyulan Geçmiş Zaman Hikâye Çekimi II. Tip

		Olumlu	Olumlu soru	Olumsuz	Olumsuz soru
Teklik	1.şahıs	-(i)b e-di-m	-(i)b-mi-di-m	-mä-b e-di-m	-mä-b-mi-di-m
	2.şahıs	-(i)b e-di-ng	-(i)b-mi-di-ng	-mä-b e-di-ng	-mä-b -mi-di-ng
	3.şahıs	-(i)b e-di	-(i)b-mi-di	-mä-b e-di	-mä-b -mi-di
Çokluk	1.şahıs	-(i)b e-di-k	-(i)b-mi-di-k	-mä-b e-di-k	-mä-b-mi-di-k
	2.şahıs	-(i)b e-di-ngiz	-(i)b-mi-di-ngiz	-mä-b e-di-ngiz	-mä-b-mi-di-ngiz
	3.şahıs	-(i)b e-di-lär	-(i)b-mi-di-lär	-mä-b e-di-lär	-mä-b-mi-di-lär

Örnekler:

İncelediğimiz metin içerisinde bu bölüm için örnek tespit edilememiştir.

Üçüncü tip

Tablo 19. Duyulan Geçmiş Zaman Hikâye Çekimi III. Tip

		Olumlu	Olumlu soru	Olumsuz	Olumsuz soru
Teklik	1.şahıs			-gän-im yoq e-di	-gän-im yoq-mi-di
	2.şahıs			-gän-ing yoq e-di	-gän-ing yoq-mi-di
	3.şahıs			-gän-i yoq e-di	-gän-i yoq-mi-di
Çokluk	1.şahıs			-gän-imiz yoq e-di	-gän-imiz yoq-mi-di
	2.şahıs			-gän-ingiz yoq e-di	-gän-ingiz yoq-mi-di
	3.şahıs			-gän-i yoq e-di -iş-gän-i yoq e-di	-gän-i yoq-mi-di -iş-gän-i yoq-mi-di

Örnekler:

İncelediğimiz metin içerisinde bu bölüm için örnek tespit edilememiştir.

4.1.2.3.2.3.1.4. Gelecek Zamanın Hikâyesi

Birinci tip

Tablo 20. Gelecek Zaman Hikâye Çekimi I. Tip

		Olumlu	Olumlu soru	Olumsuz	Olumsuz soru
Teklik	1.şahıs	-mâqçi e-di-m	-mâqçi-mi-di-m	mâqçi e-mäs-di-m	mâqçi e-mäs-mi-di-m
	2.şahıs	-mâqçi e-di-ng	-mâqçi-mi-di-ng	mâqçi e-mäs-di-ng	mâqçi e-mäs-mi-di-ng
	3.şahıs	-mâqçi e-di	-mâqçi-mi-di	mâqçi e-mäs-di	mâqçi e-mäs-mi-di
Çokluk	1.şahıs	-mâqçi e-di-k	-mâqçi-mi-di-k	mâqçi e-mäs-di-k	mâqçi e-mäs-mi-di-k
	2.şahıs	-mâqçi e-di-ngiz	-mâqçi-mi-di-ngiz	mâqçi e-mäs-di-ngiz	mâqçi e-mäs-mi-di-ngiz
	3.şahıs	-mâqçi e-di-lär	-mâqçi-mi-di-lär	mâqçi e-mäs-di-lär	mâqçi e-mäs-mi-di-lär

Örnekler:

Men piyädä otmâqçi edim. (7/4)

Men qanâtsiz ketmâqçi edim. (7/8)

Küzgä özüm ketmäqçi edim... (7/12)

İkinci tip

Tablo 21. Gelecek Zaman Hikâye Çekimi II. Tip

		Olumlu	Olumlu soru	Olumsuz	Olumsuz soru
Teklik	1.şahıs	-(y)äcäk e-di-m	-(y)äcäk-mi-di-m		
	2.şahıs	-(y)äcäk e-di-ng	-(y)äcäk-mi-di-ng		
	3.şahıs	-(y)äcäk e-di	-(y)äcäk-mi-di		
Çokluk	1.şahıs	-(y)äcäk e-di-k	-(y)äcäk-mi-di-k		
	2.şahıs	-(y)äcäk e-di-ngiz	-(y)äcäk-mi-di-ngiz		
	3.şahıs	-(y)äcäk e-di-lär	-(y)äcäk-mi-di-lär		

Örnekler:

İncelediğimiz metin içerisinde bu bölüm için örnek tespit edilememiştir.

4.1.2.3.2.3.1.5. Şart Kipinin Hikâyesi

Tablo 22. Şart Kipi Hikâye Çekimi

		Olumlu	Olumlu soru	Olumsuz	Olumsuz soru
Teklik	1.şahıs	-sä-m e-di	-sä-m-mi-di	-mä-sä-m e-di	-mä-sä-m-mi-di
	2.şahıs	-sä-ng e-di	-sä-ng-mi-di	-mä-sä-ng e-di	-mä-sä-ng-mi-di
	3.şahıs	-sä e-di	-sä-mi-di	-mä-sä e-di	-mä-sä-mi-di
Çokluk	1.şahıs	-sä-k e-di	-sä-mi-di	-mä-sä-k e-di	-mä-sä-mi-di
	2.şahıs	-sä-ngiz e-di	-sä-ngiz-mi-di	-mä-sä-ngiz e-di	-mä-sä-ngiz-mi-di
	3.şahıs	-sä-lär e-di	-sä-lär-mi-di	-mä-sä-lär e-di	-mä-sä-lär-mi-di

Örnekler:

İncelediğimiz metin içerisinde bu bölüm için örnek tespit edilememiştir.

4.1.2.3.2.3.1.6. Gereklilik Kipinin Hikâyesi

Tablo 23. Gereklilik Kipi Hikâye Çekimi

		Olumlu	Olumlu soru	Olumsuz	Olumsuz soru
Teklik	1.şahıs	iş-i-m keräk e-di	iş-i-m keräk-mi-di	-mäslıK-i-m keräk e-di	-mäslıK-i-m keräk-mi-di
	2.şahıs	iş-i-ng keräk e-di	iş-i-ng keräk-mi-di	-mäslıK-i-ng keräk e-di	-mäslıK-i-ng keräk-mi-di
	3.şahıs	iş-i keräk e-di	iş-i keräk-mi-di	-mäslıK-i keräk e-di	-mäslıK-i keräk-mi-di
Çokluk	1.şahıs	iş-i-miz keräk e-di	iş-i-miz keräk-mi-di	-mäslıK-i-miz keräk e-di	-mäslıK-i-miz keräk-mi-di
	2.şahıs	iş-i-ngiz keräk e-di	iş-i-ngiz keräk-mi-di	-mäslıK-i-ngiz keräk e-di	-mäslıK-i-ngiz keräk-mi-di
	3.şahıs	iş-i-läri keräk e-di	iş-i-läri keräk-mi-di	-mäslıK-läri keräk e-di	-mäslıK-läri keräk-mi-di

Örnekler:

İncelediğimiz metin içerisinde bu bölüm için örnek tespit edilememiştir.

4.1.2.3.2.3.2. Rivayet

Özbek Türkçesinde rivayet –miş < e-miş ve ekän kullanılarak oluşturulur. Burada –miş < e-miş ve ekän zaman ifade etmez. Bunların görevi, bir nakil, bir anlatma, bir sonradan farkına varış ifade etmektedir. Bazen de ifadeye az çok şüphe katarlar. Özbek Türkçesinde –miş eki ekän'den daha az kullanılır (Coşkun, 2017: 150).

4.1.2.3.2.3.2.1. Geniş Zamanın Rivayeti

Tablo 24. Geniş Zaman Rivayet Çekimi

		Olumlu	Olumlu soru	Olumsuz	Olumsuz soru
Teklik	1.şahıs	-(ä)r ekän-män	-(ä)r ekän-män-mi	-mäş ekän-män	-mäş ekän-män-mi
	2.şahıs	-(ä)r ekän-sän	-(ä)r ekän-sän-mi	-mäş ekän-sän	-mäş ekän-sän-mi
	3.şahıs	-(ä)r ekän -(ä)r e-miş -(ä)r-miş	-(ä)r ekän-mi	-mäş ekän -mäş e-miş	-mäş ekän-mi
Çokluk	1.şahıs	-(ä)r ekän-miz	-(ä)r ekän-miz-mi	-mäş ekän-miz	-mäş ekän-miz-mi
	2.şahıs	-(ä)r ekän-siz	-(ä)r ekän-siz-mi	-mäş ekän-siz	-mäş ekän-siz-mi
	3.şahıs	-(ä)r ekän-lär -iş-är ekän -(ä)r-miş-lär -iş-är-e-miş	-(ä)r ekän-lär-mi -iş-är ekän-mi	-mäş ekän-lär	-mäş ekän-lär-mi

Örnekler:

Nimälärni oylär ekän-a? (82/13)

4.1.2.3.2.3.2.2. Şimdiki Zamanın Rivayeti

Tablo 25. Şimdiki Zaman Rivayet Çekimi

		Olumlu -(ä)yätgän	Olumlu -(ä)yätir	Olumlu -mäqdä	
Teklik	1.şahıs	-(ä)yätgän ekän-män	-(ä)yätir ekän-män	-mäqdä ekän-män	
	2.şahıs	-(ä)yätgän ekän-sän	-(ä)yätir ekän-sän	-mäqdä ekän-sän	
	3.şahıs	-(ä)yätgän ekän	-(ä)yätir ekän	-mäqdä ekän	
Çokluk	1.şahıs	-(ä)yätgän ekän-miz	-(ä)yätir ekän-miz	-mäqdä ekän-miz	
	2.şahıs	-(ä)yätgän ekän-siz	-(ä)yätir ekän-siz	-mäqdä ekän-siz	
	3.şahıs	-(ä)yätgän ekän-lär	-(ä)yätir ekän-lär	-mäqdä ekän-lär	

Örnekler:

İncelediğimiz metin içerisinde bu bölüm için örnek tespit edilememiştir.

4.1.2.3.2.3.2.3. Duyulan Geçmiş Zamanın Rivayeti

Tablo 26. Duyulan Geçmiş Zaman Rivayet Çekimi

		Olumlu	Olumlu soru	Olumsuz	Olumsuz soru
Teklik	1.şahıs	-GĀn ekān-mān	-GĀn ekān-mān-mi	-mā-GĀn ekān-mān	-mā-GĀn ekān-mān-mi
	2.şahıs	-GĀn ekān-sān	-GĀn ekān-sān-mi	-mā-GĀn ekān-sān	-mā-GĀn ekān-sān-mi
	3.şahıs	-GĀn ekān -GĀn e-miṣ -GĀn-miṣ	-GĀn ekān-mi	-mā-GĀn ekān	-mā-GĀn ekān-mi
Çokluk	1.şahıs	-GĀn ekān-miz	-GĀn ekān-miz-mi	-mā-GĀn ekān-miz	-mā-GĀn ekān-miz-mi
	2.şahıs	-GĀn ekān-siz	-GĀn ekān-siz-mi	-mā-GĀn ekān-siz	-mā-GĀn ekān-siz-mi
	3.şahıs	-GĀn ekān-lār -GĀn e-miṣ-lār	-GĀn ekān-lār-mi	-mā-GĀn ekān-lār	-mā-GĀn ekān-lār-mi

Örnekler:

İncelediğimiz metin içerisinde bu bölüm için örnek tespit edilememiştir.

4.1.2.3.2.3.2.4. Gelecek Zamanın Rivayeti

Tablo 27. Gelecek Zaman Rivayet Çekimi

		Olumlu	Olumlu	Olumsuz
Teklik	1.şahıs	-māqçi ekānmān	-ā-mān ekān	-mā-y-mān ekān
	2.şahıs	-māqçi ekānsān	-ā-sān ekān	-mā-y-sān ekān
	3.şahıs	-māqçi ekān	-ā-di ekān	-mā-y-di ekān
Çokluk	1.şahıs	-māqçi ekānmiz	-ā-miz ekān	-mā-y-miz ekān
	2.şahıs	-māqçi ekānsiz	-ā-siz ekān	-mā-y-siz ekān
	3.şahıs	-māqçi ekānlār	-ā-dilār ekān	-mā-y-dilār ekān

Örnekler:

İncelediğimiz metin içerisinde bu bölüm için örnek tespit edilememiştir.

4.1.2.3.2.3.2.5. Şart Kipinin Rivayeti

Tablo 28. Şart Kipi Rivayet Çekimi

		Olumlu	Olumlu
Teklik	1.şahıs	-sā-m ekān	-mā-sā-m ekān
	2.şahıs	-sā-ng ekān	-mā-sā-ng ekān
	3.şahıs	-sā ekān	-mā-sā ekān
Çokluk	1.şahıs	-sā-k ekān	-mā-sā-k ekān
	2.şahıs	-sā-ngiz ekān	-mā-sā-ngiz ekān
	3.şahıs	-sā-lār ekān	-mā-sā-lār ekān

Örnekler:

İncelediğimiz metin içerisinde bu bölüm için örnek tespit edilememiştir.

4.1.2.3.2.3.2.6. Gereklilik Kipinin Rivayeti

Tablo 29. Gereklilik Kipi Rivayet Çekimi I. Tip

		Olumlu	Olumlu soru	Olumsuz	Olumsuz soru
Teklik	1.şahıs	-iş-i-m keräk ekän	-iş-i-m keräk mi ekän	-iş-i-m keräk emäs ekän	-iş-i-m keräk emäs ekän mi
	2.şahıs	-iş-i-ng keräk ekän	-iş-i-ng keräk mi ekän	-iş-i-ng keräk emäs ekän	-iş-i-ng keräk emäs ekän mi
	3.şahıs	-iş-i keräk ekän	-iş-i keräk mi ekän	-iş-i keräk emäs ekän	-iş-i keräk emäs ekän mi
Çokluk	1.şahıs	-iş-i-miz keräk ekän	-iş-i-miz keräk mi ekän	-iş-i-miz keräk emäs ekän	-iş-i-miz keräk emäs ekän mi
	2.şahıs	-iş-i-ngiz keräk ekän	-iş-i-ngiz keräk mi ekän	-iş-i-ngiz keräk emäs ekän	-iş-i-ngiz keräk emäs ekän mi
	3.şahıs	-iş-läri keräk ekän	-iş-läri keräk mi ekän	-iş-läri keräk emäs ekän	-iş-läri keräk emäs ekän mi

Tablo 30. Gereklilik Kipi Rivayet Çekimi II. Tip

		Olumsuz	Olumsuz soru
Teklik	1.şahıs	-mäslig-i-m keräk ekän	-mäslig-i-m keräk mi ekän
	2.şahıs	-mäslig-i-ng keräk ekän	-mäslig-i-ng keräk mi ekän
	3.şahıs	-mäslig-i keräk ekän	-mäslig-i keräk mi ekän
Çokluk	1.şahıs	-mäslig-i-miz keräk ekän	-mäslig-i-miz keräk mi ekän
	2.şahıs	-mäslig-i-ngiz keräk ekän	-mäslig-i-ngiz keräk mi ekän
	3.şahıs	-mäslig-läri keräk ekän	-mäslig-läri keräk mi ekän

Gereklilik kipinin rivayeti, fiil kök veya gövdesine –mâq eki ve lâzim veya keräk kelimelerinin getirilmesiyle de teşkil edilebilir (Coşkun, 2017: 155).

Örnekler:

Åçiliş keräk ekän. (69/7)

Sâçiliş keräk ekän. (69/9)

Äçiliş keräk ekän. (69/15)

Ämmâ, yâşâş keräk ekän, (69/22)

Åçilmâq keräk ekän. (69/23)

Sâçilmâq keräk ekän. (69/25)

4.1.2.3.2.3.3. Şart

Şart çekimi, **bol-** yardımcı fiili vasıtasıyla yapılır. Bu çekimdeki şahıs ekleri, basit şart çekimindeki gibidir (Öztürk, 1997: 212).

4.1.2.3.2.3.3.1. Geniş Zamanın Şartı

Geniş zamanın şartı, geniş zaman eki **-(ä)r** ve **bol-** fiilinin şart eki almış şekliyle yapılır (Coşkun, 2017: 155).

Tablo 31. Geniş Zaman Şart Çekimi

		Olumlu	Olumlu soru	Olumsuz	Olumsuz soru
Teklik	1.şahıs	-(ä)r bol-sä-m	-(ä)r bol-sä-m-mi	-mäs bol-sä-m	-mäs bol-sä-m-mi
	2.şahıs	-(ä)r bol-sä-ng	-(ä)r bol-sä-ng-mi	-mäs bol-sä-ng	-mäs bol-sä-ng-mi
	3.şahıs	-(ä)r bol-sä	-(ä)r bol-sä-mi	-mäs bol-sä	-mäs bol-sä-mi
Çokluk	1.şahıs	-(ä)r bol-sä-k	-(ä)r bol-sä-k-mi	-mäs bol-sä-k	-mäs bol-sä-k-mi
	2.şahıs	-(ä)r bol-sä-ngiz	-(ä)r bol-sä-ngiz-mi	-mäs bol-sä-ngiz	-mäs bol-sä-ngiz-mi
	3.şahıs	-(ä)r bol-sä-lär	-(ä)r bol-sä-lär-mi	-mäs bol-sä-lär	-mäs bol-sä-lär-mi

Örnekler:

Qolni çözär bolsäm, yıqıtmäsmi oq? (22/5)

4.1.2.3.2.3.3.2. Duyulan Geçmiş Zamanın Şartı

Duyulan geçmiş zamanın şartı, **-gän, -kän, -qan** eklerinin üzerine **bol-** fiilinin getirilmesiyle gerçekleşir.

Tablo 32. Duyulan Geçmiş Zaman Şart Çekimi

		Olumlu	Olumlu soru	Olumsuz	Olumsuz soru
Teklik	1.şahıs	-GÄn bol-sä-m	-GÄn bol-sä-m-mi	-mä-GÄn bol-sä-m	-mä-GÄn bol-sä-m-mi
	2.şahıs	-GÄn bol-sä-ng	-GÄn bol-sä-ng-mi	-mä-GÄn bol-sä-ng	-mä-GÄn bol-sä-ng-mi
	3.şahıs	-GÄn bol-sä	-GÄn bol-sä-mi	-mä-GÄn bol-sä	-mä-GÄn bol-sä-mi
Çokluk	1.şahıs	-GÄn bol-sä-k	-GÄn bol-sä-k-mi	-mä-GÄn bol-sä-k	-mä-GÄn bol-sä-k-mi
	2.şahıs	-GÄn bol-sä-ngiz	-GÄn bol-sä-ngiz-mi	-mä-GÄn bol-sä-ngiz	-mä-GÄn bol-sä-ngiz-mi
	3.şahıs	-GÄn bol-sä-lär	-GÄn bol-sä-lär-mi	-mä-GÄn bol-sä-lär	-mä-GÄn bol-sä-lär-mi

Duyulan geçmiş zamanın şartının **-(i)b** zarf-fiil eki üzerine **bol-** fiilinin getirilmesiyle oluştuğu da bilinmektedir.

Örnekler:

İncelediğimiz metin içerisinde bu bölüm için örnek tespit edilememiştir.

4.1.2.3.2.3.3.3. Gelecek Zamanın Şartı

Gelecek zamanın şartı **-ädigän** sıfat fiil eki üzerine **bol-** fiilinin getirilmesinin yanısıra **-mäqçi** ekinin üzerine **bol-** fiili getirilerek de yapılabilir.

Tablo 33. Gelecek Zaman Şart Çekimi

		Olumlu	Olumlu soru	Olumsuz	Olumsuz soru
Teklik	1.şahıs	-ädigän bol-sä-m	-ädigän bol-sä-m-mi	-mä-ydigän bol-sä-m	-mä-ydigän bol-sä-m-mi
	2.şahıs	-ädigän bol-sä-ng	-ädigän bol-sä-ng-mi	-mä-ydigän bol-sä-ng	-mä-ydigän bol-sä-ng-mi
	3.şahıs	-ädigän bol-sä	-ädigän bol-sä-mi	-mä-ydigän bol-sä	-mä-ydigän bol-sä-mi
Çokluk	1.şahıs	-ädigän bol-sä-k	-ädigän bol-sä-k-mi	-mä-ydigän bol-sä-k	-mä-ydigän bol-sä-k-mi
	2.şahıs	-ädigän bol-sä-ngiz	-ädigän bol-sä-ngiz-mi	-mä-ydigän bol-sä-ngiz	-mä-ydigän bol-sä-ngiz-mi
	3.şahıs	-ädigän bol-sä-lär	-ädigän bol-sä-lär-mi	-mä-ydigän bol-sä-lär	-mä-ydigän bol-sä-lär-mi

Örnekler:

İncelediğimiz metin içerisinde bu bölüm için örnek tespit edilememiştir.

4.1.2.3.2.4. Tasvirî Fiiller

Tasvirî fiilleri, iki ayrı fiilin kaynaşmasından oluşmuş birleşiklerdir. Bu birleşikler içindeki birinci fiil, bir –A, –I veya –(y)–Ip zarf-fiil yapısından ve asıl anlam bu fiildedir. İkinci fiil ise, aslında bir esas fiil olduğu halde, anlam kayması yoluyla, yavaş yavaş hem sözlük anlamından farklı yeni bir anlam kazanmış hem de esas fiil olmaktan çıkıp esas fiile bazı anlam incelikleri katan yardımcı fiil durumuna gelmiştir (Korkmaz, 2017: 708).

Anlamca birbirine sıkı sıkıya bağlı bulunan ve tek bir oluş ve kılışı gösteren bu birleşiklerde, yardımcı fiilin görevi, esas fiildeki oluş ve kılışın biçimini, tarzını tasvir etmektedir. Bu türlü birleşiklere tasvirî fiil denmesinin sebebi de budur (Korkmaz, 2017: 709).

4.1.2.3.2.4.1. Yeterlilik Fiili

Özbek Türkçesinde yeterlilik fiilleri, zarf-fiil eki almış esas fiilin karşıladığı işin veya hareketin mümkün veya muhtemel olup olmayacağını belirleyen yardımcı fiillerdir. Yeterlilik ifade eden fiiller **âl-** ve seyrek olarak kullanılan **bil-** fiilleridir. Yeterlilik şeklinde, birlikte kullanılan fiil kök ve gövdelerinin sonuna ünsüzlerden sonra –ä, ünlülerden sonra –y zarf-fiil ekleri getirilir. Bazen de zarf-fiil eki –ä ile –âl- yeterlilik fiilindeki â- ünlüsünün kaynaştığı görülür (Coşkun, 2017: 158).

Örnekler:

Negä sening bilän oyläy **älmäy**män? (17/25)

4.1.2.3.2.4.2. Diğer Tasvir Fiiller

Özbek Türkçesinde zarf-fiil şeklindeki bir esas fiille, bu esas fiildeki oluş ve kılışı tasvir niteliği taşıyan bir yardımcı fiilin özel bir anlam meydana getirecek şekilde birleşip kaynaşmasından oluşmuş birleşik fiiller mevcuttur. Bu birleşik fiillerin oluşmasını sağlayan tasvir fiilleri şunlardır: **âl-, ber- / ver-, bâr-, başlä-, bol-, çıq-, kel-, ket-, kör- / baq-, kötär-, qâl-, qoy-, otir-, öt-, täşlä-, tur-, yât-, yâz-, yet-, yubâr-, yür-...**

4.2. Üslup

4.2.1. Kelime Kadrosu

Bir şairin veya yazarın eserlerinde duygu ve düşünce dünyasını yansıtırken tercih ettiği kelimeler başrol oynamaktadır. Yazarın eserini hangi duyguyla yazdığını, bize eserinde ne anlatmak istediğini anlamanın en doğru yolu seçtiği kelimeleri incelemektir. Öyle ki yazarın üslubu, oluşturduğu kelimelerin kombinasyonuyla doğrudan ilişkili olmaktadır.

4.2.2. Kelime Sıklıkları

Usman Azim'in çalışmamıza dâhil ettiğimiz 101 şiiri içerisinde ortaya çıkarmaya çalıştığımız kelime kadrosunun üsluba yansımalarına baktığımızda "**men**", "**öz**" ve "**sen**" kelimelerinin 8499 kelime arasındaki oranının fazla olduğunu görmekteyiz. Azim, "**men**" kelimesini 174 kez, çoğunlukla "**men**" kelimesi ile aynı mahiyette olan "**öz**" kelimesini ise 45 kez kullanmaktadır. Şairin yaşadığı dönemin şartları da göz önüne alındığında başından geçen veya şahit olduğu konuları eserlerinde yine kendini merkeze koyarak aktarmasının, bu kelimenin kelime kadrosu içerisinde oranını yükseltmekte önemli rol oynadığı söylenebilir. Kelime kadrosu içerisinde önemli bir orana sahip olan "**sen**" kelimesini ise eserlerinde 127 kez kullanan şair, genellikle bu kelime ile sevgiliye hitap etmektedir. Şairin "**sen**" ile ilişkilendirdiği "**yoq**" kelimesini ve **fiillerin olumsuz şekillerini** kullanması, lirik ve dramatik dünyasını yansıttığı şiirlerinin büyük çoğunluğunda karamsarlığa ve hüzne yönelik ifadeleri barındırması bakımından önem arz etmektedir.

Men Usmân Äzim,

Bâysundä tuğilib,

Taşkentdə yaşayıpmän, (1/4)

Birâq

Keyin häykäl qoysängiz häm,

Şe'r yâzsängiz häm **meni** şäräfläb,

“Unutmäymiz”, deb qasäm içsängiz häm,

Men ölämän, tüşünyäpsizmi,

Men ölämän... (16/43)

Song **sen** kelding sevib, örtänib,

Pänâhimgä, mehrimgä müştâq. (27/14)

Âyning saçlärini mäyli, örmäymän,

Men **seni** äylärgä bermäymän. (28/6)

Usman Azim'in şiirlerinin büyük çoğunluğunda hasret, özlem, çaresizlik gibi olumsuz kavramların kullanılması “**yoq**” (65 kez) ve “**öl-**” (47 kez) gibi kelimelerin sıkça kullanılması sonucunu ortaya çıkarmaktadır. “yoq” kelimesi daha çok Azim'in yaşadığı hayatının zorluklarını, sıkıntılarını aşmaya çalışması sonucunda karşılaştığı çaresizliğin ve yalnızlığın bir yansıması olarak da değerlendirilebilir.

Sen yoq eding. Besärhäd fäzâ,

Âlti qıt'ä, tört bähri ülkän

Ortäsidä yaşädim tänhâ

Muştdäy mo'cüz yüräğim bilän. (27/4)

Täng ätädi,

Sen yoq.

Kün bätädi,

Sen yoq. (29/8)

Ertäksevär cänim,

Sen beni öldirmâq istäysän. (39/2)

Azim'in çalışmamıza dâhil ettiğimiz şiirlerinde, "**sen**" kelimesi ile hitap ettiği "**sevgili**" hakkında karamsar olmadığı durumların da yaşandığı görülebilmektedir:

Qançä şirin dämädän keçmâğım mümkün,

Faqat sen oynägin, quvângin, külgin.

Sen mening taqdirim, âxır äzälim,

Sen mening bähârim, âyim, gâzälim. (28/22)

Azim'in şiirlerinde sıklıkla tercih ettiği kelimelerden biri de "**köz**" (50 kez) kelimesidir. "**köz**", görme, farkına varma, bekleme, dikkat etme gibi hususiyetlerin işaretidir (Özbay, 1994: 179). Bu kelime yanına aldığı kelimelerle ilişkilendirildiğinde şairin lirik dünyasına daha çok hitap ettiği görülmektedir.

Däryälär häm uçdi âsilib

İrmâqläri yänbaşlärigä...

Bir silkinib men häm qozğâldim

Qârlär qondi **köz** yaşlärimgä. (38/13)

Çävändâz xorsindi, "ux" târtıdı âğır (9)

Bir çetgä cimginä burdı yüzini. (10)

Bälki u -erkäk dä!- istämägändir, (11)

Xotini körışin yaşlı **köz**ini. (83/12)

Şairin sıklıkla kullandığı bir diğer kelime ise "**dunyâ**" (61) kelimesidir. Şair bu kelimeyi çoğunlukla varlığını sürdürdüğü yer olarak ele almaktadır. Şairin yaşadığı

tüm zorlukların, çektiği sıkıntılarının, aldığı nefesin ya da başından geçen tüm güzelliklerin mekânı dünyadır.

Şair nerede ise onun dünyası orasıdır:

Men Usmân Äzim,

Bâysundä tuğilib,

Taşkentdä yaşayäpmän,

Könglimdä yaşayäpmän,

Dunyâdä yaşayäpmän

Vä bir ayâlning yürägidä. (1/7)

Şair, ayrıca mekân anlamında kullandığı dünya kelimesini bir zaman kavram olarak da kullanmaktadır. Yaşamı boyunca geçen zamandan “dünya” diye bahsetmektedir.

Ul közdä qay küni pãrlädi ziyâ,

Dunyâdän keçgülik tãpdim bir dunyâ.

Bu dunyâ nimädir? Bu dunyâ röyâ (3/8)

Azim’in lirik dünyasını konu edindiği şiirlerinde aşk, sevgi ve güzellikle ilgili doğrudan ve dolaylı kullandığı kelimeler de yoğunluktadır. Kelimenin kullanım sıklığına göre bu kategorinin içerisine dâhil ettiğimiz kelimeler şu şekildedir: “**gül**” (53), “**köngil**” (37), “**gözäl** ve **çirây**” (17), “**bâyçeçäk**” (11), “**mehribân**” (4). Şairin ayrıca bu gruptaki şiirlerinde karamsar bir havanın yoğunlukta olduğundan kelime grubunda da çeşitliliğin arttığı görülmüştür. Sonbahar, kış ve gece ile ilişkilendirdiği hasret, ayrılık anlamına gelen kelimeleri sıklıkla kullanmaktadır: “**küz**” (34), “**ümr**” (24), “**yâmğır**” (16), “**yâlgız**” (14), “**qış**” (11), “**keçä**” (17).

Bir **gül** eding bähãringdä

Bãrligimni sezgäning yoq

Dozax säri özim yıgläb,

Kãraxtlikdä yürüb ketdim. (5/8)

Qarşimdägi qırq yaşım qırq ğam,
 Sengä yığláb nimälär dedim?
 Bähârimni bir bârâ körsäm
Küzgä özim ketmâqçı edim... (7/12)

Ketgin endi. Sevmäymän-kü,
 Meni qâldirgin **yâğız!**
 Tügäyâpti säbrim... Tağın –
 Âyâğınggä çökmäy tiz... (30/21)

Kündüz... **Keçä...** Kündüz... **Keçä...**
 Neçä tün? Neçä kündüz?
Yâmğır yâğdı uzun, öcâr
 Xâki türâb boldi **küz.**
 Qızıl, sârığ raqslâr qaydâ
 Bârglärning song oyini?
 Yer tägigä **yâmğır** häydâr
 Bâğning sâçqın royini.
 Kezinämän hol hävâdâ,
 Yelkälärim ivigän
 Xabâr tâpgim kelâr yernin
Küzni yutğän tübidän.
 Axır, qat'iy yâkunlârgä

Çıqdi yüräk piyâdâ

Älvidâ **küz!**.. Ketäversäm (97/15)

Usman Azim yaşamını şiirlerine yansıtırken gerek anlatımı kuvvetlendirmek gerekse somutlaştırmak maksadıyla sıklıkla tabiat unsurlarından faydalanmaktadır. Bunun sonucunda da daha önce başka grubun içine dâhil ettiğimiz kelimeler de dâhil olmak üzere tabiat ve mevsimle ilgili kelimeleri sıklıkla kullanmaktadır: “küz” (34), “yâmgır” (16), “gül” (53), “dunyâ” (61), “keçä” (17), “kündüz” (9), “bâhâr” (37), “çöl” (7).

Deräzädän näri, yâmgır qoynidä,

Güllärgä bädänin kömärdi **bâhâr**.

Muällim temulib **bâhâr** royigä,

Dedi: “Özbekistân mängü bärqarâr!” (20/13)

Bâhârdä kökärib, **küzdä** särgayib,

Sükünät-u qârgä öränib qışdä,

Görä şe’rlärimgä bâqdi munğayib...

Xulläs, sâdıq boldi här ezgü işdä! (66/30)

Yâmân tüşlär körasän... Yâmân!

Lâyqa suvlär... Tâp taqır **çöllär**...

Hârisängdä **suv** täşib çunân

Tirilmäydi qâvcirâq **güllär**. (49/4)

Usman Azim’in vatan ile ilgili şiirlerinde dikkati çeken kelime kadrosunun içerisinde “vâtân” (8), “âskâr” (9), “düşmân” (5) kelimeleri az da olsa diğer kelimelere göre bir yoğunluk sağlamıştır. Vatani Özbekistan’ı ulu olarak nitelendiren şair, askerler için yoğun bir üzüntü içindedir. Birileri tarafından üretilen savaşın bir oyun olduğu kanaatinde olan Azim, askerlerin sebepsizce ölmesinden yakınmaktadır.

Äskär öldi.

Kök kiydi kelinçäk,

Düşmänni qarğadi, közyaşlar tökdi:

“Tiriksän, köksimdä tepärkän mänä şu yüräk,

Men başqa heç kimni sevmäymän. Boldi...” (16/5)

Bir yengi hilpirär baş...

Äpä, **Vätän** uluğ därd!

Äpä, **Vätän** bağ bolsin!

Şe’rdä surätin çizsäm,

Tört müçäsi sağ bolsin! (14/104)

Usman Azim’in kelime dünyasına baktığımızda “sadeleşme ve dilde birlik” prensibi üzerine yoğunlaştığı sonucunu çıkarmamız doğru olacaktır. Üsluba yönelik kelime seçimine yönelmesinden ziyade daha çok yaşadığı dönemi anlattığı en doğru ve herkesin anlayabileceği basitlikte kelimeler tercih ettiğini görmekteyiz. Bunu da sağlamaya çalışırken Türkçe kökenli kelimeleri seçmeye özen göstermesi dilde sadeleşme amacına sahip çıktığının göstergesi olarak kabul edilebilmektedir. Elbette Arapça ve Farsça kelimeleri de şiirlerinde barındıran şair, bu tercihini de pek tabii uzun zamandan beri dilimizde yer alan, artık halk dilinde de anlamı bilinen kelimelerle sağlamaktadır. Yani köken bakımından incelendiğinde Arapça ve Farsça kelimelerin eserlerinde yer alması, bu kelime anlamlarının anlaşılabilirliğinin yok denecek kadar az olması sebebiyle sadeleşme amacına ters düşmemektedir.

4.2.3. Tekrarlar

4.2.3.1. Ses Tekrarları

Ses tekrarları, şiir sanatında başvurulan armonik vasitalardan biridir. Belirli seslere bir mısra veya bir bölümde daha fazla yer vermek suretiyle ses ve mana arasında bir ahenk sağlanır. Tekrar eden seslerin müzikal bir enstrüman görevi yapması yanında manayı tamamlayıcı bir görev taşıması da mümkün olabilmektedir (Özbay, 1994: 229).

Usman Azim, şiirlerinde ahengi sağlamak ve anlatımı kuvvetlendirmek maksadıyla kelime tekrarlarına sıklıkla başvurmuştur.

4.2.3.2.Ünsüz Tekrarları

Usman Azim'in şiirlerinde aliterasyonu k, q, s, y ve m ünsüzleriyle daha sık görmek mümkündür.

“k” ünsüzünün tekrarı ile yapılanlar:

Ketä-ketgünçä köksimgä

Ur**ib ket**dim, ur**ib ket**dim. (5/20)

Bäl**ki** bir t**irik** sätrim

Çö**kk**än köngling kö**tä**rib, (19/15)

“q” ünsüzünün tekrarı ile yapılanlar:

Ä**q**ıbätli fu**q**arä,

Äy**äq**-qolim **q**äp-**q**arä. (19/52)

Bäl**ıq**, **q**or**q**mäy **q**arm**äq**ni yuttin (25/16)

“s” ünsüzünün tekrarı ile yapılanlar:

Säyl**ä**nglär, bol**äy** räis...

Säyl**ä**ssä säyl**ä**şär-dä, (14/49)

“y” ünsüzünün tekrarı ile yapılanlar:

Heç qaç**ân** dem**ä**smän b**ä**şni yo**q**ät**dim**,

Eridim, vucudd**än** t**ä**şni yo**q**ät**dim**,

Yill**är**ni yo**q**ät**dim** y**ä**şni yo**q**ät**dim**, (3/23)

Endi y**ür**är yolim fäl**äk**, y**ä**ric**än**,

Qanâtgä äyländi yüräk, yâricân!

Qanâtgä äyländi yüräk, yâricân! (3/31)

“m” ünsüzünün tekrarı ile yapılanlar:

Ärä kezdim câylâb dilimgä uni

Âdâm-u mäsînä âlâmânläri

Tâptâb ketişmäsîn küp-kündüz küni. (66/18)

Şämâllärdä ämmâ ârâm kâm,

Bälki tâşlik yaxşı, sevgilim? (73/12)

Tilimgä yetmäy öçär.

Deräzämdä sâllänmä,

Mehribân ükâm teräk!

Könglimni süpirmâqqä

Boying yetmäsä keräk... (78/16)

4.2.3.3.Ünlü Tekrarları

Usman Azim'in şiirlerinde ünlü tekrarlarının bir ahenk unsuru olarak kullanılması daha çok “ä” ünlüsü ile mümkün olmuştur:

Ornigä qoydilär xâtiräsini.

Yer şärining qaysi bir burçigä bârmäy,

Häykällär bâqadi tâş közläri bilän

Läbimni tişläymän yıglämäy deyä, (16/17)

Seningçä âsânmi gülgä äylänmâq?

Äyâzdä muzläsä yälängaç bädän, (18/9)

4.2.3.4. Ek Tekrarları

Azim'in şiirlerinde ek tekrarlarına sıklıkla rastlamaktayız.

Tumənlər içində bağlär häyrändir,

Äyrilıq bülbüli cändä säyrändir,

İkkimiz tüzgän bu yüräk väyrändir

İşq seli xaräbät täşläb ötädür. (58/8)

Kämändirmän,

Bä'zän xävätir älämän:

Ciddiymän, kezämän kâridârdä bäsıq. (17/3)

Men hâzir bütün dünyâni âyâqqa turgızämän.

Säf qilib qoyämän kâzärmä âldidä

Şu äskärgä qoşilib nälä qılämän: (17/29)

Näyzäläri solqılläb,

Qolläridä oq yäylär,

Qorıçılär tegrämdä (19/34)

Dälälär häm gülzâr, bağlär häm gülzâr.

Güllärgä bāqqandim, külib, açilib,

Yäşläring ketdilär nurdäy sâçilib. (28/10)

Seningçä âsânmi gülgä äyänmäq?

Äyâzdä muzlâsä yälängaç bädän,

Qalbdä hilpirârmi qıpqızıl bâyraq,

Song sözing bolârmi: “Sevämän, Vätän!” (18/11)

4.2.3.5. Kelime Tekrarları

Usman Azim’in şiirlerinde gerek anlatımı güçlendirmek gerekse de armoniyi sağlamak adına en sık başvurulan unsurlardan biri de kelime tekrarları olmuştur. Kelime tekrarlarını mısra başlarında, sonlarında “enine” ve “dikine” görmek mümkündür.

4.2.3.5.1. Şiirdeki Yerine Göre Kelime Tekrarları

Mısra başlarında yapılan kelime tekrarları: Mısra başı redif olarak da kabul gören bu tekrarlara Azim’in şiirlerine sıkça rastlamaktayız.

Dozaxning otidä küydim,

Dozaxning otidä küldim (5/10)

Gözäl tüşlär quçâğidä

Gözäl oylär sürib ketdim. (5/24)

Âtäş bağrin tekkizmäy purgam,

Âtäş yükin taşläb sağrigä, (8/7)

Sen yoq câydä garibdir häyât,

Sen yoq câydä kişhändir uzlät.

Kel, qırq yillik ümrinni buzib,

Kel, qırq tāmçi yaşimni yutäy. (9/14)

Ming həyət tängdəy átär,

Ming həyət bolär bekâr. (10/17)

Tâbârä sözim mänzür,

Tâbârä qışıq məşhur

Küzäk tâbârä bekäm.

Tâbârä yüräk məstur,

Tâbârä yäräm çuqur,

Tâbârä zindân terän... (12/18)

Men qulädim köz yaşläringgä,

Tüşläringgä, undän häm nəri...

Men qulädim qarâşläriştä

Bârsä kelmäs muhəbbät cäri. (46/12)

İşq seli xarəbät təşləb ötädür.

İşq dedik yolidä ädä boldik biz,

İşq qaydä? Bilmädik xatâ boldik biz,

İşqimizi işq sorəb gädä boldik biz

İşq cändän dozaxni bəşləb ötädür. (58/12)

Çäyqalib bärär könqlim.

Çäyqalib bärär bərdəş.

Çäyqalär tüşim, öngim.

Çäyqalär közimdä yâş.

Çäyqalär yâruğ âläm

Çäyqalär qârä keçä.

Çäyqalär dildä näläm (78/11)

Mısrada birbirini takip eden kelime tekrarları: Bu tür kelime tekrarlarına da sıkça yer verildiği görülmüştür.

“Yığlämä, **tirikmiz**. Bäläm, **tirikmiz**”... (22/27)

Tolib kettim.

Tolib kettim

Gärçi dunyâ

İşläriga

Könib kettim. (13/5)

Tolib kettim.

Tolib kettim

Çinlärimdä,

Munglärimdä,

Solib kettim. (13/10)

Tolib kettim.

Tolib kettim

Dävränlärdä,

Zämânlärdä

Sönib ketdim. (13/15)

Tolib ketdim.

Tolib ketdim

Äytäy desäm,

Bârim yâlgân

Bolib ketdim. (13/20)

Tolib ketdim.

Tolib ketdim:

Bilâlmäymän,

Bârmänmi yâ

Ölib ketdim. (13/25)

Çünkü tüngä äytär râst “âh”**ingiz yoq,**

Fälâkdä kezgäni şâ’n râ**hingiz yoq,**

Neçün kelmäysiz, gâr günâ**hingiz yoq**

Bâqamän: nigâhim gümân, **âzizim**

Yolläring **tumändir, tumân, âzizim.** (34/15)

4.2.3.5.2. Türe Göre Kelime Tekrarları

4.2.3.5.2.1. İsim Tekrarları

İsim tekrarları, bir ismin aynen veya aldığı ek bakımından değişik şekillerde mısra veya değişik sayıda mısralardan meydana gelen bölümlerde, dikine, enine ve dağınık olarak tekrarlanmasıdır (Özbay, 1994: 244).

Dunyâdâ äylänär iş.

Dunyâdâ yâz u bähâr. (11/2)

Âvçi kelib qâldi şu nâfäs.

Âvçi quvân, seniki olcä, (82/28)

4.2.3.5.2.2. Sıfat Tekrarları

Usman Azim'in şiirlerinde sıfat tekrarları sıkça yapılmıştır. Niteleme sıfatı ve işaret sıfatı başta olmak üzere çeşitli sıfat türleri şiirlerinde kullanılmıştır.

Gözâl tüşlär quçâğidä

Gözâl oylär sürib ketdim. (5/24)

Kel, **qırq** yillik ümrimni buzib,

Kel, **qırq** tâmçi yaşimni yutây. (9/14)

Häyâcân **u** zavqdän begânä,

Tinç däryädäy cim âqdi ümrim.

U zämânlär sen **bir** äfsânä,

U pâyht häli yoq eding, qumrim. (27/8)

Bir sözüüm vardı, **o** söz gitti,

Bir evim vardı **o** ev kurudu. (63/10)

4.2.3.5.2.3. Zarf Tekrarları

Kündüz... Keçä... Kündüz... Keçä...

Neçä tün? Neçä kündüz? (97/2)

4.2.3.5.2.4. Zamir Tekrarları

Men yâr dedim... Lâylimi yâ, Şirinmi yâ!

Yâki endi tuğılacak birâr mäläk!

Mänä **men**, deb köz âldimdä boldi päydä,

Mänä **men**, deb şe'rdän bāqdi yäktä yüräk. (2/16)

Bälälärim **öziçä**,

Taşkent **öziçä**,

Bāysun **öziçä**,

Dunyâ **öziçä**. (1/64)

4.2.3.5.2.5. Edat Tekrarları

Faqat xudādän qorqdim.

Faqât xudâgä şükür qıldim. (1/56)

Yulduzläri külgänidä **häm**,

Âl şäfaqqa tolgänidä **häm**... (29/15)

Külgi **käbi**,

Şädlik **käbi**,

Visâl **käbi**

Ålisdirsän. (50/12)

Tång çağı tün **bilän** kündüz uçraşdi, (1)

Tündä ärmän **bilän** yulduz uçraşdi, (2)

Bähâr **bilän** küzäk baxtxuş uçraşdi, (3)

Taşlär uçraşdilär, biz uçraşmädik. (64/4)

4.2.3.5.2.6. Fiil Tekrarları

Taşkentdä **yäşäyärmän**,

Könglimdä **yäşäyärmän**,

Dunyädä **yäşäyärmän**

Vä bir ayälning yürägidä. (1/7)

Ümrimni bir âlis işqqa **älmäşdim**,

Qaçdim hüşyârlikdän, tüşgä **älmäşdim**.

Beqanât qalbimni quşgä **älmäşdim**. (3/3)

Heç qaçân demäsmän başni **yoqâtdim**,

Eridim, vucuddän taşni **yoqâtdim**,

Yillärni yoqâtdim yaşni **yoqâtdim**, (3/23)

Ämmâ siz särgaymäng gülli bağ **boling**,

Yäm-yäşil kökäring, müdâm sağ **boling**,

Bähârning bağridä beädâğ **boling** (34/23)

4.2.3.5.3. Kelime Grubu Tekrarları

Azim'in şiirlerinde ahenk ve armoni unsurlarından bir diğeri de kelime grubu tekrarlarıdır. İsim ve sıfat tamlamaları başta olmak üzere birçok kelime grubu tekrarı tespit edilebilmektedir.

Dozaxning otidä küydım,

Dozaxning otidä küldım

Cämåling şu'läsi tüşgäç,

“Yâ, Âllâh” deb turib ketdim. (5/12)

Ming häyât tângdäy âtar,

Ming häyât bolär bekâr. (10/17)

“**Negä sening bilän** söyläy ålmäymän? (24)

Negä sening bilän oyläy ålmäymän? (25)

Negä bolålmäysän men bilän birgä?..” (17/26)

Qåtil! Tämâm... Men öldım... (89)

Qåtil! Boynimni boşät! (19/90)

Qalbımsän! Men qalbsız sirä yürmäymän,

Qalbimni **heç kimgä** bermäymän...

Men seni **heç kimgä** bermäymän... (28/25)

Mening yürägımdän uçgän turnälär

Mening yürägımgä qaytib kelmädi. (42/8)

4.2.3.5.4. Cümle Tekrarları

Azim'in şiirlerinde cümle tekrarları da sık karşılaşılan bir durumdur. Bu tekrarlar bazen yarım cümle şeklinde bazen de tam cümle şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Endi yürär yolim fäläk, yâricân,

Qanâtgä äyländi yüräk, yâricân!

Qanâtgä äyländi yüräk, yâricân! (3/31)

Urib ketdim, urib ketdim. (5/20)

Tolib ketdim.

Tolib ketdim.

Gärçi dünyâ

İşläriga

Könib ketdim. (13/5)

Men ölämän, tüşünyäpsizmi,

Men ölämän... (16/43)

“Qayerdäsän, äzizim, qayerdäsän?!” (17/6)

Täng ätädi,

Sen yoq.

Kün bätädi,

Sen yoq. (29/32)

4.2.3.5.5. Benzer İfade Tekrarları

Usman Azim'in şiirlerinde dikkati çeken bir diğer husus ise kullandığı kelimelerin seslerinin birbirine eş ya da yakın olmasıyla sağladığı uyumdur. Bu tip armoniyi onun şiirlerinde sıkça görmekteyiz.

Tumänlär içindä bağlär **häyrändir**,

Äyrilıq bülbüli cändä **säyrändir**,

İkkimiz tüzgän bu yüräk **väyrändir**

İşq seli xarâbät taşlâb ötädır. (58/8)

Köksimdän qalb çıqdi **âçilib qâldi**

Şämällär tikändäy **sänçilib qâldi**,

Zämân tofânidä **yänçilib qâldi**

Åşkârmäs, pinhân dârd yaşnâb ötädır. (58/16)

Süygänim yaşâmâq säbru **qanâät**,

Daqıqa sinâvdir, lâhzä **sinâät**,

İşq deb ädâ bolmâq bälki **sâädät**

Gärçi u közlärni yaşlâb ötädır. (58/20)

Bulut zämin bilän **yıglâb uçrâşdi**,

Şämâl kürtäklärni **ilgab uçrâşdi**

Visâl hicrân bilän **minglâb uçrâşdi**,

Yâşlär uçrâşdilär, biz uçrâşmädik. (64/8)

Kündüzi **münävvardir**,

Keçäläri **muänbär**...

Näcib bolsä, bu yâzni,

Küz yengâlmäs **muqarrär**. (92/24)

4.2.4. Sanatlar

Bu bölümde Usman Azim'in şiirlerinde yer alan söz sanatları incelenmiştir. Sanatın yapıldığı şiirin sıra numarası ile sanatın geçtiği mısra verilen örneklerin yanında belirtilmiştir.

4.2.4.1. İstiare

İstiare, bir şeyi var olan adının dışında, çeşitli bakımdan benzediği başka bir şeyin adıyla anmadır. Bu açıdan eğretileme aynı zamanda bir mecaz ve benzetme sanatıdır (Dilçin, 2019: 412). Eğretileme iki başlık altında incelenmektedir: 1. Açık Eğretileme (Açık İstiare), 2. Kapalı Eğretileme (Kapalı İstiare).

Açık istiare, sadece benzetme ögesi ile yapılır. Benzetilen bu eğretilemede söylenmez. Güçsüz olan bir varlığı daha güçlü göstermek için yapılan benzetmedir. Benzeyen güçsüz öge, benzetilen ise güçlü ögedir. Açık eğretilemede güçlü olan öge benzetilen ile yapılır.

Usman Azim, 28 numaralı şiirde sevgilisine duyduğu aşkı anlatırken onu aya benzetir. Fakat bunu yaparken benzeyeni söylemez. Şair sevdiğine güzel yüzlü ayım diyerek açık istiare örneği vermiştir:

Derzädän bâqar sâhibcämâl ây, (1) (Pencereden bakar güzel yüzlü ay)

4.2.4.2. İstifham

Sözü, sorulan şeye yanıt isteme amacını gütmeyen, duyguyu ve anlamı güçlendirmek için soru biçiminde söylemektir. Türlü varlıklar karşısında duyulan şaşkınlık, hayranlık gibi durumlarda bu yola başvurulur (Dilçin, 2013: 456).

Şair, 13 numaralı şiirinde içinde bulunduğu ruh halini yansıtırken istifham sanatına başvurmuştur:

Tolib kettim. (21)

Tolib ketdim: (22)

Bilâlmäymän, (23)

Bârmänmi yâ (24)

Ölib ketdim. (25)

(...var mıyım yoksa ölüp gittim mi?)

Şair, 18 numaralı şiirde savaşta canını vatani için feda eden askerlerin her birinin bir güle dönüştüğünü söyler ve böyle çiçeğe dönüşmenin hiç de kolay olmadığını vurgularken istifham sanatına başvurarak hayranlığını dile getirir:

Şähzâdä Hämletning “Öliş yâ qâliš...” (16)

Sävâli qarşingdä tursä köndäläng. (17)

Cüdä yâş ketdim, deb, târtsäng häm täşviş, (18)

Ölä biläsänmi mağrur baş bilän? (19)

(...ölebilir misin mağrur bir baş ile?)

4.2.4.3. Nida

Şairin, çok duygulanması ve heyecanlanması sonucunu doğuran olayları ve varlıkları gözönüne getirip “ey, hey” gibi ünlemlerle onlara seslenmesidir. Aşağıdaki örneklerde nida sanatı yapılmıştır:

16

Âdämlär! (33)

Müdrämäng, âyâqqa qalqing! (34)

Yoq, qorqâq emäsmän, vicdânim şâhid, (35)

Bir bâr ölmâqlikni qılurmän uddä, (36)

Ruhimni lä'nätlär kömmägäy härgiz... (37)

19

Ey, âmânât häyâtım! (47)

...

Qâtil! Tämâm... Men öldim... (89)

Qâtil! Boynimni boşât! (90)

Ruhim el ärâ uçâr (91)

Bir dâstâ nurgä oxşâb. (92)

...

Häy, yâr-ä! (6/17)

...

Änä, yüräk quş kâbi uçdi! (72/1)

4.2.4.4. Tecâhül-i Ârif

Nükteye dayanarak bilinen bir gerçeği, bilmezden gelerek söylemektir. Bilmezden gelme, hiç bilmemek ya da bildiğini saklamak değildir. Buna göre bilinen bir durumun çeşitli nedenlerle bilmezden gelerek, doğrudan olmayan yollardan anlatmaktır. Abartma ve soru sorma sanatından bilmezden gelme yaparken yararlanılır (Dilçin, 2019: 441).

Usman Nasir, modern Özbek şiirinin kurucularından olup, pek çok çağdaşı gibi Sovyet zulmüne uğrayan bir şairdir. Bilindiği üzere Stalin yönetimindeki Sovyetler Birliği özellikle 1937-1938 yıllarında sistemli bir şekilde Türk aydınlarını çeşitli sebeplerle tutuklayıp hapse atmış, sürgüne göndermiş ya da idam etmiştir. Abdurrauf Fıtrat, Abdülhamit Süleyman Çolpan, Abdullah Kadirî, Maşrik Yunus Elbek, Mahmut Maksut Batu, Gulam Zaferî, Gazi Âlim gibi isimler Özbek Türklerinin kanlı siyasete verdiği kurbanlardan bazılarıdır. Usman Nasir de aynı suçlamalara maruz kalmış ve uzak doğuya sürgüne gönderilmiş, yakalandığı verem hastalığı yüzünden sürgüneyken hayatını kaybetmiştir (Hayit, 1978: 289-317).

Şair, “Usmân Nâsirning Songgi Tüşı” adlı şiirinin ikinci dörtlüğünde güneşin ilk doğduğu sırada oluşturduğu kızılığın niye olduğunu sorarak – (Ufuk niye kana

bulanmış, kim gökyüzünü bıçakladı?) – bilmezden gelme sanatı yapmış ve söyleyişine anlam inceliği katmıştır:

Usmån Nâsirning Songgi Tüşü (1)

Men, här hâldä, Tâşkentdä edim, (2)

Xadräsüdä, yâ Ordäsüdä. (3)

Es-huşimdän ayrilib turdim (4)

Keng şähärning qâq ortäsüdä. (5)

Tângätärgä bâqdim dä birdän (6)

Kökrägimni qâldim quçâqlâb, (7)

Ufq negä qângä belängän, (8)

Kim âsmânni ketdi piçâqlâb? (9)

4.2.4.5. Tekrir

Sözün etkisini güçlendirmek amacıyla anlamın üzerinde yoğunlaştığı sözcük ya da söz öbeklerini arka arkaya yinelemektir. Eğer bu yineleme anlamı etkilemiyorsa buna tekerrür denir ve yazı kusuru sayılır (Dilçin 2013: 452).

Aşağıda tekrire sanatına ilişkin örnekler verilmiştir:

Sen yoq câyda ğaribdir häyât,

Sen yoq câyda kişhândir uzlât.

Kel, qırq yillik ümrümni buzib,

Kel, qırq tāmçi yaşımni yutäy. (9/14)

...

“Yığlämä, **tirikmiz**. Bäläm, **tirikmiz**”... (22/27)

...

Kündüz... Keçä... Kündüz... Keçä...

Neçä tün? Neçä kündüz? (97/2)

4.2.4.6. Telmih

Tanınan bir kişiyi, herkes tarafından bilinen önceden yaşanmış bir olayı, yaygın bir atasözünü, bir inancı hatırlatmak amacıyla kullanılır. Anıştırma sanatında hatırlatılan şey uzunca açıklanmaz, bir, iki kelimeyle hatırlatılır (Dilçin 2013: 461).

Şairin, isimsiz olan 2 numaralı şiirinde sevdiğine kavuşamayan ama ondan da vazgeçmeyen bir aşğın ruh halini görürüz. Bir sabah vakti gün ağarmaktadır ve sevdiğini düşünmekte olan şair ona olan hislerini kâğıda dökmeye çalışırken halk hikâyelerinin meşhur kahramanları Leyla ve Şirin'in isimlerini anarak telmih sanatını yapar.

Men yâr dedim... Lâylimi yâ, Şirinmi yâ! (13)

Yâki endi tuğılâcâk birâr mälâk! (14)

Simurg, Zümrüdü Anka'ya da Huma kuşu olarak da bilinen efsanevi kuş, halk anlatılarında ulaşılması çok zor yerlere kahramanları götüren ve onların sevdiklerine kavuşmasına yardımcı olan bir kahraman olarak sıkça karşımıza çıkar. Şair, 7 numaralı şiirde, bir yolculuktan bahseder fakat bu biraz manevi bir yolculuktur. Şair, kendi yüreğine yapacağı bu yolculukta kaderin önüne koyduğu kismetleri istemez, kimseden yardım istemeden bu yolculuğu gerçekleştirmek ister. Kader onun önüne kırk at, kırk kuş gibi kismetler koymuştur. Bunları istemeyen şair Simurglar bana gerekmez diyerek bu efsanevi kuşa telmihte bulunarak bu yolculuğu yalnız yapmak istediğini vurgular:

Qırq quş qoydi qısmât qarşimdä, (5)

Yoq, Semurğlär keräkmäs, dedim. (6)

Yürägimning yüksäk ärşiğä (7)

Men qanâtsiz ketmâqçı edim. (8)

Şair, isimsiz olan 8 numaralı şiirinde yaz mevsiminden bahseder. Yaz mevsimini, var olan nimetlerini insanlara sunmak istediğini söylerken Hatemtay ismini zikreder. Hâtim Et-Tâî, Câhiliye döneminin cömertliğiyle ünlü şairidir. Onun cömertliği pek çok anlatmada zikredilmiştir. Şair de burada bu ismi anarak telmih sanatı yapmıştır.

În'âm yetib bâr ne'mätini (1)

Bâgdän çıqdi Nätämîtây yâz. (2)

Xayällänib mürüvvätini (3)

Räd yetgändäy bir nânkör nâxâs. (4)

Usman Azim, 18 numaralı şiirinde savaşta vatani için hayatlarını kaybeden askerler ile ilgili duygularını paylaşır. Törakorgan'da bir gül bahçesi olduğunu söyleyen şair, buradaki her gülün ulu bir vatan olduğunu dile getirir. Onlar vatanları için şehadete eren birer asker olup her biri bir güle dönüşmüştür. Şair, sence kolay mı çiçeğe dönüşmek diyerek istifham sanatı yapar ve okurunun dikkatini bunun ne kadar zor olduğuna çeker. Ayrıca Şekspir'in meşhur kahramanlarından Hamlet'in "Olmak ya da olmamak" ifadesine de gönderme yapan şair, önünüzde böyle bir ifade durduğu anda çiçeğe dönüşmek yani mağrur bir başla ölmek kolay mı, diye sorar. Böylece Hamlet'in bu meşhur sözüne telmihte bulunarak anlatımına güç kazandırır:

Şähzädä Hämletning "Öliş yâ qâliš..." (16)

Sävâli qarşingdä tursä köndäläng. (17)

Cüdä yâş ketdim, deb, târtsäng häm täşviş, (18)

Ölä biläsänmi mağrur bâş bilän? (19)

4.2.4.7. Teşbih

Teşbih, aralarında bağ bulunan iki şeyden zayıf olanın güçlü olana benzetilmesi sanatıdır. Usman Azim, içinde bulunduğu heyecanı ve duygu yoğunluğunu anlatmada teşbih sanatından sıkça yararlanmıştır.

Aşağıda benzetme sanatına ilişkin örnekler verilmiştir:

3

Gärçi visâl yoli väyrândir, väyrân, (12)

Ämmâ äzâbingiz köksimdä här ân (13)

Muqaddäs âlâvdäy qâldi, yâricân, (14)

Şükürkim, siz bilän yândim, yâricân, (15)

(Ama azabın göğsümde her an kutsal bir alev gibi kaldı, yârim)

6

Şämâllärdä közimdän (1)

Uçgän yaşimsän, yâr-ä. (2)

Köngil tübigä çökkän (3)

Âtäş tâşimsän, yâr-ä. (4)

(Rüzgârlarda gözümde uçan gözyaşımın, yârim. Gönül dibine çöken ateş taşımın, yârim.)

9

Mening tâş könglimni tärâşlä, (1)

İşq, devânä şäklinggä sâlgın! (2)

...

(Benim taş kalbimi yont,..) Şair burada benzetmenin sadece iki unsurunu kullanarak teşbih-i belîğ örneği vermiştir.

Sen yoq câydä ğaribdir häyât, (11)

Sen yoq câydä kişhândir uzlât. (12)

...

(Senin olmadığın yerde kelepçedir yalnızlık.)

11

Qaräsäm, şorlik başım (5)

Oxşâr kürräi ärzga (6)

Åqarib b r r s çim (7)

Xuddi  rktik  t rzd . (8)

(Baksam,  aresiz başım benzer yery z ne. Ağarmaya devam eder saçım sanki Arktika gibi.)

19

C nim  yd y  ıqar-u (87)

Tum ng  ket r b tib. (88)

...

Ruhim el  r  u ar (91)

Bir d st  nurg  oxş b. (92)

(Canım ay gibi  ıkıp batar, dumana karışıp... Ruhum r zg r arasında u ar, sanki bir ışık demeti gibi.)

27

H y c n u zavqd n beg n , (5)

Tin  d ry d y cim  qdi  mrim. (6)

...

(Heyecan ve zevkten uzak, sakin ırmak gibi usulca aktı  mr m.)

4.2.4.8. Tezat

Tezat, zıtlık, birbirine karşıtlık barındıran iki d ş nce, duygu ve d ş arasındaki nitelikleri ve benzerlikleri bir arada s ylemektir. Zıtlık sanatına bir Şeyin birbirine karşıt g r nen  zelliklerini bulup  ıkarmak da girer (Dil in, 2013: 449). Tezatl  anlatım kavramların daha iyi bilinmesi ve anlaşılmasına katkı sağlar. Bu bakımdan Őairlerin sıklıca başvurduğu sanatlardan biridir tezat. Usman Azim de Şiirlerinde tezat sanatından sıklıca yararlanmışır. Şair,  zellikle i inde bulunduğu ruh halini ve duygu d nyasını anlatırken zıtlıklara başvurarak bu durumu anlaşılır kılmaya gayret etmiştir.

Şair isimsiz olan ve bizim sıralamamızdaki 29. şiirde ayrılık temasını işler. Sevgiliden ayrılmanın verdiği üzüntüyü konu edinir. Günler geçip gitmektedir ve sevgili hala yoktur. Şair bu durumu güneşin doğup batması ile anlatır:

Tång **âtädi**, (18)

Sen yoq. (19)

Kün **bätädi**, (20)

Sen yoq. (21)

Şair Kendim Hakkında adlı şiirinde kendi yaşam felsefesini ve tecrübelerini okurla paylaşır. Dünyanın yaşam ve ölüm gibi iki gerçeklikle anlamlı olduğunu dile getirirken tezat sanatından yararlanır:

Häyätgä işängändäy (50)

İşändim **ölimgä** häm (51)

U bilän köp gäpläşdim (52)

Häyät haqıdä: (53)

Usman Azim isimsiz olan ve bizim sıralamamızda 3. sırada verilen şiirinde aşk temasını işler. Ancak bu beşeri bir aşktan ziyade daha mistik bir aşktır. Şair cahillerin bu aşkı anlayamayarak kendisini tenkit ettiklerini söylerken tezat sanatından ustalıkla yararlanır:

Nädän der “Sen **bärni yoqqa** älmäşding, (26)

Quyâşni bir ğarib **çoqqa** älmäşding...” (27)

Külämän: “Xalqâbni **kökkä** älmäşding...” (28)

Şair, 11. sırada verdiğimiz isimsiz şiirinde yalnızlık temasını işlemiştir. Şiirin ilk dördlüğünde şair tabiat unsurlarındaki zıtlıklardan yararlanarak kendi duygu dünyasını anlaşılır kılmaya çalışır:

Dunyädä äylänär iş. (1)

Dunyädä **yâz** u **bähâr**. (2)

Faqat başım üzrâ **qış** (3)

Bâşim üzrâ yâğar **qâr**. (4)

Usman Azim “Nevaiy” adlı şiirinde içinde bulunduğu çelişkili ve kararsız ruh halini yansıtır. Şair bu karamsar ruh halinden kaçıp gitmek ister. Gitmek istediği yer ise Herat’tır. Herat, bilindiği üzere Hüseyin Baykara ve Ali Şîr Nevaî tarafından yönetildikleri dönemde ili ve kültür merkezi olan bir yerdir. İşte böyle bir ruh halinin anlatıldığı şiirin ilk bentinde tabiat unsurlarının zıtlıklarından yararlanır:

Bir qaräsäm, (2)

Tâşqaridä **küz**, (3)

Bir qaräsäm **bâhâr**; (4)

Gâh **yâzdä** nâzlänib yâtär tâşqari, (5)

Gâh **qârdä** qaltiräb... (6)

BEŞİNCİ BÖLÜM

ŞİİRLER

5.1. ÖZBEK TÜRKÇESİ (ÇEVİRİ YAZI)

1

ÖZİM HAQIMDÄ (1)

Men Usmân Äzim, (2)

Bâysundä tuğlib, (3)

Taşkentdä yaşäyäpmän, (4)

Könglimdä yaşäyäpmän, (5)

Dunyâdä yaşäyäpmän (6)

Vä bir ayâlning yürägidä. (7)

Dunyâ rozğarimdäy: (8)

Uni oyläyverib, (9)

Sâçlärim âqardi. (10)

Gärçi şairmän, (11)

Tüşdän bāqmādim dunyāgä, (12)

Änglädim u tāşdir. (13)

Hämmä qatāri yaşādım şu tāş içrā (14)

Kökärişgä urindim: (15)

Kökärmâq ağır (16)

Süyäklärim mäyişdi, (17)

Yürəgim tilkə-pərə, (18)

Äsəblərdə sənəqsiz qısqca tutəşuv... (19)

Yəlgəndən uyəldim. (20)

Qaçmədım yəməndən şü səbəb ot əldi (21)

Xənumənim mening. (22)

Həyət kitəb eməs, deyişsə, (23)

Küldim, (24)

Çünki özim körgənmən (25)

(Neçə bər) (26)

Həyətning sətrlərgə kirgənini... (27)

Haqiqətə (28)

Çəhdəligidə həm sığınəverdim. (29)

Qarəşlərim köp özgərdi, (30)

Çünki fikrim ösdi, (31)

Aqlım ösdi, (32)

Həyət dərs berdi başımgə urib urib... (33)

Fikri özgərməgənlərdən hədiksirədim, (34)

Çoçidim qoli muştlərdən. (35)

Dəhəllərnə esə bir beçərə qurbən bildim. (36)

Beçərə qurbənlər! (37)

Ertä sezdim (38)

Dunyâning târligini: (39)

Tört târäfgä urilâverib, (40)

Peşhânämdä qâlmâdi peşhânä. (41)

Änglädim faqat âsmângä intiliş mümkin, (42)

Faqat kiriş mümkin yergä. (43)

Äniq äytdim hämmä nârsâning ismini: (44)

Tâzä tâzä, (45)

İflâs iflâs, (46)

Hälâl hâlâl, (47)

Härâm härâm... (48)

Ümrimni dozax qıldı bu härâmilâr! (49)

Hâyâtgä işângändäy (50)

İşândim ölimgä häm (51)

U bilân köp gâplâşdim (52)

Hâyât haqıdâ: (53)

Eng gözâl şe'rlârim oşâ suhbâtlârdän. (54)

Faqat xudâdän qorqdim. (55)

Faqât xudâgä şükür qıldim. (56)

Xudâ bergânini âldim intilib. (57)

Änglädim: (58)

Ölsäm, (59)

Här kim öziçä däfn etär meni: (60)

Bälälärim öziçä, (61)

Taşkent öziçä, (62)

Bâysun öziçä, (63)

Dunyâ öziçä. (64)

Meni bär boyimçä (65)

Heç kim (66)

Kömâlmäs. (67)

Xulläs, (68)

Men Usmân Äzim (69)

İşânçlı qollärdämän: (70)

Xudâgä tâpşirgänmän özimni, (71)

Özimgä özimni väsiyät qılğanmän... (72)

2

Tâng titräydi keç küzäkning quçâğidä, (1)

Yulduzlärni öçirmâqdä gülgün şäfaq. (2)

Cânim, qalbim şe'riyätning piçâğidä... (3)

Zämin tilsim, äsmän tilsim... şe'r beşäfqat! (4)

Men qıynäldim. Xayälimning qanätidä (5)

Dengizläрни kötärgänçä tälüb uçdim. (6)

Yulduzlärni köp körgänmän häyätimdä, (7)

Dengizdägi yulduzlärni keldi quçgim. (8)

Kökkä bäqdim, ot tutäşdi cismim ärä, (9)

Qat qat bulut qatläridä ne sir äsrâr! (10)

Häyrät içrä öldirgüsi meni sämä, (11)

Änä zämin, bir uçäyin, qoyib yubâr! (12)

Men yâr dedim... Läylim yâ, Şirinmi yâ! (13)

Yâki endi tuğılâcäk birâr mäläk! (14)

Mänä men, deb köz äldimdä boldi päydä, (15)

Mänä men, deb şe'rdän bäqdi yäktä yüräk. (16)

Yulduzlärni öçirmäqdä gülgün şäfaq, (17)

Täng titräydi keç küzäkning quçâgıdä. (18)

Şe'r yâzilär... Qıynâq, sengä bolsin şäräf, (19)

Cänim, qalbim şe'riyätning piçâgıdä. (20)

Häli bütün royi zämin şe'r bolâcäk, (21)

Faqat bekâr bilib äräm quçâgını (22)

Bu dunyâni sirgâ kömib yaşaş keräk, (23)

Qalbgâ sänçib şe'riyatning piçâgini! (24)

3

Ümrimni bir âlis işqqa älmâşdim, (1)

Qâçdim hüşyârlıkdän, tüşgâ älmâşdim. (2)

Beqanât qalbimni quşgâ älmâşdim. (3)

Sizsiz ötgän ümrim bekâr, yâricân! (4)

Ne baxtkim, yürâgim bemâr, yâricân! (5)

Ul közdä qay küni pârlâdi ziyâ, (6)

Dunyâdän keçgülik tâpdim bir dunyâ. (7)

Bu dunyâ nimâdir? Bu dunyâ röyâ (8)

Faqat pâk işqingiz haqdir, yâricân, (9)

Qalbingâ eng yüksäk taxtdir, yâricân. (10)

Gârçi ortämizdä sâğınç u hicrân, (11)

Gârçi visâl yoli väyrândir, väyrân, (12)

Ämmâ äzâbingiz köksimdä här ân (13)

Muqaddäs âlâvdây qâldi, yâricân, (14)

Şükürkim, siz bilän yândim, yâricân, (15)

Yäşârdim özimgä muz käbi bâqıb, (16)

İşq keldi, cönâdim, dâryâdây âqıb, (17)

Mengä häbib boldi hättâ şum raqıb (18)

Körib tolqın tolqın qânim, yâricân, (19)

Siz mening cânimsiz, cânim, yâricân. (20)

Heç qaçân demâsmân bâşni yoqâtdim, (21)

Eridim, vucuddân tâşni yoqâtdim, (22)

Yillârni yoqâtdim yâşni yoqâtdim, (23)

Mendan âyrâ tüşdi yâlgân, yâricân, (24)

Şundânmi tillârim râvân, yâricân. (25)

Nâdân der “Sen bârni yoqqa älmâşding, (26)

Quyâşni bir ğarib çoqqa älmâşding...” (27)

Külâmân: “Xalqâbni kökkâ älmâşding...” (28)

Endi yürâr yolim fâlâk, yâricân, (29)

Qanâtgä äylândi yüräk, yâricân! (30)

Qanâtgä äylândi yüräk, yâricân! (31)

4

Åsmån üzilib tüşdi... (1)

Taqdirimni qârälâb, (2)

Men yürïbmân åsmåning (3)

Pärçälärin ârälâb. (4)

Åsmåning sinıqläri (5)

Qânätü äyâgımni. (6)

Åsmån üzilib tüşdi (7)

Särgaytdi siyâgımni. (8)

Süygänim, yärämädïng (9)

Hättâ xayr-xoşlıkkâ... (10)

Nä quyâş-u nä yulduz (11)

Yüksäkdägi boşlıqdä. (12)

Yüksäkdägi heçsizlik (13)

Öçirmäs hättâ tüşni... (14)

Sen qandây yäşâyäpsän? (15)

Åsmån oyilib tüşdi... (16)

5

Bir gül eding şamâl bolib (1)

Çämäningni körüb ketdim. (2)

Şämälligim darding bilän (3)

Ädâ boldi qurib ketdim. (4)

Bir gül eding bäharingdä (5)

Bârligimni sezgäning yoq (6)

Dozax säri özim yıglâb, (7)

Käraxtlıkdä yürüb ketdim. (8)

Dozaxning otidä küydım, (9)

Dozaxning otidä küldım (10)

Cämâling şu'lâsi tüşgâç, (11)

“Yâ, Âllâh” deb turib ketdim. (12)

Senin hicringdä gâr ölsäm (13)

Tiriklikdä ne ärmândır (14)

Seni häyrân etib, yolni (15)

Äyrılıqqa burib ketdim. (16)

Ğururım izmidä, yârim, (17)

Bu dunyâdân bârâdirmân (18)

Ketä-ketgünçä köksimgä (19)

Urrib ketdim, urrib ketdim. (20)

Visåling yoq erür Yerdä, (21)

Sämägä yetmädim, gärçi (22)

Gözäl tüşlär quçâgıdä (23)

Gözäl oylär sürib ketdim. (24)

Kelär ävläd, qaygu tårtsäng, (25)

Meni qargä! Meni qargä! (26)

Bu dunyâni özim yâşgä (27)

Qorib, gâmdin qurib ketdim. (28)

6

Şämällärdä közimdän (1)

Uçgän yâşimsän, yâr-ä. (2)

Köngil tübigä çökkän (3)

Âtäş tâşimsän, yâr-ä. (4)

Âşıq dilgä yârâşgäy (5)

Devânâlıglär, yâr-ä. (6)

Âşıqlärni öldürgäy (7)

Begânâlıglär, yâr-ä. (8)

Begånalıg içidä (9)

“Åh”läri köpdir, yâr-ä. (10)

Täşlägäni hicrånning (11)

Çåhläri köpdir, yâr-ä. (12)

Baxtni åsmångä åtdim (13)

Qaytib tüşmädi, yâr-ä. (14)

Yüräk åsli quş edi (15)

Negä uçmädi yâr-ä. (16)

Häy, yâr-ä! (17)

Vây, yâr-ä! (18)

Yüräk boldi åvârä... (19)

7

Qırq åt qoydi qısmät qarşimdä (1)

Egärlämä, keräkmäs, dedim. (2)

Yürägimning songsiz dāştidän (3)

Men piyädä ötmâqçi edim. (4)

Qırq quş qoydi qısmät qarşimdä, (5)

Yoq, Semurğlär keräkmäs, dedim. (6)

Yürägimning yüksäk ärşigä (7)

Men qanâtsiz ketmâqçi edim. (8)

Qarşimdägi qırq yaşım qırq ğam, (9)

Sengä yığläb nimälär dedim? (10)

Bähârimni bir bârä körsäm (11)

Küzgä özüm ketmâqçi edim... (12)

8

În'âm yetib bâr ne'mätini (1)

Bâğdän çıqdi Hâtâmitây yâz. (2)

Xayâllänib mürüvvätini (3)

Räd etgändäy bir nânkör nâxâs. (4)

Köçälärning ränqli bağrigä (5)

Âtäş bağrin tekkizmây purğam, (6)

Âtäş yükin täşläb sağrigä, (7)

U öltirdi sâhildä bir däm. (8)

Surân sâlib şongimädi u (9)

Suvning tinıq bädänlärigä. (10)

Öz hâligä bâqdi serqayğu (11)

Öçâyâtğän gülxanlärigä. (12)

Men häm oşä qırğoqdä edim, (13)

Äçinsäm dä yâzning hâligä. (14)

Ġamdä edim, çärçâqdä edim, (15)

Bârâlmädim uning yâniġä. (16)

Tündä suvning nâtinç mävcläri (17)

Yüräġimgä urildi nâxâs... (18)

Bârsä kelmäs xâtimä säri, (19)

Nähât, şu tün ketib qâlding yâz? (20)

9

Mening tâş könglimni tärâşlä, (1)

İşq, devânä şäklinggä sâlgın! (2)

Cânni ġamgä täşlä tälâşgä (3)

Dârd riştäsi târtmäsin sâlıqı. (4)

Âlib ketġin qâlmäsin âsmân, (5)

Yerni tâşmi, yâ hävâ äylä. (6)

Bu dunyâdä qâlmäsin ärmân (7)

Könglimni bir haq nidâ äylä. (8)

İşq, sendädir eng songgi nâcât, (9)

Uzât, tâzä dästingni uzat (10)

Sen yoq câyda ġaribdir häyât, (11)

Sen yoq câyda kişhândir uzlä. (12)

Kel, qırq yillik ümrimni buzib, (13)

Kel, qırq tãmçi yãşimni yutäy. (14)

Vä ümrimni bir güldäy üzib, (15)

Bir yolçining qoligä tutäy... (16)

10

KÖNGLİM BAĞLÄRİ (1)

Yüräk tãrtildi tãrãng (2)

Yetiřib kelär nãlä. (3)

Tıgning üstidãn yãläng (4)

Yãşãş bizgä hävãlä. (5)

Ruhim dãrdvãřlik köydä (6)

Yãşãmãqning çãrãsi... (7)

Üzilär yüräk boylãb (8)

Toqımãlar tãläsi. (9)

Üzilär bir bir, nãxãs (10)

Üzilgãn kãbi çãqmãq. (11)

Yãriřib ketär mümtãz (12)

Tört fãsl qãriřgãn bãg. (13)

Dunyã. Äyqãřib yãtãr, (14)

Qançã küz, qançã bãhãr. (15)

Ming häyât tângdäy âtar, (16)

Ming häyât bolär bekâr. (17)

Köksimni kirär yirib, (18)

Bu bähşätli cärâyân... (19)

Mendän qälär qıçqırırq (20)

Vä häyâcân... Häyâcân. (21)

11

Dunyâdä äylänär iş. (1)

Dunyâdä yâz u bähâr. (2)

Faqt başım üzrâ qış (3)

Başım üzrâ yâğar qâr. (4)

Qaräsäm, şorlık başım (5)

Oxşâr kürräi ärzga (6)

Âqarib bärär sâçım (7)

Xuddi Ärtikâ târzdä. (8)

Köngil etmägäy pärvâ (9)

Ämmâ qış rävişigä. (10)

Tängrim, qançä äsr bâr (11)

Qânimning sâvişigä. (12)

Dunyâdâ äylänär iş, (13)

Äylänär, uçâr yelgä. (14)

Mening könglimdâ tiniş (15)

Mengzäydi sâkin selgä.(16)

Läbimgä mäyin tutdi (17)

Îlâhning xumigäçä. (18)

Könglim âqıb bârädi, (19)

Dunyâning tübigäçä. (20)

Nimä üçün sorämä, (21)

Qoşığımdâ nâliš bâr... (22)

Bul dunyâning tübidä (23)

Yâlgızginä qâliš bâr. (24)

12

Änhârning rängi sinıq, (1)

Âsmân bäländ u timıq. (2)

Gödäk küz bâgdä xâmuş. (3)

Ävgust bilmäymi bilib, (4)

Yâzgi şârâbgä toyib, (5)

Çâhgä tüşgân Älpâmiş. (6)

- Zär tårtädi ilk bärklär, (7)
 Tolib bärädi dərdlär, (8)
 Yürägim yärädär gáz. (9)
 -Qaydäsän? –Bu şor cärçi (10)
 Ehtimäl bärçin? Bärçin! (11)
 Yoqâtmâq küzäkkä xäs... (12)

- Tâbärä sözim mänzur, (13)
 Tâbärä qışıq mäşhur (14)
 Küzäk tâbärä bekäm. (15)
 Tâbärä yüräk mästur, (16)
 Tâbärä yäräm çuqur, (17)
 Tâbärä zindân terän... (18)

13

- Tolib kətdim. (1)
 Tolib kətdim. (2)
 Gärçi dünyâ (3)
 İşläriga (4)
 Könib kətdim. (5)
 Tolib kətdim. (6)

Tolib ketdim (7)

Çinlärimdä, (8)

Munglärimdä, (9)

Solib ketdim. (10)

Tolib ketdim. (11)

Tolib ketdim (12)

Dävränlördä, (13)

Zämänlördä (14)

Sönib ketdim. (15)

Tolib ketdim. (16)

Tolib ketdim (17)

Äytäy desäm, (18)

Bårim yålgån (19)

Bolib ketdim. (20)

Tolib ketdim. (21)

Tolib ketdim: (22)

Bilålmäymän, (23)

Bårmänmi yå (24)

Ölib ketdim. (25)

14

VÄTÄN HAQIDÄ ŞE'R (1)

Äpä esingizdä-kü, (2)

(“Ä, hänäz ägriydi dil”) (3)

Äçlikdän qärni şişgän (4)

Qırq beşinçi mäş'um yil. (5)

Yetti yâşdä edingiz (6)

Sizgä emäsdi pinhân: (7)

Uruş - ölim, şädlik - xat, (8)

Tiriklik-kü, anıq – nân. (9)

Äpä, esingizdä-kü, (10)

Kelgändä cavzâ âyi, (11)

Särgayib dumbul târtıdı (12)

Bâlgalining buğdâyi. (13)

Yuvâşginä quş kâbi (14)

Hâyâtning isin sezib, (15)

Dälä kezär edingiz, (16)

Käftingizdä dän ezib. (17)

Siz anıq bilärdingiz, (18)

Tiriklikning ismi – nân, (19)

...Bäsib ketdi däläni (20)

Ät düpüri nägähân. (21)

Käftingizgä cäsäräk (22)

Yäşirdingiz başâqni. (23)

- E vâh, yer şunçä qattıq, (24)
- Åsmân şunçä uzâqmi?! (25)
- Qanâtingiz bolsä häm, (26)
- Qaygä uçrädingiz, xoş? (27)
- Åt kelär, çävändâzning (28)
- Bir yengi hilpirär – boş... (29)
- Tänidingiz bu – räis, (30)
- Undän titräydi qışlâq. (31)
- “Räis” desä cim qâtär, (32)
- “Yıglâyâtgän” qogırçâq. (33)
- ...Esläysiz, mägäzindä, (34)
- Bolgän edi “ur-yıqıt”. (35)
- “Yoq, yänä quyasän”, deb (36)
- Häyqırdı birqol yigit. (37)
- U yıglädi gödäkdäy... (38)
- “Şähid qolgän dostlärning (39)
- Qasâsini älbättä, (40)
- Ålämän”, deb bozlädi. (41)
- Bâqılğan qoydäy semiz, (42)
- Mägäzinçi Şâyimning (43)
- Yâqäsigä yapışdı: “Tâpdim, deyä xâinni!”. (44)
- Ertäsi xâtin-xaläc (45)
- Yıgıldı umummäclis. (46)
- Yigit ornidän turdi: (47)

-Säylänglär, boläy räis... (48)

Säylässhä säyläshär-dä, (49)

Ådäm käm-u, räis mol! (50)

Mäyli, yäyräb qälädi... (51)

Xâtinlär kötärđi qol. (52)

Keyin räis häyqırdı: (53)

“Ägär kelgünçä zäfar, (54)

Kim özini äyäsä, (55)

Mänä qamçı!.. Xâtinlär!” (56)

Nänning läzzätini-kü, (57)

Töläb bolmäs qamçısız... (58)

Başingizni qol bilän(59)

Bekitib çökdingiz tız... (60)

-Bu yürgäning nimäsi, (61)

Åyâqyäläng, başyäläng, (62)

(Dän tälä käftingizni (63)

Sıqdingiz, qorqıb mähkäm) (64)

-Qani, qolingdä nimä? (65)

(Qorquv, dähşät äräläş (66)

Käftingizni açdingiz (67)

Endi mümkin säväläş). (68)

Közingiz yäşsiz edi, (69)

Ciddiy täyyâr xorlikkä. (70)

Kim h m r hm qil rdi (71)

Saġır q lg n  orlikk . (72)

H mm  b t n t y ql r (73)

Yetim b şd  sin di... (74)

R is  tid n t şib (75)

B şingizni sil di. (76)

 ş nm sd n b qdingiz (77)

K zl rig   midv r... (78)

H yr t i r  q tdingiz... (79)

U y ġl rdi   şqat r. (80)

Y ġl r edi... Qizimni (81)

Esm sin deb  ong qayġu (82)

T nd  s ssiz ezilg n (83)

 n ngizg  ox  b u. (84)

Siz h m z r y ġl b bird n (85)

 sildingiz boynig ... (86)

 t oyn tib u ketdi (87)

Buġd yz rning qoynid n. (88)

C vz . Bir erk    m l (89)

Buġd yz rg  ur r t ş. (90)

 t yel r.   v nd zning (91)

Bir yengi hilpir r b ş. (92)

 p  o  nd n buy n (93)

V t n haqিদ  suhb t (94)

- Qozgalsä kirib kelär (95)
- Közingizgä bir surät: (96)
- Cävzâ. Bir erkä şâmâl (97)
- Buğdâyzârgä urär tâş. (98)
- Ât yelär. Çävändâzning (99)
- Bir yengi hilpirär bâş... (100)
- Âpä, Vätän uluğ dârd! (101)
- Âpä, Vätän bâğ bolsin! (102)
- Şe'rdä surätin çizsäm, (103)
- Tört müçäsi sâğ bolsin! (104)

15

- Yüräver. Qâlmä yoldän. (1)
- Qâlgän qâlär. Açınmä. (2)
- Çöçimä heç närsädän (3)
- Özbekistân âldindä. (4)
- Bâtir bol. Âlğa yügür. (5)
- Qorqmä här xıl qâtildän. (6)
- Axır, tâğdek süyänçing (7)
- Özbekistân ârtindä. (8)

16

Äskär öldi. (1)

Kök kiydi kelinçäk, (2)

Düşmänni qarğadi, közyaşlar tökdi: (3)

“Tiriksän, köksimdä tepärkän mänä şu yüräk, (4)

Men başqa heç kimni sevmäymän. Boldi...” (5)

Birâq (6)

Äskär öldi... (7)

Şâir şe’r bitdi, (8)

Oqıdı märsiyä, maqtâv. (9)

Milliänläb qalblärgä etdi uning şe’ri, (10)

Yüräklär ärmän bilän toldi. (11)

Birâq (12)

Äskär öldi. (13)

Orniğä qoydilär xâtiräsini. (14)

Yer şäriining qaysi bir burçigä barmäy, (15)

Häykällär başqadi taş közläri bilän (16)

Läbimni tişläymän yıglämäy deyä, (17)

Häsrätli, gussäli, biräm ärmänli, (18)

Uşälmägän ärzüläri nigähläridä (19)

Häykällär bāqadi tāş közläri bilän. (20)

Men nimä häm qıläy? (21)

Sehrgär emäsmän, (22)

Ölgän äskärlärgä ätä etsäm cän. (23)

Näilâc qolimgä qalâm âlämän. (24)

Şâyäd sönsä dildägi âgrigu titrâq. (25)

Birâq (26)

Bäribir äskär ölgän... (27)

Mengä häm näsib etdi äskäriy şinel, (28)

Zämânä tinç erür, âlâvdän yirâq. (29)

Ämmâ eşitämän, dengizlär ârtidä (30)

Kimdir semiz qârnin minbärgä tiräb, (31)

Ölimgä, qırğingä bermâqdä fätvâ. (32)

Ädämlär! (33)

Müdrämäng, âyâqqa qalqing! (34)

Yoq, qorqâq emäsmän, vicdânim şâhid, (35)

Bir bâr ölmâqlikni qılurmän uddä, (36)

Ruhimni lä'nätlär kömmägäy härgiz... (37)

Birâq (38)

Keyin häykäl qoysängiz häm, (39)

Şe'r yâzsängiz häm meni şäräfläb, (40)

“Unutmäymiz”, deb qasäm içsängiz häm, (41)

Men ölämän, tüşünyäpsizmi, (42)

Men ölämän... (43)

17

Kâmändirmän, (1)

Bä'zän xävâtir âlämän: (2)

Ciddiymän, kezämän kâridârdä bâsıq. (3)

Tün yärmidän âşgän, (4)

Ämä kimdir köyläydi: (5)

“Qayerdäsän, äzizim, qayerdäsän?!” (6)

Nävbätçi qolini çäkkäsigä tekkizib, (7)

Xuddi ustävdägidek berädi sälâm. (8)

“Ortâq sercänt, negä târtib yoq?” (9)

U mä'yus yergä qarâr, (10)

Kimdir küyläydi: (11)

“Qayerdäsän, äzizim, qayerdäsän?!” (12)

“Cävâb bering axır... (13)

Biläsizmi, siz...” (14)

Temir qânunlârgä qılgânçä ämäl, (15)

Temir yüräk bilän başläymän sorâq, (16)

Nävbätçi xorsinär, (17)

Kimdir köyläydi: (18)

“Qayerdäsän, äzizim, qayerdäsän?!” (19)

Boşaşmä! (20)

“siz häli beräsiz cävâb!” (21)

Ästä kâzärmädän çıqıb cönäymän. (22)

Kimdir küyläyäpti: (23)

“Negä sening bilän söyläy älmäymän? (24)

Negä sening bilän oyläy älmäymän? (25)

Negä bolâlmäysän men bilän birgä?..” (26)

Men hâzir bütün dünyâni âyâqqa turğızämän. (27)

Sâf qılib qoyämän kâzärmä âldidä, (28)

Şu äskärgä qoşilib nälä qılämän: (29)

-Negä?! Negä?! (30)

Men dünyâning äfsus çekişini, (31)

Uyâlişini istämäymän, (32)

Şu äskärning âyâğıgä tiz çökişini, (33)

Keçirim sorâşini istämäymän. (34)

Közimdän yâş çıqsä, heç kim körmäsin, (35)

Özimni urämän tünning bağrigä. (36)

Ämmä, qayâqqa häm qoçib bârârdim, (37)

Äskärning qoşığı mening köksimdä, (38)

Äsrimning köksidä... (39)

18

Töräqurgändä garâyib bir gülzâr bâr. (1)

Undägi här bir tup gül Uluğ Vätän uruşidä (2)

Hälâk bolgän bir cängçi nâmi bilän ätälädi... (3)

Seningçä âsânmi gülgä äylänmäq? (4)

Qânsiräb turgändä ilmä-teşik tän, (5)

Gränät ilmâğın suğursä bärmoq, (6)

Yoqlikkä uçärsän düşmân häm, sen häm. (7)

Seningçä âsânmi gülgä äylänmäq? (8)

Äyâzdä muzläsä yälängaç bädän, (9)

Qalbdä hilpirärmî qıpqızıl bâyraq, (10)

Song sözing bolärmi: “Sevämän, Vätän!” (11)

Qızıgän şâmpâlni közinggä bâsib (12)

Düşmân cällâdlıkni körgänidä et, (13)

Koygän göşt isidän aqlän âzib (14)

Äytä âläsänmi: “biz yengämiz!” deb. (15)

Şähzädä Hämletning “Öliş yâ qâliş...” (16)

Sävâli qarşingdä tursä köndäläng. (17)

Cüdä yâş ketdim, deb, târtsäng häm täşviş, (18)

Ölä biläsänmi mağrur bâş bilän? (19)

Dostlârim, hämişä âmân bolingiz. (20)

Dävrü dävrân süring şâd xurräm koyläb. (21)

Külgüdän boşäsä bâ’zân qolingiz, (22)

Gülgä äylänmâqni qoying bir oylâb. (23)

Yoqsä, negä yâzdim qoşıqlâr yâñib, (24)

Yoqsä, kimlâr üçün tâşib tolämân. (25)

Menmi? Mening yolim, işâning, âniq, (26)

Men gülgä äylänib ölämân! (27)

19

MÖMİN MİRZÂNİNG SONGGİ QOŞIGI (1)

Meni âsir âldilâr. (2)

Bedâvimning bädâni (3)

Äsäbiy titrâr, uçâr... (4)

Âllâh, kârâming qani? (5)

Bedâvim pişqırâdi, (6)

- Kişnäydi ezib ezib, (7)
- Cilâvigä yâpişgän (8)
- Äcälning qâlin sezib... (9)
- Meni äsir äldilär. (10)
- Âsmân – qarâ, yer – qarâ... (11)
- Negä istıqbâlimgä (12)
- Çıqding, sen, ey fuqarâ? (13)
- Bälki bir tirik sätrim (14)
- Çökkän köngling kötärib, (15)
- Uçgän gamxânä yerdän (16)
- Ârzu âsmâni säri. (17)
- Bälki yetim-yesirgä (18)
- (Tiyâlmäy közdän yaşım) (19)
- Ehsân äylägänimdä. (20)
- Xayâlkâş vätändâşım, (21)
- Bâşımgä tâc kiygizib, (22)
- Meni körgänsän sultân (23)
- Cämi cânzâd baxtiyâr, (24)
- El tinç, yurt âmân âmân... (25)
- Bälki üstâd Älişer (26)
- Qalbidän köçgän mehr (27)
- Yürägingä pâk ruhim (28)
- Bändläb, äylägän sehr... (29)
- Meni äsir äldilär. (30)

Âtim suvlığın çäynär, (31)

Näyzäläri solqıllab, (32)

Qolläridä oq yâylär, (33)

Qorıqçılär tegrämdä (34)

Qur täşläb bärär huşyâr. (35)

Därdimni äytälmäymän... (36)

Xalq, tinglä bir bänd äş'âr: (37)

“Men häm ilkimdä qılıç, (38)

Âvlägänmän yolbärs, şer! (39)

Düşmän muzäffär oldi, (40)

Ağyâr fäläk qıldı yer... (41)

Meni äsir äldilär... (42)

Boğzimdä erk qoşıgi! (43)

Ängräyib açilädi (44)

Hibsxänä eşigi. (45)

Song bär älämgä bāqqın (46)

Ey, âmānät häyätim! (47)

(Közidä yâş äylänib, (48)

Qolimni yälär âtim). (49)

Endi heç körışmäymiz, (50)

Âqibätli fuqarâ, (51)

Âyâq-qolim qâp-qarâ. (52)

Tört tāmāndä sällänär (53)

Xâin muştlär kölkäsi... (54)

- Negä tinç yaşalmäysän, (55)
- Bâbälärim ölkäsi? (56)
- Nähât här zukkâ aql, (57)
- Şeryüräk, temirbiläk, (58)
- Fitnälärning zärbidän (59)
- Yoqlikkä ketsä quläb? (60)
- “Men häm ilkimdä qiliç, (61)
- Ävlägänmän yolbärs, şer. (62)
- Düşmän muzäffär oldi, (63)
- Ağyâr fäläk qıldı yer...” (64)
- Bu tün bâbâm goldiräb, (65)
- Şirkäyf bâqıb cähângä, (66)
- Mühr bäsär qänsiräb (67)
- Qaltirägän färmängä. (68)
- Nizâmülmülk tircäyär, (69)
- Tä’zim äylär baş egib. (70)
- Cällädgä “âq yol” tilär (71)
- Mâmâm Xadiçäbegim... (72)
- Hibsxânä eşigi (73)
- Şiddät biläng açılär, (74)
- Bir xavâtir içidä (75)
- Taş qätädi saqçilär. (76)
- Kir päncäsin boğzimgä (77)
- Qadär cälläd Bıy Cängiy... (78)

Qānxor! Munçä titrämä, (79)

Åyâq-qolim kögānli! (80)

Ållāh, sābit sābr ber! (81)

Ölim āldi tālvāsām (82)

Vıqārli, sākin bolsin (83)

Äcālgä bāqay öktām. (84)

Köksimdä qātār nāfās... (85)

Kāraxt tānimdān āqıb, (86)

Cānim āydäy çıqar-u (87)

Tumāngä ketār bātib. (88)

Qātil! Tāmām... Men öldim... (89)

Qātil! Boynimni boşät! (90)

Ruhim el ärā uçār (91)

Bir dāstä nurgä oxşāb. (92)

Nurgä tāşnä, ey xalqım, (93)

Men üçünmi kiycling kök? (94)

Yāş edim dārdlāringgä (95)

Mālhām bolālgānim yoq. (96)

Cāsādim sāvib bārār... (97)

Qotil, ālgın qolingni, (98)

Älläqaçān tāningä (99)

Cāylägānsān ölimni. (100)

Nimādān qorqayāpsān? (101)

Titrāyāpsān? Huşyārsān? (102)

Meni yänä äsrlär (103)

Boğmaqıkkä täyyársän... (104)

Äsriy zorıqış neçün? (105)

Axır uşbu lähzälär (106)

Äbädiyat təc-taxhdän (107)

Cirkänmaqıgä yetär! (108)

20

ÄBDULLÄ QÄDIRİY (1)

Boğzimgä bähäybät qayğu tıqıldı, (2)

Közimgä yıqıldı qap-qärä bulut. (3)

Tizzämdän sirgalib kitáb yıqıldı, (4)

Birdän sinfgä çökdi bir häyrän sükut. (5)

Pärtägä bağrimni berib yığlädim, (6)

Sükünätgä äytdim: “Cân berdi... Kümüş...” (7)

Muällim cilmäyib meni tinglädi, (8)

Başimni silädi häm şad, häm xamuş. (9)

Deräzädän näri, yamğır qoynidä, (10)

Güllärgä bädänin kömärdi bähâr. (11)

Muällim temulib bähâr royigä, (12)

Dedi: “Özbekistân mängü bärqarâr!” (13)

Yâmgîrdäy bir sâgînç köksimgä toldi, (14)

Yüräkkä tutâşdi nâtâniş gülü. (15)

Nâgâh Vâtânimni körgändäy boldim, (16)

Qâdiriyning xuddi özi edi u. (17)

Tört devârdän bolsä, bâqardilär cim (18)

Sinâvçân közlärin közimgä qadâp, (19)

Hâzirça sürätdä tänigänlärim (20)

Nävâiy, Nâdirä, Gülxaniy, Mâşrâb... (21)

21

MÄMÄTRÄYİM BAXŞİNİNG BİR DÄVRÄDÄ ÄYTGÄNİ (1)

Köpingiz yâmânmäs, yaxşı bäläsiz, (2)

Yäşäysiz dokânni ânä deb bilib. (3)

Birävning közigä tikkä bâqmäysiz, (4)

Pâyigä bâqäsiz zimdän tikilib. (5)

Pâyäfzäl hämmägä qısmäti äzäl, (6)

Ulärgä taqdirlär yazilgän äniq. (7)

Kimningdir ümidän âmäd qâçsä säl, (8)

Etigi älbättä qâlär qıyşäyib. (9)

Puldärning äyâğı müdâm yärqırâr, (10)

Bulutsiz ümidän begam nişânä. (11)

Ungä duç kelgändä äyyâr bälälär, (12)

Girdidä boläsiz dârrâv pârvânä. (13)

Baxşi bâbângizni bilmäysiz ämmâ, (14)

Bu äyyâr oyindä sizlärni yutdim! (15)

Mengä berâlmäysiz heç qandây bahâ (16)

Âyâqyäläng bolib dünyädän ötdim... (17)

22

HÄKİM ÄT TERMİZİY MAQBÄRÄSİDÄ (1)

... Nâcât sorâb yoqlädilär, ändä qabrläridän “tirikmiz” degân sädâ keldi. (2)

Äytädurlärkim, Termiz atâglıq şähär şu sädâgä bâğlıdır... (3)

Sim torlär çekindi. Ägär Ämugä (4)

Qolni çözär bolsäm, yıqitmäsmi oq? (5)

Bâbâ, bütün ümrim mästlik tângidä, (6)

Mänä, cänim açıq qorğânläri yoq. (7)

Öpsäm tuprâğingni mäkrüh bolmägäy, (8)

Tiz çöksäm, tizimdän qaçmägäydir yer. (9)

Mening tinçligimgä ämmâ könmägäy, (10)

Zimillâb yapışdi qalb boğzigä şe`r. (11)

Pâdşâhligim yoqdir şähär qurdırsäm, (12)

Yâhud tâş qoydırsäm âyâtlär oyib. (13)

Ming yillik dārdlāring cānim küydirsä (14)

Qurbānlig etāymi özimni soyib? (15)

U yān Çagniyān, bu tārāf Termiz (16)

Beşikdāy tebrātār tuprāqqa yātsäk. (17)

Tārıx qavāt qavāt toşālgān yermiz, (18)

Qay āsr kömädi āy kābi bātsäk? (19)

Qalbimdä qurilār hār dām ming şāhār, (20)

(Qāğāzgā yetādi ārāng şāvqını), (21)

Qorqāqlār imānin yutib yubārār, (22)

Äytsām, Vaqtgā yoldāş yürmäq zāvqını. (23)

Uçib bārāyātir qalbim Sämändär (24)

Gāh külāmān, gāh ālāv yıglāymān iz iz. (25)

Äsrlār qaridān tāsālli kelār: (26)

“Yıglāmā, tirikmiz. Bālām, tirikmiz”... (27)

23

NÄVĀİY (1)

Bir qarāsām, (2)

Tāşqaridä küz, (3)

Bir qarāsām bāhār; (4)

Gāh yāzdä nāzlānib yātār tāşqari, (5)

Gâh qârdä qaltirâb... (6)

Hâr lâhzädä şu. (7)

Xulläs, çeksiz Ästrâbâd. (8)

Bâş âlib ketgim kelâr! (9)

Qayâqqa? (10)

Bârây desäm, (11)

Hirât yoq. (12)

-Hirât!.. (13)

Çinqirâmân betinim. (14)

Dunyâ sädâsizdir! (15)

Vâhkim, (16)

Ästrâbâd bilân tügâr, (17)

Faqat Ästrâbâd bilân tügâr (18)

Bu dunyâning (19)

Bârçâ yollâri. (20)

24

USMÂN NÂSİRNING SONGGI TÜŞI (1)

Men, hər hâldä, Tâşkentdä edim, (2)

Xadräsüdä, yâ Ordäsüdä. (3)

Es-huşimdän ayrilib turdim (4)

Keng şähärning qâq ortäsüdä. (5)

Tângätärgä bâqdim dä birdän (6)

Kökrägimni qâldim quçâqlâb, (7)

Ufq negä qângä belängän, (8)

Kim âsmânni ketdi piçâqlâb? (9)

25

ÂYBEKNİNG SONGGI ŞE'Rİ (1)

Men dünyâgä qarmâq tâşläymän, (2)

Änä, bälîq silkir dumini. (3)

Men bälîqni âzâd äyläymän, (4)

Keçirämän açközligini. (5)

Bedänägä qoyämän tuzâq, (6)

Xayällämây qâlär ilinib. (7)

“Üç, kez” deymän dälädä âzâd, (8)

Keçirämän ânqâvligini. (9)

Här bir güli bir ezgü uçqun, (10)

Huv çoqqıdâ yâşâr nä'mâtäk, (11)

Quyâşgä gül tutgäni üçün (12)

Tikänigä qılämän tâqat. (13)

Gäpim tümâm... Hä, men häm ötdim! (14)

Üç... ikki... bir... Toxtädi yüräk... (15)

Bäliq, qorqmäy qarmâqni yuttin (16)

Men, här hâldä, ölmäsäm keräk! (17)

26

SÖZ – MAQSUD ŞÄYXZÄDÄGÄ (1)

Surätimni çizmâq üçün (2)

Äppâq boyâq tänläding. (3)

Bu dunyâgä negä kelib, (4)

Ketgänimni ängläding. (5)

Qollärimning täsvirigä (6)

Yügürtirding âq boyâq. (7)

Yüzümni häm âqqa boyä, (8)

Yüzim dâim bolgän âq. (9)

Küräşlärä gârçi yândim, (10)

Şükür, vicdân beyämâq. (11)

Çizävergin imânimni: (12)

İmângâh yüräk âppâq! (13)

Xuş, nimâni oylâb qâlding, (14)

Qandây bolur teväräk? (15)

Hä surätning tevärägi (16)

Bu dunyâyi çärhpäläk! (17)

Bu dunyâni tüşüntirây: (18)

Mengä yahşi söz boldi, (19)

Men duç kelsäm qay âdämgä, (20)

Bir ümrgä dost boldi... (21)

Yoq, bekâr gâp dostlärimdän (22)

Faqt yahşilik tâpdim (23)

Demäk surät tevärägin (24)

Âppâq boyâqdä yâdgin! (25)

Qârä ränggä qol tegizmä, (26)

Şäfqat häm keräk ändäk! (27)

Men keçirdim, nähtki, sen (28)

Keçirmäysän, keläcäk... (29)

27

Sen yoq eding. Besärhäd füzâ, (1)

Älti qıt'ä, tört bähri ülkän (2)

Ortäsidä yaşädim tänhâ (3)

Muştdäy mo'cüz yürägim bilän. (4)

Häyacän u zavqdän begänä, (5)

Tinç däryädäy cim äqdi ümrim. (6)

U zämänlär sen bir äfsänä, (7)

U päyt häli yoq eding, qumrim. (8)

Vähimäli, çeki yoq äläm, (9)

Bağridä här şärpädän çöçib (10)

Yaşädim men eng mitti ädäm, (11)

Gäh miltiräb, gähidä öçib. (12)

Song sen kelding sevib, örtänib, (13)

Pänähingä, mehrimgä müştâq. (14)

Yäningdämän, qorqmä, sevgilim, (15)

Men naqadär qudrätlimän, bâq! (16)

Sehrgärmän, kök şeväsidä (17)

Yulduzlärlä söyläy älämän. (18)

Mäst erürmän işq kemäsidä, (19)

Tofänlärdä oynäy älämän. (20)

Men saxıymän kim istäsä baxt (21)

Köksin nurgä toldirädurmän. (22)

Äyni kökdän üzib älib дәst (23)

Peshänänggä qondirädurmän. (24)

... Gulim, sävuq bāqmä, qorqamän, (25)

Qorqamän bāz bolädi päydä (26)

Älti qıt'ä, tört bähri ülkän, (27)

Huvullägän dähşätli fäzä... (28)

28

Deräzädän bāqar sähibcämäl äy, (1)

Nigāhläri tölä käräşmä, çirây. (2)

Keçirgin bolibmän äygä mähliyâ. (3)

İşân, endi ungä qılmäymän pārvâ. (4)

Äyning saçlärini mäyli, örmäymän, (5)

Men seni äylärgä bermäymän. (6)

Suluv kelinçäkdek bezänmiş bähâr. (7)

Dälälär häm gülzâr, bâglär häm gülzâr. (8)

Güllärgä bâqqandim, külib, açilib, (9)

Yâşläring ketdilär nurdäy saçilib. (10)

Bähâr güllarini mäyli, termäymän, (11)

Men seni güllärgä bermäymän. (12)

Şe'r çörlär, bir lähzä äsir bolämän. (13)

Yänämän, küyämän, tâşib tolämän. (14)

Sençi, unut bolib ğarib burçäkdä (15)

Turibsän... Ğam tâşi çökär yüräkkä... (16)

İlhâm bilän, mäyli, suhbät qurmäymän, (17)

Men seni heç kingä bermäymän... (18)

Qançâ şirin dämdän keçmâğım mümkün, (19)

Faqat sen oynägin, quvängin, külgin. (20)

Sen mening taqdirim, âxır äzälim, (21)

Sen mening bähârim, âyim, ğazälim. (22)

Qalbimsän! Men qalbsiz sirä yürmäymän, (23)

Qalbimni heç kingä bermäymän... (24)

Men seni heç kingä bermäymän... (25)

29

Rəşk, ғыbätning tolqınläridä (1)

Kemä misäl çäyqaldi xänäm. (2)

Endi bizlär heç uçrışmäymi... (3)

Xayr! (4)

Täng ätädi, (5)

Sen yoq. (6)

Kün bätädi, (7)

Sen yoq. (8)

Stälimdä sen yäzgän xatlär, (9)

Devärdägi surätdän häm sen (10)

Mehr bilän bāqıb turıbsän. (11)

Deräzädän köringän äsmän (12)

Pärçäsığä şadmän bāqardik, (13)

Yulduzläri külgänidä häm, (14)

Äl şäfaqqa tolgänidä häm... (15)

Xänäm, özim, bu ülkän äläm (16)

Sendän qālgän gamgin xätirä. (17)

Täng ätädi, (18)

Sen yoq. (19)

Kün bätädi, (20)

Sen yoq. (21)

Uzâqlärdä berâyân yolda (22)

Yıgläb ketib barmâqdäsän sen, (23)

Âyâqläring tägidägi yer (24)

Tolqın âtär mânädi dengiz. (25)

Âq çarlagım, uçib çarçäding (26)

Yıqıläsän daqıqadän song, (27)

Yıqıläsän, tolqınlär yutär... (28)

Täng âtädi, (29)

Sen yoq. (30)

Kün bätädi, (31)

Sen yoq. (32)

Çidäb bolmäydi. (33)

Endi mendän ketdi ıxtiyâr! (34)

Yürägimni qoyib käftimgä (35)

Şivirläymän besäbr, täkrâr: (36)

Qıblänämâm, yol körsät mengä! (37)

30

ÄLÄMLİ QOŞIQ (1)

Özgäni sevsäng, sevgin, (2)

Men häm sengä zärmäsmän! (3)

Kel, yänimgä kelä qıl deb (4)

Çarläsäng häm bärmäsmän! (5)

Özi seni negä sevdim? (6)

Bunçä bolmäsam äciz. (7)

Gözälmässän, sen şunçäki (8)

Näyräng-mäkri köprüq qız. (9)

Rästın äytsäm ärzimäysän, (10)

Nä şe'rim, nä sevgimgä. (11)

Men bäländmän! Qoling yetmäs! (12)

Ketävergin tenging-lä... (13)

Nimä deding! Äslä, heç häm (14)

Közimdägi yaş emäs. (15)

Yâş bolsa hem sening üçün (16)

Tökmäyärmän... Boldi... Bäs... (17)

Ketgin endi. Sevmäymän-kü, (18)

Meni qâldirgin yâlgız! (19)

Tügäyapti säbrim... Tağın – (20)

Äyâginggä çökmäy tiz... (21)

31

Gâh gücüm şâvullâr, gâh şitirlâr tåk, (1)

Bu bâgdä ädâşgân pärişân şâmâl. (2)

Bârmisân âlämdä, yüribsänmi sağ, (3)

Şâmâldäy yollârni yoqâtgan äyâl. (4)

Sensiz bähârlärim küz boldi mänim, (5)

Men sensiz särgaydim, (6)

Men sensiz küydim, (7)

Bir tirik gülxangä äyländi tänim, (8)

Şu âlâv içidä bir seni süydim. (9)

Sen bâğlâr qoynidä qıynâlgân şâmâl, (10)

Sengä yol bermäydi şâxlâr çälkäşib... (11)

Yäm-yäşil bâğlärdä ädâşgân äyâl, (12)

Men âlâv içidä qâldim ädäşib. (13)

32

Taş betân çong qoyalärdä (1)

Käbutärdäy yaşägän qız, (2)

Qollärini yalgızlıkdän (3)

Yelkämğä cim täşlägän qız, (4)

Bu sevmäslik dünyâsidä (5)

Xatärli iş başlägän qız (6)

Kelmäydimi ikkimizni (7)

Baxtli-baxtli yaşägimiz? (8)

Ämmâ bizning közimizdä (9)

Tökmâq üçün yaşimiz köp. (10)

Könglimizgä ätmâq üçün (11)

Tilimizdä taşimiz köp. (12)

Göyâ häli olmâq üçün (13)

Başimiz köp, başimiz köp (14)

Bolmäsä... O, kelmäsmidi (15)

Baxtli-baxtli yaşägimiz? (16)

33

Siz yaqqansiz mengä hämişä, (1)

Faqat buni etmâvdim âşkâr. (2)

Oylâvdimki, yüräk tâpişâr, (3)

Bizdân ketgâç säbr-u ıxtiyâr. (4)

O, men sizni qaçâlâr kütdim (5)

Mänâ âq saç, mänâ bu äcin. (6)

Künlärimni târtqılâb yutdi (7)

Şum yâlgızlık fâriştâ gacir. (8)

Ârtıngızdân ketişim mümkün, (9)

Yol tügäsä, yolsiz tentirâb. (10)

Ämmâ, äyting, yıgläysiz neçün (11)

Mängläyingiz devârgä tirâb? (12)

Yoq, heç sizgä yetmäsin âzâr, (13)

Tüşinämän yıllâr, ändişä... (14)

Faqat sizgä äytmâvdim âşkâr (15)

Siz yâqqansiz mengä hämişä. (16)

34

Sevgimiz öldimi? Libâsingiz kök, (1)

Könglingiz begulxân, közingiz beçâğ. (2)

Bizdân bâriş yoqdir sizdân keliş yoq (3)

Kelişsiz dünyädä begam, äzizim, (4)

Negä közläringiz benäm, äzizim. (5)

Ot yetdi qaçşättdi bänd-bändlärिमni, (6)

Tupraqqa saçdingiz bäländlärimni, (7)

Aqlimni, dilimni bebaxtlärimni (8)

Barişsiz dünyâgä ätgän, äzizim, (9)

Älişdä äy käbi bätgän, äzizim. (10)

Çünkü tüngä äytär râst “äh”ingiz yoq, (11)

Fäläkdä kezgäni şä'n râhingiz yoq, (12)

Neçün kelmäysiz, gär günâhingiz yoq (13)

Bâqamän: nigâhim gümân, äzizim. (14)

Yolläring tumändir, tumän, äzizim. (15)

Qaräng, ming bir bärgdä küzäk üçädir, (16)

Qızıl-sarığdä yüräk üçädir (17)

Söngäklär üçädir, süyäk üçädir (18)

Bu tofän xazänliğ menmän, äzizim, (19)

Sizsiz ming küzäkkä tengmän, äzizim. (20)

Ämmâ siz särgaymäng gülli bağ boling, (21)

Yäm-yäşil kökäring, müdâm sağ boling, (22)

Bähârning bağridä beädâğ boling (23)

Axır, qarğagänim sizmäs, äzizim, (24)

İkki küz dünyâgä sıgmäs, äzizim... (25)

35

Sevgi yâzi kûzgâ kômildi (1)

Âmân qâlding yângınlâridân. (2)

Sen cüncikding yelkäng çömildi (3)

Qârâ sâçing yâmgırlârigâ! (4)

Begânädây turdi âlişdâ, (5)

Çöçib bâqdi sengâ tiyrâmâh. (6)

Sendây gamgin fâsl bolışgâ (7)

Qaydân cür'ât topa âlsin, âh!.. (8)

36

Ertäksevâr cânim, (1)

Sen beni öldirmâq istäysân. (2)

Men ming bir keçâ ertäk äytämân. (3)

Ming bir keçâ (4)

Birinçi nigâhning ertägini. (5)

Ertäksevâr canim, (6)

Meni öldirâ qâl. (7)

Ämmâ tâkrâr äytämân (8)

Közlärning ilk uçraşuvidän başqa (9)

Muhäbbätning (10)

Ertägi yoqdir. (11)

37

Tün boyi guvlädi taqdir şämâli. (1)

Tüşimdä, (2)

Cânimdä, (3)

Qalbimdä esdi. (4)

Uçdi sükünätning baxtli kâmâli, (5)

Cimlik vucudini şâvqınlär ezdi. (6)

Demägil zorävân şämâlni haqli, (7)

Taşdäy yapışmägän yollärigä men. (8)

Hättâ (9)

İkkimizning (10)

Kiçkinä baxtni (11)

Uşläb qâlâlmädım qollärimdä men. (12)

38

QANÂTLİ KEÇÄ (1)

Änglämädim: qârlär yağdimi, (2)

Yâ Yer uçdi sâmvât säri, (3)

Uçqun uçqun dünyâ bağrini (4)

Tirnáb ötdi dâraxt bärğläri. (5)

Xıyâbânlâr, dâraxtlâr uçdı, (6)

İmâratlâr uçdı, köçälâr... (7)

Tilingänçä deräzälâri (8)

Özin ötdi kökkä keçälâr. (9)

Däryälâr hâm uçdı âsilib (10)

İrmâqlâri yânbâşlârigä... (11)

Bir silkinib men hâm qozğâldim (12)

Qârlâr qondi köz yâşlârimgä. (13)

Vä häyqırdim ârtimgä qarâb (14)

(Äyrilıqdä örtändi dilim): (15)

-Uçgin!.. Bir uç!.. uçsäng çi yäyrâb, (16)

Qanâtsizsân negä, sevgilim? (17)

Qâr borälâr... Sen âlis şärpä. (18)

Ätrâfıngdä guvillâr şämâl. (19)

Yer hâm uçdı men bilân birgä (20)

Muzlâb turmä!.. Sen hâm uçä qâl! (21)

Sen yâlgızsân. Yâlgızlık yâvuz... (22)

Men zâmingä yâlvârib äytdim: (23)

-Qalıb ketdi yalgızim yalgız (24)

Meni taşlä! Yänigä qaytgil!... (25)

Deräzädän tängdä baqasän, (26)

Quvänçingdän közing yäraqlär: (27)

Yer cöyidä. Bağlardä pürgam (28)

Qâr keçinib turâr dâraxtlär. (29)

Sen qıynälmä! Yäşägin erkin, (30)

Çârbâğlardä qârlär ât beğam. (31)

Sengä qışni, zäminni berdim (32)

Gârd tegmägän qârläri bilän. (33)

Mängü vidâ! Sevgänim mänim, (34)

Sâğingänmän... Yüräk toymäydi... (35)

Yergä tüş deb qıynäydi cänim, (36)

Qanâtläri ämmâ qoymäydi. (37)

Fälägimdä men häm baxtiyâr (38)

Yulduz u qâr äyländi başdä... (39)

Bu yüksäkdä hämmä tale bâr, (40)

Sendän başqa... Bir sendän başqa. (41)

39

Qârdäy yâğıb keldi işq, (1)

İzgırindäy sözlädim. (2)

Qârdäy yâğıb keldi işq, (3)

Äyâzidä muzlädim. (4)

Qârdäy yâğıb keldi işq, (5)

Köçälärdä qâldim men. (6)

Qârdäy yâğıb keldi işq, (7)

Muzlâb muzlâb yândim men. (8)

Qaçmä mendän, taqdirim, (9)

Tä'näm yoq älämim bâr; (10)

Äyt, qârni eritdi kim, (11)

Negä erib ketdi qâr? (12)

40

Qâr uçqunin kâftidä (1)

Tütädi dâraxt. (2)

Men keçikdim, äftidän... (3)

Küz hâm yoq, yârâb! (4)

Qår tozånli. Kõrinår (5)

Ruhing tumåndån. (6)

Yüksågingdå men hån bår (7)

Keçdim tübåndån. (8)

Sen kütgåsån... biråq qår (9)

Yutdi izingni. (10)

Äyt, yüråkkå beråsån (11)

Qaçån izmingni? (12)

Qayerdåsån? Çårlågin. (13)

Mağrurlik bekår. (14)

Faqat sening yelkånggå (15)

Yågar ågır qår. (16)

41

Quyåş çåraqlåydi yåråtqu tårzli (1)

Keng zångår åfsunni tutgånçå kiftgå, (2)

Ĝayråti beqiyås kürråi årzni (3)

Båglåb kötårgüsi bir zårrin ipgå. (4)

Yåmgır song otlårning bådåni tåzå. (5)

Şåmålgå tårånib õråndi dåraxt. (6)

Men seni sevåmån! Såldim åvåzå, (7)

- Otlâqqa yıqıldım şaştimdän kâraxt. (8)
- Men bu uçtâ sözni kim üçün äytdim? (9)
- Özim hâmbilmädim häyqırdım tâşqın. (10)
- Hâr cânli giyâhdän cärângim qaytdı (11)
- Yırâq xayâllärdä bir balqdi äksim. (12)
- Çeksizlik burilib mengä qarädi, (13)
- Älisgä sürildi yoqlık sârhädi. (14)
- Mening ıqrârimdän bârlıq yäyrädi (15)
- Çözilib ketgändäy yâşâş muddäti... (16)
- Men seni sevämän! Sâldım âvâzä, (17)
- Tebrändi fälâkdä taqdir beşigi, (18)
- Bu hâlim dünyâgä büyük dârvâzä (19)
- Ezgülik kirgüçi nâcât eşigi. (20)
- Otlâqdä yâtibmân bähârlärgä teng. (21)
- Senin sağınçinggä bâr dünyâm toldı. (22)
- “Men seni sevämän” şivirläding sen (23)
- Mengä öz tâuşım qaytgändäy boldı. (24)

42

- Mening yürägimdän başlandı bähâr, (1)
- Qâr ketdi cänimni yâmgırlâr quçdı. (2)
- Bähâr xabärini yetgäni âşkâr (3)
- Qalbimdän qalblärgä turnälâr uçdı. (4)

Bugün kökkä bāqıb qāldim sārāsār, (5)

Xazāndä gamim köp äytgim kelmädi. (6)

Mening yürägimdän uçgän turnälär (7)

Mening yürägimgä qaytib kelmädi. (8)

43

Men seni här küni körgim kelädi, (1)

Körmägän künlärim ölgim kelädi. (2)

Häsrätning beeşik dünyası arā, (3)

Sensiz bu rozgārim bolärkän qarā (4)

Äbäd qaralıgdä söngim kelädi. (5)

Men seni här küni körgim kelädi: (6)

Kütämän tüşimmäs, öngim kelädi. (7)

Mänim cim nidāmgä etmäsdän kāräm, (8)

Hättā söz äytmäsdän ötib ketsäng häm (9)

Şu sözsiz nidāgä köngim kelädi. (10)

Men seni här küni körgim kelädi, (11)

Sen kelsäng, vücudgä köngil kelädi. (12)

Taş taqdir yumşäydi eriydi qārdäy, (13)

Göyā häyät bārdäy, tiriklik bārdäy (14)

Ruhgä ävväl yâgdu, song gül kelädi. (15)

Men seni här küni körgim kelädi, (16)

Közinggä tikilib turgim kelädi... (17)

Sendän sorämäymän mângü hämrâhlik, (18)

Yâningdä o, müdâm qalbinggä bâğlıq! (19)

Bâr yoğı bir ümr yürgim kelädi... (20)

44

Bu äyâl çirâyli, (1)

Dânâ, mehribân (2)

Sâğ u âmânligim (3)

Soräydi här ân. (4)

Tün u kün xat yollâr, (5)

Mehri sâhâvât. (6)

Şe'rlâr tingläşgä häm (7)

Tâpädi tâqat. (8)

İşni bitirär u (9)

Yügürär işgä. (10)

Bu äyâl häyâtdä, (11)

Köngildä, tüşdä... (12)

Mâyli, "sevämân" der, (13)

Mâyli, yığläydi... (14)

Meni unitişin (15)

Häli bilmäydi. (16)

45

Seni sâğıngändä (1)

Âzâd boldim men, (2)

Ġamingdä naqadär (3)

Bärbâd boldim men! (4)

Seni sâğıngändä (5)

Yüksäkkä çıqdim. (6)

Ġaflät pästdä qâldi (7)

Yüräkkä çıqdim; (8)

Seni sâğıngändä (9)

Baxtiyâr boldim, (10)

Baxtli ölimlärgä (11)

Haqli yâr boldim. (12)

Kezämän dünyädä (13)

Äzâbing tinq, (14)

Göyâ xorsinqmân, (15)

Songgi xorsinq... (16)

46

İş. Çây. Suhbat. Ávqat. Yänä iş. (1)

Hämmä närsä oylängän. Puhtä. (2)

Song sen kelding. Başlândi yâniş (3)

Muvâzânät yoqâldi. Nuqtä. (4)

Men qulâdim yäm-yâşil yâzgä, (5)

Mäysälärdä qâldim beärmân. (6)

Men qulâdim güldägi nâzgä (7)

Ärilärning küyigä. Tämâm. (8)

Men qulâdim köz yâşläringgä, (9)

Tüşläringgä, undän häm näri... (10)

Men qulâdim qarâşlâriştä (11)

Bârsä kelmäs muhâbbät câri. (12)

Men qulâdim yüksäk fälâkkä (13)

Tübsiz zülmät bilän betmä-bct. (14)

Tämâm. Nuqtä. Sämâvât çekär (15)

Läbläridä besân sigâret. (16)

Hämmä närsä oylängän. Nuqtä. (17)

Tâng âtâdi. Quyâş külâdi. (18)

Muvâzânât yoqâldi. Nuqtâ. (19)

Tâmâm. Sâğınç qadâr qulâdim. (20)

47

Şâmâldây yelmâqdâ hânçâlâr urindim, (1)

Devârgâ urildim, devârgâ urildim. (2)

Gârçi men yolimni bâğlârgâ sâldim, (3)

Dâraxtgâ yetmâdim devârdâ qâldim. (4)

Sevgilim, bilurmân yâlgız hâlingni (5)

Tâşli dunyâ içrâ sen hâm tâldingmi? (6)

Âsmâning tâş erür, tört târâfing tâş (7)

Könglingtä yetmâsdân bolurmân âdâş. (8)

Közingdâ sâllängân mezânlâring tâş, (9)

Xazânlâring tâşdir, âzânlâring tâş. (10)

Bâhârdâ bulutsiz köklâring tâşdir, (11)

Hâttâ közlâringdâ çoğlâring tâşdir. (12)

Künlâring hâm tâşdir, qısmâting hâm tâş, (13)

Şe'rgä sâläy desäm, nisbäting häm tâş. (14)

Hättâ bu ne äzâb! Küçim stmäydi (15)

Yıgläysän yaşing tâş, ärtsäm ketmäydi. (16)

48

Etiging qızildir, româling qızil (1)

Bâryäpsän ikkitä şä'n şäfaq ärä: (2)

Birigä betügün örâlgän yüzing, (3)

Biri cânsäräkdir pâyingdä fidâ. (4)

Seni körâlmäymän qatib heç qaçân (5)

Yutgänin qaytärmäs köçä yälmâğız... (6)

Hättâ qalbimdägi eng yüksäk âsmân (7)

Bundäy şäfaqzârni tâpâlmäs härgiz. (8)

Â, qısmät täningä ärmân sâlmâqdä, (9)

Behudä titränär ruhi tänu cân. (10)

Änä, qaytmäs bolib ketib bârmâqdä (11)

İkki şäfaq ärä bir yârug cähân... (12)

49

Yâmân tüşlär körasän... Yâmân! (1)

Lâyqa suvlär... Tâp taqır çöllär... (2)

Hârisängdä suv täşib çunân (3)

Tirilmäydi qâvcirâq güllär. (4)

Üstingdägi kelin köyläging (5)

(Körging tüşning ertäklärini) (6)

Şämâl qoli etâlmäy gıcim, (7)

Silkitâlmäs etäklärini. (8)

Suv täşiysän ikki zil çeläk (9)

Käftläringni qıyâr âqar qân. (10)

Qân güllärgä tüşär tәмçiläb (11)

Güllär zumdä tartädi älvân. (12)

Suv täşiysän ängläb, tüşünib (13)

Bundä bårdir bir dähşät xatâ: (14)

Özingnimäs, güllär tüşini (15)

Ärmânini etäyäpsän ädâ. (16)

Yänä dähşät cäyi (muqarrär (17)

Sezäyäpsän hämmäsi äyân): (18)

Ägär güllär hâzir solsälär, (19)

Künlär kelär ölimdän yâmân. (20)

Sen biläsän, suvlär särâbdir, (21)

Faqat çöli taqır haqıqat. (22)

Güllär ümri beun xıtâbdır (23)

Qångä bätgän pãncãng haqıdã. (24)

Suv tãşıysen bu rozi şãbdã, (25)

Şãfaq âqar pãncãngdãn cızıb... (26)

Uygãnsãn. Âppãq çãşãbdã (27)

Qãnning emäs, güllãrning izi... (28)

Men äytmãgãn, äytgãn sãgınc şöz (29)

Derãzãngã qonãr misli quş... (30)

Uygãngãnsãn... Yumãlmãysãn köz... (31)

Bãribir tüş... Hã, bãribir tüş... (32)

50

Kõngil berdim, (1)

Ümrim berdim. (2)

Cãnim berdim (3)

Yãtsãn mãngã. (4)

Nãcãt kãbi, (5)

Ümid kãbi, (6)

Hãyãt kãbi (7)

Yãdsãn mãngã. (8)

Külgi käbi, (9)

Şâdlik käbi, (10)

Visâl käbi (11)

Âlisdîrsän. (12)

Çidâm käbi, (13)

Süküt käbi, (14)

Ölim käbi (15)

Dâdsän mängä. (16)

51

Keçirgin... Tün qârâmäs men qârämän, (1)

Yulduzlârdän tâki köngling ârâmän. (2)

Cânim, köngling misli şâ'mdek titrânur, (3)

Şâ'mgä bağrim bâsâlmây benävâmän. (4)

52

Nâhâtki, bir qarâş... (1)

Bir besöz xıtâb... (2)

Bir tolqın... Ümrning ârâmin büzsä... (3)

Şunçä gözâlmisän, (4)

Şunçä serşitâb (5)

Qayerlărdăn kelding, cânginâm ġussă? (6)

Bilmădim, qay unut băhărdăn sâbâ (7)

Hăd bilmăy yetiřdi küzimgă qadăr. (8)

Küz vâ băhăr ârâ yâz tursâ ämmâ, (9)

Körişmâq hicrândir, (10)

Muhăbbăt kădăr. (11)

Ûç âyning üstidân qolingni çözding, (12)

Ûç âyning üstidân ötdi bir qarâş. (13)

Hâyâtni, (14)

Ehtimâl ölimni çözding (15)

Küzü băhăr ârâ tâlâřmân, tâlâř. (16)

Bir işqning yolidâ (17)

Ol erkâ băhăr (18)

Năhâtki, közâklik qarârin tüzsâ? (19)

Mening közlărimdâ yâřim řâřqatâr... (20)

Sen negâ külăsân, güllăgân ġussă? (21)

53

Âsmân üzilib tüşdi... (1)

Tăkdirimni qorălăb, (2)

Men yüribmân âsmănning (3)

Părçălărin ârălăb. (4)

Åsmåning sinıqläri (5)

Qånätđi åyâgımni. (6)

Åsmån üzilib tüşđi (7)

Särgaytdi siyâgımni. (8)

Süygänim yärämäding (9)

Hättâ xayr xoşlıkkä... (10)

Nä quyâşu nä yulduz (11)

Yüksäkdägi boşlıkdä. (12)

Yüksäkdägi heçsizlik (13)

Öçirmäs hättâ tüşni... (14)

Sen qandây yäşâyäpsän? (15)

Åsmån oyilib tüşđi... (16)

54

Ätäşli bir båkding, (1)

Ålâvli nâzärni içdim. (2)

Yüzing âqu qızil (3)

Şäfaqli sähärni içdim. (4)

Bir tuğyân ming pängdä (5)

Yüräkkä bástirib kirdi. (6)

Kezib bir biyábân (7)

Ming fe'lli şähärni içdim. (8)

Evâh, bu ne hâlkim, (9)

Hâlâtım özimdän ketmişdir. (10)

Mästmänu işqingdä, (11)

Qorqdimu hüzärni içdim. (12)

Birâq bildim közing (13)

Gözäldir bu häyâtdän häm, (14)

Cânim qurbân bolsin! (15)

Bir otlıg xatärni içdim. (16)

Mäskänim yolingdä, (17)

Mening yollärim yoq endi, (18)

Kelärni içgändim, (19)

Âh, endi ketärni içdim. (20)

Köyingdä emränib (21)

Küylälmäs heç kim meningdek, (22)

İçdim bärçä sözni (23)

Tâ sengä qadärni içdim. (24)

Oynab yaşayvergin, (25)

Quvnab yaşayvergin, cānim! (26)

Ġam ketdi ālāmdān (27)

Men cā'mi kādārni içdim. (28)

55

Bir gül eding şāmāl bolib (1)

Çämāningni körib ketdim. (2)

Şāmālligim dārding bilān (3)

Ädā boldi qurib ketdim. (4)

Bir gül eding bāhāringdā (5)

Bārligimni sezgāning yoq (6)

Dozax sārī özim yıġlāb, (7)

Kāraxtlıkdā yürīb ketdim. (8)

Dozaxning otidā köydim, (9)

Dozaxning otidā küldim (10)

Cāmāling şu'lāsi tüsgāç, (11)

“Yā, Āllāh” deb turīb ketdim. (12)

Sening hicringdā gār ölsām (13)

Tiriklikdā ne ärmāndir (14)

Seni häyrân etib yolni (15)

Äyriliqqa burib ketdim. (16)

Ġururim izmidä, yârim, (17)

Bu dunyädän bârâdirmân (18)

Ketä ketgünçä köksimgä (19)

Urib ketdim, urib ketdim. (20)

Visâling yoq erür Yerdä, (21)

Sämâgä yetmädimi gârçi (22)

Gözâl tüşlär quçâgidä (23)

Gözâl oylär sürib ketdim. (24)

Kelär ävlâd, qaygu târtsäng, (25)

Meni qarğa! Meni qarğa! (26)

Bu dunyâni özim yâşğa (27)

Qârib, gamdin qurib ketdim. (28)

56

Hämmä säbr hükmingdä väyrân, (1)

Bälki şäytân, (2)

Bälki näbisân... (3)

Sendän başqa neki bâr ârzân, (4)

Tãmågımdä yığı kăbisän... (5)

57

Âlâmgä sâçdi şâmâl, (1)

Cämimni zärrä zärrä. (2)

Ämmâ dilgä cäm etdi (3)

Ġamimni zärrä zärrä. (4)

Qorgân edim yemirdi, (5)

Yellärdä boldim ğubâr. (6)

Ġubârdin bünyâd etdi (7)

Ġanimni zärrä zärrä. (8)

Gâhâ baxtdä ävräding, (9)

Gâhâ bebaxtlik bilän (10)

Âqibât mendän âlding (11)

Şä'nimni zärrä zärrä. (12)

Äyriliq şâmâlidä (13)

Keçälär uçqun âtdim, (14)

Keçälär âlib ketdi, (15)

Şämimni zärrä zärrä. (16)

Bähärlärdä quvânçgä (17)

Därs äytgän şair edim (18)

Endi küz çamdäy oqur (19)

Tä'limni zärrä zärrä. (20)

Kämälli künlärimgä (21)

Näsib etmägän yârim, (22)

Yıglä! Şämäl uçirär (23)

Tänimni zärrä zärrä. (24)

58

Sözläringdä häsrät, közläringdä häm (1)

Süygänim, çussänggä toldi ku âläm... (2)

Köngil sâlcınidä sevgi bir şäbnäm, (3)

Quyâş külgäniçä yäşäb ötädür. (4)

Tumänlär içindä bağlär häyrändür, (5)

Äyrilq bülbüli cändä säyrändür, (6)

İkkimiz tüzgän bu yüräk väyrändür (7)

İşq seli xarâbät täşläb ötädür. (8)

İşq dedik yolidä ädâ boldik biz, (9)

İşq qaydâ? Bilmädik xatâ boldik biz, (10)

İşqımızu işq sorəb gədə boldik biz (11)

İşq cəndən dozaxni başləb ötədir. (12)

Köksimdən qalb çıqdi açilib qıldı, (13)

Şəmällər tikəndəy sənçilib qıldı, (14)

Zəməni tofənidə yənçilib qıldı (15)

Əşkərməs, pinhən dərd yaşnəb ötədir. (16)

Süygənim yaşəməq səbru qanəət, (17)

Daqıqə sinəvdir, ləhzə sinəət, (18)

İşq deb ədə bolməq bəlki səədət (19)

Gərçi u közlərni yaşləb ötədir. (20)

59

Endi tikənlimi bu erkə yollər, (1)

Yə yol tügədimi endi qaytişmi? (2)

Gülləgən sevgidən qıldimi çöllər, (3)

Endi begənədəy “xayr” äytişmi? (4)

Əh, qaçən əldəşgə örgənəsən sen, (5)

Yüzügdə külgüyü ləbündə titrəq. (6)

Mən üçün örtənməy, örtənəsən sen... (7)

Qorqmə! Tillərimdə qəlmədi sorəq. (8)

- Ne qılây? Yüräkdän boşädi tänim, (9)
 Nâcât könişdämi, nâcât ölişdä? (10)
 Äzizim, äzizim, äzizim mänim, (11)
 Äyt, qaçân ülgürding cänim bolişgä? (12)

60

- Bulutlär toxtädi, şämäl toxtädi. (1)
 Qârning uçqunläri qâtdi muälläq, (2)
 Sâğıngän dünyâni süküt yoqlädi, (3)
 Sening yoqligingni eslätdi bärhaq. (4)
- Çâpqır daqıqalär yıqıldı behâl, (5)
 Lâhzälär kengäydi dünyâçä tâşdı. (6)
 Ümrüm väyränädür, vücudim zävâl, (7)
 Ruhim bir xorsiniş, bir qaträ yaşdır. (8)
- Sâğınç! Benihâyä, besärhäd sâğınç, (9)
 Sening päymänänpä qaçân yetürmân? (10)
 Hâzir dünyâ sâkin, hâzir dünyâ tinç, (11)
 Şämällär qozğâlsä, tozib ketärmän... (12)

61

Qahvaxânä. Nâçâr külgülär, (1)

Trämväylär şavqını ärä (2)

Vä'dä etib mengä yağdulär, (3)

Yüräğimdä sen bolding päydä. (4)

Pärtläy dedi nâğahân köksim, (5)

Közlärimgä urildi quyâş. (6)

Sen nedändir âğrinib, öksib, (7)

Oltirärding kötärälmäy baş. (8)

Sezmäs eding qolingdän kitâb (9)

Tüşgänini yergä sirğanib. (10)

Qıyâfängdä tänsıq, bexıtâb (11)

Tänhâ çirây turärdi yänib. (12)

Qolläringni uşlägim keldi, (13)

Dedim: qaytdi ümrim bähâri. (14)

Tâmirdä qân yügürdi, eldi (15)

Bâqsäm: tegräm songsız zängâri. (16)

Şundän buyân qarşimdä âläm (17)

Çarx urädi gülläb, kökärüb. (18)

Qani hər kün qolinggä bersäm (19)

Kitåbingni yerdän kötärüb. (20)

62

Tünlär aråmidån açınmäy keçdim, (1)

Könglimni sen bilån qıldım münävvr. (2)

Sånsız çigällikkä urıldım, eçdim, (3)

Änglädim: sen mengä qısmät muqarrär. (4)

Özimni ming märtä qatl äylädim, (5)

Ming märtä özimgä hädyä etdim cân. (6)

Såvuq bir tåş edim, qoşıq başlädim. (7)

Äyt, yänä nimäni äyläyin qurbån? (8)

Güllärgä burkängän bädänin açıb, (9)

Közümgä termulär bir mäläk Häyât! (10)

Uning åğuşidån men kettim qaçıb, (11)

Sen gözäl şe'rimni äylägäni yåd. (12)

Meni xaråb etdi betoxtåv ğulu, (13)

Çaräsiz hicrånning ğäpigä kondim. (14)

Ålis ålislärdån uçıb keldiyu (15)

Qolläring åhistä kiftimgä qondi... (16)

63

Bizni çalkaştirdi saat milläri, (1)

Sääting toxtädi on yil muqaddäm. (2)

On märtä äyländi mening yillärim, (3)

Sen on yil keçikib kelding, Muhärräm. (4)

Hävå quyuq edi. Keçä becän, keng... (5)

Heç umid yoq edi äydin rozimdän. (6)

Vaqtgä (on yil ävväl) kelälmäydim teng, (7)

Vaqt uçdi äcrätib meni özimdän. (8)

Bir sözim bär edi u söz tozidi, (9)

Bir öyim bär edi quridi u öy. (10)

Sen kelding eritib yillär muzini, (11)

Qarşimdä bir äläm turär bähârroy. (12)

Besäbr bəqursän, natinç bəqursän, (13)

Uyqu bermägäysän şe'rlär yazardirib. (14)

Bärmäsäm älämni otdä yəqursän, (15)

Közläring qalbimgä kirär bəstirib. (16)

Təqat qıl. Şəşirmä. Men bəräyəpmän. (17)

(Päyimdän nur kəbi äqə bəşlär Yer.) (18)

Ketməgin. Men sendən on yıl nərimən. (19)

On yildən ötişə on daqıqa ber... (20)

64

Təng çağı tün bilən gündüz uçraşdı, (1)

Tündə ərmən bilən yulduz uçraşdı, (2)

Bəhər bilən küzək baxtxuş uçraşdı, (3)

Təşlər uçraşdılar, biz uçraşmadık. (4)

Bulut zəmin bilən yıqlab uçraşdı, (5)

Şəmāl kürəklərni ilgab uçraşdı, (6)

Visəl hicrən bilən mingləb uçraşdı, (7)

Yəşlər uçraşdılar, biz uçraşmadık. (8)

Ölik zil tupraqni atdi kətərib, (9)

Ğəfil tiriklərni təpdi axtərib, (10)

Yoqlıq və bərlıknı ərələb, ğərib (11)

Bəşlər uçraşdılar, biz uçraşmadık. (12)

Sərxuş əri bilən uçraşdı güllər, (13)

Erkə şadlıq bilən uçraşdı munglər, (14)

Nıgəhlər, bağırlər, ləbləru qollər, (15)

Qəşlər uçraşdılar, biz uçraşmadık. (16)

Yâningdä turibmân дәlli devânä, (17)

Yârimä, ketdimi işq yânä yânä? (18)

Men seni quçämän... Sâvuq, begânä (19)

Lâşlär uçrâşdilär, biz uçrâşmädik. (20)

65

Sen kelmäding. Qâr yâgdi. Uzun. (1)

Qâr âräläb ötdi kün... Keçä... (2)

Yürägimdä titrâq bir tüzüm. (3)

Sen kelmäding. Sâvuq. Cän köçä. (4)

Sen kelmäding. Şämällär uçdi, (5)

Qâr ümrimdä izğıdı maxsus. (6)

Bâr izğırin dünyâgä tüşdi, (7)

Sen kelmäding. Sâvuq. Könglim muz. (8)

Sen kelmäding. Uvlädi âläm. (9)

Bogzimgä tiş bätirdi qayğu. (10)

Bir tâmçi yâş dünyâ. Muzlägän. (11)

Sen kelmäding. Erimäydi u. (12)

66

DÄŞT HAQIDÄ BÄLLÄDÄ (1)

(Erkin Azämâvgä bağışlädim) (2)

Tâğlär kiçräydi. Päsäydi äsmân. (3)

Yäşäb bolmäydi-kü, axır engäşib... (4)

Cönädim bäländräq äsmânlär tãmân, (5)

Ärtimdän Bâysunning däşti yergäşdi... (6)

Meni işänmädi ufqlärgä u, (7)

Dâş berib tezlikning şämällärigä (8)

Ärtimdän yügürdi, yügürdi yâhu, (9)

Qâqilib temir yol şpällärigä. (10)

Vägângä çıqazib qay bir bekätdä, (11)

Kâyidim: - Bu işdän zärrä yoq mä'ni!.. (12)

U ruhsiz çözüldi tepä qavätgä, (13)

Biletsiz ve pulsiz yolâvçi kâbi. (14)

Song şähär köçäsi, xıyâbânläri (15)

Ärä kezdim câyläb dilimgä uni (16)

Ädäm-u mäşinä âlâmânläri (17)

Tâptäb ketişmäsin küp-kündüz küni. (18)

Dävr-u dövrân sürdim hər häftä köçib, (19)

İcârâ üylärning şävqı yâdimdä! (20)

Qattıqqol xocâyın közidän çöçib, (21)

U beun yaşâdi mening yânimdä. (22)

Muhäbbät lāvulläb kirdi yürakkä, (23)

İlk bârâ älämlı sözlär tinglädim: (24)

Yüzlärimni bäsib xas-u xaşakkä, (25)

Däştimni quçaqläb tünlär yıglädim. (26)

Bähärdä kökärib, küzdä särgayib, (27)

Sükünät-u qârgä öränib qışdä, (28)

Ġorä şe'rlärimgä bâqdi mungayib... (29)

Xulläs, sâdıq boldi hər ezgü işdä! (30)

Ämmâ, nimä qılib qoydi bu yillär! (31)

Gärçi men, munaqqıd äytgändäy, “ösdim”. (32)

Ortämizgä kirdi qay äyyâr cinlär, (33)

Köp xânä üyimgä sıgmäydi dostim (34)

Yälinämän unga: - Bâr, Bâysungä bâr! (35)

Şähärgä yäräşmäs sahrâyi soxtäng. (36)

Bârsäng-şämâl täyyâr, yâmgır hêm täyyâr, (37)

Tâglär âräsidadä yaşäysän körkäm. (38)

Pänd-u näsihätlär berib tälämän, (39)

Äldäymän: Yür, kettik ifâr tergäni. (40)

Här bähâr dâvdiräb Bâysun bärämän. (41)

Bâysungä däştini täşläb kelgäni... (42)

Qäytämän. Ämmâ däşt sezib ülgürär... (43)

Dâş berib tezlikning şämällärigä, (44)

Ärtimdän hälläsläb, şaşib yügürär, (45)

Qâqilib temir yol şpällärigä. (46)

Üyimgä gezärib kirib kelämän, (47)

Meni äsrä endi, inglizçä gulf! (48)

Şundâq âstânädä däşt qâlär gärang, (49)

Eşikkä termulib “uf” tärtädi... uf! (50)

Män, tâng çoğıdä işgä ketäyäpmän. (51)

Yüräk, äzâbdäsän qandäy dârd ezär (?)? (52)

Cüncikib, egäsiz it käbi gamgin, (53)

Vâkzäl mäydonida yâlgiz däşt kezar... (54)

67

Yâz (1)

Däryâning qum qırğâqläridä (2)

Yâp yälängâç yâtär särätân... (3)

Men qıçqırdım qulâqlärigä: (4)

Âting nimä? Müdrämä! Uygân! (5)

Qumli sâhil ketgünçä uyqu... (6)

Qılt etmädi särätân täni. (7)

Közni yumib yâtäverdi u. (8)

U erindi ismin äytgäni. (9)

Yâz (10)

Tüş. Särätân çâpädi ketmân. (11)

Yüz közidän âqıb bärär ter. (12)

Särätânim, cänim särätân, (13)

Sen ismingni mengä äytib ber. (14)

Quyâş özi ming ming äsrkim, (15)

Ot ismini yillärgä oymış... (16)

Tüş. Särätân ketmân çâpär cim (17)

U ismini unutib qoymış... (18)

68

Qıynälädi äftäbni kütib (1)

Yämğürlärdän ivigän şähär... (2)

... uxläb qälding, yıgläb, qän yutib, (3)

Köringändä ufqä sähär. (4)

Taqdirimdän heç nälimäymän, (5)

Gär älmäşdi şamgä tängimni. (6)

Älib keldi bu äqşäm bilän (7)

Uzäqlärdä qälgän cänimni. (8)

Mening särsän ümrimgä äydin (9)

Rivâc tiläb u çekdi figän. (10)

Äyâgini tävâf qıldim men (11)

Dunyädä eng ämädsiz oğlân. (12)

U heç närsä qılmädi täläb, (13)

Ming örgildi qaş u közimdän. (14)

Uning qarâ saçlärin siläb, (15)

Bu tün keçdim hattâ özimdän. (16)

Yämğır yâgdi mäydä mädläb (17)

Mäydä mäydä boldi yürägim. (18)

Tång ötgünçä qaytä qaytäläb, (19)

“Seväsänmi”, deyä sorädim. (20)

Qıynälädi äftäbni kütib (21)

Yâmgırlärdän ivigän şähär... (22)

... Sen ketäsän qaygä qân yutib, (23)

Meni qaygä başläydi sähär? (24)

69

HÄYÄT QOŞIĞI (1)

Bâğ qoynidä ikki däraxt (2)

Bir birigä intizâr. (3)

Sen bir däraxt, (4)

Men bir däraxt, (5)

Küyib küyib ötdik, yâr. (6)

Ämmâ bähâr kelgänidä (7)

Âçiliş keräk ekän. (8)

Gül-ü mevâ, xazân bolib, (9)

Sâçiliş keräk ekän. (10)

Şämällärgä dilim yârdim, (11)

Gül yäprâqlär tilidä. (12)

Yel käftidä âlib kelgän (13)

Här şiviring dilimdä. (14)

Ämmâ bähâr kelgänidä (15)

- Äçiliş keräk ekän. (16)
 Gül-ü mevä, xazân tökib, (17)
 Sâçiliş keräk ekän. (18)
 Yergä boğläb qoyilgänmän, (19)
 İldizim yer östidä. (20)
 Keçäläri şavulläymän, (21)
 Bâqıb boyi bästinggä. (22)
 Ämmâ, yaşaş keräk ekän, (23)
 Äçilmâq keräk ekän. (24)
 Gül-ü mevä, xazân tökib, (25)
 Sâçilmâq keräk ekän. (26)
 Bağ qoynidä ikki dâraxt (27)
 Bir birigä intizâr. (28)
 Sen bir dâraxt, (29)
 Men bir dâraxt, (30)
 Küyib küyib ötdik, yâr! (31)

70

- Âgır fe'lli menâtkâş bälâ (1)
 Hârimäydi yongıçqa örib... (2)
 Kökârtirär mäysäni yänä (3)
 Tinmäs Häyât äbädiy çori. (4)
 Hâvuzlärning läbidä qatâr (5)

- Qatâr tâllâr sâlcın qoşını (6)
- Cânbaxş suvgâ sâyälâr âtâr (7)
- Bâliqlärgä ketâr qoşilib. (8)
- Âlisdägi tâglâr u dâştlâr (9)
- Kâraxtlikdä tâş qâtğân ummân. (10)
- Çizillâvuq küylâb post tâşlâr, (11)
- Post tâşlâr u bolâdi qurbân. (12)
- Dâştdä âtlâr kişnâşâr tâlib, (13)
- Kişân bâtib âyâqlärigä. (14)
- (Bâlâ gamgin bâqar mäysäning (15)
- Orâq tekkân qıyâqlärigä). (16)
- Quşlâr nâğâh yeşitâr nâlâ (17)
- Bärgdä qırğıy kölkäsin körib... (18)
- Âğır fe'lli, mehnâtkâş bâlâ (19)
- Hârimäydi yongıçqa örib. (20)
- U änglämäs bârligin zävâl, (21)
- Göyâ mängu fursätlâr yetgân... (22)
- Şundäy yâzni tâşlâb bemälâl, (23)
- Oşâ bâlâ qaylârgä ketgân? (24)

71

- Särätân açıq yüz, (1)
- Baxtiyârim ketdi. (2)

Qålmådi men bilån (3)

Beqarårim ketdi. (4)

Ey, bårg, sening kåbi (5)

Men hām sårğaydim, (6)

Vaqtning qollåridå (7)

E'tibårim ketdi. (8)

Gål qani? Yåz boyi (9)

Meni kütgåndi (10)

Åh, qaysi xazåndå (11)

İntizårim ketdi? (12)

Yåz u bårhåri (13)

Berib hicrångå, (14)

Xazånlåri båsib (15)

Yår u zårim ketdi. (16)

Ruhim zård u bårg u (17)

Dårdgå qårışdi (18)

Mezån kåbi uçib (19)

Tåndå bårım ketdi. (20)

Gål, keçir! Yår, keçir! (21)

Küzgä äsirman (22)

Ixtiyârim ketdi, (23)

Ixtiyârim ketdi... (24)

72

Änä, yüräk quş kâbi uçdi! (1)

Bähâr çağı vucud yâriltâş... (2)

Çeksizlikkä könglimdän tüşdi (3)

Men yoqâtgân qaträ seniç yâş. (4)

Bähârhalim! Beädâq kenglik (5)

Körinmäydi “âh”imning çeti... (6)

Urinädi mitti quş “men”lik, (7)

Yoq, sevinçgä bolmäydi yetib. (8)

73

Kökdä şâmâl däryäläridä (1)

Qanât qâymäy suzädi bulut (2)

İşân köngil şämällärigä, (3)

Başqa hämmä dünyâni unut. (4)

Qanâtingni yâzsäng bolgäni, (5)

Robärongdän çıqadi visâl. (6)

Uçrâşämiz nâxâs tolgâñib, (7)

Biz ikkitâ begubâr şâmâl. (8)

Tund firâqning şâtiri sitâm (9)

Qollâridân sitilâr dilim... (10)

Şâmâllârdä ämmâ arâm kâm, (11)

Bâlki tâşlik yaxşi, sevgilim? (12)

...Şâmâllârnî äylâ-yu arzu (13)

Qanâtingni kesgin-u tinçlân. (14)

Körişmäqlik bâ'zidâ âğu, (15)

Äcrätâdi bizni sâgınçdân... (16)

74

Bâgdä nur u sâyâ uxlâr äyqaşib, (1)

Quşlâr qoşiq äytâr dilgir mäqâmdä. (2)

Tâzä hävâlärgä yüzün çäyqaşib, (3)

Räng u boy baxş etâr güllâr cähângä. (4)

Yongıçqaning säpsâr güllâri şädä, (5)

Mevälâri otli pämindârining. (6)

Äriqdä tuğılgân gödäk şäbädä (7)

Nâxâs çertib ötâr köngil târini. (8)

Däraxtdây yäm yâşil könglim bu lâhzä, (9)

Dilimgä qongân söz quşdây uçâr şâhd. (10)

Xuddi baxtdäy qalbgä sâlâdi lârzä (11)

Yongıçqa orälâb ötâyâtgân Vaqt. (12)

Könglimgä nur tolâ kengişlik tüşdi, (13)

Yürägim his qıldı mängu bâyâtıni. (14)

Nâzik belläridän âhistä quçdim, (15)

Läbläridän öpdim gözâl Hâyâtıni. (16)

İkkimiz cönädik bağ ärâdır yol, (17)

Bâgdän ötsäk hämki, häyât qaytnädi... (18)

Ungä tälväsädä uzätmädım qol, (19)

Mensız ketäcägin u häm äytmädi. (20)

75

Kün boyı dâraxtlâr quyâşdâ turdı, (1)

Yâşıl yelkäsini tâblâdi çârbâğ. (2)

Kiftimdâ sâyälâr titrânb yürdü, (3)

Bâgdâ seni esläb yığlägänım çağ. (4)

Mâviy mäy âsmânni içdi sârâtân, (5)

Yüz tübân yıqıldı yongıç qazârdâ. (6)

Mening yürägimni örtädi gümân (7)

Qâlib ketmädingmi, erkäm, bähârdâ. (8)

Şämâllâr keldilâr başımgä yürüb, (9)

Bärgdäy hilpirädi yüräkdägi dâğ. (10)

Xudâgä ming şükür... Tirikmân... Tirik... (11)

Ölimdän yâmâmdir bu sâğınç birâq. (12)

76

Çinârlärni tizdim köçä çetidä, (1)

Äriqlärdä suvlär âqızdim zilâl. (2)

Âsmângä qarâqçi qoydim... Yettitâ! (3)

Hämmä täsâdifni yengär. Bemälâl. (4)

Fäläkkä qaräsäm körindi roying, (5)

Däryälärgä bâqsäm yüzing qalqıdı. (6)

Bâğlärning qoynidä sälländi boying, (7)

Sâğınçning içidä âydäy bälqıdıng. (8)

Kelgin, qısmät gavgâ sâlmäsdän ävväl, (9)

Ümidni täsâdif yutmäsidän kel. (10)

Çinârlär tik turib tâlmäsdän ävväl, (11)

Çinârlärning ümri ötmäsidän kel... (12)

77

Şämâl (1)

Äyvâningä (2)

Yäprâqlâr sâçdi. (3)

Şämâl (4)

Eşigimni (5)

Âhistä açdi. (6)

Derâzâmgä urdi (7)

Bârglâr gälâsi. (8)

Çeksiz (9)

Huvillâdi (10)

Könglim dälâsi. (11)

Nedândir umidvâr, (12)

Nedândir gamnâk (13)

Tâşqari çiqâlmây (14)

Oltirdim uzâq... (15)

78

- Kökdägi tirik bulut (1)
 Äcdärhåning häykäli. (2)
 Teräk åsmånni ärtär (3)
 Küz yelidä çäyqalib. (4)
 Çäyqalib bårär könglim. (5)
 Çäyqalib bårär bårdaş. (6)
 Çäyqalär tüşim, öngim. (7)
 Çäyqalär közimdä yâş. (8)
 Çäyqalär yaruğ ålâm. (9)
 Çäyqalär qârä keçä. (10)
 Çäyqalär dildä nâlâm (11)
 Tilingä yetmäy öçär. (12)
 Deräzämdä sällänmä, (13)
 Mehribån ükäm teräk! (14)
 Könglimni süpirmâqqä (15)
 Boying yetmäsä keräk... (16)

79

- Boråndä ädâşgån tâğ (1)
 Oltirär qârgä båtib. (2)
 Bõrilär hurkitgån çâğ (3)

Yıqıtgänmikän âti? (4)

Qısib kelär qârângu, (5)

Yaqın kelär vähimä. (6)

İzğırin çälär çälgu (7)

Därälärning çâhidä. (8)

Yür âtimning izidän (9)

Bizni qolläsin näbi. (10)

Tâg qaltiräb ârtimdän, (11)

Ergäşädi it käbi. (12)

Hâzir gulxan yâqamän... (13)

Xudâ qolläsä mägar (14)

Sendäy tâglär ölmäsdän, (15)

Bahârdän kelär xabär. (16)

80

Şäbädä! (1)

Şâh bädä! (2)

Yäpräqlär tebränär (3)

Sâyälär tebränär (4)

Mäst äylädingmu? (5)

Şäbädä! (6)

Äzädä (7)

Bähärni köngilgä, (8)

Bir näfis, (9)

Bir hädis (10)

Säs äylädingmu? (11)

Şäbädä, (12)

Şä'n bädä, (13)

Körinmäs kápäläk (14)

Mävjlängän nursän. (15)

Şäbädä, (16)

Nurzädä, (17)

Könglim behişt oldi (18)

Sen esä hursän. (19)

81

PÄRÄLLEL ÇIZIQLÄR (1)

Biz pärällel çizıqlärmiz, (2)

Uçräşmäymiz heç qaçân. (3)

Olğa qaräb tälpinämiz, (4)

Izmä-izmäs, yänmä-yân. (5)

Tağ duç kelsä, teşiş keräk, (6)

Xancär bolär tänämiz. (7)

Toğri yolda lāvullägän (8)

Çaqmâqlärdä yänämiz. (9)

Biz pärällel çizıqlärmiz! (10)

Toğrilik taqdirimiz. (11)

Ümrimizgä tik, toğri yol (12)

Qurämiz här birimiz. (13)

Çeksizlikkä yügürämiz, (14)

Izmä-izmäs yänmä yän. (15)

Dostlärmiz-kü, körişmäymiz, (16)

Uçräşmäymiz heç qaçân. (17)

Toğri yollär çärçät-di-ku, (18)

Ey, pärällel yoldâşım, (19)

Çaqmâqlärdä, tumänlärä (20)

Qâldi säbr-u bärdâşım. (21)

Bâqqın egri çizıqlärgä (22)

Ulär äyiriläverär. (23)

Lähzä ötmäy yolläridän (24)

Cim-cit qayriläverär. (25)

Yel qozgâlsä, qaltiräşär, (26)

Sâkin pänâh izläşär, (27)

Çaqmâq çaqsä, çekinişär, (28)

Âlâvlârdä muzläşär. (29)

Men ne üçün?.. Boldi... Xayr, (30)

Ey, pârällel yoldâşim!.. (31)

...Bir kün beğam egrilikdän (32)

Äylänib toxtâr başım. (33)

Şundä sening yolläringgä (34)

Termulämän nigârân. (35)

Egrilikdän här lähzädä (36)

Tâpdim visâl-u hicrân (37)

Ämmâ qâlib ketâverdim, (38)

Bir mänzildä äylänib, (39)

Yänä yolgä çıqsämmikin, (40)

Çıqsämmikin şäylänib. (41)

Visâl mengä keräk emäs, (42)

Mâyli, öldirsin hicrân... (43)

Pârällelim, meni keçir. (44)

“Xor” de yüräy yänmä yân. (45)

Men-ku bir kün häyqırämän (46)

Lâbäçevskiy misâl: (47)

“Pârällellär kesişädi!” (48)

Dostim, hämdäm qılâ qâl. (49)

82

QIŞKI ERTÄK (1)

Tâg-dälädä mäst kezär çillä, (2)

Tünlär äyâz şunaqa zorki... (3)

Izgırinli sâvuq tâng pällä (4)

Tüşib qâldi qâpqângä böri. (5)

Tumşugını çözüb âsmângä, (6)

Ġazâb bilän uvlädi bir däm. (7)

Songrä hämlä qıldı qâpqângä, (8)

Qâpgân bolsä bärdeşli, mähkäm. (9)

Köp urindi... âxır bemädâr (10)

Âppâq qârgä çözildi, mänä. (11)

Ölim âldi bändi cânivâr, (12)

Nimälärni oylâr ekân-a? (13)

Köz âldigä bälki kelgändir (14)

Dälälärdä âzâd kezgäni. (15)

Pâyâni yoq tâglâr-u âdir (16)

Özimmiki deyä sezgäni. (17)

Bälki tângni kütä başlädi... (18)

Köz âldidän öta başlädi... (19)

U qâpqaŋgä tüşgän âyâğın (20)

Ġacib-ğacib üzib täşlädi! (21)

Âppâq qârgä qânlâr âqızib, (22)

Âqsâqlänib conäb ketgän däm, (23)

Bulutlârdän nurlâri sizib, (24)

Quyâş çıqdi, tügädi tâng häm. (25)

Häm râh bolib quyâş nurigä, (26)

Âvçi kelib qâldi şu nâfäs. (27)

Âvçi quvân, seniki olcä, (28)

Mâcruh böri qâçib qutulmäs. (29)

Âvçi bolsä (âvçimi özi?!) (30)

Häyrân bâqıb turgän qâpqaŋgä, (31)

Xayâllârgä kömilib özi, (32)

Qaytib ketdi qışlâq tâmângä... (33)

83

Çävândâz ulâqdän qaydi piyâdä, (1)

-Rânglâringiz bir âl, äyting, ne boldi? (2)

-Ânâsi, dârdimni qılmä ziyâdä, (3)

Ânâsi, âtginäm... âtginäm öldi. (4)

Uçib bārār edim misāli şāmāl, (5)

Åtginām qâqıldı. Ötmäsdän birpäs... (6)

Cäsädi üstidä turib qâldim, lâl, (7)

Ånäsi, åtimdän äcräldim, xulläs... (8)

Çävändâz xorsindi, “ux” tårtdi ågır (9)

Bir çetgä cimginä burdi yüzini. (10)

Bälki u -erkäk dä!- istämägändir, (11)

Xotini körışin yaşlı közini. (12)

Ålämni tärk etdi åftâb u kündüz, (13)

Çävändâz xorsinär, oylär åtini. (14)

Erigä bāqqançā mäyin u ma'yus, (15)

Gäpirmas, oltirär sässiz xâtini. (16)

Çävändâz xorsinär... Åt qaydä endi, (17)

Endi qaydän bolsin u rāhät läzzät? (18)

Xâtini hām cim-cit öltiräverdi, (19)

Nä tāsälli berdi vä nä nāsihät. (20)

Çävändâz xorsinär... Tång åtär edi, (21)

Eng songgi yulduzlär bārärđi bātib, (22)

Xâtini şivirlär: “Heç xafā bolmäng, (23)

Sizgä ät älämiz uy cäyni sätib...” (24)

84

BÂYÇEÇÄK (Äpäm Säidägä) (1)

Ey mening munisginäm, (2)

Mehribänim, äpücän. (3)

Bäländ tåglär bağridä (4)

Bärmisän sağ u amân? (5)

Keçä xatingni älib, (6)

Köksimgä tüşdi gülü... (7)

“Usmân, cüdä sağındim, (8)

Sen meni unutding ku...” (9)

Äpä, unutgänim yoq, (10)

Qoy, qılmägin imtihân. (11)

Muhäbbätim, hurmätim, (12)

Sâğınçim qalbdä nihân. (13)

Qandäy yädimdän çıqsın (14)

Tepäliklär, dälälär... (15)

Bähâr bilän mäst bolib, (16)

Küylärdik biz bälälär: (17)

“Bâyçeçäğim bâylandı, (18)

Bâyçeçäğim bâylandı...” (19)

Bugün älämdä yaşlık, (20)

Zämin qançä äyländi. (21)

- Yigirmä üç gül fäsli (22)
- Bärgdäy ümrimdäñ uçdi. (23)
- Ne turfä taşviş, yumuş, (24)
- Âpä, bağrimni quçdi. (25)
- Şu şe'ni bitäyâtib (26)
- Bâqqandim deräzägä, (27)
- Körib bir mänzäräni (28)
- Qalbim tüşdi lärzägä. (29)
- Quvânçimgä qayerdän (30)
- Oxşätış tãpäyin mäs! (31)
- Xulläs, âpä, dăräxtlär (32)
- Güldän kiyibdi libäs. (33)
- Yänä âydin xayällär (34)
- Toldirdilär xänämni: (35)
- Änä, hävlimiz... sen... men... (36)
- Qışh... qâr kömgän älämni, (37)
- İzgırindä cüncikib (38)
- Oltiribmiz äyvändä. (39)
- Âyâgımızdä etik, (40)
- Eskiginä çãpândä. (41)
- Qaçân kelädi bähâr... (42)
- Neçä kün, neçä kündüz?! (43)
- Bir kün üzülib tüşär (44)
- Tärnãvgä äsilgän muz. (45)

Bulut kökdä urär çarx, (46)

Mäysälär niş âtädi. (47)

Quyâş tänsıq nurini (48)

Saçib saçib bätädi. (49)

Âpä ükä izläymiz (50)

Dälä dâştä bâyçeçäk: (51)

“Qâr eridi, qorqmägin, (52)

Âçil ästä, âyçeçäk”. (53)

Âxır körsätär yüzün, (54)

Bizni zâr etgän çeçäk, (55)

Baxtini tâpgän käbi (56)

Taşâr, hâvlıqar yüräk. (57)

Âq yamğırdä baş yäläng, (58)

Raqş tüşämiz, oynäymiz. (59)

Kämäläkdä kömilib, (60)

Cäränglätib küyläymiz: (61)

“Bâyçeçäгим bâylandı, (62)

Bâyçeçäгим bâylandı...” (63)

Bugün âlisdä yaşlık, (64)

Zâmin qançâ äyländi. (65)

Târtib kördim dunyâning (66)

Lâzzäti yu, älämin. (67)

Gâhâ öksik, gâhidä (68)

Şâdmân yâzdi qalämim. (69)

Bä'zän cim-cit, tinç âqdim, (70)

Bä'zän kötârdim isyân (71)

Kürâşdä häm, ğamdä häm, (72)

Bäyrâğım boldi vicdân. (73)

Gâh şe'rdä boldim mağlub, (74)

Gâh küldim täntänävâr!.. (75)

Qısqa qılib äytäyin (76)

Âpä, ükäng baxtiyâr! (77)

Ämmâ sâkin bu häyât, (78)

Zeriktirâdi bä'zän. (79)

Şundä, mehribânginäm, (80)

Seni körmâq istäymän. (81)

Âpä, unutğänim yoq... (82)

Qârlâr erib bitğän çâq (83)

Üygä kirib bârämän, (84)

Tügâr hicrân u firâq. (85)

Bir künginä oşändä (86)

Qoyğın rozğâr ğamini, (87)

İkkälämiz ertäsi (88)

Toldirämiz kâmini. (89)

Dälä dâştğä çıqamız (90)

İzläydurmiz bâyçeçäk. (91)

Âdâmlâr külsä külsin, (92)

Bir kün bolämiz gödäk. (93)

Åq yamğırdä başyäläng, (94)

Raqş tüşämiz oynäymiz, (95)

Kämäläkkä kömilib (96)

Külib yıgläb küyläymiz! (97)

“Bâyçeçäğim bâylandı, (98)

Bâyçeçäğim bâylandı...” (99)

85

ÅNÄMGÄ MÄKTUB (1)

Ertä indin yelär izğirin, (2)

Yıqıladi bağlärğä tuman. (3)

Ängläğäni yaşaşning sirin (4)

Sözläşämän yamğırlär bilän. (5)

Mäst-u äläst, beğam dost-u yâr. (6)

Talıqtirär qalbimni mänim. (7)

Şundä birdän bolädi aşkâr (8)

Yâlgızlârdän yâlgız ekänim. (9)

Deräzäğä hol bağrin bäsib, (10)

Küzäk tüni sürgändä xayâl (11)

Men eng gözäl şe’rimni yazib, (12)

Sizni esläb yıgläşim äyân. (13)

86

BESEHR ERTÄK (1)

Biz üç âğa ini edik, (2)

Qoşçi edik mehnätkäş. (3)

Äkäm bir kün yer timdäläb, (4)

Zerikdimi, dedi: -Bäs!.. (5)

U sehrli däryâ suvin (6)

İçäverdi simirib... (7)

Däryâ bolib ketdi äkäm, (8)

Qırğâqlärni yemirib. (9)

Biz üç âğa ini edik, (10)

Mehnätdä edik fidâ. (11)

Hökiz quvib çärçädimi, (12)

Ükäm häm bir kün –e vâh!- (13)

Bir cädugär quş ârtidän (14)

Çäpäverib ädäşdi... (15)

Şämâl bolib ketdi ükäm, (16)

Toldirib dälä dâştni. (17)

Däryâ bäläm älqar âtäm, (18)

Şämâl bäläm süyünär. (19)

Mening esä şudgâr keçib, (20)

Tävânlärim oyilär. (21)

Ming yillärki, qoş häydäymän (22)

Peşänämdä aççıq ter... (23)

Meni häm bir älgang, ätä! (24)

Men yer boldim, ätä, yer... (25)

87

Sening ocär läbläring älvän. (1)

O, şäfaqmi erkä tääming! (2)

Yä şäfaqni yäzgi täng misäl (3)

Öpmäqlikni etding täämil? (4)

İkki qaşing ikkitä qanät (5)

İkki közing ikki umidquş. (6)

Qay ümrni äyläding bärbäd, (7)

Läbing negä qändir, yirtqıç quş? (8)

Sendän faqat bir söz kütärmän, (9)

Hicrändämän unutib özni. (10)

Qandäy mäkr qılıçı bilän (11)

Şärttä kesding läbdägi sözni? (12)

Dunyâ käbi könglim yarışsin, (13)

Qân içidä külgü yärät... kül! (14)

Läblärimdä mänim açilsin (15)

Şäfaq rängli gunçä qızıl gül. (16)

88

Küz zäbt etgän qışlâqdä âqşâm. (1)

Xazân urdi (2)

Şämâl betigä. (3)

Yâlgızginä üylär (4)

Beârâm (5)

Tıqılışdi köçä çetigä. (6)

Suvâriylär qaytdi ulâqdän, (7)

Oçâqlärdä (8)

Âlâv tolâdir. (9)

Âh, domnirä! Bozlâb (10)

Uzâqdän (11)

Âlpâmişni izläb cânädi. (12)

Qâzân qaynâr (13)

Xudâgä şükür... (14)

Bu yüräkmi (15)

Dunyâ tälâşgän? (16)

Hämmä üylär (17)

Besöz, (18)

BeüZR (19)

Fäläklärgä qarmâq taşlaşğän. (20)

Ekränlärdä tolgânär âläM. (21)

Älpâmiş yoq... (22)

Çälmägin, (23)

Yetär... (24)

Qâzân qaynâb turibdi, (25)

Bâlâm, (26)

Dombirängni sindirsäk, netär? (27)

Bâlâm, (28)

Fe'ling cüdä hâM ocâr (29)

Täkrârläysän qandây tüşläрни? (30)

Dombirängdä (31)

Bir äzâb ösâr, (32)

Sinämqqa Älpâmişläрни. (33)

Ümr bergän âtängmân. (34)

Bâtir, (35)

Söz äytämâñ men hâM begârâz (36)

Bâlâm, sening qoşığing çâhdir, (37)

Älpâmiş hâM ungä kirâlmäs. (38)

Dunyâ bilân başlaşmâgin, (39)

Qayt! (40)

Ärmâningni şâmâlgä yedir... (41)

Küçing bolsä, (42)

“âh” urmâsdän äyt (43)

Qaynäyâtgän qâzândä nedir? (44)

89

Sevişingni sezdi yâmgır, (1)

Derâzâng tägidän ketmadi. (2)

Qaydâdir âqıb ketdi Tâhir, (3)

Zuhrâning qoli yetmädi. (4)

Sâgınçingni sezdi yâmgır, (5)

Derâzângning tägidä säyli. (6)

Âqıb ketâlmâdi Mâcnun qaygâdir (7)

Yıglâdi Lâyli. (8)

Ärmâningni yâmgır sezâyâpti, (9)

Dilyârâr pârdädä maqâmi, (10)

Dunyâdä esâ... yüräk yälâng kezâyâpti (11)

Yoq bolgur sevgining yângi bir dâstâni. (12)

90

Endi şe'r yāzmāymān ungā bağışlāb, (1)

Endi xayālini oylāb yıǵlāymān. (2)

Ānā, qārli keçā āppāq fāriştā (3)

Bosālār ālmāqdā āziz mānglāydān. (4)

Endi mākublār hām bitmāymān tāmām! (5)

Zāncirbānd qılāmān telbā qayǵuni. (6)

Ānā, qārli keçā tozǵıǵān şāytān (7)

Ālib ketmāqdādir quçāqlāb uni. (8)

Nāhāt, qaçānlārdır çıqadi quyāş, (9)

Nurgā yoǵrilādi bu sāvıuq dunyā? (10)

Endi bu hāyātım ketgünçā bārdāş, (11)

Endi bu hāyātım meniki tānhā... (12)

91

Şāx ātib tārāldi suvlār dālāgā, (1)

Minnātdār tuygudā entikdi pāliz. (2)

Kāpālāk oynādi sözsiz yällādā, (3)

Paqırsız suv tāşır ārıqlār kāniz. (4)

Quyāş nurlāriñing vāzni sezildi (5)

- Yelkägä täft köçdi, peşânägä ter. (6)
- Cöyäkdä pâmildâr qatâr tizildi, (7)
- Sätirläb yüräkdän üzilgändäy şe'r. (8)
- Qäräyä başläi suv nigän tupraq, (9)
- İldizlär rähätdä: etdim täsävvür. (10)
- Kökätlär könglining báyâni bu çâğ (11)
- Tilimdä: -Xudâyim, özinggä şükür! (12)
- Şükür! Ädämläring (ulärni keçir!) (13)
- Bähâr suhbätimdän yüz ögürgän däm, (14)
- Mächul häyâtimning tügünin yeçib, (15)
- Meni kökätlärgä äyläding hämdäm. (16)
- Ä, cimcit suhbätlär!.. Änglädim äyân (17)
- Yäşil dostlärimning nâzik tilini. (18)
- Ulär vucudimgä yetişdi nihân (19)
- Mitti qıyâqlärning ülkän dilini. (20)
- ... ädämlär bilan häm muâmäläm söz: (21)
- Xatâ-yu kämläri ötär könglim toq. (22)
- Älbättä, häyâtgä rağbätläri öz, (23)
- Çünki kökätlärdän qalbdâşläri yoq. (24)

92

Taşkentning keng başidän (1)

Yâz âlävi quyildi. (2)

Köçälärning çetidä (3)

Tärvuzlärning uyumi. (4)

Ärzän-gäräv sävdägä (5)

Endi inän ıxtiyâr (6)

Räng bäräng mevâ çevâ (7)

Qadämdä tüzdi bâzâr. (8)

Peştaxtäde uyuldi (9)

Dänäsi uzun uzun (10)

Xâniplâr barmâğidän (11)

Nusxa köçirgän üzüm. (12)

Dästurxân tökin saçın (13)

Saxıy fäslning toyı. (14)

Şähâr tolib ânqıdi (15)

Älmälärning xuş boyı. (16)

Evâh! Kâpäläk ötdi! (17)

Bunçälär incä pârvâz!.. (18)

Mendän xabâr âlgäni (19)

Keldi dälâ bâğdän yâz. (20)

Kündüzi münävvardir, (21)

Keçäläri muänbär... (22)

Näcib bolsä, bu yâzni, (23)

Küz yengälmäs muqarrär. (24)

93

SENTYÄBR' (1)

Gäp künlär koyläkçän, (2)

Tünlär qunişdi. (3)

Tâbärä yüräkdä (4)

Dunyâ tolišdi. (5)

Tolişdi ärmänlär, (6)

Ğussälär ezğın; (7)

Ruh yâlgız ğampärvär (8)

Bâğläрни kezdi. (9)

Gäpçi bärglär köm kök, (10)

İldizlär huşyâr... (11)

Âtaş künläring yoq, (12)

Â, pärvärdigâr! (13)

Çärbâğ ğâfil inim (14)

Mäydän süzgän... (15)

Sentyäbr', tüşügin, (16)

Sen küzsän, küzsän. (17)

Qısmät etdi, axır, (18)

Yıqıldı rävnaq! (19)

Yâş bälä sentyäbr' (20)

Bepärvå gödäk... (21)

Bâh, âğır gödägim, (22)

Âxır gödägim, (23)

Sağırılığın sezmäs (24)

Sağır gödägim. (25)

94

ÂKTYÄBR' (1)

Yâmğırli bu künlär tâtli âğrıqdir, (2)

Xazânli bu dämlär qoşıqdir häzin. (3)

Ehtimâl qoşıqdän birâz ârtıqdir, (4)

Yüräk bärpâlâvçi hâlgä bâğlıqdir (5)

Âdätdä gussägä äytgüvçi ârzin (6)

Dâgli däm songidä kelgän sağlıqdir. (7)

Yâmğırli bu künlär sâkin intiliş, (8)

Xazânli bu dämlär mömin qâbil gam: (9)

Yâruğ tübsizlikkâ çeksiz yıqılış, (10)

- Ärmänlär içidä kökkä tikiliş, (11)
- Hämmä tiläkläring tumändäy mübhäm (12)
- Vucuddä titräniş, dildä entikiş. (13)
- Yoqalgän baxtlärning säyäsä bundä, (14)
- Kelmäs tälelärning läyli şärpäsi. (15)
- Yäşäysän qandäydir sergäk uyqudä, (16)
- Ämmä ruh u cisming bäsıq tuygudä, (17)
- Tärk etmiş halingni dunyâ galväsi (18)
- Örüb vucudingni sirli bärqugä. (19)
- Därgä ästirmaydi, otgä sälmäydi (20)
- “Äh”ing şäbnämüdän faqat közing häm. (21)
- Täbärä ingičkä köngilning mäyli, (22)
- İzhärgä, mäsälän, sorâqlär näyni... (23)
- Yäşingni közingdä uşläysän mähkäm (24)
- Yıqılsä, bu dunyâ kötärlmäydi. (25)

95

KEÇ KÜZ (1)

- Bäglär bilän tärändi (2)
- Peçkälärning tütüni. (3)
- Quyâş säkin täräldi: (4)
- Yâruğ bir küz yäräldi, (5)

Âlis baxtdäy urunib. (6)

Bâgdä kezämän tãnhâ (7)

Nur u xazân çulgamiş, (8)

Ruhimni dârd tolgamiş, (9)

Sözgä yetâr tävällâ (10)

Âhãngläri nâtãniş. (11)

Yãruğ xazãnrez bu dãm (12)

Neni qılmãqdä täşvıq? (13)

Yãşlikmi? Ötdi yãşlik! (14)

Undãñ song qançä köklãm... (15)

Dildä qãlmãdi tãşlik, (16)

Bãrçä oylãrim körkãm! (17)

Mãñim yürãkdãş küzim! (18)

Yãruğ tirişing terãn... (19)

Ixtiyãr bersã egãm, (20)

Ölimni küt mãy, özim (21)

Ketãr edim sen bilãn... (22)

96

BÅYSUNDÄ KÜZ (1)

Turnälär cänubgä uçib ötdilär, (2)

Şimåldä qozğalgän küzåkdän qoçib. (3)

Tåğlär bu dämlärni uzâq kütdilär (4)

Därälärgä tolgän közläri açıq. (5)

Turnälär ufqqa bozláb båttilär, (6)

“qur qur” säyrâq ilä dunyâni ezib. (7)

Tåğlär sükünätdä yığláb yâtdilär, (8)

Pärvâzsiz qısmätning zâlvârin sezib... (9)

97

Kündüz... Keçä... Kündüz... Keçä... (1)

Neçä tün? Neçä kündüz? (2)

Yâmğır yâğdi uzun, öcär (3)

Xâki türâb boldi küz. (4)

Qızıl, sârıg raqslär qaydä (5)

Bärglärning song oyini? (6)

Yer tägigä yâmğır häydär (7)

Bâgning saçqın royini. (8)

Kezinämän hol hävâdä, (9)

Yelkälärim ivigän (10)

Xabär tåpgim kelär yerning (11)

Küzni yutgän tübidän. (12)

Axır, qat'iy yäkunlärögä (13)

Çıqdi yüräk piyädä (14)

Älvidä küz!.. Ketäversäm (15)

Bolmäydimi dunyädän? (16)

Ä, qay sirni pinhân tutding. (17)

Ne qısmätni yaşirding?.. (18)

Negä meni yänä qışgä (19)

Yänä muzgä tåpşirding... (20)

98

DEKÄBR' (1)

Bir tutäm künni Vakt uçär tutämläb, (2)

Beqâr qış hävlidä oltirär beiş. (3)

Yüräk bu dunyâning rävişin ängläb, (4)

Beyäprâq fâslgä bildirär râyiş... (5)

Pâkizä bu âyning här âni mäktäb (6)

Mumkinmi dârslärin âlämgä yâyiş? (7)

Künim qısqa boldi, tünlärim uzun... (8)

Äslidä yängilik emäsdir bu hâl: (9)

Ämmâ täbiätning işi bezugum (10)

Cävâb häm bermäydi, bermäydi sävâl, (11)

Bu qisqa künlärim bir tınıq äfsun (12)

Bu äfsun içidä yoqdäyin zäväl. (13)

Künim qisqa boldi... Qársiz bağlärning (14)

Beyäprâq turişi negädir äyänç, (15)

Ämmâ bu äyänçdän dil tãpär täyänç, (16)

Tüzälib bärädi dildä dâglärim (17)

Qisqa kündüzlärning mungi bir süyänç, (18)

Quçsäm, pãrlägändäy tim çırâglärim. (19)

Kün qisqa... Uzäydi tünning pãrvãzi (20)

Bu uzun keçälär birâq ruhnisâr, (21)

Ümringni etmäydi bekãrgä bekãr... (22)

Tãngdä ötãlmäysän bosäga bäsib, (23)

Külib şivirläysän: “qãr yãğıpti!.. Qãr...” (24)

Vä keçgän künlärdän boläsän rãzi. (25)

99

QÄRNING YÄĞİŞİNİ TÄSVİRLÄŞGÄ ÜÇ URİNİŞ (1)

Xayãllärimi sözläşär (2)

Piçir piçir, beázãr?.. (3)

Uçqunlägän ziyãgä (4)

(ämmâ raqsi ziyädä) (5)

Mengzãb yãğayãpti qãr. (6)

Yâgmâqdâ süzä süzä, (7)

Gâh äylänib, gâh uçib. (8)

Qışdän köngilgä köçib, (9)

Ming şäkl tüzä tüzä (10)

Köngilni âlâr qoşib. (11)

Qandây âppâqdir âläm (12)

Tâzä, gözäl, mukärräm. (13)

Eşikni açib bu çâq, (14)

Toxtâb qolämân uzâq (15)

Qârgä qoyâlmây qadâm. (16)

100

QIŞ (1)

İklim ävzâsidä özgä târiqat: (2)

Yângi libâslärgä örädi bâğni. (3)

Yâzdän song başlängän xazân häräkät (4)

Songgigä yetdimi âxır? Qâr yâğdi. (5)

Zinädä turibdi âdâm. Hâvli, bâğ, (6)

Undän nâri dälâ: naqadâr râvşân! (7)

Musâffâ keng âqlik dilgä köçgän çâğ, (8)

Üzilib bâryâpti negâdir tândän. (9)

Mengä baxş etgäni yärälmäq bir hâl, (10)

Keldingmi, äziz qış âqtän färiştä?!. (11)

Qârgä qadäm bâsmâq negädir uvâl, (12)

Uçib ötmâq esä şunçäki işdäy... (13)

101

MÄRT (1)

Quyâş balqdi âsmân betidä, (2)

Şämällärgä bulutlär tälâş. (3)

Qâr eridi. Köçä çetidä (4)

(Taxminimçä, sâät ikkidä) (5)

Qatâr tâmlär qatâr tökdi yâş. (6)

Yer tägidän ilâhiy sâğınç (7)

Şiddät sâlib ildizlär ärä (8)

Körtäklärgä yetişdi nâtinç: (9)

-Kökär! Tezrâq bolsäng-çi bärpâ! (10)

Â, qayerdän âzâdlık tüşdi, (11)

Â, açildi kimning qafäsi, (12)

Â, qay zärbning erkä näfäsi? (13)

Yoläklärdän quşlârdäy uçdi (14)

Bäländ pâşnä tufllilär säsi. (15)

Häyât bilän mäy içdim bugün, (16)

Eng çirâyli qoşıqlâr başlâb. (17)

U men bilän küylâdi uzun, (18)

Köçälärdä kezärkän, mäcnun (19)

Qollârini yelkämğä taşlâb... (20)

5.2. TÜRKİYE TÜRKÇESİ (AKTARMA)

1

KENDİ HAKKIMDA (1)

Ben Usman Azim, (2)

Boysun'da doğup, (3)

Taşkent'te yaşıyorum, (4)

Gönlümde yaşıyorum, (5)

Dünyada yaşıyorum, (6)

Ve bir kadının kalbinde. (7)

Dünya ailem gibi: (8)

Onu düşündükçe, (9)

Saçlarım ağardı. (10)

Gerçi şairim, (11)

Rüya gibi bakmıyorum dünyaya, (12)

Anladım ki o taştır. (13)

Herkes gibi yaşadım o taş arasında (14)

Yeşermeye çalıştım: (15)

Yeşermek zor (16)

Kemiklerim mayıştı, (17)

Kalbim paramparça, (18)

Sinirlerde sayısız kısa kıvılcım... (19)

Yalancılıktan utandım. (20)

Kaçmadım kötüden – bundan dolayı ateş aldı (21)

Varlığım benim. (22)

Hayat kitap değil, denmesine, (23)

Güldüm, (24)

Çünkü kendim görmüştüm (25)

(Birkaç kez) (26)

Hayatın satırlara girdiğini... (27)

Gerçeğe (28)

Ateşte olduğu zaman da sığındım. (29)

Bakışlarım çok değişti, (30)

Çünkü fikirlerim arttı, (31)

Aklım gelişti. (32)

Hayat ders verdi başıma vura vura... (33)

Fikri değişmeyenlerden çekindim, (34)

Korktum eli yumruk olanlardan. (35)

Zekileri ise çaresiz kurban bildim. (36)

Çaresiz kurbanlar! (37)

Erken farkettim (38)

Dünyanın küçüklüğünü: (39)

Dört tarafa savrulunca, (40)

Alnımda kalmadı alın. (41)

Anladım fakat gökyüzüne hareket etmek mümkün, (42)

Fakat girmek mümkün toprak altına. (43)

Net bir şekilde söyledim her şeyin adını: (44)

Temiz – temiz, (45)

Pis pis, (46)

Helal helal, (47)

Haram haram... (48)

Ömrümü cehenneme çevirdi bu haramiler! (49)

Hayata inanmış gibi (50)

İnandım ölüme de (51)

Onun ile çok konuştum (52)

Hayat hakkında: (53)

En güzel şiirlerim işte sohbetlerden. (54)

Fakat Allah'tan korktum. (55)

Fakat Allah'a şükrettim. (56)

Allah'ın verdiğini aldım çalışıp. (57)

Anladım: (58)

Ölsem, (59)

Herkes kendince defneder beni: (60)

Çocuklarım kendince, (61)

Taşkent kendince, (62)

Boysun kendince, (63)

Dünya kendince. (64)

Beni var olduğum gibi (65)

Hiç kimse (66)

Gömemez. (67)

Kısacası, (68)

Ben - Usman Azim – (69)

Güvenilir ellerdeyim: (70)

Allah'a teslim ettim kendimi, (71)

Kendi kendime vasiyet ettim... (72)

2

Tan titredi güzün kucağında, (1)

Yıldızları söndürüyordu kızıl şafak. (2)

Canım, kalbim nazmın bıçağında... (3)

Toprak – tılsım, gök tılsım... Şiir şefkatsiz! (4)

Ben zorlandım. Hayalimin kanadında (5)

Denizleri kaldırınca yorulup uçtum. (6)

Yıldızları çok gördüm hayatımda, (7)

Denizdeki yıldızlara sarılmak istedim. (8)

Göge bakınca içime ateş düştü gibi, (9)

Kat kat bulut katlarında nasıl bir sır var! (10)

Hayretler içinde öldürecek beni sema, (11)

Ana toprak, bir uçayım, bırakıver! (12)

Ben yar dedim... Leyla mı ya da Şirin mi? (13)

Ya da doğacak birer melek! (14)

İşte ben diye gözümün önüne geldi, (15)

İşte ben diye şiiirden baktı tek yürek. (16)

Yıldızları yok ediyor kızıl şafak. (17)

Tan titriyorsan güzün kucağında. (18)

Şiir yazılır... Zorluk, sana olsun şeref, (19)

Canım, kalbim nazmın bıçağında. (20)

Sonradan bütün yeryüzü şiir olacak, (21)

Fakat boş bilip huzurlu kucağımı (22)

Bu dünyayı sıra gömüp yaşamak gerek, (23)

Kalbe saplayıp nazmın bıçağını! (24)

3

Hayatımı bir uzak aşka değiştim, (1)

Kaçtım uyanık olmaktan, düşe yöneldim. (2)

Kanatsız kalbimi kuşa değiştim. (3)

Sensiz geçen ömrüm boş, yârim! (4)

Ne baht ki, yüreğim hasta, yârim! (5)

O gözde ne zaman parladı ışık, (6)

Dünyadan geçip buldum başka bir dünya. (7)

Bu dünya nedir? Bu dünya rüya (8)

Fakat aşkın haktır, yârim, (9)

Kalbime en yüksek tahttır, yârim. (10)

Gerçi aramızda özlem ve hicran, (11)

Gerçi vuslat yolu virandır, viran, (12)

Ama azabınız göğsümde her an (13)

Kutsal bir alev gibi kaldı, yârim, (14)

Şükür ki, senin ile yandım, yârim, (15)

Yaşardım kendime buz gibi bakarak, (16)

Aşk geldi, yol aldım, nehir gibi akarak, (17)

Bana yar oldu hatta haylaz rakip (18)

Görünce dalga dalga kanım, yârim, (19)

Sen benim canımsın, canım, yârim. (20)

Hiçbir zaman demem başımı kaybettim, (21)

Eridim, vücuttan taşı kaybettim, (22)

Yılları kaybettim – yaşı kaybettim, (23)

Benden ayrı düştü yalan, yârim, (24)

Bu yüzden mi dilim dokunaklı, yârim. (25)

Cahil der ki “Sen varı yok ile değiştin, (26)

Güneşi bir garip köze değiştin...” (27)

Gülerim: “Damlayı göğe değiştim...” (28)

Şimdi yürüyecek yolum felek, yârim, (29)

Kanada dönüştü yürek, yârim! (30)

Kanada dönüştü yürek, yârim! (31)

4

Gökyüzü kopup da düştü... (1)

Kısmetimi karalayıp, (2)

Ben yürüyorum gökyüzünün (3)

Parçalarını aralayıp. (4)

Gökyüzünün kırıkları (5)

Kanattı ayağımı, (6)

Gökyüzü kesilip düştü (7)

Sararttı siyahımı. (8)

Sevdiğim, yaramadın (9)

Hatta vedalaşmaya... (10)

Ne güneş ne de yıldız (11)

Yüksekteki boşlukta. (12)

Yüksekteki kimsesizlik (13)

Söndürmez hatta düşü... (14)

Sen nasıl yaşıyorsun? (15)

Gökyüzü yarılıp düştü... (16)

5

Bir çiçek edin – rüzgâr olup (1)

Çimenini görüp gittim. (2)

Rüzgârlığım derdin ile (3)

Bittim kuruyup da gittim. (4)

Bir çiçektin baharında (5)

Varlığımı sezdiğin yok (6)

Cehenneme doğru ağlayıp, (7)

Uyur gibi yürüyüp gittim. (8)

Cehennem ateşinde yandım, (9)

Cehennem ateşinde güldüm (10)

Yüzünün nuru düşünce, (11)

“Ya, Allah” deyip de kalktım. (12)

Eğer ayrılığından ölürsem (13)

Canlı iken ne arzudur (14)

Seni şaşırtarak, yolu (15)

Ayrılığa döndürüp gittim. (16)

Gururum emrinde, yârim, (17)

Bu dünyadan gidiyorum (18)

Gittiği yere kadar göğsüme (19)

Vurup gittim, vurup gittim. (20)

Kavuşman yoktur Toprakta, (21)

Semaya yetemedim, gerçi (22)

Güzel düşler kucağında (23)

Güzel düşünceler sürüp gittim. (24)

Gelir evlat, kaygı çeksen, (25)

Bana ah et! Bana ah et! (26)

Bu dünyayı gözyaşıyla (27)

Karıştırıp, gamdan kuruyup gittim. (28)

6

Rüzgârlarda gözümden (1)

Uçan gözyaşımın, yâr ey. (2)

Gönül dibine çöken (3)

Ateş taşımsın, yâr ey. (4)

Âşık gönüle yaraşır (5)

Divanelikler, yâr ey. (6)

Âşıkları öldürür (7)

Bigânelikler, yâr ey. (8)

Bigânelik içinde (9)

“Ah”ları çoktur, yâr ey. (10)

Bıraktığı hicranın (11)

Tuzakları çoktur, yâr ey. (12)

Bahtı gökyüzüne attım (13)

Geri inmedi, yâr ey. (14)

Yürek aslında kuş idi – (15)

Niye uçmadı, yâr ey. (16)

Hey, yâr ey! (17)

Vay, yâr ey! (18)

Yürek oldu âvâre... (19)

7

Kırk at koydu kısmet karşıma (1)

Eyerleme, gerekmez, dedim. (2)

Yüreğimin sonsuz bağından (3)

Ben yaya geçecektim. (4)

Kırk kuş koydu kısmet karşıma, (5)

Yok, Simurg'lar gerekmez, dedim. (6)

Yüreğimin yüksek arşına (7)

Ben kanatsız gidecektim. (8)

Karşımdaki kırk yaş – kırk gam, (9)

Sana ağlayarak neler dedim? (10)

Baharımı bir defa görsem (11)

Güze kendim gidecektim... (12)

8

Hediye edip var olan nimetini (1)

Bağdan çıktı Hatamitay – yaz. (2)

Hayal ederek – mürüvvetini (3)

Reddetmiş gibi bir nankör birden. (4)

Sokakların renkli bağrına (5)

Ateş bağrına dokunmadan – çokça gam, (6)

Ateşin yükünü bırakıp yetime, (7)

O öldürdü sahilde bir an. (8)

Çığlık atıp suya atlamadı o (9)

Suyun durgun bedenlerine. (10)

Kendi haline baktı çokça gam (11)

Sönen ateşlerine. (12)

Ben de işte sahildeydim, (13)

Acısam da yazın haline. (14)

Gamda idim, yorgun idim, (15)

Gidemedim onun yanına. (16)

Gecede suyun huzursuz dalgaları (17)

Yüreğime vuruldu aniden... (18)

Gitse gelmez sona doğru, (19)

Ki, bu gece gidiverdin yaz? (20)

9

Benim taş kalbimi yont, (1)

Aşk, divane şekline sok! (2)

Canı gama telaşla at (3)

Derdin ipi hiç gevşemesin. (4)

Alıp gitsin – kalmasın gökyüzü, (5)

Yeri taşa ya da havaya çevir. (6)

- Bu dünya da kalmasın arzu (7)
 Gönlümü bir hak feryada çevir. (8)
 Aşk, sendedir son kurtuluş, (9)
 Uzat, temiz elini uzat (10)
 Sen yoksan gariptir hayat, (11)
 Sen yoksan prangadır yalnızlık. (12)
 Gel, kırk yıllık ömrümü bozup, (13)
 Gel, kırk damla gözyaşım yutayım. (14)
 Ve ömrümü bir çiçek gibi koparıp, (15)
 Bir yolcunun eline vereyim... (16)

10

GÖNLÜMÜN BAĞLARI (1)

- Yürek çekildi sıkıca (2)
 Yetişip gelir feryadı. (3)
 Kılıç üstünde yalın (4)
 Yaşamak bize kaldı. (5)

 Ruhum dertler kenarında (6)
 Yaşamamın çaresi... (7)
 Kopar yürek boyunca (8)
 Örgülerin teli. (9)

 Kopar bir bir, aniden (10)
 Çakmış gibi yıldırım. (11)
 Aydınlaşır gider mümtaz (12)

Dört mevsimi karışmış bağ. (13)

Dünya. Yalan söyler yatar, (14)

Ne kadar güz, ne kadar bahar. (15)

Bin hayat tan gibi doğar, (16)

Bin hayat olur yalan. (17)

Göğsüme girer yırtıp, (18)

Bu vahşi cereyan... (19)

Benden kalır haykırış (20)

Ve heyecan... Heyecan. (21)

11

Dünyada döner iş. (1)

Dünyada yaz ve bahar. (2)

Fakat başım üstüne kış (3)

Başım üstüne yağar kar. (4)

Baksam, çaresiz başım (5)

Benzer yeryüzüne. (6)

Ağarır durur saçım (7)

Sanki Arktika gibi. (8)

Gönül göstermeyecek ilgi (9)

Fakat kışın gidişine. (10)

Allah'ım, kaç asır var (11)

Kanımın soğumasına. (12)

Dünyada döner iş, (13)

Döner, uçar yelle. (14)

Benim gönlümde berrak (15)

Benziyordu sakın sele. (16)

Dudaklarıma hoş tuttu (17)

Allah'ın sürahisine kadar. (18)

Gönlüm akarak varır, (19)

Dünyanın dibine kadar. (20)

Ne için – sorma, (21)

Şarkımda feryat var... (22)

Bu dünyanın dibinde (23)

Tek başına kalmak var. (24)

12

Nehrin rengi; kırık, (1)

Gökyüzü yüksek ve berrak. (2)

Kısa güz bağda üzgün. (3)

Ağustos bilip de bilmiyor mu? (4)

Yazın şaraba doyup, (5)

Çukura düşmüş Alpamış. (6)

Altın çeker ilk yapraklar, (7)

Dolup gider dertler, (8)

Yüreğim yaralı kaz. (9)

- Neredesin? – Ey zavallı ulak (10)

İhtimal Berçin? Berçin! (11)

Kaybetmek – güze has... (12)

Günden güne sözüm hoş, (13)

Günden güne şarkı meşhur (14)

Güz günden güne eksiksiz. (15)

Günden güne yürek saf, (16)

Günden güne yara derin, (17)

Günden güne zindan derin... (18)

13

Doluverdim. (1)

Doluverdim. (2)

Zaten dünya (3)

İşlerine (4)

Razı oldum. (5)

Doluverdim. (6)

Doluverdim. (7)

Gerçeklerimde, (8)

Dertlerimde, (9)

Soluverdim. (10)

Doluverdin. (11)

Doluverdim. (12)

Çağlarda, (13)

Zamanlarda (14)

Sönüp gittim. (15)

Doluverdim. (16)

Doluverdim. (17)

Diyeyim desem, (18)

Varlığı yalan (19)

Olup gittim. (20)

Dolup gittim. (21)

Dolup gittim: (22)

Bilemiyorum, (23)

Hayatta mıyım yoksa (24)

Ölüp gittim mi? (25)

14

VATAN HAKKINDA ŞİİR (1)

Abla hatırlıyorsun ya, (2)

(“Ah, hala ağrıyor gönül”) (3)

Açlıktan karnı şişen (4)

- Kırk beşinci matem günü. (5)
- Yedi yaşındaydınız (6)
- Size gizli değildi: (7)
- Savaş, ölüm, sevinç, mektup, (8)
- Canlı ya, açık, ekmek. (9)
- Abla, hatırlıyorsun ya, (10)
- Geldiğinde cevza³ ayı, (11)
- Sararıp olgunlaşmadı (12)
- Bolgalı'nın buğdayı. (13)
- Sakin bir kuş gibi (14)
- Hayat kokusunu sezip, (15)
- Tarla gezerdiniz, (16)
- Avucunuzda tane ezip. (17)
- Siz açıkça bilirdiniz, (18)
- Yaşamın adı ekmek, (19)
- ...Basıverdi tarlayı (20)
- Nal sesleri aniden. (21)
- Avucunuza şaşkınlıkla (22)
- Gizlediniz başağı. (23)
- Eyvah, yer bu kadar sert, (24)
- Gökyüzü bu kadar uzak mı? (25)
- Kanadınız olsa da, (26)
- Nereye uçardınız ki? (27)
- At gelir, binenin (28)
- Bir kolu dalgalanır, boş... (29)

³ Mayıs ayı.

- Tanıdınız bu, reis, (30)
- Ondan titriyor bu köy. (31)
- “Reis” deyince susar, (32)
- “Ağlayan” oyuncak bebek. (33)
- ...Hatırlarsın, bakkalda, (34)
- Olmuştu ya “izdiham”. (35)
- “Hayır, yine doldur”, diye (36)
- Haykırdı bir kollu yiğit. (37)
- O ağladı bebek gibi... (38)
- “Şehit olan dostların (39)
- İntikamını elbette, (40)
- Alacağım”, diye ağladı. (41)
- Besili koyun gibi şişman, (42)
- Bakkal Şayım’in (43)
- Yakasına yapıştı: “Buldum, diye haini!”. (44)
- Ertesi gün kadın çocuk (45)
- Toplandı genel meclis. (46)
- Yiğit yerinden kalktı: (47)
- Oy verin, olayım reis... (48)
- Seçilse seçilir de, (49)
- Adam az fakat reis bol! (50)
- Peki, hoşlanıverdiler... (51)
- Kadınlar kaldırdı el. (52)
- Sonra reis haykırdı: (53)
- “Eğer gelene dek zafer, (54)
- Kim kendini düşünürse, (55)

- İşte kamçı! Kadınlar!” (56)
- Ekmeğin lezzetini de, (57)
- Ödeyemezsin kamçısız... (58)
- Başınızı el ile (59)
- Saklayıp çöktünüz diz... (60)
- Bu yürüdüğün neyin nesi, (61)
- Yalın ayak, başkabalak, (62)
- (Tane ile dolu avucunuzu (63)
- Sıktınız, korkup sertçe) (64)
- Hani, elinde ne var? (65)
- (Korku, dehşet karışık (66)
- Avucunuzu açtınız (67)
- Şimdi mümkün kamçulamak). (68)
- Gözünüz yaşsızdı, (69)
- Ciddi, hazır aşağılanmaya. (70)
- Kim merhamet ederdi (71)
- Sağır kalan uğursuzluğa. (72)
- Bütün bütün sopalar (73)
- Yetimin başında kırılacak... (74)
- Reis atından inip (75)
- Başını okşadı. (76)
- İnanamadan baktınız (77)
- Gözlerine ümitlerle. (78)
- Şaşkınlıktan dondunuz... (79)
- O ağlardı boncuk boncuk. (80)

- Ağlardı... Kızımı (81)
- Ezmesin diye büyük kaygı (82)
- Gece sessizce ezilen (83)
- Annenize benzer o. (84)
- Siz de çok ağlayıp birden (85)
- Sarıldınız boynuna... (86)
- At koşturup gitti o (87)
- Buğday tarlasının koynunda. (88)
- Cevza. Bir şımarık rüzgâr (89)
- Buğday tarlasına vurur taş. (90)
- At uçar. Binenin (91)
- Bir kolu uçuşur, boş. (92)
- Abla, O günden bu yana (93)
- Vatan hakkında sohbet (94)
- Açılrsa gider gelir (95)
- Gözünüze bir suret: (96)
- Cevza. Bir şımarık rüzgâr (97)
- Buğday tarlasına vurur taş. (98)
- At uçar. Binenin (99)
- Bir kolu uçuşur, boş... (100)
- Abla, vatan, ulu dert! (101)
- Abla, vatan bağ olsun! (102)
- şiirde suretin çizsem, (103)
- Dört bir yanı sağ olsun! (104)

15

Yürüyüver. Kalma yoldan. (1)

Kalan kalır. Acıma. (2)

Korkma hiçbir şeyden (3)

Özbekistan ilerde. (4)

Yiğit ol. İleri koş. (5)

Korkma her tür katilden. (6)

Ki, dağ gibi dayanağın (7)

Özbekistan arkanda. (8)

16

Asker öldü. (1)

Yeşil giyindi gelincik, (2)

Düşmana ah etti, gözyaşı döktü: (3)

“Ölmedin, göğsümde atarken bu yürek, (4)

Ben başka hiç kimseyi sevmeyeceğim, yeter...” (5)

Ama (6)

Asker öldü... (7)

Şair şiir bitti, (8)

Okudu mersiye, övgü. (9)

Milyonlarca kalbe ulaştı onun şiiri, (10)

Yürekler arzularla doldu. (11)

Ama (12)

Asker öldü. (13)

Yerine koydular hatırasını. (14)

Yeryüzünün neresine gidersen git, (15)

Heykeller bakar taş gözleri ile. (16)

Dudaklarımı ısırırım ağlamayayım diye, (17)

Hasretli, sevdalı, bu kadar arzulu, (18)

Gerçekleşmeyen arzuları bakışlarında (19)

Heykeller bakar taş gözleri ile (20)

Ben ne yapayım ki? (21)

Sihirbaz değilim, (22)

Ölen askerlere canımı da versem. (23)

Çaresiz elime kalem alacağım. (24)

Şayet sönecekse gönüldeki sızlayan ağrı. (25)

Ama (26)

Bütün askerler ölmüş... (27)

Bana da nasip etti askeri kamuflaj, (28)

Zamane sakindir, ateşten uzak. (29)

Ama işitirim, denizler ardında (30)

Biri göbekli karnın minbere yaslanıp, (31)

Ölüme, katliama veriyordu fetva. (32)

Adamlar! (33)

Uyumayın, ayağa kalkın! (34)

Yok, korkak değilim, vicdanım şahit, (35)

Bir defa ölmeyi arzu ediyorum hep, (36)

Ruhumu lanetler gömmeden daima... (37)

Ama (38)

Sonra heykel dikseniz de, (39)

Şiir yazsanız da beni takdir edip, (40)

“Unutmayacağız”, diye yemin etseniz de, (41)

Ben ölüyorum, anlıyor musunuz? (42)

Ben ölüyorum... (43)

17

Ben komutanım, (1)

Bazen merak ediyorum: (2)

Ciddiyim, gezerim koridorda sakince. (3)

Gece yarısını geçmiş, (4)

Ama biri şarkı söylüyor: (5)

“Neredesin, azizim, neredesin?!” (6)

Nöbetçi elini yakasına atıp, (7)

Tıpkı içtimada gibi verir selam. (8)

“Asker bak, neden düzen yok?” (9)

O dertli yere bakar, (10)

Kim şu şarkıyı söyleyen: (11)

“Nerdesin, azizim, nerdesin?!” (12)

“Cevap versene ya... (13)

Biliyor musunuz, siz...” (14)

Demir kurallara uyunca, (15)

Demir yürek ile başlarım soruya, (16)

Nöbetçi dertli dertli iç çeker, (17)

Biri şarkı söylüyor: (18)

“Neredesin, azizim, neredesin?!” (19)

Gevşeme! (20)

“Hala vereceksiniz cevap!” (21)

Yavaşça kışladan çıkıp gideceğim. (22)

Biri şarkı söylüyor: (23)

“Niçin seninle söyleyemiyorum?” (24)

Neden seninle düşünemiyorum? (25)

Neden olamıyorsun benimle birlikte?..” (26)

Ben şimdi bütün dünyayı ayağa kaldıracam. (27)

Kışlanın önüne sıralayacağım, (28)

Bu askere katılıp feryat edeceğim: (29)

- Neden? Neden? (30)

Ben dünyanın pişman olmasını, (31)

- Utanmasını istiyorum, (32)
- Bu askerin ayağına diz çökmesini, (33)
- Özür dilemesini istemiyorum (34)
- Gözümden yaş aksa da, hiç kimse görmesin, (35)
- Kendimi vururum gecenin bağına. (36)
- Ama nereye kaçıp gidebilirdim ki, (37)
- Askerin şarkısı benim göğsümde, (38)
- Asırlarımın göğsünde... (39)

18

- Törekorganda güzel bir gül bahçesi var. (1)
- Ondaki her bir deste gül Ulu Vatan savaşında (2)
- Can veren bir savaşçı adı ile anıldı... (3)
- Sence kolay mı çiçeğe dönüşmek? (4)
- Kan ister durur delik deşik vücut, (5)
- El bombasının pimini çekse parmak, (6)
- Yokluğa uçarsın düşman da sen de. (7)
- Sence kolay mı çiçeğe dönüşmek? (8)
- Ayazda donsa şu çıplak beden (9)
- Kalpte titrer mi kıpkırmızı bayrak, (10)
- Son sözün olur mu: “Seviyorum vatani!” (11)
- Kızgın şarapneli gözüne basıp (12)

Düşmanın cellatlığını görünce şu, (13)

Yanan et kokusundan deliye dönüp (14)

Diyebilir misin: “Biz kazanacağız!” diye. (15)

Şehzade Hamlet ‘in “ölmek ya da ölmemek...” (16)

Sorusu, önünde dursa öylesine (17)

Çok genç gittim, diye, etsen de dert, (18)

Ölebilir misini mağrur bir baş ile? (19)

Dostlarım, her zaman sağ olun. (20)

Devr ü devran sürün mutlu ve bahtlı olup, (21)

Gülmekten boş kalırsa bazen eliniz, (22)

Çiçeğe dönmeyi bir düşünüverin. (23)

Yoksa niye yazdım şiirleri yanıp, (24)

Yoksa kimler için taşıp dolarım, (25)

Ben mi? Benim yolum, inanın, açık, (26)

Ben de çiçeğe dönerek öleceğim! (27)

19

MÜMİN MİRZA’NIN SON ŞARKISI (1)

Beni esir aldılar (2)

Atımın vücudu (3)

Sinirle titrer durur... (4)

Allah’ım rahmin nerde? (5)

Atım soluk soluğa kalıp (6)

- Kişner can çekişerek, (7)
- Dizginine yapışan (8)
- Ölümün elini sezerek... (9)
- Beni esir aldılar. (10)
- Gök kara, yer kara... (11)
- Niçin karşıma (12)
- Çıktın sen ey fukara? (13)
- Belki canlı bir çizgiyim (14)
- Çökmüş yüreğini kaldırıp (15)
- Dertli yerden uçuran (16)
- Gökyüzüne doğru. (17)
- Belki yetim, dullara (18)
- (Dinmeyen gözyaşım) (19)
- Yardım ettiğimde. (20)
- Düşünceli vatandaşım (21)
- Başıma taç giydirip (22)
- Beni sultan olarak görmüşsün. (23)
- Tüm insanlar mutlu, (24)
- Tüm yurt iyi, selamette... (25)
- Belki üstad Ali Şir'in (26)
- Kalbinden geçen sevgi, (27)
- Yüreğime pak ruhum (28)
- Bağlar ve döner sihre. (29)
- Beni esir aldılar. (30)

- Atım denizler aşar, (31)
- Mızrakları hazırlayıp, (32)
- Ellerinde ok-yayla (33)
- Muhafızlar tetikte (34)
- Gidip gelip dururlar. (35)
- Derdimi anlatamam... (36)
- Halkım, dinle bir bent şiir: (37)
- “Ben de ilk başta kılıçla (38)
- Aslan, kaplan avlardım! (39)
- Düşman muzaffer oldu, (40)
- Hain felek yüzünden... (41)
- Beni esir aldılar. (42)
- Dilimde özgürlük şarkısı! (43)
- Hayretle açılır (44)
- Hapishane kapısı. (45)
- Son kez dünyaya bak, (46)
- Ey emanet hayatım! (47)
- (Gözüne yaşlar dolar (48)
- Elimi yalar atım) (49)
- Artık hiç görüşemeyiz, (50)
- Ey sevgili halk, (51)
- Elim ayağım kapkara. (52)
- Dört yanımda sallanır, (53)
- Hain yumrukların gölgesi... (54)

- Niye sakın yaşayamazsın (55)
- Atalarımın ülkesi? (56)
- Gerçekten her kıvrak zekâ, (57)
- Aslanyürek, demirbilek (58)
- Kötülerin darbesinden (59)
- Yokluğa birden düşse? (60)
- “Ben de ilk başta, kılıçla (61)
- Avlardın aslan, kaplan! (62)
- Düşman kazandı, (63)
- Hain felek yüzünden.” (64)
- Bu gece atam titreyip (65)
- Öfkeyle bakıp dünyaya, (66)
- Kana susayıp mühür basar (67)
- Titreyerek bir fermana. (68)
- Nizâmülmülk gülümser, (69)
- Saygıyla baş eğip. (70)
- Cellada yol açıklığı diler (71)
- Hatice Ninem... (72)
- Hapishane kapısı, (73)
- Şiddetle açılır. (74)
- Endişe içinde (75)
- Donar kalır gardiyanlar. (76)
- Kirli ellerini boğazıma kadar (77)
- Getirdi cellat Biy Cengiy. (78)

Gaddar! Bu kadar titreme(79)

Elim ayağım titriyor! (80)

Allah'ım sabırlar ver! (81)

Ölmeden önce korkusuz, (82)

Vakarlı, sakın olsun, (83)

Ecele benim bakışım. (84)

Göğsümden çıkar nefes (85)

Hissiz tenimden akarak. (86)

Canım ay gibi çıkar ya, (87)

Çıkar, sislere karışıp. (88)

Katil! Evet, ben öldüm. (89)

Katil! Boynumu bırak! (90)

Ruhum vatanımda uçar, (91)

Sanki bir ışık demeti gibi. (92)

Ey aydınlığa muhtaç halkım, (93)

Benim için mi mavi giydiniz? (94)

Gençtim, dertlerinize (95)

Merhem olamadım. (96)

Cesedim soğuyor... (97)

Katil! Kanlı eline (98)

Ne zaman tenime, (99)

Ölümü koydun sen. (100)

Niye korkuyorsun? (101)

Titriyorsun? Rahatsızsın? (102)

Beni yine asırlarca (103)

Boğmaya hep hazırsın. (104)

Asırlık çekişme ne için? (105)

En sonunda, işte bu an, (106)

Ebediyet, taç ve tahttan (107)

İğrenmene de yeter! (108)

20

ABDULLAH KADİRİ (1)

Boğazıma kocaman dert takıldı, (2)

Gözüme kapkara bulutlar indi. (3)

Dizimden kayıp kitaplar düştü. (4)

Aniden sınıfa garip bir sessizlik çöktü. (5)

Sıraya başımı koyup ağladım. (6)

Sessizliğe dedim ki “Gümüş öldü” (7)

Öğretmen gülümseyip, dinledi beni, (8)

Başımı okşadı hem mutlu hem üzgün. (9)

Pencere dışarıda, yağmur koynunda, (10)

Çiçeklere bedeni gömerdi bahar. (11)

Öğretmen bakıp da baharın haline: (12)

Dedi: “Özbekistan ebediyyen kal!” (13)

Yağmursu bir hasret göğsüme doldu, (14)

Yüreğimi yaktı bilinmez gülü, (15)

Birden vatanımı görmüş gibi oldum, (16)

Sanki Kadiri'nin kendisiydi o. (17)

Dört duvardan sessizce bakarlardı (18)

Meraklı gözlerini gözüme dikip, (19)

Şimdiye dek resminden tanıdıklarım, (20)

Nevaiy, Nadire, Gülhani, Meşreb... (21)

21

OZAN MEHMET RAHİM'İN BİR ZAMAN DEDİKLERİ (1)

Çoğunuz kötü değil, iyi çocuklarsınız, (2)

İşi anne gibi görüp yaşarsınız. (3)

Kimsenin gözüne dik dik bakmazsınız, (4)

Ayağına bakarsınız, sessizce durup. (5)

Ayakkabıcı herkese kısmeti ezelden (6)

Onların kaderi kesin yazılmış. (7)

Kimin ömründen biraz şans kaçsa (8)

Elbette sonradan gelir... (9)

Zenginlerin ayağı her an parlaktır, (10)

Dertsiz ömründen bir nişâne. (11)

Ona rastlayınca kurnaz çocuklar, (12)

Etrafında olunuz derhal pervane. (13)

Ozan babanızı bilmezsiniz ama, (14)

Bu sinsî oyunda sizleri yendim! (15)

Bana asla değer vermezsiniz ya, (16)

Yalınayak dünyadan göçtüm... (17)

22

HEKİM ET-TİRMİZİY TÜRBESİ'NDE (1)

... Kurtuluş isteyip sordular, mezarlardan “diriyiz” diye ses geldi. (2) Derler ki Tirmiz şehrinin adı da bu sestem gelir... (3)

Tel ağlar çekildi. Eğer Amu'ya (4)

El uzatırsam acep düşmez mi bir ok? (5)

Baba tüm ömrüm sarhoşluk içinde (6)

İşte, canım ortada, kalkanları yok. (7)

Öpsem toprağını mekruh olmayacak, (8)

Diz çöksem dizimden kaçmayacak yer. (9)

Ama benim sessizliğime inanmayacak, (10)

Yavaşça yapıştı kalp boğazına şiir. (11)

Padişahlığım yoktur, şehir kurdursam (12)

Ya da taş diktirsem ayetler oyup, (13)

Bin yıllık dertlerin canımı yaksa, (14)

Kurban edeyim mi kendimi kesip? (15)

O taraf Çaganiyan bu taraf Tirmiz, (16)

Beşik gibi sallar toprağa yatsak. (17)

Tarihin kat kat işlendiği yerimiz. (18)

Hangi asır gömer ay gibi batsak? (19)

Kalbimde her an bin şehir kurulur, (20)

(Kağıda zor yetişir gürültüsü) (21)

Korkaklar imanını kaybeder durur, (22)

Desem, zamanla beraber yürüme zevkini. (23)

Uçar gider şu kalbim bir Semender (24)

Kâh gülerim kâh ağlarım ard arda(25)

Asırlar içinden teselli gelir: (26)

“ Ağlama diriyiz. Yavrum, diriyiz...” (27)

23

NEVAİY (1)

Bir baksam (2)

Dışarıda güz. (3)

Bir baksam, bahar. (4)

Dışarısı kâh yazda nazlanarak yatar (5)

Kâh karda titreyerek... (6)

Hep böyle, (7)

Özellikle, sınırsız Astrabat. (8)

Başımı alıp gidesim gelir! (9)

Nereye? (10)

Gideyim desem, (11)

Herat yok. (12)

Herat! (13)

Diye feryat ederim durmadan. (14)

Dünya sessizdir! (15)

Vah ki, (16)

Astrabat ile biter, (17)

Ama Astrabat ile birleşir, (18)

Bu dünyanın (19)

Tüm yolları. (20)

24

USMAN NASIR'IN SON HAYALİ (1)

Galiba ben Taşkent'de idim. (2)

Kenarı ya da ortasında. (3)

Aklımı, bilincimi yitirdim. (4)

Geniş şehrin tam ortasında. (5)

Güneşin doğuşuna baktım birden, (6)

Göğsümü kucaklayıp kaldım. (7)

Ufuk niye kana bulanmış, (8)

Kim gökyüzünü bıçakladı? (9)

25

AYBEK'İN SON ŞİİRİ (1)

Ben dünyaya olta atarım, (2)

İşte, balık salları kuyruğunu. (3)

Ben balığı özgür bırakırım, (4)

Affederim açgözlülüğünü. (5)

Bıldırına tuzak kurarım, (6)

Çok geçmeden takılıp kalır. (7)

“Uç, gez” derim kırdaki özgürce, (8)

Affederim ahmaklığını. (9)

Her bir çiçeğe, bir nağme uçuşu (10)

En tepesinde yaşar yabani kuşburnu gibi. (11)

Güneşe çiçek tuttuğu için, (12)

Dikenine hep katlanırım. (13)

Sözüm tamam... Evet, ben de geçtim! (14)

Üç, iki, bir... Durdu kalp... (15)

Balık, korkmadan yemi yuttun, (16)

Ben, herhalde ölmesem gerek! (17)

26

SÖZ-MAKSAT ŞEYHZADEYE (1)

Resmimi çizmek için, (2)

Bembeyaz bir boya seçtin. (3)

Bu dünyaya niye gelip (4)

Gittiğimi de anladın. (5)

Ellerimin resminde (6)

Beyaz boya kullandın. (7)

Yüzümü de beyaza boya, (8)

Yüzüm dâim olsun ak. (9)

Gerçi dövüşlerde yandım, (10)

Şükür vicdanım eskimedi. (11)

İmanımı çiziver, (12)

İman yeri yürek apak! (13)

Peki, neyi düşündün? (14)

Nasıl olur bu çevre? (15)

Evet, resmin etrafı (16)

Şu dönüp duran dünya. (17)

Bu dünyayı düşündürecek (18)

Güzel bir söz var. (19)

Öyle bir insanla karşılaşayım ki (20)

Ömür boyunca dostum olsun... (21)

Yok, faydasız söz dostlarımdan (22)

Ama iyilik buldum. (23)

Demek resmin çevresini (24)

Apak boyayla boyadın! (25)

Siyah renge el sürme, (26)

Öyle bir şefkat de gerek, (27)

Ben affettim nihayet, (28)

Sen affetmiyorsun gelecek... (29)

27

Sen yoktun, uçsuz bucaksız feza, (1)

Altı kıta, dört büyük deniz, (2)

Ortasında yaşadım gizlice, (3)

Yumruk kadar küçücük yüreğimle. (4)

Heyecan ve zevkten uzak, (5)

Sakin ırmak gibi usulca aktı ömrüm, (6)

O zamanlar sen bir efsane, (7)

O sırada hâlâ yoktun kumralım. (8)

Korkunç, sınırı olmayan âlem, (9)

Bağrında, her sestem korkup, (10)

Yaşadım ben en küçük adam, (11)

Kâh parlayıp kâh da sönüp. (12)

Sonra sen geldin, sevip, yanıp, (13)

Sığınağıma, rahmime hayran, (14)

Yanımdayım, korkma sevgilim, (15)

Ne kadar güçlüyüm, bir bak! (16)

Büyücüyüm, gök şivesiyle, (17)

Yıldızlarla konuşabilirim, (18)

Sarhoşum, aşk gemisinde, (19)

Fırtınalarla oynayabilirim. (20)

Cömertim ben kim şans istese, (21)

Göğsünü nurla doldururum, (22)

Birden ayı gökten koparıp, (23)

Alır alınına kondururum. (24)

Gülüm, soğuk bakma korkuyorum, (25)

Korkuyorum yine göründü, (26)

Altı kıta, dört büyük deniz, (27)

Kararan şu korkunç feza... (28)

28

Pencereden bakar güzel yüzlü ay, (1)

Bakışları tam cilveli, güzel. (2)

Ayın büyüleyiciliğine kapılıyorum, (3)

İnan, şimdi ona dikkat etmiyorum. (4)

Ayın saçlarını belki örmem, (5)

Ben seni aylara vermem. (6)

Güzel gelincik gibi benzenmiş bahar, (7)

Tarlalar da, bağlar da birer çiçek bahçesi. (8)

Güllere baktım, sevinçle açılıp, (9)

Yaşları gitti nur gibi saçılıp. (10)

Bahar güllerini belki dermem, (11)

Ben seni güllere vermem. (12)

Şiir çağırır, bir an bir asır olur. (13)

Yanarım, kül olurum, dolup taşarım. (14)

Sen ki unutulup garip köşede (15)

Duruyorsun... Gam taşı çöker yüreğe... (16)

İlhamla belki, sohbet kurmam, (17)

Ben seni kimselere vermem... (18)

Kaç şirin zamandan geçmem mümkün, (19)

Ama sen oyna, sevin ve gül. (20)

Sen benim kaderim, ahir, ezelim, (21)

Sen benim baharım, ayım, gazelim. (22)

Kalbimsin! Ben kalpsiz asla yaşayamam, (23)

Kalbimi hiç kimselere vermem... (24)

Ben seni hiç kimseye vermem... (25)

29

Haset, gıybetin dalgalarında, (1)

Gemi misali sarsıldı evim. (2)

Şimdi biz hiç karşılaşır mıyız... (3)

Elveda! (4)

Tan ağarır, (5)

Sen yoksun. (6)

Gün batar, (7)

Sen yoksun. (8)

Masamda sana yazılan mektuplar, (9)

Duvardaki resimde de sen, (10)

Sevgiyle bakıyorsun. (11)

Pencereden görünen gökyüzü (12)

Parçasına mutlulukla bakardık, (13)

Yıldızların güldüğünü de, (14)

Şafak vakti olduğunu da... (15)

Evim, kendim, bu büyük dünya, (16)

Senden kalan ise acı hatıra. (17)

Tan ağarır, (18)

Sen yoksun, (19)

Gün batar, (20)

Sen yoksun. (21)

Uzaklarda, sınırsız yolda, (22)

Ağlayarak gidiyorsun sen, (23)

Ayaklarının altındaki yer, (24)

Dalgaları sanki bir deniz. (25)

Beyaz yüzüğüm, uçup yoruldun, (26)

Yıkılırsın, dakikalar sonra, (27)

Yıkılırsın, dalgalar yutar... (28)

Tan ağarır, (29)

Sen yoksun. (30)

Gün batar, (31)

Sen yoksun. (32)

Dayanılmaz. (33)

Şimdi benden gitti ihtiyâr! (34)

Yüreğimi avucuma koyup, (35)

Durmadan fısıldıyorum tekrar: (36)

Kiblegâhım, yol göster bana! (37)

30

DETLİ KOŞMA (1)

Başkasını seveceksen sev, (2)

Ben de seni zorlamam! (3)

Gel yanıma kal diye, (4)

Çağırın da gelmem! (5)

Peki, seni niye sevdim? (6)

Bu kadar aciz olmasaydım. (7)

Güzel misin ki, sen o kadar, (8)

Hile hürdası daha çok kız. (9)

Doğrusu desem değmezsin, (10)

Ne şiire, ne sevgime. (11)

Ben yükseğim! Elin yetmez! (12)

Gidiver sen bir denginle... (13)

Ne dedin! Asla hem de hiç (14)

Gözümdeki yaş değil. (15)

Yaş olsa da senin için, (16)

Dökmüyorum... Tamam... Yeter... (17)

Git şimdi. Sevmiyorum ki, (18)

Beni yalnız bıraktın! (19)

Sabrim tükeniyor... Daha da, (20)

Ayağına çökmeyeyim diz... (21)

31

Kâh karaağaç gürler kâh asma hışırdar, (1)

Bu bağda yol kaybeden, şaşkın rüzgâr, (2)

Var mısın dünyada, yaşıyor musun, (3)

Rüzgâr gibi yolunu kaybeden kadın. (4)

Sensiz baharlarım güz oldu benim, (5)

Ben sensiz sarardım, (6)

Ben sensiz yandım, (7)

Yanan bir ocağa dönüştü tenim, (8)

Bu ateş içinde bir seni sevdim. (9)

Sen bağın koynunda dert çeken rüzgâr, (10)

Sana yol vermedi dallar karışıp... (11)

Sen yemyeşil bağlarda kaybolan kadın, (12)

Ben ateşler içinde kaybolup kaldım. (13)

32

- Taş beton koca kayalarda, (1)
 Güvercin gibi yaşayan kız. (2)
 Yalnızlıktan ellerini, (3)
 Omzuma sessizce atan kız. (4)
 Bu sevgisizlik dünyasında, (5)
 Tehlikeli işe başlayan kız. (6)
 İkimizin mutlu mutlu (7)
 Yaşaması mümkün değil mi? (8)

- Ama bizim gözümüzde (9)
 Dökmek için yaşımız çok, (10)
 Gönlümüze atmak için (11)
 Dilimizde taşımız çok. (12)
 Güya bomboş olmak için, (13)
 Başımız çok, başımız çok (14)
 Yoksa hiç olmaz mı ki (15)
 Mutlu mutlu yaşamamız? (16)

33

- Siz yaktınız beni daima, (1)
 Ama bunu belli etmedim. (2)

- Düşündüm ki yürek anlar, (3)
- Bizden gidince sabır ve karar. (4)
- Ben sizi ne kadar bekledim, (5)
- İşte beyaz saç, işte kırıksıklar. (6)
- Günlerimi çekip de yuttu, (7)
- Yalnızlık meleği kemirerek. (8)
- Arkanızdan gidişim mümkün, (9)
- Yol bitse, yolsuz da dolanıp. (10)
- Ama deyin, ağlıyorsunuz niye, (11)
- Başınızı vurup duvarlara? (12)
- Yok, size hiç gelmesin dertler, (13)
- Anlıyorum yıllar, endişe... (14)
- Ama size belli etmedim, (15)
- Siz yaktınız beni daima. (16)

34

- Sevgimiz bitti mi? Giysiniz mavi, (1)
- Gönlünüz ateşsiz, gözünüz fersiz. (2)
- Ne biz gittik ne de siz geldiniz, (3)
- Fani dünyada gamsızlık azizim, (4)
- Niye gözleriniz yaşsız, azizim. (5)
- Ateş tuttu, gevşetti tüm bağlarımı, (6)

Toprağa saçtınız yüceliğimi, (7)

Aklımı, gönlümü, şansızlığımı. (8)

Dönölmez dünyaya giden, azizim. (9)

Uzakta ay gibi batan, azizim. (10)

Çünkü geceye söyler gerçek bir “ah”ınız yok, (11)

Gökyüzünde gezmeye bir yolunuz yok. (12)

Niçin gelmiyorsunuz, günahınız yoksa (13)

Bakıyorum bakışlarım şüpheli, azizim, (14)

Yolların sislidir, sisli azizim. (15)

Bakın binbir yaprakta rüzgâr uçuyor, (16)

Kırmızıyla sarısında yürek uçuyor. (17)

Bedenler uçuyor, kemik uçuyor, (18)

Bu fırtına, yaprak dökümü benim, azizim, (19)

Sizsiz bin sonbahar gibiyim azizim. (20)

Ama siz sararmayın, çiçekli bir bağ olun. (21)

Yemyeşil göğerin, hep canlı kalın. (22)

Baharın göğsünde hep iyi olun, (23)

Artık beddualarım olmaz, azizim, (24)

İki güz bir dünyaya sığmaz, azizim. (25)

35

Sevgi yazı, güze gömüldü, (1)

Sağlam çıktın yangınlarından. (2)

Sen ürktün, omuzun düştü, (3)

Kara saçın yağmurlarına! (4)

Yabancı gibi uzakta durdu, (5)

Korkarak baktı sana... (6)

Senin gibi üzgün mevsim olmaya (7)

Nasıl cesaret edebilirsin ki, ah! (8)

36

Hayalperest ruhum, (1)

Sen beni öldürmek istiyorsun. (2)

Ben binbir gece masal anlatırım, (3)

Binbir gece de (4)

İlk bakışın masalını anlatırım. (5)

Hayalperest ruhum, (6)

Beni öldürecekse öldür. (7)

Ama tekrar söylüyorum, (8)

İlk kez göz göze gelmekten başka (9)

Aşkın (10)

Masalı yoktur. (11)

37

Gece boyunca uğuldadı kader rüzgârı, (1)

Düşümde, (2)

Canımda, (3)

Kalbimde esti. (4)

Uçtu sessizliğin şanslı kemali, (5)

Sessiz vücudunu bu sesler ezdi. (6)

Şiddetli rüzgâr haklı deme, (7)

Taş gibi yollarına döşenmem ben. (8)

Hatta (9)

İkimizin (10)

Ufacık şansını, (11)

Yakalayıp ellerimde tutamadım ben. (12)

38

KANATLI GECE (1)

Anlamadım, kar mı yağdı (2)

Yoksa yer göklere doğru mu uçtu (3)

Ağaç yaprakları içli içli (4)

Tırmaladı dünyanın bağırını. (5)

Bahçeler, ağaçlar uçtu, (6)

Binalar, sokaklar uçtu. (7)

Geceler gökyüzüne (8)

Kendileri pencere açtı (9)

Denizler de uçtu, (10)

Irmakları yanına katıp. (11)

Silkinip ben de kalktım, (12)

Karlar kondu göz yaşlarıma. (13)

Ve haykırdım ardıma bakarak, (14)

(Ayrılıkta yandı şu gönlüm) (15)

Uç, uçsana sevinerek, (16)

Neden kanatsızsın, sevgilim? (17)

Kar yağıyor, sen uzakta bir gölge. (18)

Etrafında rüzgâr uğulduyor. (19)

Yer de uçtu benimle birlikte, (20)

Sen de uç! Donup kalma da. (21)

Yalnızsın, yalnızlık zor... (22)

Ben toprağa yalvardım, (23)

Yalnızım, yalnızım (24)

Beni bırak, yanına geri dön sen. (25)

Sabah pencereden bakarsan, (26)

Mutluluktan gözlerin parlar. (27)

Yerlerde, bahçelerde, (28)

Ağaçlarda görülür kar. (29)

Sen dert çekme, Özgürce yaşa. (30)

Bağlarda karla oyna, sevinçle, (31)

Sana kışı, yerini verdim (32)

Toz değmemiş karlarıyla. (33)

Ebediyen hoşça kal! Sevdiğim benim, (34)

Özlemişim. Yüreğim dayanmıyor... (35)

Yere düşmüş gibi yanıyor canım, (36)

Kanatları onu bırakmaz ama. (37)

Gökyüzünde mutluyum ben de (38)

Yıldızlarla, karlar döner tepede... (39)

Bu yükseklikte hemen her şey var, (40)

Senden başka... Bir senden başka. (41)

39

Kar gibi yağıp geldi aşk, (1)

Rüzgâr gibi uğuldadım. (2)

Kar gibi yağdı aşk, (3)

Ayazında dona kaldım. (4)

Kar gibi yağdı aşk, (5)

Sokaklarda kaldım ben. (6)

Kar gibi yağdı aşk, (7)

Dondum dondum, yandım ben. (8)

Kaçma benden kismetim, (9)

Suçum yok, elemim var. (10)

Karı kim eritti, söyle, (11)

Niye eriyip gitti kar? (12)

40

Kar yağışını (1)

Avucunda tutar ağaç. (2)

Galiba ben geciktim, (3)

Sonbahar da yok, ya rab! (4)

Kar boranlı. Görünür, (5)

Ruhun dumanından. (6)

Yukarısında ben de varım, (7)

Geçtim tabanından. (8)

Sen bekledin ama, kar (9)

Yok etti izini. (10)

Söyle ne zaman (11)

Yüreğine izin vereceksin? (12)

Neredesin, çağırsana. (13)

Gururun faydası yok. (14)

Ama senin omuzlarına, (15)

Yavaştan yağıyor kar. (16)

41

Güneş parlıyor, şekiller oluşturarak. (1)

Büyük gök büyüsunü omzunda tutmaya (2)

Gayreti kıyassız, dilek küresini (3)

Yaldızlı bir ipe bağlar götürür. (4)

Yağmursan otların her hali taze, (5)

Rüzgârla çevrilip kuşandı ağaç. (6)

Ben seni seviyorum, diye haykırdım, (7)

Kırlara düştüm, hevesim kırık. (8)

- Ben bu üç sözü kime söyledim? (9)
- Ben de bilmiyordum, haykırdım yalnız. (10)
- Her canlı bitkide sesim yankılandı, (11)
- Uzak hayallerde bir yansıma ateşim. (12)
- Sınırsızlık dönüp bana bir baktı, (13)
- Uzağa sürüklendi yokluk sınırı. (14)
- Benim kabulümle her yere yayıldı, (15)
- Yaşayacağı ömrü uzamış gibi. (16)
- Ben seni seviyorum diye haykırdım, (17)
- Gökteki kader beşiği sallandı. (18)
- Bu hâlim dünyaya büyük bir kapı, (19)
- Yardım kapısından iyiliğin girdiği. (20)
- Kırlarda yatarım, baharlar gibi. (21)
- Senin özleminle tüm dünyam doldu. (22)
- Ben seni seviyorum, diye fısıldadın sen, (23)
- Kendi sesim yankılanıp geri gelmiş gibi. (24)

42

- Benim yüreğimde başladı bahar, (1)
- Karlar eridi, tenimi yağmur sardı. (2)
- Baharın geleceği her halden belli, (3)
- Kalbimden kalplere turnalar uçtu. (4)

Bugün göğe baktım aklım karıştı, (5)

Güzün derdim çoktu, diyesim gelmedi. (6)

Benim yüreğimden uçan turnalar, (7)

Benim yüreğime dönüp gelmedi. (8)

43

Benim seni her gün göresim gelir, (1)

Görmediğim gün ölesim gelir. (2)

Hasretin kapısız dünyası içinde, (3)

Sensiz her bir anım olurken kara (4)

Sonsuza dek karanlıkta kalasım gelir. (5)

Benim seni her gün göresim gelir, (6)

Bekliyorum düş değil gerçeğim gelir. (7)

Benim sessiz haykırışımı görmesen de, (8)

Hatta laf etmeden geçip gitsen de (9)

Bu sessiz haykırışa inanasım gelir. (10)

Benim seni her gün göresim gelir, (11)

Sen gelirsən bedende kalbim de atar. (12)

Taş yumuşar da kar gibi erir. (13)

Sanki hayat var gibi, can var gibi, (14)

Kalbe önce ışık, sonra gül gelir. (15)

Benim seni her gün göresim gelir, (16)

Gözüne bakıp da durasım gelir. (17)

Sana soramam ben, ebedi yoldaşlığı (18)

Yanında daima kalbine bağlı olan! (19)

Varı yoğu bir ömür yaşayasım gelir. (20)

44

Bu kadın güzel, (1)

Akıllı, şefkatlidir. (2)

Sağlık ve sıhhatimi. (3)

Sorar her an. (4)

Gece gündüz, (5)

Sevgiyle mektup yollar. (6)

Şiirler dinlemeye de (7)

Sabır gösterir. (8)

İşini bitirir, (9)

Başka işe koşar. (10)

Bu kadın dünyada, (11)

Gönülde, düşte... (12)

Belki “seviyorum” der, (13)

Belki ağlar... (14)

Beni unutmayı (15)

Hâlâ da bilmez. (16)

45

Seni özleyince (1)

Kurtulmuşum ben. (2)

Derdinle ne kadar (3)

Mahvolmuşum ben. (4)

Seni özleyince (5)

Yükseğe çıktım. (6)

Gaflet aşağıda kaldı, (7)

Yüreğe çıktım. (8)

Seni özlediğimde (9)

Mutlu oldum. (10)

Bahtlı ölümlere (11)

Haklı yar oldum. (12)

Dünyada geziyorum, (13)

Acın hâlâ durgun. (14)

Galiba acı çekiyorum, (15)

Son acı çekişim... (16)

46

İş. Çay. Sohbet. Yemek. Sonra yine iş (1)

Her şey düşünülmüş, değişmez. (2)

Sonra sen geldin, yangın başladı. (3)

Denge bozuldu. (4)

Ben düştüm yemyeşil yaza, (5)

Çimlerde kaldım doyasıya, (6)

Ben güldüm güllerin nazına, (7)

Arıların yanışına. (8)

Ben düştüm gözyaşlarına, (9)

Düşlerine ondan da öte... (10)

Ben düştüm bakışlarına, (11)

Gidilse dönülmez aşka doğru. (12)

Ben düştüm yüksek göge, (13)

Dipsiz karanlıkla yüz yüze (14)

Tamam. Gökler içer, (15)

Dudaklarında sayısız sigara. (16)

Her şey düşünölmüş. (17)

Tan ağarır. Güneş güler. (18)

Denge bozulur. (19)

Tamam. Özlem kadar düştüm. (20)

47

Rüzgâr gibi esmeye ne kadar çabaladım, (1)

Duvara çarptım, duvara çarptım. (2)

Gerçi ben yolumu bahçeye kattım (3)

Ağaca ulaşamadım, duvarda kaldım. (4)

Sevgilim bilirim yalnız halini, (5)

Bu kötü dünyada sen de yoruldun mu? (6)

Gökyüzün taştır, dört yönün taş, (7)

Gönlünde yer almadan olurum adaş. (8)

Gözünde titreyen göz bebeğin taş, (9)

Sonbaharların taştır, sabahların taş. (10)

Baharda bulutsuz göklerin taştır, (11)

Hatta gözündeki ışığın taştır. (12)

Günlerin de taş, kısmetin de taş, (13)

Şiire koyayım desem, uyağın da taş. (14)

Acaba bu ne azap! Gücüm yetmiyor! (15)

Ağlasan gözyaşın taş, silsem de gitmez. (16)

48

Ayakkabın kırmızı, başörtün kırmızı. (1)

Gidiyorsun iki şafak arasında. (2)

Birine doğrudan çevrili yüzün, (3)

Biri şaşırmıştır, veda ederken. (4)

Seni göremiyorum hiçbir zaman (5)

Gideni döndürmez açgözlü sokak, (6)

Hatta kalbimdeki en yüksek gök bile (7)

Böyle şafak yeri bulamaz asla. (8)

Oysa kısmet, tenime arzular salmakta, (9)

Boşuna titrer ruhta, ten ve can. (10)

İşte geri dönmek üzere gidiyor, (11)

İki şafak arasında bir parlak dünya... (12)

49

Kötü düşler göreceksin... Kötü! (1)

Bulanık sular... Kurak çöller... (2)

O kadar su taşıyıp yorulsan da, (3)

- Canlanmıyor kurumuş çiçekler. (4)
- Üstündeki gelinliğin, (5)
- (Gör düşlerin hayallerini) (6)
- Rüzgârın eli yetişmez kırıştırmaya (7)
- Eteklerini silkeleyemez. (8)
- İki ağır kova su taşıyorsun, (9)
- Omuzlarından yol boyunca kan akar, (10)
- Kan damlayarak çiçeklere düşer, (11)
- Çiçekler hemen o an açılır. (12)
- Su taşıyorsun anlamaya çalışarak (13)
- Bunda büyük bir hata vardır. (14)
- Güller senin düşünüyü geçemez, (15)
- Dileğini yerine getirsen de(16)
- Yine dehşet yeri hep o yer (17)
- (seziyorsun, hepsi belli) (18)
- Eğer güller şimdi salsalar, (19)
- Ölümden de kötü günler gelir. (20)
- Suların serap olduğunu bilirsin (21)
- Çöl gerçekten kuraktır. (22)
- Güllerin ömrü sepsessizdir (23)
- Kana batan parmakların hakkında. (24)
- Su taşıyorsun gece gündüz, (25)
- Şafak söker pencereden sızar ışık (26)
- Uyanıyorsun, bembeyaz çarşafta (27)

Kanın değil gllerin izi... (28)

Ben söylemedim, hasret söylemiş söz (29)

Pencerene konar bir sürü kuş... (30)

Uyanıyorsun... Gzn yumamıyorsun. (31)

Aynı dş hep aynı dş... (32)

50

Gönül verdim, (1)

Ömrümü verdim, (2)

Canımı verdim, (3)

Yabancısın bana. (4)

Kurtuluş are gibi, (5)

Ümit gibi, (6)

Hayat gibi, (7)

Hatırasın bana. (8)

Sevinç gibi, (9)

Mutluluk gibi, (10)

Kavuşmak gibi, (11)

Uzaksın. (12)

Sabır gibi, (13)

Sessizlik gibi, (14)

Ölüm gibi, (15)

Dertsin bana. (16)

51

Affet... Gece kara değil, ben karayım, (1)

Yıldızlar gibi gönlünün içindeyim. (2)

Canım, gönlün sanki mum gibi titrer, (3)

Muma göğsümü geremiyorum, perişanım. (4)

52

Sonunda, bir bakış... (1)

Bir sessiz çağırış...(2)

Bir dalga... Ömrün huzurunu bozsa, (3)

O kadar güzel misin? (4)

O kadar cilveli (5)

Nerelerden geldin, sevgili dert? (6)

Bilmedim nasıl unutulur bahardan sabah (7)

Haddini bilmeden ulaştı güzüme kadar (8)

Güz ve baharın arasında yaz olsa da (9)

Görüşmek hicrandır (10)

Sevgi keder. (11)

Üç aydan sonra sen elini uzattın, (12)

Üç aydan sonra da geçti bir bakış. (13)

Hayatı, (14)

Belki ölümü anladın (15)

Güz ve bahar arasında kaldın. (16)

Bir aşkın yolunda (17)

O nazlı bahar (18)

Bir umut, sonbahar kararını düzeltse? (19)

Benim gözlerimde yaşlar saçılır, (20)

Sen niye gülüyorsun, çiçeklenen dert? (21)

53

Gökyüzü koparak düştü... (1)

Kaderimi karartarak, (2)

Ben yürüyorum gökyüzünün (3)

Parçalarını aralayarak. (4)

Gökyüzünün kırıkları, (5)

Kanattı ayağımı. (6)

Gökyüzü koparak düştü, (7)

Sararttı siyahımı. (8)

- Sevdiğim yaramadın, (9)
 Hatta hayır hoşluğa. (10)
 Ne güneş ne de yıldız (11)
 Yüksekteki boşlukta. (12)
- Yüksekteki hiçsizlik (13)
 Rühayı bile bitirmez (14)
 Sen nasıl yaşıyorsun? (15)
 Gökyüzü yanlış düştü... (16)

54

- Ateşli, bir baktın, (1)
 Alevli bakışı içtim. (2)
 Yüzün kızıl, beyaz, (3)
 Aydınlık sabahı içtim. (4)
- Bir telaş bin renkte, (5)
 Yüreğe bastırıp girdi. (6)
 Bir çölü gezerek (7)
 Bin fiilli şehri içtim. (8)
- Eyvah bu ne hâldir, (9)

Hâlim kendimden gitmiştir. (10)

Aşkınla sarhoşum (11)

Korktuğum hazarı içtim. (12)

Ama bildim gözün, (13)

Bu hayattan da güzeldir. (14)

Canım kurban olsun! (15)

Ateş gibi zehir içtim. (16)

Yerim, senin yolunda, (17)

Benim yollarım yok şimdi. (18)

Gelmeni içtim, (19)

Ah şimdi gitmeyi içtim. (20)

Sokağında tutuşup (21)

Yanamaz kimse benim gibi. (22)

İçtim tüm sözlerini (23)

Ta sana kadarını içtim. (24)

Oynayıp yaşayıverin, (25)

Sevinip yaşayıverin, canım! (26)

Üzüntü gitti dünyadan, (27)

Ben kadar kadehini içtim. (28)

55

Bir çiçektin, rüzgâr olup (1)

Çimenini görüp gittim. (2)

Rüzgârlığım derdinle, (3)

Kuruyup gittim. (4)

Bir çiçektin, baharında (5)

Varlığımdan haberin yok. (6)

Cehenneme doğru ağlayıp (7)

Sersemlikle yürüyüp gittim. (8)

Cehennem ateşinde yandım, (9)

Cehennem ateşinde güldüm. (10)

Yüzünün ışığı düşünce de (11)

Ya Allah! Deyip de kalktım. (12)

Eğer senin hasretinle ölürsem, (13)

Yaşamak arzusu nedir ki. (14)

Seni şaşırtıp da yolu, (15)

Ayrılığa döndürüp gittim. (16)

Gururum ardında yârim, (17)

Bu dünyadan gidiyorum. (18)

Giderken bile inanki, göğsüme (19)

Vurup gittim, vurup gittim. (20)

Sana kavuşmak yok burada, (21)

Semaya ulaşmadı da gerçi. (22)

Güzel düşlerin koynunda, (23)

Güzel şeyler düşünüp gittim. (24)

Gelir evlat, dert çekersen (25)

Bana ah et, bana söv! (26)

Bu dünyayı gözyaşıyla, (27)

Yoğurup, gamdan kuruyup gittim. (28)

56

Her sabır hükmünde viran, (1)

Belki şeytan, (2)

Belki peygambersin... (3)

Senden başka ucuz ne var ki? (4)

Boğazımda hıçkırık gibisin... (5)

57

Dünyaya rüzgâr saldı, (1)

Her şeyimi azar azar. (2)

Gönüle de yetiştı (3)

Derdimi azar azar. (4)

Kaleydim yıkıldım, (5)

Rüzgârda toz oldum. (6)

Tozdan yarattı, (7)

Düşmanı azar azar. (8)

Kâh şanstan etkilendin (9)

Kâh şanssızlıktan. (10)

Sonunda benden aldın (11)

Şanıımı azar azar. (12)

Ayrılık rüzgârında (13)

Geceleri kıvılcım oldum. (14)

Geceler alıp gitti, (15)

Mumumu azar azar. (16)

Baharlarda sevince, (17)

Ders anlatan şairdim. (18)

Şimdi güz gam gibi okur, (19)

Dersimi azar azar. (20)

Güzel günlerimi (21)

Nasip etmeyen yârim, (22)

Ağla! Rüzgâr uçurur (23)

Canımı azar azar. (24)

58

Sözlerinde hasret, gözlerinde de, (1)

Sevdiğim derdinle doldu ya dünya. (2)

Gönül serinliğinde sevgi bir çiy, (3)

Güneş gülene dek yaşayıp gider. (4)

Sisler içinde bahçeler harikadır, (5)

Ayrılık bülbülü canda seyrandır, (6)

İkimizin derdi, bu yürek virandır, (7)

Aşk seli harap edip bırakır. (8)

Aşk dedik yolunda edâ olduk biz, (9)

Aşk nerede? Bilmedik, hata yaptık biz, (10)

Aşkımız yüzünden sefil olduk biz, (11)

Aşk candan cehennemi başlatır gider. (12)

Göğsümden kalp çıktı, açılıp kaldı, (13)

Rüzgârlar diken gibi saplanıp kaldı, (14)

Zaman fırtınasında ezilip kaldı, (15)

Belli olmaz, gizli dert örtülür geçer. (16)

Sevdiğim yaşamak sabır ve kanaattir, (17)

Dakika sınavdır, an sınanıştır. (18)

Aşka teslim olmak belki saadettir, (19)

Gerçi o da gözleri yaşartıp geçer. (20)

59

Şimdi dikenli mi bu nazlı yollar (1)

Bu yol bitti mi, şimdi dönüş vakti mi? (2)

Çiçek açan sevgiden, çöller kaldı mı (3)

Şimdi yabancı gibi elveda deyiş mi? (4)

Ah ne zaman aldatmayı öğrendin, (5)

Yüzünde gülümseme, dudağın titrer. (6)

Benim için yanmadan, yanarsın sen, (7)

Korkma dilimde soracak soru kalmadı. (8)

Ne yapayım? Yüreğim güçsüzleşti (9)

Kurtuluş kabulde mi yoksa ölüm de mi? (10)

Canım, kıymetlim, azizim benim, (11)

Söyle nasıl başardın canım olmayı? (12)

60

Bulutlar durdu, rüzgâr durdu. (1)

Kar taneleri karışık dolaştı. (2)

Sessizlik özlediği dünyaya uğradı, (3)

Senin yokluğunu hatırlattı gerçekten. (4)

Hızla geçen dakikalar yorulup yıkıldı, (5)

Anlar uzadı, dünyaya yayıldı. (6)

Ömrüm harabedir, vücudum harap, (7)

Ruhum bir iç çekiş, bir damla yaştır. (8)

Hasret, azalmayan, bitmeyen hasret! (9)

Senin kadehine ne zaman ulaşırım? (10)

Şimdi dünya sakın, şimdi dünya sessiz, (11)

Rüzgârlar gidince, ben de giderim... (12)

61

Kahvehane, çaresiz gülüşler (1)

Tramvayların gürültüsü arasında. (2)

Işıklar bana söz verdiğiğinde (3)

Yüreğimde sen ortaya çıktın. (4)

Göğsüm bir an patlayacaktı, (5)

Gözlerimi aldı güneş. (6)

Sen nedense acı çekip, üzüler (7)

Başını kaldıramadan otururdun. (8)

Fark etmezdin kolundan kitap (9)

Düştüğünü yere doğru (10)

Görünüşünde farklı bir duruş (11)

Sadece yüzün parlıyordu. (12)

Ellerini tutasım geldi (13)

Dedim ki geçti ömrümün baharı. (14)

Damarda kan aktı, geçti, (15)

Baksam, çevrem sonsuz mavilik. (16)

Ondan beri dünya karşımda, (17)

Çiçekler filizlenip, yeşerdi. (18)

Keşke her gün eline uzatsam, (19)

Kitabını yerden alıp. (20)

62

Gecelerin karanlığından korkmadan geçtim, (1)

Gönlümü seninle aydınlattım. (2)

Sayısız karışıklığa dolandım çözdüm, (3)

Anladım, sen benim alın yazımsın. (4)

Bin kere öldürdüm kendimi, (5)

Bin kere can hediye ettim kendime. (6)

Soğuk bir taşım, türküye başladım, (7)

Söyle, yine neyi kurban olayım? (8)

Güllere dolanan bedenini açıp, (9)

Gözüme bakan bir melek, hayat! (10)

Onun kucağından kaçıp da gittim, (11)

Sen güzel şiirimi hep hatırla. (12)

Beni harap etti geçmeyen duman, (13)

Çaresiz ayrılık sözüne razı oldum. (14)

Çok yükseklerden uçup geldi de, (15)

Ellerini yavaşça omzuma koydu... (16)

63

Bizi karıştırdı saatin zamanı, (1)

Saatin durdu bundan on yıl önce. (2)

On defa döndü benim yıllarım, (3)

Sen on yıl gecikip geldin Muharrem. (4)

Hava kapalıydı, gece durgun ve uzun... (5)

Hiç ümidim yoktu aydınlık gündem. (6)

Zamanında (on yıl önce)denk gelemedim, (7)

Beni benden ayırarak geçti şu zaman. (8)

Bir sözüm vardı, o söz de gitti, (9)

Bir evim vardı o ev kurudu. (10)

Sen geldin yılların buzunu eritip, (11)

Karşımdaki dünya baharı yaşadı. (12)

Sabırsız, huzursuz bakıyorsun, (13)

Uyku uyutmayan şiirler yazdırıp. (14)

Gitmezsem dünyayı yakarsın ateşte, (15)

Gözlerin kalbime girer bastırıp. (16)

Sabret. Acele etme. Ben gidiyorum. (17)

(Altımdan ışık gibi akmaya başlar yer) (18)

Gitme. Ben senden on yıl uzağım (19)

On yıldan geçmeye on dakika ver... (20)

64

Şafak vakti, geceyle gündüz buluştu, (1)

Gece arzularla yıldızlar buluştu, (2)

Bahar ve güz sevinçle buluştu, (3)

Taşlar buluştular, biz buluşmadık. (4)

Bulut yerle ağlayarak buluştu, (5)

Rüzgâr filizleri okşayıp buluştu, (6)

Kavuşmak ayrılıkla binlerce buluştu, (7)

Yaşlar buluştular, biz buluşmadık. (8)

Ölü, ağır toprağını kaldırıp attı, (9)

Gafil, yaşayanları arayıp buldu, (10)

Garip, varlıkla yokluk arasında kaldı, (11)

Başlar buluştular, biz buluşmadık. (12)

Büyülenmiş arı ile buluştu güller, (13)

Mutlulukla buluştular hüznümler, (14)

Bakışlar, kucaklar, dudaklar, eller (15)

Kaşlar buluştular, biz buluşmadık. (16)

Yanıdayken deli divâne olurum, (17)

Yârime ulaştı mı aşk yana yana? (18)

Ben sana sarılırım... Soğuk, yabancı, (19)

Cesetler buluştular, biz buluşmadık. (20)

65

Sen gelmedin. Kar yağdı. Uzun uzun, (1)

Kar yağarak geçti gece gündüz... (2)

Yüreğimde titrek bir düzen, (3)

Sen gelmedin. Canım, sokağım soğuk. (4)

Sen gelmedin rüzgârlar esti, (5)

Kar bilerek ömrümde dolaştı, (6)

Ayaz düştü şu dünyaya, (7)

Sen gelmedin. Gönlüm donmuş, soğuk. (8)

Sen gelmedin. İnledi dünya. (9)

Boğazıma diş geçirdi kederler. (10)

Bir damla yaş dünya. Buzlanmış, (11)

Sen gelmedin. Erimedi o. (12)

66

ÇÖL HAKKINDA MANZUME (1)

Erkin Azamov'a ithafen... (2)

Dağlar küçüldü. Gökyüzü alçaldı. (3)

Yaşanmıyor ki, sonunda eğilerek (4)

Yöneldim yüce göklere doğru, (5)

Baysun Çölü de peşimden takip etti. (6)

Bana inanmadı ufuklara o,(7)

Dışta tutup tezlik rüzgarlarına. (8)

Peşimden koştu da koştu (9)

Demir yolu raylarına takılıp. (10)

Vagondan çıkarıp bir istasyonda (11)

Bağırdım. Bu işte hiçbir engel yok! (12)

O cansız uzandı en üst kata (13)

Parasız ve biletsiz bir yolcu gibi. (14)

Son şehir sokağı ve bahçeleri (15)

Arasında gezdim, gönlüme onu koyup. (16)

İnsan ve araba kalabalığı (17)

Ezip geçmesin bu aydınlık günü. (18)

Keyif sürdüm her hafta bir gezerek (19)

Kiralık evlerin güzelliği aklımda! (20)

Sert hocanın bakışlarından korkup, (21)

Şöhretsiz yaşadı benim yanımda. (22)

Aşk ateşlenip, yüreğe girdi, (23)

İlk kez dertli sözler dinledim. (24)

Yüzümü çalı çırpıya basıp, (25)

Çölümü kucaklayıp gecelerce ağladım. (26)

Baharda yeşerip, güzde sararıp (27)

Sessizlik ve kara bürünüp kışta. (28)

Ham şiirlerime baktı üzülerek (29)

Kısacası vefalıdır her iyi işte! (30)

... Ama ne yaptı da geçti bu yıllar! (31)

Gerçi, eleştirmenin dediğince büyüdüm (32)

Aramıza ne kötü ruhlar girdi, (33)

Çok odalı evime sığmadı dostum. (34)

Yalvarıyorum ona, git Baysun'a git! (35)

Şehre yakışmaz çöl bedevisi. (36)

Gitsen rüzgâr da hazır yağmur da, (37)

Dağların arasında güzelce yaşarsın. (38)

Nasihatler verip onu kandırıyorum, (39)

Aldatırım: Haydi, gittik o taraflarına(40)

Her bahar şaşırıp Baysun'a gidiyorum, (41)

Baysun'a çölünü bırakıp geldiği. (42)

Dönerim, ama çöl fark edip yetişir... (43)

Hızlı rüzgârlara dayanarak, (44)

Peşimden soluk soluğa koşuyor (45)

Demir yolu raylarına takılıp. (46)

Evime sararıp solarak geliyorum, (47)

Şimdi kuru beni, İngiliz anahtarı! (48)

Böyle bir şehirde çöl, sağır kalır (49)

Kapıya gözünü dikip of çekti of! (50)

İşte tam şafak vaktinde işe gidiyorum, (51)

Yüreğim dertli, nasıl dert çeker? (52)

Sahipsiz bir köpek gibi üzgün, korkarak, (53)

İstasyon Meydanı'nda yalnız çöl gezer... (54)

67

YAZ (1)

Denizin kumlu sahillerinde (2)

Boylu boyunca yatar, yaz... (3)

Ben bağırdım kulaklarına (4)

Adın ne? Uyuma, uyan! (5)

Kumlu sahil boyunca uyku... (6)

Yaz, kılını kıpırdatmadı. (7)

Gözünü yumup uyudu, (8)

Adını söylemeye üşendi. (9)

YAZ (10)

Öğlen. Yaz çapa çapalıyor, (11)

Yüzünden terler akıp duruyor (12)

Yazım, canım yaz, (13)

Sen bana adını söyleyiver. (14)

Güneş asırlar boyunca (15)

Ateş ismini yıllara kazımış (16)

Yaz, yavaşça çapayla kazarken (17)

İsmini de unutup almış... (18)

68

Güneşi bekleyerek acı çekti, (1)

Yağmurlarla ıslanan şehir... (2)

Ağlayıp kan yutarak, bekledin (3)

Ufukta güneşi gördüğünde. (4)

Kaderimden hiç şikâyet etmem (5)

Sabahımı akşama değişirse eğer, (6)

Bu akşamla birlikte aldı (7)

Uzaklarda kalan canımı. (8)

Benim avare ömrüme (9)

Ferahlıklar dileyip, ağladı. (10)

Ayağını tavaf ettim ben. (11)

Dünyadaki en bahtsız oğlan. (12)

O, hiçbir şey istemedi, (13)

Binlerce can feda olsun. (14)

Onun kara saçlarını okşayıp, (15)

Bu gece, hatta çetim kendimden. (16)

Yağmur yağdı azar azar, (17)

Parça parça oldu yüreğim. (18)

Gün doğana dek tekrar tekrar (19)

Seviyor musun diye sordum. (20)

Güneşi bekleyerek acı çekti, (21)

Yağmurlarla ıslanan şehir... (22)

Sen gidiyorsun, nereye, kan yutarak, (23)

Beni kaygıyla karşılıyor seher? (24)

69

HAYAT ŞARKISI (1)

Bahçenin bağrında iki ağaç, (2)

Birbirine hasret. (3)

Sen bir ağaçsın, (4)

Ben bir ağacım. (5)

Yana yana geçtik, yâr. (6)

Ama bahar geldiğinde (7)

Yeşermek gerekmiş. (8)

Çiçek ve yaprakların hazan olup (9)

Dökülüp saçılması gerekmiş. (10)

Rüzgârlara gönül açtım (11)

Çiçek, yaprakların dilinde. (12)

Rüzgârla taşıyıp getirdiğin (13)

Her esintin gönlümde. (14)

Ama bahar geldiğinde (15)

- Yeşermek gerekmiş. (16)
- Çiçek ve yaprakların dökülüp (17)
- Saçılması gerekirmiş. (18)
- Yere bağlanıp kaldım, (19)
- Yıldızım yer altında. (20)
- Geceleri haykırıyorum (21)
- Bakıp bola bosuna. (22)
- Ama yaşamak gerekmiş, (23)
- Açılmak gerekirmiş. (24)
- Çiçek ve yaprakların dökülüp (25)
- Saçılması gerekirmiş. (26)
- Bahçenin bağrında iki ağaç, (27)
- Birbirine hasret. (28)
- Sen bir ağaçsın, (29)
- Ben bir ağacım. (30)
- Yana yana geçtik, yâr. (31)

70

- Zorluk çeken, emekçi çocuk (1)
- Yorulmuyor yonca biçmekten... (2)
- Yeşertip çimeni tekrar (3)
- Düzelmez bu hayat, ebediyen köle. (4)
- Havuzların ağzında dizi dizi dallar (5)

- Sıralı dallar salmış askerlerini. (6)
- Can veren suya gölge düşer, (7)
- Balıklara katılıp gider. (8)
- Yüksekteki dağlar ve çöllere, (9)
- Mestlikte taş gibi donan deniz. (10)
- Şarkı söyleyip, deri atarlar (11)
- Deri atar ve kurban olur. (12)
- Çölde atlar kişneyip durur (13)
- Pranga battığı için ayaklarına. (14)
- (Çocuk üzgün bakar (15)
- Orağın biçtiği yapraklarına) (16)
- Kuşlardan ansızın yetişir nâle. (17)
- Yaprakta atmaca gölgesi görüp... (18)
- Zorluk çeken, emekçi çocuk (19)
- Yorulmuyor yonca biçmekten... (20)
- O fakirlikten anlamaz (21)
- Sanki sonsuz fırsatı var gibi... (22)
- Böyle yazı rahatça bırakıp (23)
- Bu çocuk nerelere gitsin? (24)

71

- Yaz mevsimi, aydınlık yüz, (1)
- Mutluluğum gitti. (2)

Kalmadı benimle (3)

Kararsızlığım gitti. (4)

Ey yaprak ben de senin gibi (5)

Sararıp soldum. (6)

Zamanın ellerinde (7)

İtibarım gitti. (8)

Çiçek nerede? (9)

Yaz boyu beni beklemişti. (10)

Ah, hangi sonbaharda (11)

Beklediğim gitti? (12)

Yazı baharı (13)

Ayrılığa verip, (14)

Güzleri basıp (15)

Yârim gitti. (16)

Ruhum yaprak gibi (17)

Derde dolaştı. (18)

Yukarıya uçarak (19)

Tende canım gitti. (20)

Çiçek, affet! Yâr, affet! (21)

Güze esirim (22)

Aklım başımdan gitti, (23)

Erkim gitti... (24)

72

İşte, yüreğim kuş gibi uçtu! (1)

Bahar vakti vücut yarılmış bir taş... (2)

Sonsuzluğa gönlümden düştü (3)

Beni yok eden bir damla sevinç yaşı. (4)

Bahardaki hâlim! İsteksiz genişlik (5)

“Ah”ımın sonu görünmüyor... (6)

Çabaladı küçük kuş, (7)

Ama yok, sevince yetişemedi. (8)

73

Gökte rüzgâr denizlerinde (1)

Kanat açmadan yüzer bulut. (2)

İnan gönül rüzgârlarına (3)

Başka tüm dünyaları unut. (4)

Kanadını açsan olacak (5)

Yüzyüzeysen gelir vuslat (6)

- Aniden karşılaşacağız (7)
- Biz iki saf rüzgâr. (8)
- Kara ayrılığın siteminden (9)
- Ellerinden kurtulur dilim... (10)
- Rüzgârlarda sakinlik az, (11)
- Belki taşmak iyidir sevgilim. (12)
- Rüzgârları arzu edip (13)
- Kanadını keskin kıl, dinlen. (14)
- Bazen görüşmek zehir gibi, (15)
- Ayırdı bizi hasretten... (16)

74

- Bahçede ışık ve gölge uyur yalanlarla (1)
- Kuşlar şarkı söyler hüznün makamında. (2)
- Temiz havalarda yüzün canlanır (3)
- Renk ve koku bahşeder güller dünyasına. (4)
- Yoncanın iri çiçekleri mor (5)
- Domatesin meyveleri kırmızı (6)
- Kanaldan gelen hafif esinti, (7)
- Birden titretir gönül telini. (8)
- Ağaç gibi yemyeşil gönlüm şu an, (9)
- Gönlüme konan söz kuş gibi uçar. (10)

Sanki şans gibi kalbe girdi titreyiş, (11)

Yoncaya sarılıp duran şu vakit. (12)

Gönlüme ışık doldu, genişledi. (13)

Yüreğim hissetti sonsuz bayati makamı. (14)

İnce bellerine yavaşça sarıldım, (15)

Dudaklarından öptüm güzel hayatın. (16)

İkimiz yola koyulduk, bahçe arası yoldan (17)

Bahçeden geçince de hayat geri dönmedi (18)

Şaşkınlık içinde ona el uzatmadım, (19)

Bensiz gideceğini söylememişti. (20)

75

Ağaçlar gün boyu güneşte durdu, (1)

Yeşil omuzları ısıttı bağ. (2)

Omzumda gölgeler titreyip geçti (3)

Bağda seni anıp ağladığım an. (4)

Yaz, mavi şarap gökyüzünü içti, (5)

Yüzüstü yıkıldı yoncaya zerde. (6)

Yüreğimi bir şüphedir kapladı, (7)

Sevgilim, baharda kalmadın mı yoksa? (8)

Rüzgârlar başıma üşüştüler, (9)

Yaprak gibi titredi yüreğimdeki yara. (10)

Allah'a bin şükür! Canlıyım, canlı... (11)

Ama ölümden beterdir bu ayrılık... (12)

76

Sokak köşesinde çınarlar dizdim, (1)

Kanallarda berrak sular akıttım. (2)

Gökyüzüne yedi tane bekçi koydum, (3)

Tüm tesadüfleri yener, rahatça. (4)

Feleğe baksam yüzü görünür (5)

Denize baksam, yüzün dalgalanır. (6)

Bahçelerin koynunda sallanır boyun, (7)

Özlemler içinde ay gibi parladın. (8)

Gel, kismet kavga çıkarmadan önce, (9)

Tesadüf, ümidi yenmeden gel. (10)

Çınarlar dik dururken yorulmadan önce, (11)

Çınarların ömrü geçmeden de gel... (12)

77

Rüzgâr (1)

Terasıma (2)

Yapraklar saçtı. (3)

Rüzgâr (4)

Yavaşça (5)

Kapımı açtı. (6)

Yapraklar (7)

Pencereme vurdu. (8)

Sınırsızca (9)

İssızlaştı (10)

Gönül bahçem. (11)

Nedense ümitliyim? (12)

Nedense hüznü? (13)

Dışarı çıkamadan (14)

Uzun uzun oturdum... (15)

78

- Gökteki canlı bulut, (1)
- Ejderhanın heykeli. (2)
- Kavak göğü temizler, (3)
- Güz rüzgârında salınıp. (4)
- Sallanıp gider gönlüm, (5)
- Sallanıp gider sarhoş gibi. (6)
- Sallanır düşüm, gerçeğim, (7)
- Sallanır gözümde yaş. (8)
- Sallanır parlak dünya, (9)
- Sallanır kara gece. (10)
- Sallanır gönülde inleyişlerim, (11)
- Dilime ulaşmadan diner. (12)
- Penceremde sallanma (13)
- Canım kardeşim kavak! (14)
- Gönlümü süpürmeye, (15)
- Boyun yetmese gerek... (16)

79

- Tipide yolunu şaşırın dağ, (1)
- Kara batıp oturur. (2)
- Kurtları korkutan zaman, (3)

Atı devirir mi ki? (4)

Sıkıştırır karanlık, (5)

Yaklaşırda endişe. (6)

Rüzgârlar çalgı çalar, (7)

Derelerin yanında. (8)

Yürü atımın izinden, (9)

Bizi kollasın yaradan. (10)

Ardımdan dağ sallanarak, (11)

Takip etti it gibi. (12)

Şimdi ateş yakıyorum, (13)

Eğer Allah korusun. (14)

Senin gibi dağlar ölmeden, (15)

Bahardan gelir haber. (16)

80

Rüzgâr! (1)

Şah rüzgâr, (2)

Yapraklar sallanır, (3)

Gölgeler titrer, (4)

Sarhoş ettin mi? (5)

Rüzgâr! (6)

Özgürce, (7)

Baharı gönüle (8)

Bir güzel, (9)

Bir hadis (10)

Seslendin mi? (11)

Rüzgâr! (12)

Şen rüzgâr, (13)

Görünmez kelebek, (14)

Parlayan nursun. (15)

Rüzgâr! (16)

Parlak gönlüm, (17)

Cennet oldu. (18)

Sen ise hurisin. (19)

81

PARALEL ÇİZGİLER (1)

Paralel çizgileriz biz, (2)

Kesişmeyiz hiçbir zaman. (3)

İleriye bakarak çırpırız, (4)

Ard arda, yan yana, birlikte. (5)

Dağ çıksa karşımıza deşmek gerek, (6)

Hançer olur vücudumuz. (7)

Doğru yolda alevlenen, (8)

Ateşlerde yanarız. (9)

Paralel doğrularız biz! (10)

Doğruluk kaderimizdir. (11)

Ömrümüze doğru, dik yollar (12)

Kurarız her birimiz. (13)

Sonsuzluğa koşuyoruz, (14)

Ard arda, yan yana, birlikte. (15)

Dostlarımızla görüşmeyiz, (16)

Buluşmayız hiçbir zaman. (17)

Doğru yollar yordu bizi, (18)

Ey, paralel yoldaşım. (19)

Şimşeklerde, dumanlarda (20)

Kaldı tahammülüm, sabrım. (21)

Bak şu eğri çizgilere, (22)

Onlar ayrılıverir. (23)

An geçmez yollarından, (24)

Sessizce kıvrılıverir. (25)

Rüzgâr esse titretir, (26)

Sakin bir sığınak arar. (27)

Şimşek çaksa, çekinir, (28)

Ateşlerde buzlaşır. (29)

Ben neden? Peki. Elveda, (30)

Ey paralel yoldaşım! (31)

Bir gün dertsiz eğrilikten (32)

Döner durur şu başım. (33)

O anda senin yollarını (34)

Bakarım hasret dolu. (35)

Eğrilikten her anda (36)

Kavuşma ve ayrılığı gördüm. (37)

Ama gidiverdim, (38)

Bir menzilde dolaşıp (39)

Tekrar yola çıksam mı? (40)

Çıkmasam mı ki acaba? (41)

Kavuşmak bana lazım değil, (42)

Bırak, öldürsün beni ayrılık... (43)

Paralel yoldaşım affet beni, (44)

Tamam de yürü benimle yan yana. (45)

Ben de bir gün haykıracağım, (46)

Lobaçevski'nin dediği gibi: (47)

“Paraleller kesişir!” (48)

Dostum, yoldaşım ol. (49)

82

KIŞ MASALI (1)

Dağda kırdavare gezer üzüm, (2)

Geceler ayaz, o kadar zor ki. (3)

Rüzgârlı, soğuk şafak vaktinde (4)

Kapana yakalanıverdi kurt. (5)

Ağzını açıp, gökyüzüne (6)

Öfkeyle uludu bir süre. (7)

Sonra kapana açmaya uğraştı, (8)

Kapan ise dayanıklı, sağlam. (9)

Çok debelendi, sonra hâlsiz (10)

Bembeyaz kara uzandı, çaresiz. (11)

Ölüm aldı canını öylece, (12)

Kim bilir neleri düşünürken... (13)

Gözünün önüne gelmiştir, (14)

Kırlarda özgürce gezdiği. (15)

Uçsuz bucaksız dağ, tepeleri (16)

Kendisinin zannettiği. (17)

Belki şafağı beklemeye başlar, (18)

Gözü önünden geçmeye başlar... (19)

O kapana takılan ayağını, (20)

Kemire kemire koparıp attı! (21)

Bembeyaz kara kanlar akıtıp, (22)

Topallayarak yola çıktığı zaman, (23)

Bulutlardan ışıklar sızıp, (24)

Şafak söktü, güneş de doğdu. (25)

Yoldaş olup güneş ışığına, (26)

Avcı da geldi tam o anda. (27)

Sevin avcı, ganimetin karşında, (28)

Yaralı kurt, kaçıp kurtulamaz. (29)

Avcı ise (Avcı mı kendisi?) (30)

Şaşkınca bakıp kapana, (31)

Dalıp gitti hayallere, (32)

Geri döndü orman tarafına... (33)

83

Uzun bir yoldan döndü yaya, (1)

Renginiz kızarmış, söyleyin ne oldu? (2)

Ne olur, derdimi arttırma benim, (3)

Canım atım... Atım öldü. (4)

Uçup gidiyordum bir rüzgâr gibi, (5)

Çok geçmeden atım tökezledi. (6)

Cesedi üstünde kalakaldım dilsiz, (7)

Böylece atımdan ayrıldım işte... (8)

Atlı üzülüp “ah” çekti derinden, (9)

Bir tarafa sessizce çevirdi yüzünü. (10)

Belki o erkek de istememiştir (11)

Hatunun görmesini, yaşlı gözünü. (12)

Dünyayı terk etti gün ve güneş, (13)

Atlı “ah” çekip atını düşünür. (14)

Eşinin mutsuz olduğunu görünce, (15)

Konuşmadan sessizce oturur hatunu. (16)

Atlı ah çeker... At nerede şimdi? (17)

Şimdi nereden bulsun bu rahatı, ikramı? (18)

Hatunu sessizce oturuverdi, (19)

Ne nasihat verdi ne bir teselli. (20)

Atlı “ah” çeker, güneş doğmakta, (21)

En son yıldızlar kaybolur gider. (22)

Hatunu fısıldadı, “Hiç üzülme sen, (23)

Sana at alırsız evi, barkı satıp...” (24)

84

KARDELEN (Ablam Saide’ye) (1)

Ey benim dostum, (2)

Değerlim, ablacığım. (3)

Yüksek dağların koynunda, (4)

İyi misin, sağ mısın? (5)

Dün mektubunu aldım, (6)

Yüreğime düştü derdin. (7)

“ Osman çok özledim, (8)

Sen beni unuttun ya...” (9)

Abla, unutmadım hiç (10)

Bırak, beni sınama, (11)

Saygım, sevgim, (12)

Hasretin kalbimde gizli. (13)

Nasıl çıksın aklımdan (14)

Tepelikler, tarlalar... (15)

Baharda mest olup, (16)

Şarkı söyledik biz çocuklar. (17)

“ Kardelenim büyüdü, (18)

Kardelenim büyüdü...” (19)

Bugün dünyada gençlik, (20)

Zaman nasıl değişti. (21)

- Yirmi üç çiçek zamanı, (22)
- Yaprak gibi ömrümden saçıldı. (23)
- Ne farklı bir endişe, görev, (24)
- Abla, bağrımı kucakladı. (25)
- Şu şiirimi bitirirken, (26)
- Pencereye bakmıştım, (27)
- Manzarayı görünce, (28)
- Kalbime titreme düştü. (29)
- Mutluluğum tarifsiz, (30)
- Eşi, benzeri de yok. (31)
- Kısacası abla, ağaçlar, (32)
- Çiçekten elbise giymiş, (33)
- Yine parlak hayaller (34)
- Doluşurlar evime. (35)
- İşte avlumuz. Sen, ben... (36)
- Kış, kar kapladı dünyayı, (37)
- Rüzgârında titreyip, (38)
- Otururuz terasta. (39)
- Ayağımızda çizme, (40)
- Üstümüzde eski kaftan. (41)
- Ne zaman gelecek bahar? (42)
- Kaç gece kaç gündüz? (43)
- Bir gün kopup düşer, (44)
- Oluktan sarkan şu buz. (45)

- Bulut gökte çark vurur, (46)
- Çimenler diken atar, (47)
- Güneş keskin ışığını, (48)
- Saça saç aatar. (49)
- Abla-kardeş ararız, (50)
- Kırda, çölde kardelen. (51)
- “ Kar eridi korkma sen, (52)
- Yavaşça açıl, ayçiçek” (53)
- Sonra göster yüzünü, (54)
- Bizi zorlayan çiçek, (55)
- Mutluluğu bulmuş gibi, (56)
- Taşar, haykırır yürek. (57)
- Yağmurda şemsiyesiz, (58)
- Dans eder, oynarız, (59)
- Gökkuşuğuna saklanıp (60)
- Işıldar, şarkı söyleriz. (61)
- “ Kardelenim büyüdü (62)
- Kardelenim büyüdü...” (63)
- Bugün uzaklarda gençlik, (64)
- Zaman nasıl değişti. (65)
- Gördüm dünyanın, (66)
- Keyfini de kederini de. (67)
- Kâh hüznü bazende (68)
- Sevinçli yazdı kalemim. (69)

Bazen sessiz, sakın aktım (70)

Bazen taşım volkan gibi. (71)

Savaşta da dertte de (72)

Bayrağım, inancım oldu. (73)

Kâh şiiirde mağlup oldum, (74)

Kâh güldüm sevinçle! (75)

Uzatmadan söyleyeyim, (76)

Abla, kardeşin mutlu! (77)

Ama bu sakın hayat, (78)

Bazen canımı sıkıyor. (79)

Zamanda, kıymetlim, (80)

Seni görmek istiyorum, (81)

Abla unuttuğum yok. (82)

Karlar eriyip bittiğinde, (83)

Eve gider gelirim, (84)

Biter ayrılık, hasret. (85)

Bir günde aynı böyle (86)

Bırak, geçim derdini, (87)

İkimiz erkenden, (88)

Doldururuz gemiyi. (89)

Kıra, çöle çıkarız (90)

Arar dururuz kardelen. (91)

İnsanlar gülerse gülsün, (92)

Bir günlük çocuk oluruz. (93)

Yağmurda şemsiyesiz, (94)

Dans eder, oynarız. (95)

Gökkuşağına saklanıp (96)

Güler ağlar şarkı söyleriz! (97)

“Kardelenim büyüdü (98)

Kardelenim büyüdü...” (99)

85

ANAMA MEKTUP (1)

Yakında şiddetli rüzgârlar başlar, (2)

Bahçeleri duman kaplar. (3)

Bildiğini yaşamamanın sırrını, (4)

Anlatırım yağmurlarla. (5)

Sarhoş, dertsiz dostlar ve yârim, (6)

Kalbimi yorarlar benim. (7)

Böylece ortaya çıktı, (8)

Yalnızlar yalnızı olduğum. (9)

Pencereye yaşlı bağrını yaslayıp, (10)

Sonbahar gecesi kurarken hayal, (11)

Ben en güzel şiirimi yazarken, (12)

Seni hatırlayıp ağladığım ayan. (13)

86

SİHİRSİZ MASAL (1)

Biz üç abi kardeş idik, (2)

İşçiydik, emekçiydik. (3)

Abim bir gün toprağı çapalarken, (4)

Sıkıldıysan yeter dedi. (5)

O mucize ırmak suyunu, (6)

İçiverdi yudumlayıp. (7)

Irmak olup gitti abim, (8)

Sahilleri harap edip. (9)

Biz üç abi kardeş idik, (10)

Emekçi ve fedakâr. (11)

Öküzün peşinden koşarken (12)

Bir gün kardeşim maalesef, (13)

Sihirbaz bir kuşun ardından, (14)

Koşuverip yolunu kaybetti. (15)

Rüzgâr olup gitti kardeşim, (16)

Kırları, bahçeleri kaplayan. (17)

Irmak çocuğum, gider babam, (18)

Rüzgâr çocuğum sevinir. (19)

Benim de tarla sürerken (20)

Topuklarım çatladı. (21)

Bin yıldır çift sürüyorum (22)

Alnımdaki acı terle... (23)

Beni de al baba! (24)

Ben de toprak oldum baba, toprak... (25)

87

Senin inatçı dudakların, kıpkırmızı (1)

Şafak mı, lezzetli yemeğin, (2)

Yok, şafak, tan vakti yaz gibi. (3)

Öpmemeye dayandın mı? (4)

İki kaşın, iki tane kanat (5)

İki gözün, iki ümit kuşu (6)

Hangi hayatı berbat ettin? (7)

Dudağın neden kanlı, yırtıcı kuş? (8)

Ama senden bir söz beklerim (9)

Ayrılıktayım benliği unutmuşum. (10)

Ne kadar hile yapsak da (11)

Şak diye kestin dilimdeki sözü? (12)

Dünya gibi gönlüm de aydınlansın, (13)

Ağlanacak hâle gelsen de gül! (14)

Dudaklarımın yasağı kalksın, (15)

Şafak renkli gonca, kırmızı gül. (16)

88

Güzü ele geçiren kışlakta akşam, (1)

Sonbahar vurdu. (2)

Rüzgâr tarafına. (3)

Sadece evler (4)

Aralıksız (5)

Tıkılmışlar bir sokak köşesine. (6)

Süvariler döndü keçiyle, (7)

Ocaklar (8)

Ateş doludur. (9)

Ah dombıra çalarak (10)

Uzaktan (11)

Alpamış'ı aramaya çıktı. (12)

Kazan kaynıyor (13)

Allah'a şükür. (14)

Bu yürek mi? (15)

Dünyayla tartışan? (16)

Bütün evler (17)

Sessiz (18)

Affi olmayan (19)

Göklere olta atmış gibi. (20)

Ekranlara yansır dünya, (21)

Alpamış yok. (22)

Çalmayın (23)

Artık yeter... (24)

Kazan kaynıyor, (25)

Yavrum, (26)

Dombıranı bıraksan, ne olur? (27)

Yavrum, (28)

Ne kadar da inatçısın (29)

Hangi düşleri tekrarlıyorsun? (30)

Dombıranda (31)

Bir dert büyür (32)

Alpamış'ı sınılamaya. (33)

Hayat veren babanım. (34)

Yiğit, (35)

Samimiyetle söylüyorum ki (36)

Yavrum senin şarkın derindir, (37)

Alpamış bile ona giremez. (38)

Dünyayla tartışma, (39)

Geri dön! (40)

Arzularını rüzgâra yedir... (41)

Gücün varsa, (42)

Ah çekmeden söyle (43)

Kazanda kaynayan nedir? (44)

89

Sevdiğini sezdi yağmur, (1)

Pencerenin dibinden gitmedi. (2)

Nerdedir? Nereye gitti Tahir, (3)

Zühre'nin eli yetişmedi. (4)

Hasretini sezdi yağmur, (5)

Pencerenin dibinden gitmedi. (6)

Gidemedi Mecnun, (7)

Ağladı Leyla. (8)

Arzularını sezdi yağmur, (9)

Gönül camındadır yeri. (10)

Dünyada ise, yürek yalnız geziyor, (11)

Yok olur sevdanın yeni bir destanı. (12)

90

Şimdi onun için şiir yazmıyorum, (1)

Şimdi hayalini düşünüp ağlıyorum. (2)

İşte karlı gece, buseler alıyor (3)

Bembeyaz meleklerin kutsal alnından. (4)

Şimdi mektuplar da yazmıyorum, bitti! (5)

Zincirliyorum saçma endişelerimi. (6)

İşte karlı gece, düzenbaz şeytan (7)

Kucaklayıp götürüyor onu. (8)

Şükür ki sonradan güneş çıktı, (9)

Işıklarla doldu bu soğuk dünya. (10)

Şimdi hayatım daha sabırlı, (11)

Şimdi hayatım benim gibi yalnız... (12)

91

Fıskırıp yayıldı sular kırlara, (1)

Minnetle kavuştu suya, tarla. (2)

Kelebek oynadı sözsüz şarkıda, (3)

Kovasız su taşır kanallar. (4)

Güneş ışıklarının etkisi hissedildi, (5)

- Omuz ısındı, alın terledi. (6)
- Kanalda domates sırayla dizildi, (7)
- Yürekten dökülen şiir gibi hizalayıp. (8)
- Sulanan toprak kararmaya başladı, (9)
- Rahatça yıldızları düşündüm. (10)
- Yeşilliklerin gönlünün açılışı bu an, (11)
- Allah'ım sana çok şükür diyorum. (12)
- Şükür! İnsanlar (onları affet), (13)
- Bahar sohbetimden yüz çevirdiği zaman (14)
- Belirsiz hayatımın düğümünü açıp, (15)
- Beni yeşilliklerle dost eyledin. (16)
- O sessiz sedasız sohbetler! Açıkça anladım, (17)
- Yeşil dostlarımın nazik dilini. (18)
- Onlar bedenime erişti nihayet, (19)
- Küçük otların büyük gönülleri. (20)
- İnsanlarla da aram iyi, (21)
- Ufak hatalar da geçer, gönlüm tok, (22)
- Tabi ki hayata ilgileri öz, (23)
- Çünkü onların yeşil dostları yok. (24)

92

- Taşkent'in büyük meydanında, (1)
- Yaz ateşi yakıldı. (2)

Sokakların kenarında, (3)

Karpuzlar yığıını. (4)

Ucuz, yalan ticarete, (5)

Şimdi inan ihtiyar. (6)

Renkli, renksiz meyveleri (7)

Sırayla dizdi pazar. (8)

Tezgâhlara dizildi, (9)

Tanesi uzun uzun (10)

Hanımların parmağından (11)

Geçirildi her bir üzüm. (12)

Sofra dolu, bereketli (13)

Cömert mevsimin şöleni. (14)

Şehir kokmaya başladı (15)

Elmaların hoş kokusuyla. (16)

Eyvah! Kelebek geçti! (17)

Bu ne kadar güzel uçuş! (18)

Dağ, bahçelerden gelişini (19)

Haber veriyor yaz. (20)

Gündüzü nurludur, (21)

Geceleri ise kutsal... (22)

Nasipse bu yazı, (23)

Yenemeyecek güz. (24)

93

EYLÜL (1)

Günler giyinmiş olsa da (2)

Geceler çıplaktı. (3)

Günden güne dünya, (4)

Yüreğe doluştu. (5)

Birden doluştu, (6)

Üzüntüler, arzular... (7)

Ruh, tek başına gamlı (8)

Bağ bahçeleri gezdi. (9)

Gerçi yapraklar yemyeşil, (10)

Yıldızlar capcanlı. (11)

Sıcak günlerin yok, (12)

O, yaradan! (13)

Bahçe, gâfil kardeşim yuvam (14)

Mayıstan kalan... (15)

Eylül, düşün (16)

Sen güzsün, güz. (17)

Sonunda kısmet oldu, (18)

İlerleme bitti! (19)

Küçük çocuk Eylül, (20)

Utanmaz bir ufaklık... (21)

Vah zavallı çocuğum, (22)

Sonunda bebeğim. (23)

Öksüzlüğünü bilmeyen, (24)

Öksüz bir çocuğum. (25)

94

EKİM (1)

Yağmurlu bu günler, tatlı acıdır. (2)

Sonbaharın bu zamanları, hüznü bir şarkıdır. (3)

Hatta şarkıdan da fazlasıdır, (4)

Gönül kurmayla ilgilidir, (5)

Genellikle derdini anlatır (6)

Zor zamanlardan sonra gelen sağlıktır. (7)

Yağmurlu bu günler, sakın bir çabadır. (8)

Sonbaharın bu zamanları, sessiz derttir. (9)

Aydın sonsuzluğa, sınırsız yıkılış, (10)

İstekler içinde göğe yöneliş, (11)

Tüm dileklerin duman gibi belirsiz, (12)

Bedende titreyiş, gönülde iç çekiş... (13)

Yok olan mutluluğun gölgesi, burada, (14)

Gelmeyen şansın kısık sesi de. (15)

Ne zamandır tetikte yaşıyorsun (16)

Ama ruhun ve bedeninin duygularının altında. (17)

Terk etmiş seni dünya kavgası, (18)

Sarmış etrafını gizemli bir barikat. (19)

İpe astırmadı, ateşe attırmadı, (20)

“Ah”ın çiğinden, ayrıca gözünden de. (21)

Günden güne zayıflayan gönülün isteği (22)

Kendini ney ile belli eder mesela... (23)

Gözünün yaşını zorla tutuyorsun, (24)

Yıkılsa, bu dünya kaldırılamaz. (25)

95

GÜZ SONU (1)

Bağlarda dolaştı, (2)

Sobaların dumanı. (3)

Güneş yavaşça yükseldi. (4)

Sonbahar aydınlandı, (5)

Büyük şans gibi çabalayarak. (6)

Bahçede yalnız geziyorum, (7)

Işık ve güz etrafımı sarmış. (8)

Ruhumu dert kaplamış. (9)

Sözle rica eder, (10)

Bilinmeyen seslerle. (11)

Parlak hazan zamanı bu an, (12)

Neyi teşvik ediyor? (13)

Gençlik mi? Gençlik geçti! (14)

Ondan sonr, ne zaman bakar... (15)

Gönülde kalmadı harabe, (16)

Tüm fikirlerim görkemli! (17)

Benim sevgili güzüm! (18)

Parlaklığın çok derin... (19)

Seçme şansım olsa, (20)

Ölümü beklemeden ben, (21)

Seninle gelirdim... (22)

96

BAYSUN'DA SONBAHAR (1)

Turnalar güneye uçup gittiler, (2)

Kuzeydeki sonbahardan kaçarak. (3)

Dağlar bu zamanı uzun süre bekledi, (4)

Derelere dolmuş gözleri açık. (5)

Turnalar sızlanarak ufukta battılar, (6)

Ötüşleriyle dünyayı ezerek. (7)

Dağlar sessizce ağladı, (8)

Uçup gitme şansının olmadığını sezip... (9)

97

Gündüz... Gece... Gündüz... Gece... (1)

Kaç gündüz? Kaç gece? (2)

Yağmur yağdı inatla, durmadan, (3)

Toprak oldu güz. (4)

Kırmızı, sarı danslar nerde? (5)

Yaprakların son oyunu? (6)

Toprağın dibinde yağmur, (7)

Bahçenin dağınık yerlerini sürer. (8)

Yağmurlu havada gezinirim, (9)

Omuzlarım ıslanarak. (10)

- Haber almak isterim, (11)
- Güzü yutan diplerden. (12)
- Sonra kesin yolculuklara, (13)
- Çıktı yürek yaya olarak. (14)
- Elveda sonbahar! Gidiversen (15)
- Dünyadan olmaz mı? (16)
- Hangi sırrı gizli tuttun? (17)
- Hangi kısmeti sakladın? (18)
- Neden beni yeni kışa (19)
- Soğuklara bıraktın? (20)

98

ARALIK (1)

- Bir tutam günü, vakit yakalar tutam tutam (2)
- Faydasız kış, evde boş boş oturur. (3)
- Yürek dünyanın durumunu anlayıp (4)
- Yapraksız sonbahara teşekkür eder. (5)
- Bu temiz ayın her anı okul gibidir, (6)
- Dersleri dünyaya yaymak mümkün mü? (7)
- Günlerim kısaldı, gecelerim uzun... (8)
- Aslında yenilik değil buhâl: (9)
- Ama doğanın kanunu bu, (10)
- Ne soru sorar ne cevap verir. (11)

Bu kısa günlerim sanki büyülü, (12)

Bu büyü içinde yıkıldım birden. (13)

Günüm kısaldı... Karsız bahçelerin, (14)

Yapraksız duruşu nedense üzücü (15)

Ama bu üzüntüden yürek dayanak bulur. (16)

Gönlümdeki yaralarım iyileşti, (17)

Kısa günlerin bini bir destek, (18)

Sarılsam, bütün ışıklarım parlayacak gibi. (19)

Gün kısadır... Gecenin gidişi uzundur... (20)

Geceler uzun ama ruhu açar(21)

Ömür geçmez öyle boşu boşuna... (22)

Sabah geçmiyorsun kapıya basıp, (23)

Gülüp fısıldıyorsun: “Kar yağıyor, kar...” (24)

Ve geçmiş günler ardından mutlusun. (25)

99

KARIN YAĞIŞI ANLATMAK İÇİN ÜÇ DİZE (1)

Hayaller mi konuşur? (2)

Kendi kendine, fısır fısır... (3)

Titreyen ışığından, (4)

(Dansı daha iyidir.) (5)

Usulca yağıyor kar. (6)

Yavaş yavaş yağıyor, (7)

Kâh dönüp kâh uçarak. (8)

Kıştan gönüle göçer (9)

Şekilden şekle girerek (10)

Gönlü birleştirir o. (11)

Nasıl da bembeyaz dünya, (12)

Saf, güzel, aziz... (13)

Kapıyı açtığım an, (14)

Öylece kalakalırım (15)

Kara adım atmadan. (16)

100

KIŞ (1)

İklim değişikliği başka yoludur, (2)

Bahçelerin elbisesini değiştirmenin. (3)

Yazdan sonra sonbahar gelir (4)

En sonunda da kar yağar. (5)

Merdivende durdu adam, (6)

Avlu, bahçe, tarla her yer parlak! (7)

Derin saf beyazlık kalbe geldiğinde, (8)

Candan koparak gider, nedense. (9)

Bana bunu yaşamayı bahşettin, (10)

Geldin mi aziz kış, beyaz melek? (11)

Nedense karda yürümek zordur, (12)

Uçup geçmek ise o kadar kolay... (13)

101

MART (1)

Güneş parladı gökyüzünde, (2)

Rüzgârlarla bulutlar birlikte. (3)

Kar eridi, sokak kenarında. (4)

(Tahminimce saat ikide) (5)

Damlardan sırayla sular döküldü. (6)

Yeraltından ilahi hasret, (7)

Şiddetlenip yıldızlar arasından (8)

Tomurcuklara erişti gürültüyle: (9)

“Yeşer! Daha hızlı büyü! (10)

Nereden geldi özgürlük? (11)

Kimin kafesi açıldı? (12)

Hangi hamlenin nazlı nefesi? (13)

Yollardan kuşlar gibi uçtu, (14)

Yüksek topuklu ayakkabıların sesi. (15)

Hayatla içki içtim bugün, (16)

En güzel şarkılar eşliğinde. (17)

Uzun süre şarkı söyledi benimle, (18)

Sokaklarda avare gezerken (19)

Ellerini omzuma koydu... (20)

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Usman Azim (1950), Çağdaş Özbek edebiyatının önemli temsilcilerinden biridir. Kendisinin de söylemi ile hayatının tamamında yazmaktan başka bir gayesi bulunmamaktadır. Bu gayesini farklı sahalarda da öyle ustalıklarla kullanmayı bilmiştir ki, şairlik sıfatının yanına iyi bir çevirmen, gazeteci, oyun yazarı, film yapımcısı ve yayıncı unvanlarını eklemiştir.

“*Usman Azim’in Seçme Şiirleri Üzerine Dil ve Üslup İncelemesi*” adlı bu çalışmamızda, Özbek Türkçesi ile yazılmış 101 şiiri inceledik. Şiirler, dil ve üslup tahlilleri, söz varlığı, yapı ve tema bakımından incelenmiştir. Şair, Özbek yazı dilini kullanmış, dönemin özelliklerini genel olarak dil ve üslup üzerine yansıtmıştır.

Giriş bölümünde Özbek adı, Özbek Türkleri, Özbek Türkçesi, şairin faaliyet gösterdiği dönemin edebiyatı hakkında bilgiler verilmiştir.

Birinci bölümde, şairle yaptığımız röportaj ve hakkında yazılanlardan oluşturduğumuz hayatı yer almaktadır. Devamında ise röportaj metni bulunmaktadır.

İkinci bölümde, Usman Azim’in seçtiğimiz şiirlerini konularına göre sınıflandırdık. Azim’in şiirlerini incelediğimizde genellikle kendini merkeze alarak başından geçen olayları, düşüncelerini karamsar bir hava ile yazdığını tespit ettik. “Bireysel Konuları İşlediği Şiirler” başlığı altında şairin doğduğu toprakları anlattığı, kendini tanıttığı ve dünyaya bakış açısını sergilediği şiirlerinin yanı sıra aşkı ve sevgiyi anlattığı şiirleri bu başlık altında inceledik. Aşkı ve sevgiyi anlattığı şiirlerin tamamına yakınında kavuşmadığı bir sevgiliyi tanımlamaktadır. Dolayısıyla yalnızlık temasını sıklıkla işleyen şair, kavuşamamanın verdiği acıyı da kabullendiğini bundan zevk aldığını belirtmektedir.

Şair, yaşadığı dönemin siyasi zorluklarına şiirlerinde yer vermiştir. Bu zorlukları daha çok siyasi otoriteye bir başkaldırı olarak değil de Özbekistan’ın gelişmesinin önünde beliren engeller olarak nitelendirmiştir. Vatan ve bağımsızlık insanın varoluşunda önemli bir yer tutmaktadır. Bu noktada Azim’in vurguladığı nokta toprak ve toprağın işlenmesidir. Toprağı “ekmek”, “geçim kaynağı” “geleceğinin sigortası” şeklinde tanımlayan şair bunun karşısında duranların da halk tarafından istenmediğini dile getirmektedir. Bu bölümde yer alan şiirlerinde Özbekistan adına daha yapılacak çok şeyin olduğunu okuyucusuna hatırlatır. Azim, şiirlerinde askerlik konusuna da

değirmiştir. Askerliği ve şehitliği ulaşılması kutsal bir zirve olarak gören şair, herkesin bir gün o kamufleji giyeceğinden söz etmektedir. Ancak savaşların bir kurgu olduğuna inanarak da siyasi eleştirisini dile getirmiştir.

Usman Azim'in şiirlerinde belki de dikkati çeken en önemli husus tabiat unsurlarından ustalıkla yararlanmasıdır. Genellikle anlatımında tabiatı merkeze alarak insan-tabiat arasındaki ilişkiyi lirik bir anlatımla işlemektedir. Böylelikle benzetme ve yakıştırma yollarının da yardımıyla ruh halini somutlaştırmayı başarmıştır. Dolayısıyla şairin şiirlerindeki görüntüleme gücü yaşadığı coğrafyanın tabiat unsurlarından gelmektedir.

Üçüncü bölümde şiirlerin yapıları ele alınmıştır. Usman Azim'in çalışmamızda yer alan 11 şiirinin 54'ü dördlük şeklinde yazılmıştır. Bunun yanında iki, beş, altı, sekiz dizeden oluşan şiirleri de bulunmaktadır. Şairin, Türk dilinin doğal ölçüsü olan hece ölçüsünü tercih ettiği görülmektedir. 101 şiiri içerisinde 10 şiiri dışında bir düzene bağlı kalmıştır. Hemen hemen bütün ölçülerde şiirler yazdığı görülürken 31 şiir ile en fazla 11'li hece ölçüsünü kullanmıştır. Bu bölümde dikkati çeken husus ise çok sık rastlanılmayan çift vezin kullanarak şiir yazma olayıdır. Şair 13 şiirinde farklı düzenlerle çift vezin kullanmıştır: 8'li-7'li ölçülerle 6, 7'li-5'li ölçülerle 1, 6'lı-5'li ölçülerle 5, 6'lı-8'li ölçülerle 1. Bu da şairin vezinlerle ustalıkla oynadığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Usman Azim'i, halk şiiri geleneğinden beslenen ve bu geleneği çağdaş şiirle harmanlayabilen bir şair olarak tanımlamak mümkündür. Birçok şiirinde Tahir-Zühre vb. gibi halk hikâyelerinin sadık, vefakâr ve cefakâr âşıklarına göndermelerde bulunarak anlatımına zenginlik kazandırmıştır. Bir başka ifadeyle halkın çok iyi bildiği bu kahramanların ismini zikrederek okurun gönlüne ulaşmayı başarmıştır.

Çalışmamızın dördüncü bölümünde dil ve üslup yer almaktadır. "Dil" alt başlığında Özbek Türkçesinin grameri ses ve şekil bilgisi olarak incelenmiştir. Hemen hemen tüm başlıkların örnekleri şiirlerden tespit edilmiş, örnekleri bulunmayan başlıklar ise bütünlüğün bozulmaması adına çalışmadan çıkarılmamıştır. "Üslup" alt başlığında ise şiirlerin kelime kadrosu çıkarılmıştır. 101 şiirin tamamında 8499 kelime barınmaktadır. Azim, bu kelimeler arasında en çok "men" (174 kez) ve aynı mahiyette olan "öz" (45 kez) kelimelerini tercih etmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında şairin başından geçen olayları aktarırken kendini merkeze koyması gösterilebilir. Kelime

kadrosu içerisinde önemli bir orana sahip olan diğer bir kelime ise “sen” kelimesidir. “Sen” kelimesini eserlerinde 127 kez kullanan şair genellikle bu kelime ile sevgiliye hitap etmektedir. Burada önemli olduğunu düşündüğümüz nokta “sen” kelimesi ile “yoq” kelimesi ve **fillerin olumsuz şekillerinin** ilişkilendirilmesi noktasıdır. Buradan hareketle de şairin, lirik ve dramatik dünyasını yansıtırken şiirlerinin büyük çoğunluğunda karamsarlığa ve hüzne yönelik ifadelerin kullanılmasına ulaşılabılır.

Usman Azim’in şiirlerinin büyük çoğunluğunda hasret, özlem, çaresizlik gibi olumsuz kavramların yer alması “yoq” (65 kez) ve “öl-” (47 kez) gibi kelimelerin sıkça kullanılması sonucunu ortaya çıkarmaktadır. “yoq” kelimesi daha çok Azim’in yaşadığı hayatının zorluklarını, sıkıntılarını aşmaya çalışması sonucunda karşılaştığı çaresizliğin bir yansıması olarak da değerlendirilebilir. Bu bölümdeki incelememizin neticesinde şairin dil ve anlatımında ses, kelime cümle tekrarlarının oldukça önemli bir yere sahip olduğunu görmekteyiz. Bu tekrarlar sadece şiirin ahengini güçlendirmekle kalmayıp aynı zamanda anlatımı da pekiştirmek ve zenginleştirmek bakımından önemli bir işleve sahiptir.

Usman Azim yaşamını ve duygularını şiirlerine yansıtırken gerek anlatımı kuvvetlendirmek gerekse ruh halini somutlaştırabilmek adına tabiat unsurlarından sıkça faydalandığı görülmektedir. Bunun sonucunda tabiat ve mevsimle ilgili kelimeleri sıklıkla kullanmaktadır: “küz” (34), “yâmgır” (16), “gül” (53), “dunyâ” (61), “keçä” (17), “kündüz” (9), “bâhâr” (37), “çöl” (7).

Usman Azim’in kelime dünyasına baktığımızda açık, anlaşılır bir dil kullandığını ve büyük oranda Türkçe kökenli kelimeleri tercih ederek “sadeleşme ve dilde birlik” prensibine katkı yaptığını söyleyebiliriz.

Şairin söz sanatlarından da ustalıkla yararlandığını görmekteyiz. Şiirlerde işlenen soyut kavramlar, şairin içinde bulunduğu ruh hali ve düşünce dünyası söz sanatları sayesinde daha anlaşılır ve etkileyici bir ifadeyle okurla buluşturulmuştur. Şair, Shakespeare’in (Şekspir) bir sözüne gönderme yaptığı gibi Arap kabilelerinden cömertliğiyle meşhur Hayem-i Tai (Hatem Tay) olarak bilinen kişiye de telmihte bulunur. Bu, Usman Azim’in hem Batı hem de Doğu’nun kültür ve edebiyatını sentezleyebilmiş entelektüel bir kimliğe sahip olduğunu göstergesidir. Şair, aşk konusunu işlerken Tahir ile Zühre gibi Türk edebiyatının meşhur aşk kahramanlarına telmihlerde bulunması da tesadüf değildir. Bu anımsatmalar, onun Özbek folkloru ve

kütürüyle ne kadar içli dışlı olduğunu gösterir. Halkın muhayyilesinde ve belleğinde yer edinen bu aşk kahramanlarını dizelerinde kullanan şair, okurunun gönlüne de ulaşmayı başarabilmiştir.

Beşinci bölümde ise Usman Azim'in tarafımıza bizzat göndermiş olduğu 5 şiir kitabından seçtiğimiz 101 şiirin transkripsiyonu ve Türkiye Türkçesine aktarılan şekilleri sırasıyla yer almaktadır.

KAYNAKLAR

- Açık, F. (2007). *Özbek Edebiyatı*, Alp Yayınevi, Bursa.
- Banguoğlu, T. (2007), *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Buran A., Alkaya E. (2017). *Çağdaş Türk Lehçeleri*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Buran A., Alkaya E. (2018). *Çağdaş Türk Yazı Dilleri 2-Güneydoğu-Karlık*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Coşkun, M. V. (2017). *Özbek Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Çetişli, İ. (2004). *Metin Tahlillerine Giriş/2*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Eckmann, J. (1988). *Çağatayca El Kitabı*, (çev. Günay Karaağaç), Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.
- Ercilasun Ahmet Bican (ed.), (2007). *Türk Lehçeleri Grameri*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Ergin, M. (2009). *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayıncılık, İstanbul.
- Dilçin, C. (2019). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Hayit B. (1978). Türk Dünyasında Rus Emperyalizminin Ayak İzleri, *Sabah Gazetesi Kültür Yayınları*, s. 289-317.
- Jean, D. (2012). *Türk Dil Bilgisi*, (çev. Ahmet Benzer), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Karaağaç, G. (2011). *Türkçenin Söz Dizimi*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Karaağaç, G. (2013a). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Karaağaç, G. (2013b). *Türkçenin Dil Bilgisi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Karahan, L. (2010). *Türkçede Söz Dizimi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Karakaş Ş. (1996). “20. Yüzyıl Türk Dünyası Edebiyatı Üzerine Bir Deneme”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, s. 282.
- Korkmaz, Z. (2007). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Z. (2007). *Grammer Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Köprülü, F. (2012). *Edebiyat Araştırmaları*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Merhan A. (2006, Aralık) “Abdulla Qodiriy ve Özbek Romanının Doğuşu”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, s. 130.
- Özbay, H. (1994). *Çolpan'ın Şiirleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara.
- Özbek Tilining İzahli Lugati* (I-II), (1981), “Rus Tili Neşriyatı, Moskova.
- Öztürk, R. (1997). *Uygur ve Özbek Türkçelerinde Fiil*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

- Öztürk, R. (2005). *Özbek Türkçesi El Kitabı*, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Saray, M. (1993). *Özbek Türkleri Tarihi*, Nesil Matbaacılık ve Yayıncılık, İstanbul.
- Tekin F. (2008). “Özbek Türkçesi Söz Varlığına Bir Bakış”, *Turkish Studies*, 3/7, s. 610.
- Tolkun S. (2014, Ağustos). “Sovyet Zulmüne Uğrayan Özbek Şairi Usman Nasir”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 211, s. 139-146.
- Türkçe Sözlük*, (2009). Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Üşenmez, E. (2013). *Yeni Özbek Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Üşenmez Emek (ed.), (2016). *Özbekçe Türkçe Sözlük*, Türk Dünyası Vakfı Yayınları, Eskişehir.
- Yavuz E. (2018, Aralık). “Özbek Türkçesi-Türkiye Türkçesi Arasındaki Aktarım ve Çeviri Yazı Problemleri”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 61, s. 220.
- Yuldashev M., Özkaya Y. (2018). *Bağımsızlık Dönemi Özbek Edebiyatı*, Bengü Yayınları, Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

KİMLİK BİLGİLERİ

Adı Soyadı : Ozan GÖKDEMİR
Doğum Yeri : Zonguldak
Doğum Tarihi : 15.02.1990
E-posta : ozangokdemirctl@hotmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lise : Kozlu Lisesi / Zonguldak
Lisans : Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları (2010-2014)
Yüksek Lisans : Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları (2017-2020)
Yabancı Dil ve Düzeyi: İngilizce (YÖKDİL: 67,5)

İŞ DENEYİMİ

Araştırma Görevlisi, Giresun Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları (2016-2018)

Araştırma Görevlisi, Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları (2018-devam ediyor)

ARAŞTIRMA ALANLARI

Güney-Doğu Türk Lehçeleri ve Edebiyatları, Özbek Türkçesi

TEBLİĞ VE YAYINLAR

- “Özbek Türkçesinde Dokunma Duyu Fiilleri Üzerine Bir İnceleme”, X. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu, Eskişehir, Mart 2019.
- “Özbek Bilmeceleri İsimli Eserden Hareketle Özbek Bilmecelerinde Yer Alan İkilemeler Üzerine Bir İnceleme”, The Journal of Academic Social Science Studies, 2017.
- “Alî Şîr Nevâî'nin Bedayi'ul-Vasat Adlı Divanındaki İkilemeler”, SOBİDER, 2017.
- “Atabetü'l Hakâyık ve Abay Kunanbayev'in Edebî Mirasında Bilgi”, The Journal of Academic Social Science Studies, 2019.